

ISSN 2410-5333 (print)
ISSN 2522-1132 (online)

Міністерство культури України
Харківська державна академія культури

Ministry of Culture of Ukraine
Kharkiv State Academy of Culture

Вісник
Харківської державної академії культури

Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture

Збірник наукових праць
Collection of Scientific Papers

За загальною редакцією А. А. Соляник
Editor-in-Chief A. A. Solianyk

Випуск 69
Issue 69

Харків, ХДАК, 2026
Kharkiv, KhSAC, 2026

Засновник і видавець — Харківська державна академія культури

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради

Харківської державної академії культури (протокол № 10 від 29.05.2025).

Державна реєстрація суб'єкту у сфері друкованих медіа: рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 08.02.2024 р. №295. Ідентифікатор медіа: R30-02501.

Збірник увійшов до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 9 лютого 2021 р. №157), спеціальність — 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Збірник поданий на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в інформаційному ресурсі «Наукова періодика України», у реферативних базах «Україніка наукова» та «Джерело». Індується в наукометричних базах «WorldCat», «Index Copernicus International», Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD) та в пошукових системах «Google Scholar», «BASE». ХДАК є представленим учасником PISA.

Мова публікації — українська та англійська. Видання підтримує політику відкритого доступу (тип ліцензії — Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License).

Статті, подані до редакції, рецензуються членами редколегії або зовнішніми незалежними експертами. Редакція здійснює перевірку статей за допомогою онлайн-сервісу пошуку плагіату Strikeplagiarism.com. Редколегія підтримує політики Elsevier та COPE.

Founder and publisher — Kharkiv State Academy of Culture

Recommended for publication by the decision of the Academic Board of the Kharkiv State Academy of Culture (record № 10, 29.05.2026).

State registration of an entity in the field of print media: decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting dated February 8, 2024 No. 295. Media ID: R30-02501.

The collection is included in the list of scientific professional publications of Ukraine (category «B», Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 157 of 9.02.2021), specialty — 029 Information, library and archival science.

The collection is submitted to the portal of Vernadsky National Library of Ukraine in the Information resource "Scientific Periodicals Ukraine", in bibliographic databases "Ukrainika scientific" and "Dzherelo". Indexed in the bibliographic databases "WorldCat", "Index Copernicus International", Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD) and in academic search engines "Google Scholar", "BASE". KhSAC is the Sponsored Member of PISA.

Language of the publication — Ukrainian and English. The edition supports an open access policy (license type — Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License).

Articles are reviewed by the members of the editorial board and external independent experts. Articles are checked using Strikeplagiarism.com, an online plagiarism detection service. The editorial board supports the policies of Elsevier and COPE.

Вебсайт збірника: <https://v-khsac.in.ua>

E-mail ред.-видавн. відділу ХДАК: rvv2000k@ukr.net

Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури; за заг. ред. А. А. Соляник. Харків : ХДАК, 2026. Вип. 69. 200 с.

У науковому збірнику розглядаються проблеми теорії інформації та наукової комунікації, теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства, документознавства та архівознавства, актуальні питання розвитку прикладних соціокомунікаційних технологій під впливом цифрових трансформацій. Для науковців, викладачів, здобувачів наукових ступенів та вчених звань.

This scientific collection examines the problems of the theory of information and scientific communication, the theoretical and methodological foundations of bibliography, library science, document science and archival science, current issues of the development of applied social and communication technologies under the influence of digital transformations. For scientists, teachers, applicants for scientific degrees and academic titles.

Головний редактор

Соляник Алла Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, Харківська державна академія культури

<https://orcid.org/0000-0002-7167-6695>

Scopus ID: 57216354672

Web of Science ResearcherID: X-2604-2019

Заступник головного редактора

Давидова Ірина Олександрівна, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, професор кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій, Харківська державна академія культури

<https://orcid.org/0000-0003-1635-4973>

Scopus ID: 57216904009

Web of Science ResearcherID: HKM-7010-2023

Відповідальний секретар

Шелестова Анна Миколаївна, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій, Харківська державна академія культури

<https://orcid.org/0000-0003-4866-1767>

Scopus ID: 58277829400

Web of Science ResearcherID: D-9427-2019

Редакційна колегія

Білуцак Тетяна Миколаївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0001-5308-1674>

Scopus Author ID: 57189322429

Web of Science ResearcherID: R-1524-2017

Войцеховська Майя Дорота, доктор габлітований, Гданський університет, Польща

<https://orcid.org/0000-0002-5340-3722>

Scopus ID: 56179837500

Гранчак Тетяна Юріївна, доктор наук із соціальних комунікацій, дослідник Інституту глобальних справ Мойніхана в Сіракузькому університеті, Італія

<https://orcid.org/0000-0001-7854-580X>

Scopus ID: 57214933313

Web of Science ResearcherID: M-9211-2015

Кулина Ольга Василівна, кандидат філологічних наук, дослідник, Університет прикладних наук Зюйда, Нідерланди

<https://orcid.org/0000-0002-2334-0660>

Scopus ID: 57224203474

Мар'їна Олена Юріївна, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувачка кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій, Харківська державна академія культури

<https://orcid.org/0000-0002-7248-2147>

Scopus ID: 57209852176

Web of Science ResearcherID: D-8498-2018

Прокопенко Людмила Іванівна, кандидат культурології, доцент, доцент кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю, Київський національний університет культури та мистецтв

<https://orcid.org/0000-0003-0657-4550>

Scopus Author ID: 57327676800

Web of Science ResearcherID: GNM-8877-2022

Федушко Соломія Степанівна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0001-7548-5856>

Scopus ID: 56328252300

Web of Science ResearcherID: K-1889-2014

Чарнецькі Давід, кандидат соціальних наук, Поморська Школа Вища, м. Старогард Гданський, Польща

<https://orcid.org/0000-0002-6953-3951>

Scopus ID: 58917634100

Хосеп Кобарсі Моралес, доктор філософії, професор кафедри комп'ютерних, мультимедійних та телекомунікаційних досліджень, Відкритий Університет Каталонії, Іспанія

<https://orcid.org/0000-0002-4382-1058>

Scopus ID: 23396052500

Editor-in-Chief

Alla Solianyik, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Work, Kharkiv State Academy of Culture

<https://orcid.org/0000-0002-7167-6695>

Scopus ID: 57216354672

Web of Science ResearcherID: X-2604-2019

Deputy Editor-in-Chief

Iryna Davydova, Doctor of Sciences in Social Communications, Professor, Professor of the Department of Digital Communications and Information Technologies, Kharkiv State Academy of Culture

<https://orcid.org/0000-0003-1635-4973>

Scopus ID: 57216904009

Web of Science ResearcherID: HKM-7010-2023

Executive Editor

Anna Shelestova, PhD in Social Communication Studies, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Digital Communications and Information Technologies, Kharkiv State Academy of Culture

<https://orcid.org/0000-0003-4866-1767>

Scopus ID: 58277829400

Web of Science ResearcherID: D-9427-2019

Editorial Board

Tetiana Bilushchak, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Communications and Information Activities, Lviv Polytechnic National University

<https://orcid.org/0000-0001-5308-1674>

Scopus Author ID: 57189322429

Web of Science ResearcherID: R-1524-2017

Maja Wojciechowska, Doctor Habilitated, Profesor, University of Gdansk, Poland

<https://orcid.org/0000-0002-5340-3722>

Scopus ID: 56179837500

Tetiana Hrachak, Doctor of Sciences in Social Communications, researcher at the Moynihan Institute for Global Affairs at Syracuse University, Italy

<https://orcid.org/0000-0001-7854-580X>

Scopus ID: 57214933313

Web of Science ResearcherID: M-9211-2015

Olha Kulyna, Candidate of Philological Sciences, researcher, Zuyd University of Applied Sciences, Netherlands

<https://orcid.org/0000-0002-2334-0660>

Scopus ID: 57224203474

Olena Marina, Doctor of Sciences in Social Communications, Professor, Head of the Department of Digital Communications and Information Technologies, Kharkiv State Academy of Culture

<https://orcid.org/0000-0002-7248-2147>

Scopus ID: 57209852176

Web of Science ResearcherID: D-8498-2018

Lyudmila Prokopenko, Candidate of Cultural Studies, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Information Activities and Public Relations, Kyiv National University of Culture and Arts

<https://orcid.org/0000-0003-0657-4550>

Scopus Author ID: 57327676800

Web of Science ResearcherID: GNM-8877-2022

Solomia Fedushko, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Department of Social Communications and Information Activities, Institute of Humanities and Social Sciences, Lviv Polytechnic National University

<https://orcid.org/0000-0001-7548-5856>

Scopus ID: 56328252300

Web of Science ResearcherID: K-1889-2014

Dawid Czarnecki, Candidate of Social Sciences, Pomorska Szkoła Wyższa, Starogard Gdanski, Poland

<https://orcid.org/0000-0002-6953-3951>

Scopus ID: 58917634100

Josep Cobarsi-Morales, Doctor of Philosophy, Professor, Department of Computer, Multimedia and Telecommunications Studies, Open University of Catalonia, Spain

<https://orcid.org/0000-0002-4382-1058>

Scopus ID: 23396052500

ЗМІСТ

Розділ 1. Проблеми теорії інформації та наукової комунікації (Part 1. Problems of information theory and scientific communication)

Д. О. Міллер (D. Miller)

ІНФОДЕМІЯ ЯК ВИКЛИК ІНФОРМАЦІЙНІЙ СТІЙКОСТІ: СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ
(INFODEMIC AS A CHALLENGE TO INFORMATION RESILIENCE: THE FORMATION OF THE CONCEPT AND ITS SIGNIFICANCE FOR LIBRARY AND INFORMATION FIELD)..... 9

Ю. І. Палеха (Y. Palekha)

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ
(RESEARCH OF THE SYSTEM OF TRANSPORT AND LOGISTICS DOCUMENTATION)..... 22

М. Б. Сокіл, А. І. Андрухів (M. Sokil, A. Andrukhiv)

МОДЕЛЮВАННЯ СЕМАНТИЧНОГО ЯДРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
(MODELING OF THE SEMANTIC CORE OF THE INFORMATION SYSTEM FOR SUPPORTING THE EDUCATIONAL PROCESS)..... 37

К. В. Кислюк (K. Kysliuk)

ТРАНСФОРМАЦІЯ НОРМАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ВИВЧЕННЯ ВИРОБНИЧИХ ДОКУМЕНТІВ В АЕРОКОСМІЧНІЙ ГАЛУЗІ В ОСВІТНІХ ПРОГРАМАХ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ В13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА»
(TRANSFORMATION OF THE REGULATORY COMPONENT OF THE STUDY OF PRODUCTION DOCUMENTS IN THE AEROSPACE INDUSTRY IN EDUCATIONAL PROGRAMS FOR SPECIALTY B13 "LIBRARY, INFORMATION, AND ARCHIVAL AFFAIRS")..... 47

Розділ 2. Теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства та архівознавства (Part 2. Theoretical and methodological foundations of bibliography, library science and archival science)

О. В. Матвієнко, М. Н. Цивін (O. Matviienko, M. Tsyvin)

«БІБЛІОТЕЧНИЙ СТАРТАП» У СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПОНЯТТЯ
(“LIBRARY STARTUP” IN THE INNOVATION SYSTEM: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL SUBSTANTIATION OF THE CONCEPT) 62

Н. С. Вовк (N. Vovk)

БІБЛІОТЕЧНА СОЦІАЛЬНОМЕДІЙНА СИСТЕМА ЯК ІНТЕГРОВАНА МОДЕЛЬ ЦИФРОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
(LIBRARY SOCIAL AND MEDIA SYSTEM AS AN INTEGRATED MODEL OF DIGITAL COMMUNICATIONS) 74

О. Д. Красинський (O. Krasynskyi)

ІНТЕГРОВАНА МОДЕЛЬ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ НАУКОВОЇ УСТАНОВИ В ЕКОСИСТЕМІ ВІДКРИТОЇ НАУКИ
(INTEGRATED MODEL OF THE LIBRARY AND INFORMATION RESOURCE OF A SCIENTIFIC INSTITUTION IN THE OPEN SCIENCE ECOSYSTEM) 85

О. А. Бондар (O. Bondar)

ЦИФРОВІ КОЛЕКЦІЇ КНИЖКОВИХ ПАМ'ЯТОК НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ: СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВЛЕННЯ
(DIGITAL COLLECTIONS OF BOOK MONUMENTS OF NATIONAL LIBRARIES OF UKRAINE: STATE AND FEATURES OF PRESENTATION) 96

М. Ю. Опірський (M. Oprirskyi) «БІБЛІОТЕЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ХАРКІВЩИНИ» ЯК УНІКАЛЬНИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-ДОВІДКОВИЙ ЦИФРОВИЙ РЕСУРС (“LIBRARY ENCYCLOPEDIA OF KHARKIV REGION” AS A UNIQUE REGIONAL SCIENTIFIC AND REFERENCE DIGITAL RESOURCE).....	108
В. Є. Мамон (V. Mamon) ГОТОВНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕК ДО РОБОТИ В ЕКОСИСТЕМІ WIKIMEDIA (READINESS OF UKRAINIAN LIBRARIES TO WORK WITHIN THE WIKIMEDIA ECOSYSTEM).....	118
Розділ 3. Прикладні соціокомунікаційні технології (Part 3. Applied Communication Technologies)	
О. Тур, V. Shabunina, V. Sarancha (O. M. Tur, B. V. Шабунина, В. І. Саранча) IMPROVING SCIENTIFIC TEXT COMPREHENSION SKILLS OF THE STUDENTS OF THE SPECIALITY B13 “LIBRARY, INFORMATION, AND ARCHIVAL AFFAIRS” WITHIN A DIGITAL INFORMATION ENVIRONMENT (УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК СПРИЙНЯТТЯ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА» В УМОВАХ ЦИФРОВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА)	128
А. Ю. Спектор, Р. О. Корж (A. Spektor, R. Korzh) МЕТОДОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ АРХІВНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ: ДОСВІД NATIONAL ARCHIVES AND RECORDS ADMINISTRATION ЯК ЕТАЛОН ДЛЯ РОЗБУДОВИ ЦИФРОВИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ГЕНЕАЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ (METHODODOLOGICAL TRANSFORMATION OF ARCHIVAL CLASSIFICATION: THE NATIONAL ARCHIVES AND RECORDS ADMINISTRATION EXPERIENCE AS A STANDARD FOR DIGITAL SYSTEMS DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GENEALOGICAL RESEARCH IN UKRAINE).....	140
Л. В. Бутко, С. А. Федоренко (L. Butko, S. Fedorenko) СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ АРХІВІВ: ВІД FACEBOOK ДО ТІКТОК (SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF DIGITAL MARKETING FOR ARCHIVES: FROM FACEBOOK TO TIKTOK).....	152
М. Сокіл, Н. Кулеба (M. Sokil, N. Kuleba) КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПІДБОРУ НАВЧАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЯК ЗАСОБУ ПІДТРИМКИ НАВЧАННЯ (THE CONCEPT OF AN INFORMATION SYSTEM FOR INTELLECTUAL SELECTION OF EDUCATIONAL RESOURCES AS A MEANS OF SUPPORT OF LEARNING).....	165
М. І. Сидорук (M. Sydoruk) МЕТОДИКА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ У ПРОЦЕСІ ВЕРИФІКАЦІЇ СХЕМ ОБХОДУ САНКЦІЙ (METHODOLOGY OF THE INFORMATIONAL AND ANALYTICAL DOCUMENTATING OF OPEN SOURCES IN THE PROCESS OF VERIFICATION OF SANCTIONS EVASION SCHEMES).....	177
І. В. Костюк (I. Kostiyuk) ЕСЕ ЯК ЖАНР АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА У СФЕРІ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА: ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ (ESSAY AS A GENRE OF ACADEMIC WRITING IN THE FIELD OF CULTURE AND ART: FUNCTIONAL AND COMMUNICATIVE CHARACTERISTICS)	188
ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ ДЛЯ НАУКОВИХ ЗБІРНИКІВ ТА УМОВИ ЇХ ОПУБЛІКУВАННЯ	198

Розділ 1. Проблеми теорії інформації та наукової комунікації (Part 1. Problems of information theory and scientific communication)

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.01>

УДК 316.776.2:070.16]:02-027.21](045)

Д. О. Міллер

аспірант, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

davido.millerom@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-6610-880X>

ІНФОДЕМІЯ ЯК ВИКЛИК ІНФОРМАЦІЙНІЙ СТІЙКОСТІ: СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПТУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

У статті теоретично уточнено зміст поняття «інфодемія» та простежено основні етапи його становлення — від ранніх уявлень про «інформаційну епідемію» до оформлення інфодеміології як дослідницького напрямку. Актуальність теми зумовлена потребою чіткого понятійного розмежування інфодемії в умовах кризового інформаційного перенасичення та зростанням інтересу до цієї проблематики в соціокультурних і інформаційно-комунікаційних дослідженнях. Методологічну основу становлять історико-генетичний підхід, дефініційний аналіз і реконструкція ключових наукових та інституційних джерел. Показано, що інфодемія позначає не лише поширення неправдивих повідомлень, а описує специфічний режим інформаційного середовища, для якого характерні перенасичення, прискорена циркуляція, суперечливість і наслідки для довіри та суспільної орієнтації. З'ясовано, що інфодеміологія постає як спроба перевести метафоричний опис інформаційних криз у площину системного аналізу. Окреслено значення цього концепту для подальшого бібліотекознавчого аналізу.

Ключові слова: *інфодемія, інфодеміологія, інформаційна епідемія, інформаційне перенасичення, інформаційна стійкість, бібліотекознавство.*

D. Miller

postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

INFODEMIC AS A CHALLENGE TO INFORMATION RESILIENCE: THE FORMATION OF THE CONCEPT AND ITS SIGNIFICANCE FOR LIBRARY AND INFORMATION FIELD

The relevance of the article. This article provides a theoretical clarification of the concept of “infodemic” and traces the main stages of its development — from early notions of an “information epidemic” to the establishment of infodemiology as a field of research.

The purpose of the article. The purpose of the study is to clarify the meaning of the concept of infodemic in the context of crisis-induced information overload and the growing interest in this issue within socio-cultural and information-communication studies.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The methodology. The methodological framework comprises a historical-genetic approach, definitional analysis and the reconstruction of key scientific and institutional sources. It is demonstrated that an infodemic denotes not only the spread of false messages but describes a specific regime of the information environment characterized by oversaturation, accelerated circulation, contradictions, and consequences for trust and public orientation. It has been established that infodemiology emerges as an attempt to translate the metaphorical description of information crises into the realm of systems analysis. The significance of this concept for further library science analysis has been outlined.

The results. It is argued that an infodemic should not be reduced to false information alone. Rather, it denotes a specific mode of the information environment in times of crisis, characterized by overload, accelerated circulation, heterogeneity of messages, competition between interpretations, and consequences for orientation, trust, and behavior. The paper shows that the prehistory of the concept is linked to the metaphor of an "information epidemic", whereas infodemiology emerged when this metaphor was translated into a more systematic analytical framework concerned with the distribution, determinants, and effects of information in digital environments.

The scientific novelty. The novelty of the article lies in combining a genealogical reconstruction of the concept with an analytical clarification of the features that make infodemic an operational category for social, cultural, and information-communication research.

The practical significance. The proposed interpretation creates a conceptual basis for further library and information studies focused on information resilience, mediation of trustworthy knowledge, and the role of libraries as institutions of orientation in conditions of information turbulence.

Conclusions. Infodemic is conceptualized as a crisis-related regime of the information environment rather than as a synonym for misinformation. Infodemiology is interpreted as a disciplinary step that transformed a metaphor into a research framework suitable for further theoretical and applied development.

Keywords: *infodemic, infodemiology, information epidemic, information overload, information resilience, library studies.*

Актуальність теми дослідження. Сучасні кризи часто мають два взаємопов'язані виміри: матеріальний (медичний, соціальний, безпековий) та інформаційний. Матеріальний вимір відображає реальні події і ситуації, тоді як інформаційний визначає, як ці події сприймаються суспільством. У цьому інформаційному вимірі інтенсивність, швидкість і різноманітність повідомлень впливають на уявлення суспільства, рівень довіри та поведінку людей. У цифровому середовищі інформаційні потоки не лише відображають події, а й змінюють їх сприйняття та перебіг: вони можуть посилювати паніку, поширювати хибні пояснення, розділяти публічний простір і ускладнювати прийняття рішень. Це питання відповідає сучасним науковим тенденціям у соціокультурних і комунікаційних дослідженнях, зокрема щодо платформізації комунікації, змін у довірі, інформаційної безпеки, стійкості та нових форм невизначеності в суспільстві.

У бібліотекознавстві та інформаційно-документній сфері інфомедія розглядається не як зовнішній «медійний шум», а як виклик для систем знань.

Змінюються умови доступу до перевіреної інформації, зростає потреба в посередництві між користувачами та джерелами, стає важливішим питання довіри до інституцій і відповідальності за навігацію в швидко змінних і суперечливих інформаційних потоках. У цьому контексті бібліотеки можна розглядати як соціокультурні інституції, що допомагають користувачам та спільнотам орієнтуватися в інформаційному середовищі, відновлювати критерії надійності та зменшувати негативні наслідки інформаційної турбулентності.

Також для бібліотекознавства це проблемне поле важливе не лише як сфера можливого практичного застосування. Інфомедія змінює самі умови бібліотечно-інформаційного посередництва. Ускладнює відбір джерел, підвищує запит на довідково-бібліографічне пояснення, актуалізує питання інституційної довіри до бібліотеки та переводить навігацію в знаннях із допоміжної функції в одну з ключових. Йдеться не лише про реакцію бібліотек на зовнішню кризу, а про уточнення їхньої ролі як інституцій орієнтації в нестабільному інформаційному середовищі.

Постановка проблеми. Інфомедія як явище недостатньо чітко визначена, а її межі в науці залишаються розмитими. Це ускладнює дослідження інформаційних криз і розробку ефективних інституційних рішень. На практиці це проявляється у відсутності зрозумілих критеріїв надійності, перевантаженні суперечливою інформацією та зниженні довіри до джерел, що впливає на поведінку людей і ефективність комунікації під час криз. Проблема стає ще гострішою у зв'язку з платформізацією комунікації та швидким поширенням повідомлень, коли навіть достовірна інформація може залишатися непомітною. Уточнення поняття інфомедії та аналіз її розвитку важливі для створення науково обґрунтованих підходів до підтримки інформаційної стійкості, особливо в бібліотечно-інформаційній сфері, яка виступає посередником між користувачами та перевіреними джерелами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття інфомедії набуло особливо важливого наукового і політико-комунікаційного статусу під час пандемії COVID-19, коли ВООЗ офіційно визначила його як надлишок інформації, включно з хибною чи оманливою, у цифрових і фізичних середовищах під час спалаху хвороби, а також його вплив на довіру та поведінку (World Health Organization, 2020, n.d.). Часто інфомедію розглядають лише як «фейки» або дезінформацію, хоча в оригінальних визначеннях ключовим є саме перенасичення інформацією та його наслідки (World Health Organization, 2020; World Health Organization, n.d.; Jin et al., 2024; Ziapour et al., 2024). Водночас термін має історію, що сягає принаймні публіцистичного використання в контексті SARS 2003 року, яке в подальших наукових працях розглядають як ранню точку формування концепту (Rothkopf, 2003; Simon & Camargo, 2023; Zielinski, 2021). Ще до того, як ВООЗ офіційно використала термін, у науці формувався напрям інфомедіології, запропонований Г. Айзенбахом як «епідеміологія (дез)інформації», який пізніше розвинувся через концепцію infoveillance і базові метрики для аналізу розповсюдження інформації в онлайні (Eysenbach, 2002; Eysenbach, 2009; Mavragani,

2020). Після 2020 р. поряд з інституційним закріпленням поняття з'явилися узагальнювальні, рефлексивні та критичні публікації, що відтворюють коротку історію терміна, окреслюють його майбутні дослідницькі напрямки й водночас вказують на прогалини у використанні терміна та ризики невідповідного розширення його змісту або заміни суміжними поняттями (Zielinski, 2021; Simon & Camargo, 2023). ВООЗ також підтримала перехід від ситуативного використання до системного розвитку напрямку, формуючи дослідницький порядок денний для вивчення, вимірювання та реагування на інфодемії (Calleja et al., 2021; World Health Organization, 2021; John et al., 2025).

У наявних дослідженнях інфодемія постає щонайменше у трьох взаємопов'язаних вимірах: як інституційно закріплена проблема кризового інформаційного середовища, як об'єкт аналітичного спостереження й вимірювання в межах інфодеміології та як предмет критичної рефлексії щодо меж і коректності самого терміна. Водночас менш опрацьованим є його бібліотечно-інформаційний аналітичний вимір (Zielinski, 2021; Simon & Camargo, 2023; Jin et al., 2024).

Мета статті — теоретично окреслити зміст поняття «інфодемія» та простежити основні етапи його розвитку: від перших публічних згадок про «інформаційну епідемію» до формування інфодеміології як напрямку наукових досліджень. Для досягнення цієї мети передбачено: зіставити інституційні та наукові підходи до визначення інфодемії; простежити генеалогію терміна та логіку його концептуалізації; виокремити аналітичні ознаки інфодемії, придатні для подальшого бібліотечно-інформаційного аналізу. На відміну від праць, що переважно або фіксують інституційне визначення інфодемії, або реконструюють історію терміна, у статті поєднано обидві лінії аналізу та виокремлено аналітичні ознаки інфодемії, придатні для подальшого соціокультурного й бібліотечно-інформаційного аналізу. Такий підхід формує концептуальну основу для подальшого осмислення інституційних механізмів підтримки інформаційної стійкості, зокрема в бібліотечно-інформаційній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. У цьому аналізі інфодемія розглядається не як публіцистична метафора «інформаційного шуму», а як поняття, що стало аналітичною категорією і відіграє пояснювальну роль у дослідженнях кризових комунікацій. У статті використано історико-генетичний підхід разом із дефініційним аналізом і реконструкцію ключових наукових та інституційних джерел. Історико-генетичний підхід дозволив простежити етапи становлення концепту — від ранніх публічних уживань терміна до його закріплення в міжнародному дискурсі. Дефініційний аналіз використано для зіставлення наукових та інституційних визначень і виокремлення тих ознак, що зберігаються попри відмінність дослідницьких підходів. Реконструкція джерел дала змогу перейти від окремих використань терміна до його концептуального ядра — режиму інформаційного перенасичення, динаміки циркуляції, впливу на орієнтацію та довіру, а не опису інструментів реагування чи практичних протоколів. У такий спосіб окреслюються межі поняття та виокремлюються його

відносно сталі ознаки, які можна використовувати для подальшого соціокультурного й бібліотечно-інформаційного аналізу.

Термін «інфодемія» означає не просто поширення неправдивих повідомлень, а особливий стан інформаційного середовища під час кризи, коли кількість, швидкість і конкуренція повідомлень впливають на суспільну орієнтацію. Важливо не лише те, що контент може бути «забрудненим», а й те, що навіть правильні дані стають непридатними у зв'язку з надлишком альтернативних інтерпретацій, суперечливих порад і повторюваних пояснень. Тому інфодемія описує те, як інформація функціонує в умовах невизначеності, а не лише її правдивості.

Концептуальне ядро інфодемії можна описати через кілька відносно сталих ознак, що повторюються в інституційних і наукових визначеннях:

- перенасичення: інформації так багато, що зростають витрати на перевірку, порівняння й інтерпретацію, і «вартість» когнітивної роботи перевищує можливості звичайного користувача;
- прискорення: інформаційні потоки оновлюються швидше, ніж інституції встигають пояснювати зміни або стабілізувати тлумачення, і нове часто переважає над обґрунтованим;
- неоднорідність: у потоці змішуються наукові дані, медіакоментарі, експертні оцінки, чулки, меми, особисті історії та політизовані трактування, які ризикують не лише якістю, а й логікою доведення;
- конкурентність версій: багато пояснень суперечать одне одному, що створює відчуття відсутності «правди» і знижує готовність діяти за надійними рекомендаціями;
- наслідковість: інфодемія проявляється в поведінці, розщепленні довіри та зміні практик, тобто має соціально вимірюваний результат за межами медіатекстів (World Health Organization, 2020; World Health Organization, 2021; World Health Organization, n.d.; Eysenbach, 2002, 2009; Zielinski, 2021; Simon & Camargo, 2023).

У режимі інфодемії «помилка» не завжди міститься в окремому повідомленні. Вона може бути структурною: у загальній картині світу, яку користувач складає з фрагментів, з'являються розриви, суперечності й нестабільні критерії авторитетності. Тому інфодемія часто призводить до епістемічної дезорієнтації: людина перестає розрізняти не лише істинне й хибне, а й більш та менш надійне, первинне й вторинне, доказове й думкове. Додатково, логіка цифрових платформ впливає на видимість інформації: вона залежить від алгоритмізації медіа, взаємодій, емоційності, повторюваності та пристосованості до форматів поширення. У підсумку достовірність і видимість не збігаються: те, що краще перевірене, не завжди стає більш поширеним.

Слід уточнити, що інфодемія майже завжди виникає на тлі браку визначеності. У кризові моменти знання стає «рухомою мішенню»: дані накопичуються, методики змінюються, рекомендації коригуються. Те, що спочатку виглядає як впевнене твердження, згодом може потребувати перегляду. Така динаміка

створює умови для появи конкурентних наративів: будь-яка зміна позиції може сприйматися як «маніпуляція», «змова» або «непрофесійність», і тоді інфодемія посилюється не лише через хибні твердження, а й через підірив легітимності самого процесу створення знань.

Ще один важливий елемент — зміна режиму довіри. В умовах перенасичення довіра часто переходить від інституцій і процедур (перевірка, експертиза, редакційні стандарти) до соціальних зв'язків, ідентичностей і «своїх» джерел. Тому інфодемія — це не лише проблема інформації, а й проблема соціальної координації взаємодій з інформацією: у різних груп формуються різні уявлення про «вірогідне», різні ієрархії авторитетів і різні способи перевірки. Це пояснює, чому інфодемії так легко поширюються на культурних розломах: вони не просто поширюють дезінформацію, а змінюють механізми узгодження реальності.

Слід коротко відокремити інфодемію від схожих, але не ідентичних категорій інформаційного «безладу» (табл. 1).

Табл. 1.

**Порівняння інфодемії з типами інформаційного «безладу»
(mis-information, dis-information, mal-information)
за ключовими аналітичними критеріями**

Критерій	Mis-information (ненавмисно хибна інформація)	Dis-information (навмисно хибна інформація)	Mal-information (шкідливе використання інформації)	Інфодемія
Намір поширення	Без наміру нашкодити	З наміром ввести в оману / маніпулювати	З наміром завдати шкоди (в результаті «використання» інформації)	Намір не є визначальним; вирішальна структура середовища
Фокус на якості повідомлення	Хибне / помилкове	Хибне / сконструйоване	Може бути правдивим або хибним, але використаним шкідливо	Змішана якість: правдиве / хибне / непевне співіснують і конкурують
Масштаб і умови	Не обов'язково масове	Часто масове, організоване	Часто таргетоване / контекстуальне	Масивність і перенасичення є базовою умовою
Динаміка поширення	Може бути епізодичною	Часто має стратегію поширення	Залежить від контексту й аудиторії	Прискорення, повторюваність, конкуренція версій і «шум» як системна властивість

Критерій	Mis-information (ненавмисно хибна інформація)	Dis-information (навмисно хибна інформація)	Mal-information (шкідливе використання інформації)	Інфодемія
Наслідки	Дезорієнтація, помилки	Маніпуляція, поляризація	Репутаційна /фізична / соціальна шкода	Зниження керованості рішень, ерозія довіри, фрагментація спільного знання, ризикові поведінкові практики
Аналітичний статус	Тип повідомлення / помилки	Тип навмисної інформаційної дії	Тип шкідливого використання інформації	Режим інформаційного середовища в кризі

Порівняльний аналіз у табл. 1 здійснено на основі типології information disorder, запропонованої С. Wardle та Н. Derakhshan (2017), тоді як характеристику інфодемії сформульовано шляхом узагальнення визначення ВООЗ та концептуальних ознак, розглянутих у тексті статті (World Health Organization, n.d.).

Подане в таблиці 1 розмежування важливе для збереження коректного розуміння предмета: інфодемія не заперечує існування mis-/dis-/mal-information, але не обмежується ними. Вона стосується іншого рівня — середовища та його впливу, де важливими є не лише істинність і намір, а й інтенсивність, швидкість, суперечливість і способи поширення, які роблять інформаційний потік чинником розвитку кризи.

Таким чином, основа поняття інфодемії складається з трьох елементів: (1) структурне перенасичення, (2) швидка і конкурентна циркуляція, (3) соціальні наслідки у вигляді дезорієнтації та втрати довіри. Така модель допомагає перейти від загального визначення до точнішого опису того, як виникає інфодемічний ефект і чому для його аналізу потрібні окремі теоретичні та методологічні підходи.

Передісторія концепту інфодемії пов'язана з давнішою традицією описувати інформаційні явища «епідемічною» мовою. У соціальних науках і публічних дебатах поширення чуток, паніки або «заразних» інтерпретацій часто розглядали як процес, схожий на зараження: швидке розмноження, ланцюгове передавання, наслідування та локальні спалахи в групах. Такі описи мали радше евристичну роль: вони допомагали відрізнити випадкові інформаційні помилки від ситуацій, коли масовість і швидкість поширення формують колективну реальність.

У цьому контексті вираз «інформаційна епідемія» можна вважати попередником концепту інфомедії. Він відображав ідею, що інформація під час кризи може поширюватися як інфекція — через соціальні контакти, медіа та інші канали, викликаючи непропорційні наслідки для поведінки та довіри (Simon & Camargo, 2023; Zielinski, 2021). Водночас це ще не був науково визначений термін, а скоріше мовний засіб, що підкреслював ризики неконтрольованих потоків інформації і їхній вплив на суспільство.

Важливим моментом стало публічне використання терміна “infodemic” у 2003 р. під час спалаху SARS. Тоді наголошували, що разом із біологічним ризиком існує й інформаційний ризик: поєднання фактів, страху, чуток і технологій комунікації може спричинити наслідки, що виходять за межі медичної події. Метафорична «інформаційна епідемія» добре передає відчуття швидкого і неконтрольованого поширення, але спрощує механізми, створюючи враження, що достатньо «локалізувати джерело» або «зупинити зараження». Насправді інформаційні процеси в кризі зазвичай не мають одного носія чи каналу. Вони формуються взаємодією алгоритмів платформ, медійних логік, групових ідентичностей і невизначеності. Потреба перейти від метафоричного опису до дослідницького підходу, який може вимірювати і пояснювати ці взаємодії, стала основою для розвитку інфомедіології як системного наукового аналізу інфомедійних явищ (Simon & Camargo, 2023; Zielinski, 2021).

Інфомедіологія з самого початку не обмежується «викриттям неправди». Вона вивчає інформаційний процес загалом: канали поширення, швидкість, повторюваність, локальні «спалахи» інтересу, концентрацію уваги на певних темах, а також сталі зміни в публічних уявленнях. Епідеміологічна аналогія тут не просто риторика, а спосіб уявити інформаційний простір як динамічний: є «вектори передачі» (соціальні зв'язки, медіа, платформи), «вразливості» (невизначеність, тривога, брак компетентностей), «підсилювачі» (алгоритмічна видимість, емоційний резонанс) і наслідки, які виходять за межі комунікації і проявляються у практиках.

Подальший розвиток цього підходу пов'язаний із поняттям *infoveillance* — спостереження за інформаційними процесами через цифрові сліди. Це не тотальне «стеження», а аналітична можливість бачити колективні інформаційні стани в агрегованому вигляді: що шукають, які питання повторюються, які теми «спалахують» і як змінюється тональність або рамки інтерпретації (Eysenbach, 2009; Mavragani, 2020). У такому підході кризова комунікація перестає бути чимось, що можна оцінити лише після подій. Натомість її розглядають як поточний процес, де інформаційні індикатори можуть сигналізувати про зони ризику — наприклад, масове непорозуміння, недовіру, появу сталих хибних переконань або конкуренцію взаємовиключних рекомендацій. Наприклад, під час пандемії COVID-19 бібліотеки розширювали дистанційні форми інформаційно-бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування, зокрема через віртуальні довідки, електронну пошту, телефон і месенджери, а також адаптували сервіси до нових потреб користувачів (Берегельський & Волошин, 2023, с. 29–30).

Перетворення інфодемії на об'єкт дослідження актуалізувало питання операціоналізації: що саме «рахувати» і як відрізнити інфодемічний стан від звичайної інформаційної активності. Тут з'являється ключова відмінність від спрощених підходів до *mis-information*: важливо не лише визначити помилкові твердження, а й описати середовище, де вони стають переконливими або домінуючими. Інфодеміологічний підхід змушує мислити багаторівнево: на мікрорівні — окремі повідомлення і практики споживання; на мезорівні — мережеві ефекти і інфраструктури видимості; на макрорівні — зміни довіри, легітимності знання і керованості публічних рішень.

На початку 2020-х рр. поняття інфодемії змінилося з переважно публіцистичного й академічного терміна на інституційно закріплену категорію, яка організовує виробництво та легітимацію знань про кризи. Важливу роль тут відіграв пандемічний контекст: інфодемію включили в офіційний лексикон глобального здоров'я як окремий аспект кризового реагування, що потребує не лише комунікаційної підтримки, а й системної роботи з інформаційним середовищем (World Health Organization, 2021). Відтоді цей термін став нормативним маркером, який одночасно описує проблему, визначає сферу відповідальності, набір компетенцій і завдання для міжінституційної координації.

Інституціоналізація проявилася у двох тісно пов'язаних змінах.

1. Інфодемія набула ознак «об'єкта політики знання»: вона стала предметом програм, партнерств і процедур, спрямованих на стабілізацію доступу до надійної інформації, підтримку довіри та зменшення поведінкових ризиків, викликаних інформаційною турбулентністю.
2. Відбулася стандартизація мовних і методологічних очікувань: інфодемію дедалі частіше описують як явище, яке потрібно вимірювати, порівнювати та аналізувати з управлінської точки зору, а не лише в морально-нормативному ключі. У цьому сенсі термін починає відігравати роль рамки, що об'єднує різні сфери — комунікацію, поведінкові науки, цифрові платформи та ширшу комунікаційну інфраструктуру, а також інституційну довіру — у єдину систему кризового знання.

Водночас слід зазначити про межі цього тексту: інституційне закріплення поняття природно привело до практичних рамок реагування, зокрема того, що зараз називають *infodemic management*. У цій статті інституціоналізація розглядається як зміна статусу поняття: від терміна-спостереження до терміна-інструмента, який формує наукові та управлінські уявлення про кризову інформаційну динаміку.

Для подальшого бібліотекознавчого аналізу інфодемію слід звести до мінімального набору аналітичних маркерів, що фіксують динаміку інформаційних потоків і їхні наслідки для довіри та суспільної орієнтації.

Перший маркер — інтенсивність потоку. Це не просто кількість повідомлень, а їхня щільність у часі та повторюваність тем, що створює відчуття постійного інформаційного тиску. З бібліотечно-інформаційної точки зору цей параметр можна відстежувати за характером запитів користувачів — частотою

звернень, зростанням запитів на пояснення, перевірку, зведення чи підбір джерел. Також важливо звертати увагу на зміну типових потреб — від пошуку фактів до пошуку критеріїв надійності.

Другий маркер — швидкість оновлення. Це темп зміни повідомлень і рекомендацій, через що знання стає нестабільним і потребує постійного уточнення. Для бібліотек це означає, що очікування зміщуються від статичних довідкових відповідей до підтримки навігації в змінному знанні та пояснення логіки оновлень — чому позиції уточнюють і що вважають підставою для змін.

Третій маркер — ступінь суперечливості. Це наявність у публічному просторі взаємовиключних пояснень, порад і моделей причинності, які конкурують за увагу та легітимність. Суперечливість важлива не лише як характеристика змісту, а й як фактор, що ускладнює прийняття рішень користувачем: коли є надлишок несумісних версій, вибір часто стає випадковим, веде до пошуку «простих відповідей» або відмови від вибору.

Четвертий маркер — асиметрія видимості. Це розбіжність між перевіреністю інформації та її поширеністю чи помітністю. У платформному середовищі видимість часто визначають не епістемічні стандарти, а емоційний резонанс, конфліктність і зручність формату поширення. Тому інфодемійний стан можна розпізнати за тим, що надійні пояснення програють у конкуренції за увагу, а прості або сенсаційні версії домінують у запитах і обговореннях.

П'ятий маркер — зсув режиму довіри, тобто зміна того, кому і на яких підставах довіряють. Для інфодемії характерно, що критерії авторитетності переходять з інституційних процедур, таких як експертиза, редакційність і наукова аргументація, до ідентифікаційних або групових маркерів — «свої/чужі», «наш експерт/їхній експерт» — а також до персоналізованих медійних фігур. У такому режимі суспільні групи можуть розходитися не лише в оцінках фактів, а й у базових правилах того, що вважається доказом.

Шостий маркер — поведінкова наслідковість. Це фіксація того, що інформаційне перенасичення породжує практики з соціальними і іноді фізичними ризиками: від ігнорування рекомендацій до прийняття небезпечних альтернативних порад, а також до загального зниження готовності співпрацювати з інституціями та експертним знанням.

У бібліотечно-інформаційній перспективі означені маркери важливі не самі по собі, а як ознаки трансформації користувацьких запитів і режимів посередництва. Інтенсивність та суперечливість потоку збільшують потребу в довідково-бібліографічному супроводі. Водночас асиметрія видимості загострює проблему селекції та рекомендації джерел. Тоді як зсув режиму довіри вимагає від бібліотеки не лише надання доступу, а й пояснення критеріїв надійності. Разом ці маркери допомагають побачити інфодемію як багаторівневий феномен: інформаційний, інфраструктурний та соціокультурний. У такому контексті бібліотека — не просто майданчик доступу до інформації, а інституція орієнтації. Вона допомагає відновлювати ієрархії джерел, знижувати когнітивні витрати на перевірку, стабілізувати критерії надійності і підтримувати зв'язок між знанням і практикою в умовах інформаційної турбулентності.

Висновки. У межах статті інфомедію розглянуто не як синонім дезінформації чи сукупності «фейків», а як режим кризового інформаційного середовища, у якому перенасичення, прискорення, суперечливість і конкуренція версій впливають на суспільну орієнтацію, довіру та поведінку. Реконструкція історії терміна засвідчила, що «інформаційна епідемія» спочатку фігурувала як евристичний передконцепт, тоді як поява інфомедіології означала те, що інфомедичні явища стали розглядатися як процеси зі структурою, факторами та можливістю аналізу через показники розподілу, динаміки і наслідків інформації в цифрових середовищах.

У статті запропоновано мікроопераціоналізацію інфомедії через набір аналітичних маркерів (інтенсивність потоку, швидкість оновлення, суперечливість, асиметрія видимості, зміни в довірі, поведінкові наслідки). Це зумовлює її подальший бібліотечно-інформаційний аналіз. Новизна такого підходу полягає в тому, що концепт інфомедії пов'язано з проблемою інформаційної стійкості і створює основу для розгляду бібліотеки не лише як місця доступу до джерел, а як інституції орієнтації, яка підтримує критерії надійності, знижує когнітивні витрати перевірки й сприяє роботі з перевіреним знанням в умовах інформаційної нестабільності.

Перспективи подальших досліджень. Подальше вивчення теми доцільно пов'язати з уточненням індикаторів інфомедії в бібліотечно-інформаційній площині, для аналізу інформаційної поведінки, довіри до джерел і ролі бібліотек як інституцій орієнтації в умовах кризового інформаційного перенасичення.

Список посилань

- Берегелський, А., & Волошин, Д. (2023). *Діяльність бібліотек в умовах пандемії COVID-19: Реферативний огляд наукових досліджень* (Вип. 4). https://nbuviar.gov.ua/images/informaciyni_resursi/ROND%204_23.pdf
- Calleja, N., AbdAllah, A., Abad, N., Ahmed, N., Albarracin, D., Altieri, E., Anoko, J. N., Arcos, R., Azlan, A. A., Bayer, J., Bechmann, A., Bezbaruah, S., Briand, S. C., Brooks, I., Bucci, L. M., Burzo, S., Czerniak, C., De Domenico, M., Dunn, A. G., Ecker, U. K. H., ... Purnat, T. D. (2021). A Public Health Research Agenda for Managing Infodemics: Methods and Results of the First WHO Infodemiology Conference. *JMIR infodemiology*, 1(1), e30979. <https://doi.org/10.2196/30979>
- Eysenbach, G. (2002). Infodemiology: The epidemiology of (mis)information. *The American Journal of Medicine*, 113(9), 763–765. [https://doi.org/10.1016/S0002-9343\(02\)01473-0](https://doi.org/10.1016/S0002-9343(02)01473-0)
- Eysenbach, G. (2009). Infodemiology and infoveillance: Framework for an emerging set of public health informatics methods to analyze search, communication and publication behavior on the Internet. *Journal of Medical Internet Research*, 11(1), e11. <https://doi.org/10.2196/jmir.1157>
- Jin, S. L., Kolis, J., Parker, J., Proctor, D. A., Prybylski, D., Wardle, C., Abad, N., Brookmeyer, K. A., Voegeli, C., & Chiou, H. (2024). Social histories of public health misinformation and infodemics: Case studies of four pandemics. *The Lancet Infectious Diseases*, 24(10), e638–e646. [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(24\)00105-1](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(24)00105-1)

- John, J. N., Gorman, S., & Scales, D. (2025). Understanding interventions to address infodemics through epidemiological, socioecological, and environmental health models: Framework analysis. *JMIR Infodemiology*, 5, e67119. <https://doi.org/10.2196/67119>
- Mavragani, A. (2020). Infodemiology and infoveillance: Scoping review. *Journal of Medical Internet Research*, 22(4), e16206. <https://doi.org/10.2196/16206>
- Rothkopf, D. J. (2003, May 11). When the buzz bites back. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/05/11/when-the-buzz-bites-back/bc8cd84f-cab6-4648-bf58-0277261af6cd/>
- Simon, F. M., & Camargo, C. Q. (2023). Autopsy of a metaphor: The origins, use and blind spots of the “infodemic”. *New Media & Society*, 25(8), 2219–2240. <https://doi.org/10.1177/14614448211031908>
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Council of Europe. <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>
- World Health Organization. (2020). *Novel Coronavirus (2019-nCoV): Situation report, 13*. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200202-sitrep-13-ncov-v3.pdf>
- World Health Organization. (2021). *WHO public health research agenda for managing infodemics*. <https://iris.who.int/handle/10665/339192>
- World Health Organization. (n.d.). *Infodemic*. Retrieved January 05, 2026, from <https://www.who.int/health-topics/infodemic>
- Ziapour, A., Malekzadeh, R., Darabi, F., Yıldırım, M., Montazeri, N., Kianipour, N., & Nejhadadgar, N. (2024). The role of social media literacy in infodemic management: A systematic review article. *Frontiers in Digital Health*, 6, 1277499. <https://doi.org/10.3389/fdgh.2024.1277499>
- Zielinski, C. (2021). Infodemics and infodemiology: A short history, a long future. *Revista Panamericana de Salud Pública*, 45, e40. <https://doi.org/10.26633/RPSP.2021.40>

References

- Berehelskyi, A., & Voloshyn, D. (2023). *Library Activities During the COVID-19 Pandemic: A Literature Review of Scientific Research* (Issue 4). https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_resursi/ROND%204_23.pdf. [In Ukrainian].
- Calleja, N., AbdAllah, A., Abad, N., Ahmed, N., Albarracin, D., Altieri, E., Anoko, J. N., Arcos, R., Azlan, A. A., Bayer, J., Bechmann, A., Bezbaruah, S., Briand, S. C., Brooks, I., Bucci, L. M., Burzo, S., Czerniak, C., De Domenico, M., Dunn, A. G., Ecker, U. K. H., ... Purnat, T. D. (2021). A Public Health Research Agenda for Managing Infodemics: Methods and Results of the First WHO Infodemiology Conference. *JMIR infodemiology*, 1(1), e30979. <https://doi.org/10.2196/30979>. [In English].
- Eysenbach, G. (2002). Infodemiology: The epidemiology of (mis)information. *The American Journal of Medicine*, 113(9), 763–765. [https://doi.org/10.1016/S0002-9343\(02\)01473-0](https://doi.org/10.1016/S0002-9343(02)01473-0). [In English].
- Eysenbach, G. (2009). Infodemiology and infoveillance: Framework for an emerging set of public health informatics methods to analyze search, communication and

- publication behavior on the Internet. *Journal of Medical Internet Research*, 11(1), e11. <https://doi.org/10.2196/jmir.1157>. [In English].
- Jin, S. L., Kolis, J., Parker, J., Proctor, D. A., Prybylski, D., Wardle, C., Abad, N., Brookmeyer, K. A., Voegeli, C., & Chiou, H. (2024). Social histories of public health misinformation and infodemics: Case studies of four pandemics. *The Lancet Infectious Diseases*, 24(10), e638–e646. [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(24\)00105-1](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(24)00105-1). [In English].
- John, J. N., Gorman, S., & Scales, D. (2025). Understanding interventions to address infodemics through epidemiological, socioecological, and environmental health models: Framework analysis. *JMIR Infodemiology*, 5, e67119. <https://doi.org/10.2196/67119>. [In English].
- Mavragani, A. (2020). Infodemiology and infoveillance: Scoping review. *Journal of Medical Internet Research*, 22(4), e16206. <https://doi.org/10.2196/16206>
- Rothkopf, D. J. (2003, May 11). When the buzz bites back. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/05/11/when-the-buzz-bites-back/bc8cd84f-cab6-4648-bf58-0277261af6cd/>. [In English].
- Simon, F. M., & Camargo, C. Q. (2023). Autopsy of a metaphor: The origins, use and blind spots of the “infodemic”. *New Media & Society*, 25(8), 2219–2240. <https://doi.org/10.1177/14614448211031908>. [In English].
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Council of Europe. <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>. [In English].
- World Health Organization. (2020). *Novel Coronavirus (2019-nCoV): Situation report, 13*. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200202-sitrep-13-ncov-v3.pdf>. [In English].
- World Health Organization. (2021). *WHO public health research agenda for managing infodemics*. <https://iris.who.int/handle/10665/339192>. [In English].
- World Health Organization. (n.d.). *Infodemic*. Retrieved January 05, 2026, from <https://www.who.int/health-topics/infodemic>. [In English].
- Ziapour, A., Malekzadeh, R., Darabi, F., Yildirim, M., Montazeri, N., Kianipour, N., & Nejhadadgar, N. (2024). The role of social media literacy in infodemic management: A systematic review article. *Frontiers in Digital Health*, 6, 1277499. <https://doi.org/10.3389/fgth.2024.1277499>. [In English].
- Zielinski, C. (2021). Infodemics and infodemiology: A short history, a long future. *Revista Panamericana de Salud Pública*, 45, e40. <https://doi.org/10.26633/RPSP.2021.40>. [In English].

Отримано: 03.02.2026

Прийнято до друку: 27.02.2026

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.02>

УДК 930.22:372.8

Ю. І. Палеха

кандидат історичних наук, професор, професор Національного транспортного університету, м. Київ, Україна

paleha_yu@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8060-8590>

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

У статті здійснено аналіз транспортно-логістичної системи документації, визначено суть та призначення її складників, сформульовано основну мету й завдання зазначеної системи. Автором запропоновано модель транспортно-логістичної документації як основи інформаційно-документаційної системи транспортної корпорації, призначенням якої є керування транспортно-логістичними операціями, укладання договірних зобов'язань, забезпечення функцій планування, фіксування логістичних операцій, ведення обліку складських операцій, фінансової звітності, відображення процедур митного оформлення логістичних операцій та страхування. Представлено вимоги до формування і функціонування системи транспортно-логістичної документації, розуміння та врахування яких є фундаментальним для створення багатоаспектної, ефективної, надійної інформаційно-документаційної системи транспортно-логістичної компанії. Остання охоплює всі задіяні види документації та різноманітні інтегровані інформаційні технології, які є надзвичайно необхідними для повноцінної організації, ретельного контролю, обліку й чіткого регулювання всіх аспектів логістичних процесів, включаючи міжнародні, внутрішні перевезення, відповідальне складування, надійне страхування вантажів, своєчасне їх митне оформлення, прозорі фінансові розрахунки. На основі здійсненого аналізу визначено, що модель транспортно-логістичної документації є перспективним засобом модернізації сервісної функції транспортно-логістичних установ й може бути використана для повного інформаційно-документаційного забезпечення транспортних комунікацій.

Ключові слова: *види систем транспортної документації, логістичні операції, електронний документообіг, документаційне забезпечення, звітність.*

Y. Palekha

Candidate of Historical Sciences, Professor, Professor at the National Transport University, Kyiv, Ukraine

RESEARCH OF THE SYSTEM OF TRANSPORT AND LOGISTICS DOCUMENTATION

The relevance of the topic. The body of knowledge about documentation systems, and hence the ability to work with them and plan their further development, is embodied in the search for criteria for their grouping, which is the subject of the work of leading scientists. It is in scientific research of industry documentation that a body of knowledge about official documentation systems can be implemented, and thus the ability to operate, plan their development, and automate their management, which are

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

designed to meet the needs and demands of users in accordance with the requirements of society, in this case, organizing effective transport and logistics operations for the needs of the country during wartime.

The purpose of the study is to build a model of the transport and logistics documentation system, study its components, define the goals and objectives of the system, and develop requirements for its construction and presentation as the basis for information and documentation support for transport operations.

The methodology is based on the application of systemic and communicative approaches, as well as general scientific methods of cognition, in particular analysis and synthesis.

The results. The analysis allowed us to identify the goals and objectives of the transport and logistics documentation system, define specific tasks for building its model, and reveal the significance and requirements for its functioning as the basis of an information and documentation system designed to ensure effective transport and logistics operations.

The scientific novelty of the study lies in the generalization of knowledge and presentation of our own vision and understanding of the structure and purpose of the transport and logistics system documentation model. We propose a variant of its structure, the tasks of which are to reflect the processes of transport management, conclusion of contractual obligations, planning, maintaining the necessary financial reporting, recording and confirming the processes of loading, transportation, and unloading of cargo, accounting for warehouse operations, ensuring customs clearance procedures, and relations in the insurance sphere.

The practical significance of the study lies in the development of recommendations for the implementation of a model of transport and logistics documentation in the organization of information and documentation support for transport management in a transport and logistics company under Ukrainian conditions, taking into account the achievements in this field.

Conclusions. The implementation of the transport and logistics documentation model is an important factor in the development of a clear information and documentation system, the application of which in ensuring transport and logistics operations requires careful preparation, comprehensive understanding, and consideration of its advantages, which will ultimately contribute to the quality and reliability of all transport operations.

Keywords: *types of transport documentation systems, logistics operations, electronic document management, information and documentation system.*

Актуальність дослідження. Суттєвою запорукою стійкості та адаптивності транспортних комунікацій, особливо за умов повномасштабної війни, значних руйнувань транспортної інфраструктури, нинішніх викликів, перед якими опинилась Українська держава, є досконале проведення транспортно-логістичних операцій. Значну й всесторонню роль у цьому процесі, особливо в мультимодальних комунікаціях, має якісне їх документальне забезпечення, яке є невід'ємною та критично важливою складовою керування всіма етапами руху.

Постановка проблеми. Головними перепонами для якісного проведення транспортних комунікацій, окрім значних пошкоджень транспортної інфраструктури, вважаємо необхідність пристосування до умов воєнного стану,

зростання розходів на перевезення вантажів та пасажирів, незначний рівень інформаційної культури учасників перевезень, недостатній ступінь керування документальними процесами, а також їх цифровізації.

У відповідь на це логістичні підприємства країни активно переходять на цифрову документацію, впроваджують інформаційно-документаційні системи, системи електронного документообігу, застосовують у роботі з документами новітні технології, оцифровують та типологізують транспортну документацію. Саме в систематизації транспортної документації, формуванні якісного інформаційно-документаційного забезпечення транспортно-логістичних операцій може бути реалізована сукупність знань про системи документації, що забезпечують досконалість комунікації на транспорті, а отже, і здатність оперувати ними, планувати їх подальший розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню вищезазначених питань присвячені праці багатьох провідних учених-документознавців. Водночас питання формування класифікаційних систем документації, їх структури нині до кінця не вирішені, а групування пояснюється несистемними запитами практичної роботи з документацією та усталеністю систем її наявного впорядкування.

Вичерпний аналіз еволюції наукової думки і внеску колег у розвиток науки про документ у минулому столітті щодо формування систем документації здійснила проф. В. Бездрабко (Шандра, 2009). Наукові розвідки, присвячені галузевому документознавству як складнику спеціального документознавства, належать знаному проф. С. Кулешову. З-поміж величезної кількості одноосібних знакових праць, опублікованих наукових розвідок до творчого доробку науковця можна віднести його навчальний посібник «Загальне документознавство» (Кулешов, 2012), у якому одним з важливих питань стали уніфікація і класифікація документації офіційного походження, яку він запропонував розділити на базові, інфраструктурні та дисциплінарні (галузеві).

Специфіку змістовної частини спеціальних документів та документоутворень прокламував проф. М. Слободяник (Українське документознавство, 2012), у якому галузеве документознавство вирізняє специфіка змістовної частини документів, документних потоків та документоутворень, орієнтованих на задоволення універсальних і галузевих інформаційних потреб користувачів. Дискусійні питання галузевого документознавства у своїх публікаціях розглядали проф. О. Анісімова і проф. Л. Ковальська (Анісімова & Ковальська, 2021).

Спеціальні системи й спеціальні види документації та чинники впливу на їх формування і організацію студіювала проф. К. Климова (2021). Місце та складові торговельної документації в межах системи галузевої документації деталізувала проф. О. Шевченко (2016). Розгляд основних груп галузевої документації в процесі формування систем електронного документообігу на підприємствах транспортної сфери присвячене дисертаційне дослідження К. Корнійчука (2019), який розглядав структурно-функціональні характеристики документопотоків транспортних галузей, стан документообігу в них, проводив порівняльний аналіз упровадження СЕД (системи електронного документообігу — прим. ред.) у різних видах транспортної сфери.

Технологічні процеси роботи зі службовою документацією поетапно досліджували науковці Національного транспортного університету (Palekha et al., 2022). У присвячених зазначеній проблемі працях учені здійснили детальний розгляд блоків систем галузевої документації, їх студіювання, аналіз чинників впливу на них, взаємозв'язків між ними (Палеха & Курикін, 2024).

Водночас комплексний аналіз систем документації на рівні підприємств транспортної сфери не проводився.

Мета статті — виконати наукову розвідку складових транспортно-логістичної системи документації, аналіз її суті та компонентів, надати формулювання мети й завдань зазначеної системи, визначити вимоги до неї, а також обґрунтувати потребу в досконало сформованій моделі транспортно-логістичної документації, що об'єднує відносно самостійні, але тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені види документації, які є основою загальної інформаційно-документаційної системи, з метою успішного та ефективного забезпечення керування сучасними логістичними процесами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сукупність знань про системи документації, а звідси, і здатність працювати з ними, полягає у формалізованому відображенні, точній фіксації, ефективній обробці, своєчасній передачі та надійному зберіганні документованої інформації. Процеси роботи з транспортно-логістичною документацією є не просто допоміжними функціями, що виконуються «на додаток» до основної роботи з планування інформаційно-документаційного забезпечення транспортно-логістичних перевезень; навпаки, вони є критично необхідним знаряддям, що відіграє роль своєрідного хребта всієї операційної діяльності.

Саме транспортно-логістична документація призначена забезпечувати належний облік кожної дії та кожного руху матеріального ресурсу чи товару, повний і постійний контроль за виконанням поставлених завдань, а також сприяти ефективному керуванню всіма логістичними операціями. Без чітко налагодженої роботи з документацією логістичні компанії можуть зіткнутись з хаосом, втратами та нездатністю відповідати вимогам сучасного ринку, де якість, прозорість і точність є запорукою успіху. І, що не менш важливо, якісне документаційне забезпечення сприяє значному зниженню ризиків, пов'язаних із затримками або помилками в оформленні документів, які можуть призвести до фінансових втрат та негативно вплинути на довіру клієнтів.

Система транспортно-логістичної документації — складна, взаємопов'язана сукупність документів, що є основою інформаційно-документаційної системи, яка контролює всі етапи руху товарів та інформації, урегульовує транспортно-логістичні операції перевезення вантажів й супроводжує весь процес переміщення товарів різними транспортними засобами від місця їх виробництва до місця споживання, забезпечуючи належний облік кожної дії та кожного переміщення товару, повний і постійний контроль за виконанням поставлених завдань, а також ефективне керування всіма логістичними операціями.

Без досконало продуманої транспортно-логістичної системи документації стають неможливими:

- організація якісного інформаційно-документаційного забезпечення транспортно-логістичних перевезень;
- застосування систем електронного документообігу на підприємствах;
- упровадження новітніх та інтегрованих інформаційних технологій для ефективного функціонування сучасного логістичного ланцюга;
- довгострокове планування, організування та чіткий контроль за переміщеннями вантажів;
- фіксація і підтвердження укладання угод, фінансовий облік, економічна ефективність та операційна прозорість логістичної діяльності;
- дотримання чинних норм, стандартів та вимог до вантажних перевезень;
- відповідність законам ринку, де довершеність виконання та прозорість проведення транспортних операцій стають гарантією їх досягнень.

Система транспортно-логістичної документації має включати широкий спектр критично важливих документів транспортної логістики, що:

- відбивають процеси прогнозування та планування перевезень, корегування й контроль за їх виконанням;
- скріплюють укладання договірних зобов'язань (господарські договори, договори перевезень вантажу, пасажирів, пошти);
- забезпечують необхідну фінансову та бухгалтерську звітність (інвойси, рахунки-фактури, акти виконаних робіт);
- фіксують і підтверджують процеси завантаження, перевезення та розвантаження вантажів (від транспортних накладних до маршрутних листів);
- дозволяють вести детальний облік складських операцій (приймання, розміщення, відвантаження, інвентаризація);
- регулюють взаємовідносини в страховій сфері між страховиком, бенефіціаром і страхувальником;
- відображають процедури складного та багатогранного митного оформлення (декларації, дозволи, свідоцтва, сертифікати).

Отже, досконало вибудована система транспортно-логістичної документації має включати: інфраструктурну документацію; господарсько-правову документацію; товарно-транспортну документацію; товаросупровідну документацію; страхову та митну документації на транспорті.

Так, *інфраструктурна документація* за призначенням створення повинна містити управлінську, нормативно-правову документацію та документацію електронно-комунікаційних мереж, що відображають і корелюють організацію проведення транспортно-логістичних операцій.

Господарсько-правова (комерційна) документація містить господарсько-договірну, зокрема транспортно-договірну, техніко-юридичну, довідково-інформаційну, нормативно-правову, облікову, фінансову (розрахункову), а також за потреби тендерну документацію.

Товарно-транспортна документація містить як основну, так і допоміжну транспортно-перевізну, а також транспортно-експедиторську документацію.

Товаросупровідна документація містить сукупність документів з переміщення товару під час виробництва, підготовки його до відвантаження, відвантаження товару для подальшого транспортування, документацію щодо походження й якості товару.

Страхова документація на транспорті містить сукупність документів «каско» та «карго», документи щодо страхування відповідальності перевізника, а також документи з співстрахування й перестрахування.

Митна документація на транспорті містить загальнодоступні і обмежувального доступу документи, відомчі та зовнішні, двосторонні й багатосторонні документи, що відображають імпорتنі, експортні, транзитні митні операції.

Кожен з видів транспортно-логістичної системи (моделі) документації водночас можна поділити на відповідні підвиди документації (див. рис. 1).

Мета та завдання системи транспортно-логістичної документації. Мета, поданої на рис. 1. системи транспортно-логістичної документації, полягає в забезпеченні повного «сліду» руху товару, оскільки розміщені в ній документи дозволяють: чітко відстежувати та контролювати переміщення, забезпечувати формалізацію й стандартизацію документованої інформації, її відповідність встановленим нормам, слугувати юридичним підтвердженням виконання транспортних зобов'язань, сприяти інформаційному забезпеченню та комунікації, формуванню бази для обліку та аналізу якості перевезень.

Завдання, що постають перед інформаційно-документаційним забезпеченням транспортних комунікацій, основою якої є система транспортно-логістичної документації, зведено в таблиці 1.

Вирішення завдань, що поставлені перед інформаційно-документаційним забезпеченням й безпосередньо перед системою транспортно-логістичної документації, є ключовим фактором для оптимізації логістичних процесів, зниження витрат та підвищення якості обслуговування споживачів.

Вимоги до системи транспортно-логістичної документації, її значення.

У модерному динамічному бізнес-середовищі, де зростаюча складність ланцюгів постачання матеріалів та продукції стає визначальним фактором конкурентоздатності, злагоджена система транспортно-логістичної документації є основою забезпечення ефективного функціонування всього логістичного ланцюга, оскільки передбачає певні вимоги, дотримання кожної з яких відіграє важливу роль в ефективності та неперервності всіх логістичних процесів.

Система транспортно-логістичної документації забезпечує взаємодію різних видів документації і документів, їхній життєвий цикл, взаємозв'язок між ними та способи опрацювання, формуючи основу для прозорого й контрольованого руху вантажів, інформації про стан їх транспортування.

Основні вимоги до формування досконалої системи транспортно-логістичної документації зведено на рисунку 2.

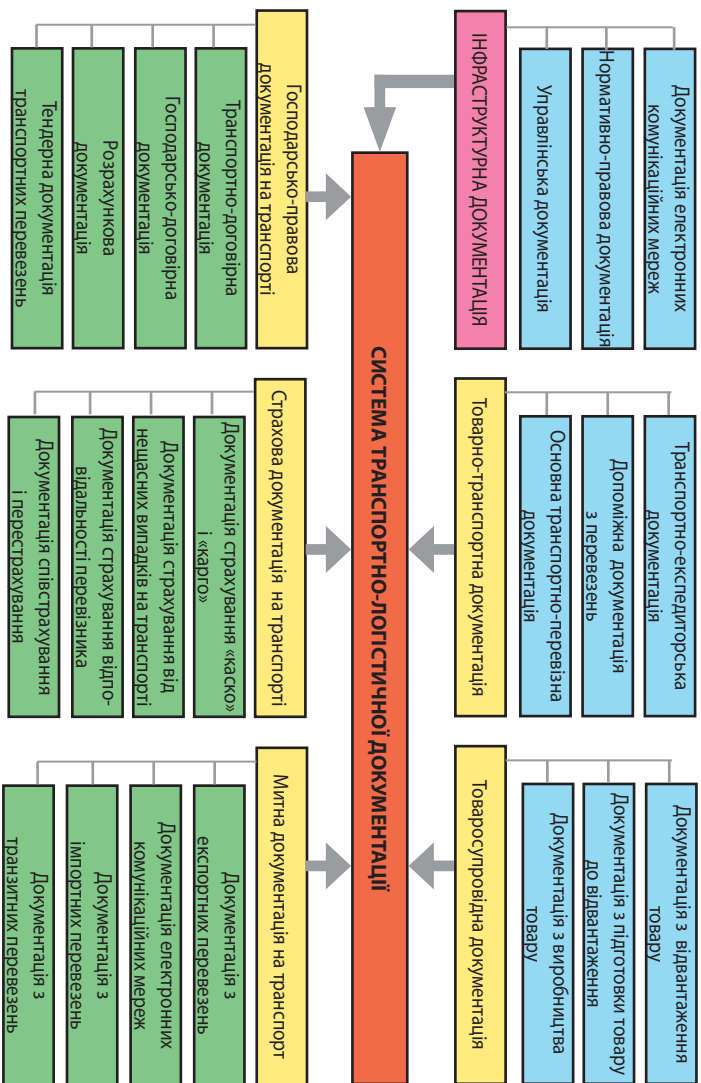

Рис. 1. Складові системи транспортно-логістичної документації.

Табл. 1.

Завдання системи інформаційно-документаційного забезпечення

№	Завдання	Суть завдання	Пояснення
1.	Якісна комунікація в межах логістичного процесу	Інформаційний обмін та комунікація в межах логістичного процесу, а саме між виробниками, відправниками, перевізниками, споживачами, операторами складу, підрозділами митниці, фін. установами тощо.	Система має документовану інформацію щодо назв, обсягів, ваги, кількості та властивостей вантажу, термінів й умов його руху, збереження, а також ПІБ відповідальних за ту чи іншу операцію, важливі деталі для комунікації.
2.	Постійний контроль за переміщенням вантажів	Фіксація етапів процесу руху вантажів та відповідальних за нього осіб, що дозволяє контролювати виконання логістичних операцій, виявляти відхилення від запланованого й ефективно на них реагувати.	Система дозволяє фіксувати в документах переміщення вантажів, починаючи від їх завантаження на транспорт і завершуючи отриманням споживачем, що важливо для керування логістичним процесом та запобігання збиткам.
3.	Стандартизація і формалізація документованої інформації	Однозначне розуміння отриманої інформації кожним з учасників логістичного процесу, незалежно від статусу, дислокації; мінімізація збитків, помилок, непорозумінь, ризику, у зв'язку з різним трактуванням даних.	Документи є уніфікованими носіями інформації відповідно до чинних вимог, вони мають визначені реквізити, формати, зразки оформлення, процедури заповнення згідно з базисними умовами поставок товарів Інкотермс.
4.	Аргументація необхідності виконання транспортних та інших господарських операцій	Підтвердження факту виконання господарських операцій, зокрема укладання контрактів, договорів поставки, зобов'язань з передачі чи приймання товару, надання складських послуг, виконання страхових та митних формальностей, звернень до судових органів тощо.	Документи повинні мати юридичну силу під час укладання комерційних угод, бути доказовою базою в разі виникнення непорозумінь, спорів, подання претензій чи протоколів розбіжностей, запобігати непорозумінням між усіма учасниками логістичного процесу, у страхових та митних органах, в судових інстанціях.

5.	Формування бази для обліку та аналізу якості перевезень	Облік запасів, втрат на процес транспортування вантажу, зберігання на складах, визначення собівартості перевезень, ефективності логістичних процесів, розроблення заходів щодо їхньої оптимізації, прийняття тактичних і стратегічних рішень.	Документи мають містити первинні дані, необхідні для ведення оперативного, управлінського, а також бухгалтерського обліку, а інформацію, яка міститься в них, що необхідна для як аналізу показників ефективності перевезень, так і вияву «вузьких місць» у ланцюгах поставок.
6.	Управління ризиками та забезпечення безпеки	Підтвердження факту страхування транспорту, перевізника, вантажу тощо; мінімізація фінансових витрат у разі неочікуваних обставин, розроблення заходів інформаційної безпеки.	У системі документації має бути інформація стосовно потенційних ризиків, що пов'язані з навантаженням, рухом та збереженням вантажів, а також з дотриманням правил безпеки транспортування.
7.	Удосконалення якості надання транспортних послуг	Покращення системи е-документообігу, IT, зокрема системи TMS, WMS, блокчейн-технології, CRM тощо; усунення непорозумінь з учасниками поставок, сприяння підвищенню рівня задоволеності згаданих вище учасників поставок.	Вчасно та професійно оформлена документація є базисом для організації логістичних операцій: завантаження, безпечного і своєчасного перевезення та збереження вантажу, вивантаження й надання інших логістичних послуг.
8.	Сприяння розвитку міжнародної торгівлі	Вільний рух вантажів через кордони, проходження митних процедур та здійснення міжнародних розрахунків.	Професійне оформлення документації є основою дотримання міжнародних правил і норм перевезень.

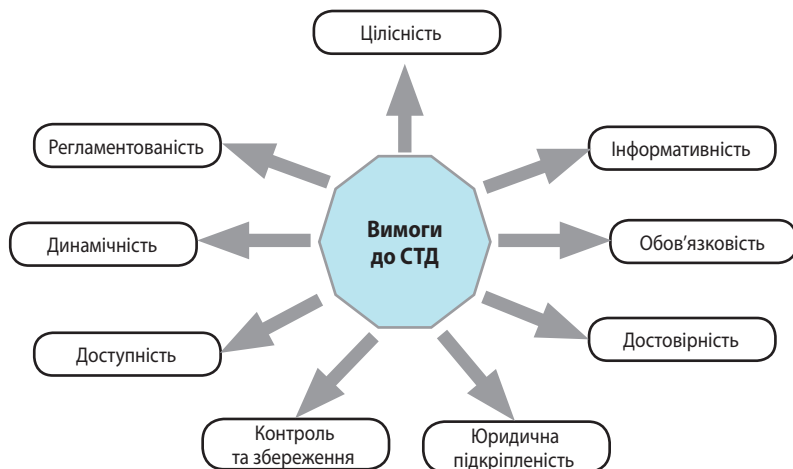

Рис. 2. Вимоги до системи транспортно-логістичної документації.

Розглянемо зазначені на рис. 2 вимоги детальніше.

Цілісність. Система документаційного забезпечення транспортно-логістичних операцій не обмежується одним чи кількома універсальними документами, натомість вона включає широке коло видів документації, різноманітних документів, кожен із яких розроблений для фіксації конкретної логістичної операції. Від первинних видів документів, що супроводжують вантаж на кожному етапі його руху (наприклад, коносамент, транспортна накладна, вантажний маніфест), до документів, які підтверджують якість, походження, безпеку вантажу (сертифікати, декларації), та до фінансових документів, що регулюють розрахунки між учасниками (інвойси, рахунки-фактури, платіжні доручення). Кожний зі згаданих документів є невід'ємною ланкою єдиної системи транспортно-логістичної документації. Цілісність також проявляється у взаємозв'язку між різними видами документів, де інформація з одного документа може бути необхідна для оформлення іншого, забезпечуючи таким чином комплексність та узгодженість даних.

Інформативність. Кожен документ у складі системи транспортно-логістичної документації містить важливу інформацію, яка є необхідною для ідентифікації вантажу, визначення його характеристик, відстеження його руху, встановлення відповідальності учасників логістичного процесу та здійснення відповідних процедур. Інформативність проявляється в детальному описі вантажу (найменування, кількість, вага, об'єм, особливі характеристики), даних про всіх учасників логістичного ланцюга (відправник, отримувач, перевізник, склад, митні органи), інформації про маршрут, умови транспортування, терміни доставки, вартість послуг та інші ключові параметри. Інформативність документа, його повнота є запорукою ефективного управління логістикою та прийняття обґрунтованих рішень.

Юридична підкріпленість. Документи, що входять до системи транспортно-логістичної документації й забезпечують супровід логістичних операцій, мають офіційну юридичну силу та є документальним підтвердженням договірних зобов'язань (наприклад, договір перевезення, зовнішньоторговельний контракт), факт передачі відповідальності за вантаж (наприклад, дорожня відомість, транспортна накладна з відміткою про прийняття), права власності (у певних випадках), а також можуть слугувати доказовою базою при виникненні спірних ситуацій чи страхових випадків. Професійне оформлення, використання та зберігання юридично необхідних документів є важливим для захисту прав й інтересів усіх учасників логістичного процесу.

Обов'язковість. Значна частина документів, що входять до складу системи транспортно-логістичної документації, є обов'язковими до оформлення та надання відповідно до чинного законодавства як на національному, так і на міжнародному рівнях. Це стосується, зокрема, товарно-транспортних і податкових накладних, митних декларацій, документів на транспорт, документів, що підтверджують безпеку та якість певних видів товарів, експортних, імпорتنих і валютних ліцензій. Дотримання вимог щодо обов'язкового документування є критично важливим для уникнення юридичних проблем, штрафів, затримок вантажів та забезпечення законності логістичних операцій. Обов'язковість виконання транспортних документів також може визначатися внутрішніми політиками логістичних компаній та умовами договірних зобов'язань.

Регламентованість. Документи в системі транспортно-логістичної документації не лише фіксують факти, а й визначають порядок виконання певних дій та процедур на різних етапах логістичного процесу, наприклад, інструкції з транспортування й зберігання небезпечних вантажів, митні процедури, описані у відповідних деклараціях, складські правила, зафіксовані в ордерах, — усе це регламентує дії учасників та забезпечує стандартизацію виконання операцій. Чітке дотримання інструкцій і вимог, зафіксованих у документах, сприяє підвищенню ефективності та безпеки логістичних процесів.

Достовірність. Документаційний супровід є первинною основою для ведення обліку руху товарів, контролю за їхнім кількісним та якісним станом, а також для здійснення фінансового обліку витрат на логістику та доходів від надання логістичних послуг. Транспортні накладні фіксують факт переміщення вантажу, сертифікати про регіональне найменування товару — країну походження, складські документи — його надходження та вибуття зі складу, інвойси чи рахунки — вартість наданих послуг. Точність і своєчасність відображення інформації в облікових документах є необхідною умовою для ефективного керування ресурсами й прийняття обґрунтованих фінансових рішень.

Доступність. Документація є важливим засобом комунікації між усіма учасниками логістичного ланцюга — від відправника та перевізників, складських операторів, страхових компаній й митних брокерів до отримувача. Вона забезпечує передачу необхідної інформації, узгодження дій, підтвердження виконання операцій та вирішення питань, що виникають у процесі перевезення та

обробки вантажів. Чітка й своєчасна передача документів є запорукою ефективною взаємодії між усіма зацікавленими сторонами.

Динамічність. Характер та склад документаційної системи не є статичним, він може змінюватися залежно від цілого ряду факторів, як-то вид транспорту, що використовується для перевезення (автомобільний, залізничний, морський, авіаційний), тип вантажу (звичайний, небезпечний, швидкопсувний), специфіка маршруту (внутрішній, міжнародний), умови «франко», митні правила країн, через які здійснюється транзит або імпорту/експорту, а також внутрішні вимоги та усталені процедури логістичної компанії. Динамічність й водночас гнучкість й адаптивність документаційної системи до різних умов є важливою умовою її ефективності.

Контроль та збереження. Наявність повного та професійно оформленого пакета документів відіграє ключову роль у контролі як кожної логістичної операції, так і всього логістичного процесу. Завдяки документації можна відстежувати поточне місцезнаходження вантажу, перевіряти дотримання термінів доставки, контролювати умови транспортування та зберігання, а також виявляти та аналізувати причини можливих відхилень від запланованих параметрів. Безперервний аналіз інформації, що міститься в документах, є важливим інструментом для постійного вдосконалення логістичних процесів;

Розуміння та врахування вищезазначених вимог є фундаментальним для формування багатоаспектної, ефективною та надійною інформаційно-документаційною системою транспортно-логістичною компанією, що охоплює всі задіяні види документації й різноманітні інформаційні технології, які є надзвичайно необхідними для повноцінної організації, ретельного контролю, обліку та чіткого регулювання всіх аспектів логістичних процесів, включаючи міжнародні та внутрішні перевезення, відповідальне складування, надійне страхування вантажів та своєчасне їх митне оформлення, прозорі фінансові розрахунки.

Функціональна роль інформаційно-документаційною системою транспортно-логістичною компанією відображена на рис. 3.

Професійно сформована система транспортно-логістичною документації є надзвичайно важливою, оскільки забезпечує:

- автоматизацію керування документаційними процесами, упровадження і застосування системи електронного документообігу (СЕД), системи керування відносинами з клієнтами (CRM), системи обліку товарів (RFID);
- звернення до сучасних інформаційних технологій, зокрема систем управління замовленнями (ERP), управління транспортуванням (TMS), систем управління поставками (SCM), керування складом (WMS), блокчейн-технологій;
- відповідність законодавчим вимогам та міжнародним нормам, правилам, стандартам, нормам, що визначають вимоги до оформлення різних видів документів, зокрема в Інкотермс;

Рис. 3. Функціональна роль інформаційно-документаційної системи в транспортно-логістичній компанії.

- оптимізацію роботи персоналу, зменшення кількості помилок, що призводять до додаткових витрат, штрафів за неправильно оформлені документи, зайвих витрат на їх переробку тощо;
- мінімізацію ризику непорозумінь зі споживачами продукції, іншими учасниками логістичного ланцюга, що сприяє підвищенню їх задоволеності;
- безперешкодне транспортування товарів через кордони, страхування, проходження митних процедур та здійснення міжнародних розрахунків.

Усе означене підкреслює незмінну важливість формування багатоаспектної системи транспортно-логістичної документації, що об'єднує відносно самостійні, але тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені види документації й документи як моделі успішного та ефективного забезпечення управління сучасними логістичними процесами.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна з упевненістю стверджувати, що ефективна організація системи транспортно-логістичної документації є наріжним каменем якісного забезпечення функціонування будь-якої логістичної системи, її ефективного застосування. Систему транспортно-логістичної документації можна подати не як сукупність окремих, розрізнених документів, а як динамічну систему взаємопов'язаних складників (систем інфраструктурної, комерційної, товаросупровідної, митної та страхової документації), яка має відповідати поставленим завданням і вимогам до її функціонування, постійно вдо-

сконалюватися та адаптуватися до безперервних змін як у внутрішніх, так і у зовнішніх транспортних комунікаціях, активно реагувати на технологічні інновації, зміни в нормативно-правових актах й умовах господарювання, коливанні попиту й пропозицій замовників.

Ретельно налагоджена система транспортно-логістичної документації не лише забезпечить безперебійність операцій та зниження витрат, а й посприє підвищенню досконалості транспортних послуг, дотриманню законодавчих вимог, розвитку міжнародної торгівлі, управлінню ризиками та створенню надійної основи для впровадження сучасних технологій транспортних перевезень.

Перспективами подальших досліджень вважаємо наукові розвідки кожного зі складників транспортно-логістичної системи документації. Подальша оптимізація системи транспортно-логістичної документації сприятиме підвищенню якості та оперативності транспортно-логістичних процесів, що базуються на глибокому розумінні їх циклічності, динамічності й взаємозалежності складників, дозволить значно збільшити загальну ефективність транспортних комунікацій, зменшити операційні витрати й сприятиме підняттю рівня обслуговування споживачів продукції, забезпечуючи їхню лояльність і конкурентні переваги на ринку.

Список посилань

- Анісімова, О. М., & Ковальська, Л. А. (2021). Спеціальні види документації та спеціальне (галузеве) документознавство. В О. М. Анісімова (Голова ред. кол.), *Інформація та соціум: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції* (сс. 91–93). Донецький національний університет імені Василя Стуса.
- Климова, К. І. (2021). Системи спеціальної документації: чинники впливу на формування та організацію. *Соціум. Документ. Комунікація*, 6(1), 316–347. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11-316-347>
- Корнійчук, К. С. (2019). *Формування системи електронного документообігу в транспортному комплексі України* [Автореферат дисертації кандидата, ХДАК]. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/disser/aref_26.pdf
- Кулешов, С. Г. (2012). *Загальне документознавство*. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Палеха, Ю. І., & Курикін, О. Ю. (2024). Складники систем документації офіційного походження. *Вісник Харківської державної академії культури*, (65), 7–24. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.01>
- Українське документознавство (1991–2011): науково-допоміжний бібліографічний покажчик. (2012). М. С. Слободяник & О. А. Політова (Уклад.); М. С. Слободяник (Наук. ред., автор вступ. ст.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. <https://nlu.org.ua/storage/files/d-91-11.pdf>
- Шандра, В. С. (2009). [Рецензія на монографію *Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток*, В. В. Бездрабко]. *Український історичний журнал*, (5), 217–219. <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/handle/123456789/5238>

- Шевченко, О. В. (2016). *Система документального забезпечення торговельної галузі України: теоретико-методологічні засади* [Автореферат дисертації доктора наук, ХДАК]. LIBNAS. <http://irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000727740>
- Palekha, Y., Zozulia, N., Moskovchenko, N., Sadovenko, V., Vovk, N., & Iavich, M. (2022). Technological processes of working with documented information in the organization as an indicator of corporate information subculture. *CEUR Workshop Proceedings*, 3296, 229–240. <https://ceur-ws.org/Vol-3296/paper18.pdf>

References

- Anisimova, O. M., & Kovalska, L. A. (2021). Special types of documentation and special (industry-specific) document science. In O. M. Anisimova (Chair of the Editorial Board), *Information and Society: Collection of Materials from the VI International Scientific and Practical Conference* (pp. 91–93). Donetsk National University named after Vasyl Stus. [In Ukrainian].
- Klymova, K. I. (2021). Special documentation systems: factors influencing their formation and organization. *Sotsium. Dokument. Komunikaitsiia*, 6(1), 316–347. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11-316-347>. [In Ukrainian].
- Korniichuk, K. S. (2019). *Formation of an electronic document management system in the transport complex of Ukraine* [Abstract of Candidate's thesis, Kharkiv State Academy of Civil Engineering]. The National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky. http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/dissertation/aref_26.pdf. [In Ukrainian].
- Kuleshov, S. G. (2012). *General document science*. Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. [In Ukrainian].
- Palekha, Yu. I., & Kurykin, O. Yu. (2024). Components of official documentation systems. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, (65), 7–24. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.01>. [In Ukrainian].
- Ukrainian Document Science (1991–2011): Scientific and Auxiliary Bibliographic Index. (2012). M. S. Slobodianyuk & O. A. Politova (Eds.); M. S. Slobodianyuk (Scientific editor, author of the introductory article). V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. <https://nlu.org.ua/storage/files/d-91-11.pdf>. [In Ukrainian].
- Shandra, V. S. (2009). [Review of the monograph *Document Science in Ukraine: Institutionalization and Contemporary Development*, V. V. Bezdrabko]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, (5), 217–219. <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/handle/123456789/5238>. [In Ukrainian].
- Shevchenko, O. V. (2016). *System of Documentary Support for the Trade Industry of Ukraine: Theoretical and Methodological Foundations* [Abstract of Doctoral Dissertation, Kharkiv State Academy of Culture]. LIBNAS. <http://irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000727740>. [In Ukrainian].
- Palekha, Y., Zozulia, N., Moskovchenko, N., Sadovenko, V., Vovk, N., & Iavich, M. (2022). Technological processes of working with documented information in the organization as an indicator of corporate information subculture. *CEUR Workshop Proceedings*, 3296, 229–240. <https://ceur-ws.org/Vol-3296/paper18.pdf>. [In English].

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.03>¹

УДК 027.7:004.738.5:004.6

М. Б. Сокіл

кандидат технічних наук, доцент, кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

maria.b.sokil@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3352-2131>

А. І. Андрухів

кандидат технічних наук, доцент, директор Науково-технічної бібліотеки,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

andriy.i.andrukiv@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5915-8855>

МОДЕЛЮВАННЯ СЕМАНТИЧНОГО ЯДРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У роботі розглянуто проблему автоматизації вибору релевантних освітніх ресурсів у цифровому університетському середовищі. Метою дослідження є розроблення семантичної моделі інформаційної системи персоналізованого добору освітніх ресурсів на основі онтологічного представлення знань. Запропоновано формальну онтологічну модель освітнього домену, яка описує структуру університету, освітні програми, дисципліни, користувачів та бібліотечні ресурси, а також їх метадані. Модель передбачає використання гібридного механізму семантичного зіставлення метаданих, який поєднує класичні методи векторного представлення текстів (TF-IDF) із контекстуальними мовними моделями типу BERT. Такий підхід дозволяє враховувати як лексичну, так і змістову подібність елементів опису навчальних дисциплін та метаданих бібліотечних ресурсів. У роботі сформовано концептуальну основу інформаційної системи, яка призначена для підбору навчальних матеріалів до дисциплін і враховує навчальні спеціальності, рівень освіти здобувача тощо. Запропонована модель може бути інтегрована з університетськими інформаційними системами (LMS) та АБІС. Це створює передумови для підвищення ефективності інформаційного супроводу навчального процесу.

Ключові слова: онтологічне моделювання, рекомендаційні системи, семантичний аналіз тексту, освітні ресурси, бібліотечні метадані, інформаційні системи освіти, персоналізація навчання, цифрове освітнє середовище.

М. Sokil

Candidate of Technical Sciences, Assistant Professor, Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

A. Andrukiv

Candidate of Technical Sciences, Assistant Professor, Director of the Scientific and Technical Library, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

MODELING OF THE SEMANTIC CORE OF THE INFORMATION SYSTEM FOR SUPPORTING THE EDUCATIONAL PROCESS

The relevance of the study. In today's educational environment, both teachers and students are forced to look for additional sources of information for teaching and

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

learning. In most cases, this is done manually by sequentially searching for sources obtained by a search query in the electronic catalogue of the library or in the search engine. This process requires a significant investment of time and the user does not always get the desired result, since traditional search engines, which are mainly based on the selection of keywords, are often not able to reflect the contextual relationships between course descriptions and training materials. Therefore, it is important to create an automated information system that would complement the information support of academic disciplines with relevant literary sources from the university library.

The purpose of the study. The purpose of this study is to develop a semantic model of the information system for the selection of educational resources in the university environment. The proposed model aims to integrate the structural elements of the educational process with metadata describing library resources, as well as to create a conceptual basis for a recommendation mechanism based on semantic analysis.

The results. As a result of the study, a model of the educational environment of the university in the form of ontology is presented. It allows you to formalize the relationships between key components of the university environment, such as academic disciplines, educational programs and library resources. In addition, the model incorporates a hybrid semantic similarity approach that combines classical text representation techniques, such as TF-IDF, with contextual language representations. This combination allows for more accurate identification of semantic relationships between course metadata and library resource metadata.

The scientific novelty. The scientific novelty of the study lies in the development of an integrated semantic model that combines the representation of ontological knowledge with hybrid methods of text analysis to support the automated selection of educational resources at the university.

The practical significance. The proposed model can be the basis for the development of intelligent recommendation systems integrated with university learning management systems and electronic library catalogs. Its implementation can be useful to increase the efficiency of the search for educational resources, support the independent educational work of students, help with the formation of academic disciplines for teachers.

The conclusion. The results of the study show that the use of ontological structures in combination with the analysis of semantic text creates favorable conditions for the creation of adaptive information services capable of providing context-sensitive recommendations in digital environments of higher education.

Keywords: *ontological modeling, recommendation systems, semantic text analysis, educational resources, library metadata, educational information systems, personalized learning, digital learning environment.*

Актуальність дослідження. У сучасних умовах проблема якісного науково-методичного супроводу освітнього процесу часто ускладнюється через велику кількість навчальних матеріалів. Невміння правильно користуватися електронними каталогами бібліотек ЗВО, а також неправильна організація самого процесу пошуку призводять до значних витрат часу й отримання негативних результатів. Ще одна проблема пов'язана з відсутністю інформаційних зв'язків між університетськими та бібліотечними інформаційними системами. Це у свою чергу породжує відсутність семантичних зв'язків між навчальними дисциплінами та відповідними літературними джерелами, які є в бібліотеці ЗВО.

У зв'язку із цим особливої уваги потребує проблема більш якісної підтримки освітнього процесу навчальними матеріалами. Особливо це актуально для великих ЗВО України, які проводять підготовку фахівців за різними спеціальностями і в розпорядженні яких є бібліотеки з потужними інформаційними ресурсами. Саме для такого випадку актуальною є проблема автоматизованого пошуку літератури до навчальних дисциплін. Традиційні методи інформаційного пошуку, які ґрунтуються переважно на зіставленні ключових слів чи назв або формальних атрибутів, не забезпечують належного рівня змістової узгодженості між описами дисциплін та ресурсів. Відсутність єдиної універсальної семантичної моделі, яка б давала можливість інтегрувати елементи освітнього процесу з текстовими описами навчальних матеріалів, що присутні в бібліотеці, створює суттєві обмеження для функціонування автоматизованої системи інформаційного супроводу освітнього процесу. У контексті цифрової трансформації освіти особливо актуальним є розроблення підходів, які дозволяють, з одного боку, забезпечити контекстну релевантність ресурсів, а з іншого — врахувати індивідуальні особливості освітньої траєкторії здобувача. Тому формування семантично узгодженої моделі інформаційної системи персоналізованого добору освітніх ресурсів відповідає сучасним вимогам розвитку університетського інформаційного простору та вирішенню проблеми підвищення ефективності освітнього процесу. Важливим аспектом запропонованої моделі є те, що розглядаються ресурси, які є в наявності в бібліотеці ЗВО (фізичні примірники чи електронні копії навчальних посібників, підручників, методичних матеріалів тощо) і до яких користувачі мають безперешкодний доступ.

Постановка проблеми. Сучасний університетський інформаційний простір характеризується високою динамікою зростання цифрових освітніх ресурсів. У межах одного закладу вищої освіти функціонують численні освітні програми, дисципліни різних рівнів підготовки. Паралельно з тим у бібліотеках наявні значні масиви навчальних і наукових матеріалів, описаних неоднорідними метаданими. Загалом проблема полягає у відсутності єдиної автоматизованої інформаційної системи, яка б полегшувала інформаційний супровід навчального процесу, з одного боку, і узгодженої семантичної моделі, здатної інтегрувати структурні елементи освітнього середовища з описами ресурсів у межах єдиного інформаційного простору, з іншого. Тому насамперед виникає необхідність формалізованого представлення взаємозв'язків між дисциплінами, рівнями підготовки та характеристиками навчальних матеріалів. У свою чергу це зумовлює потребу в розробленні методологічних засад побудови інтелектуальної інформаційної системи, яка б забезпечувала обґрунтований і персоналізований підбір освітніх ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі створення автоматизованих систем для супроводу освітнього процесу в різних представленнях присвячено багато наукових робіт як українських, так і зарубіжних науковців та розробників ПЗ. Вони пропонують різні аспекти й підходи до вирішення цієї проблеми. Сучасні дослідження в напрямі рекомендаційних систем демонструють тенденцію до інтеграції семантичних методів аналізу тексту, завдяки чому

можна досягнути більшої релевантності результатів інформаційного підбору навчальних елементів. Узагальнюючий огляд текст-орієнтованих рекомендаційних систем (Kanwal et al., 2021) засвідчує, що поступовий перехід від класичних контент-орієнтованих підходів до гібридних моделей, які поєднують статистичні методи представлення тексту з векторними, дає позитивні результати. Особлива увага приділяється подоланню проблеми семантичної неоднозначності та «холодного старту» за рахунок використання вкладених слів.

Подальший розвиток цього напрямку пов'язаний із застосуванням трансформерних архітектур. Зокрема, модель RecBERT (Wu, 2024) демонструє ефективність використання мовних моделей для сегментації запитів та семантичного ранжування результатів. Аналогічно, у працях Hasoon et al. (2025) та Sangeetha (2025) розглянуті гібридні підходи на основі BERT у поєднанні з алгоритмами машинного навчання. Такий варіант дозволяє досягти підвищення точності рекомендацій навчальної літератури в освітньому середовищі.

У системному дослідженні (Urdaneta-Ponte et al., 2021), яке стосується саме освітнього середовища, акцентовано зростання інтересу науковців до персоналізації рекомендацій для академічної спільноти. Проте виокремлена проблема, яка пов'язана з недостатньою формалізацією зв'язків між структурою освітнього процесу та описами інформаційних ресурсів. Подібну проблематику змістовного зіставлення текстів розглядають Mediani et al. (2023). Автори досліджують контент-орієнтований підхід для педагогічних ресурсів на основі векторних представлень.

Питання семантичного моделювання та глибинної репрезентації текстів розкрито також у працях Noorian et al. (2023), Javaji and Sarode (2023) та Lezama-Sánchez et al. (2022), де продемонстровано потенціал багаторівневого вкладення для задач класифікації та рекомендацій. Водночас більшість досліджень зосереджена на алгоритмічному аспекті, залишаючи поза увагою формалізоване представлення структурних зв'язків освітнього середовища.

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про активний розвиток семантичних та гібридних рекомендаційних моделей. Як результат опрацювання літературних джерел виявлено недостатню інтеграцію таких підходів із системним представленням освітньої структури закладу вищої освіти. Це зумовлює необхідність розроблення узгодженої семантичної моделі, що поєднує структурні характеристики освітнього процесу з текстовими описами ресурсів у межах єдиного інформаційного простору.

Мета статті полягає у створенні моделі інформаційної системи з онтологічним ядром, яка забезпечує підбір освітніх ресурсів на основі семантичного аналізу метаданих навчальних дисциплін та метаданих бібліотечних ресурсів. Робота спрямована на подолання проблеми інформаційного перевантаження й підвищення ефективності самостійної роботи студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з того, що традиційні методи пошуку та підбору матеріалів для інформаційного супроводу освітнього процесу виявляються недостатньо ефективними через відсутність урахування

семантичного контексту, у дослідженні запропоновано новий підхід. Він ґрунтується на гібридній моделі обчислення подібності між анотаціями дисциплін та метаданими ресурсів й онтологічному представленні ієрархії освітнього процесу для забезпечення узгодження семантичних зв'язків. Важливість саме такого гібридного підходу полягає в поєднанні поверхневого аналізу ключових даних (для швидкості та точності лексичної відповідності) з глибоким семантичним розумінням тексту (для врахування контексту та синонімів). Цей метод особливо актуальний для українських університетів, у яких анотації часто містять домен-специфічну термінологію українською мовою, а традиційні алгоритми ігнорують морфологічну складність.

Формальна модель онтології. Розроблена онтологія в середовищі Protégé базується на стандартах семантичного вебу (OWL 2 DL, RDF). Завдяки цьому можна забезпечити формальну семантику та можливість логічного виведення. Модель описує домен університетського освітнього процесу через ієрархію класів, властивостей та індивідів, з акцентом на інтеграцію метаданих для семантичного зіставлення з ресурсами бібліотеки.

Формально онтологія визначається як кортеж:

$$O = \langle C, P, I, A \rangle \quad (1)$$

де:

C — множина класів (наприклад, «Дисципліна», «Ресурс»);

P — множина властивостей (об'єктні, дата-властивості, такі як «маєАнотацію»);

I — множина індивідів (наповнення класів, наприклад, конкретна дисципліна «ВищаМатематика»);

A — множина аксіом (обмеження, еквівалентності, підкласи).

Фрагмент онтології, створеної в середовищі Protégé (OntoGraf), представлено на рис. 1. та рис. 2. На цих рисунках показано ієрархію класів та їхні зв'язки:

- *Освітній процес* (EducationalProcess): Охоплює ієрархію навчальних елементів, включаючи рівні освіти (LevelOfEducation з підкласами Bachelor, Master, PhD), навчальний план (Curriculum) та роки навчання (CourseYear з підкласами Year_1–Year_4).
- *Дисципліни* (Discipline): Базовий клас із підкласами GeneralDiscipline (загальні дисципліни) та UniqueDiscipline (спеціалізовані). Кожна дисципліна асоційована з такими властивостями, як «маєАнотацію» та «маєКлючовіСлова».
- *Структура університету* (UniversityStructure): Включає інститути (Institute) з підкласами Department (кафедри) та спеціальності (Specialty).
- *Бібліотечні ресурси* (LibraryResource): Поділяється на художні (Artistic з підкласами Audiobook, Book тощо), навчальні (Educational з підкласами Handbook, Textbook тощо) та наукові (Scientific з підкласами Article, Monograph тощо).

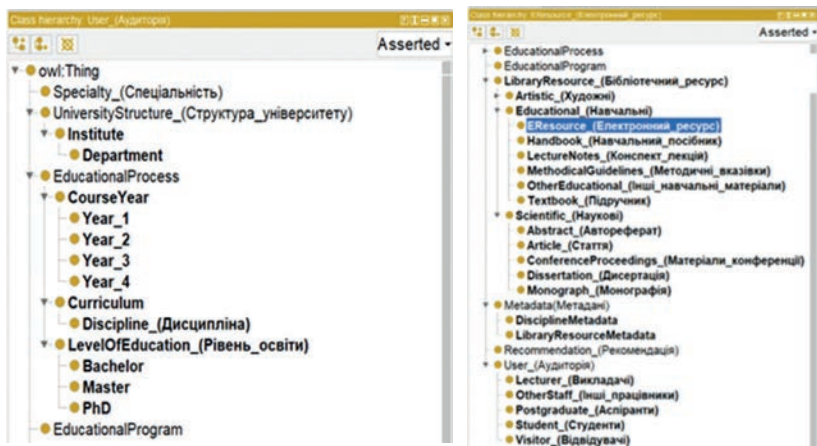

Рис. 1. Ієрархія класів ядра онтології рекомендаційної системи.

- *Метадані* (Metadata): Незалежний клас із підкласами DisciplineMetadata (для дисциплін) та LibraryResourceMetadata (для ресурсів), включаючи атрибути як Annotation, Author, KeywordsElement.
- *Аудиторія* (User): Охоплює таких користувачів, як Lecturer, Student, Visitor.
- *Рекомендації* (Recommendation): Клас для генерації рекомендацій, пов'язаний із системою рекомендацій, які мають відношення до освітнього процесу.

Особливість запропонованої онтології полягає в її адаптації до специфіки національного освітнього контексту, зокрема інтеграції морфологічно багатой української термінології через семантичні властивості. Ця структура відрізняється від аналогів, пропонуючи інтегрований фреймворк з онтологічним ядром для метаданих.

Роль онтології в рекомендаційній системі, яка наразі перебуває на стадії концептуальної розробки, є ключовою для забезпечення семантичної узгодженості. Вона слугує репозиторієм для витягу метаданих через SPARQL-запити, наприклад для зіставлення анотацій дисциплін із ключовими словами ресурсів, що дозволяє генерувати персоналізовані списки літератури з урахуванням спеціальності та рівня складності. У майбутньому, після оптимізації та логічної перевірки, онтологія забезпечить динамічне оновлення рекомендацій у реальному часі, інтегруючись із LMS (наприклад, Moodle) й бібліотечними системами (наприклад, Koha).

Обґрунтування, чому саме онтологічна модель вирішує проблему семантичного підбору. Семантична модель, яка ґрунтується на онтологічному представленні, ефективно вирішує проблему семантичного підбору завдяки формалізації взаємозв'язків між сутностями освітнього домену. Такий підхід дозволяє уникнути обмеження традиційних лексичних методів. Завдяки властивостям

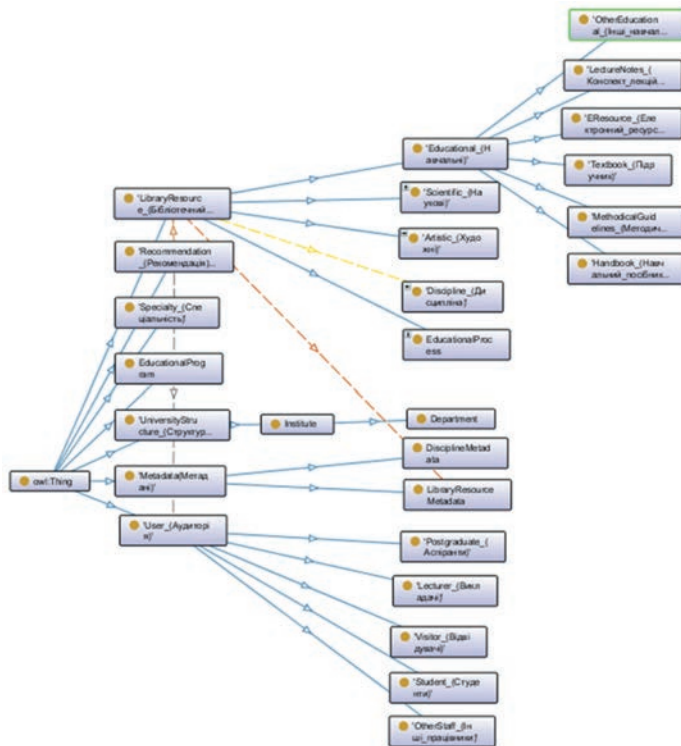

Рис. 2. Фрагмент онтологічного ядра модельованої інформаційної системи.

на зразок `hasLevel` та `belongsToSpecialty` забезпечується транзитивність і логічний інференс, що враховує контекст, синоніми та морфологічну варіативність української мови. Модель тісно пов'язана з технологіями штучного інтелекту, зокрема через використання трансформерних мереж (BERT) для генерації `embeddings`-анотацій, з перспективою `fine-tuning` на україномовному корпусі університетських текстів.

Отже, основні результати представленої роботи демонструють можливість застосування онтологічного моделювання для вирішення актуальних завдань персоналізації в освіті, з акцентом на семантичну глибину та практичну застосовність.

Висновки. У результаті проведеного дослідження запропоновано модель інформаційної системи персоналізованого підбору освітніх ресурсів у середовищі закладу вищої освіти. Основою моделі є онтологічне представлення знань, що формалізує взаємозв'язки між структурними елементами університету, навчальними дисциплінами, користувачами та бібліотечними ресурсами.

Запропонована модель разом з онтологією дозволяє інтегрувати структурні характеристики освітнього процесу з текстовими описами ресурсів у межах єдиного семантичного простору. Це створює передумови для можливості реалізації автоматизованої системи підбору літератури, у якій буде врахований контекст навчальної дисципліни, рівень освіти та академічна спеціалізація користувача.

Важливою особливістю моделі є використання гібридного підходу до визначення семантичної подібності текстів, який полягає в поєднанні класичних статистичних методів представлення текстових даних із сучасними мовними моделями. Така інтеграція дає можливість точнішого зіставлення метаданих дисциплін із метаданими бібліотечних ресурсів порівняно з традиційними методами пошуку за ключовими словами.

Розроблена модель може бути використана як основа для створення рекомендаційних систем інформаційної підтримки освітнього процесу, яка ґрунтується на матеріалах бібліотеки. Її впровадження потенційно сприятиме підвищенню ефективності пошуку навчальних матеріалів, оптимізації використання електронних бібліотечних ресурсів та розвитку персоналізованих освітніх сервісів у цифровому університетському середовищі.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з практичною реалізацією рекомендаційної системи на основі запропонованої онтології, розширенням корпусу текстових метаданих та експериментальною оцінкою точності семантичного добору ресурсів у реальному освітньому середовищі.

Список посилань

- Сокил, М. Б. (2025) Онтологічний підхід до структурування бази знань бібліотеки на основі метаданих. Аналітичний огляд. *Вісник Харківської державної академії культури*, (67), 268—279. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.18>
- Guesmi, M., Chatti, M. A., Kadhim, L., Joarder, S., & Ul Ain, Q. (2023). Semantic interest modeling and content-based scientific publication recommendation using word embeddings and sentence encoders. *Multimodal Technologies and Interaction*, 7(9), Article 91. <https://doi.org/10.3390/mti7090091>
- Hasoon, A. N., Abdulateef, S. K., Abdulameer, R. S., & Shuwandy, M. L. (2025). An intelligent hybrid AI course recommendation framework integrating BERT embeddings and random forest classification. *Computers*, 14(9), Article 353. <https://doi.org/10.3390/computers14090353>
- Huang, R. (2023). Improved content recommendation algorithm integrating semantic information. *Journal of Big Data*, 10, Article 84. <https://doi.org/10.1186/s40537-023-00776-7>
- Javaji, S. R., & Sarode, K. (2023). *Multi-BERT for embeddings for recommendation system* [Preprint]. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2308.13050>
- Kanwal, S., Nawaz, S., Malik, M. K., & Nawaz, Z. (2021). A review of text-based recommendation systems. *IEEE Access*, 9, 31638–31661. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3059312>

- Lezama-Sánchez, A. L., Vidal, M. T., & Reyes-Ortiz, J. A. (2022). An approach based on semantic relationship embeddings for text classification. *Mathematics*, *10*(21), Article 4161. <https://doi.org/10.3390/math10214161>
- Madda, S. (2025, October 26). Semantic information retrieval using BERT and TF-IDF. *Medium*. https://medium.com/@sujitha_madda/semantic-information-retrieval-using-bert-and-tf-idf-c4ccd63ca228
- Mediani, C., Harous, S., & Djoudi, M. (2023). Content-based recommender system using word embeddings for pedagogical resources. In *Proceedings of the PAIS Conference*. IEEE. <https://doi.org/10.1109/PAIS60821.2023.10321989>
- Noorian, A., Harounabadi, A., & Hazratifard, M. (2023). A sequential neural recommendation system exploiting BERT and LSTM on social media posts. *Complex & Intelligent Systems*, *10*, 721–744. <https://doi.org/10.1007/s40747-023-01191-4>
- Sangeetha, N., Thangaraj, H., Vashisht, V., Joshi, E., Verma, K. & Katariya, D. (2025). A BERT based hybrid recommendation system for academic collaboration. In *Lecture Notes in Networks and Systems* (Vol. 1327, pp. 111–125). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-96-4273-1_9
- Singla, P., & Verma, V. (2025). An intelligent job recommendation system based on semantic embeddings and machine learning. *Journal of Information Systems Engineering & Management*, *10*(5s), 520–542. <https://doi.org/10.52783/jisem.v10i5s.681>
- Urdaneta-Ponte, M. C., Mendez-Zorrilla, A., & Oleagordia, I. (2021). Recommendation systems for education: Systematic review. *Electronics*, *10*(14), Article 1611. <https://doi.org/10.3390/electronics10141611>
- UNESCO. (n.d.). Recommendation on open educational resources (OER). *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*. Retrieved December 10, 2025, from <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-open-educational-resources-oer>
- Wu, R. (2024). RecBERT: Semantic recommendation engine with large language model enhanced query segmentation for k-nearest neighbors ranking retrieval. *Intelligent and Converged Networks*, *5*(1), 42–52. <https://doi.org/10.23919/ICN.2024.0004>

References

- Sokil, M. B. (2025) An Ontological Approach to Structuring a Library Knowledge Base Based on Metadata. Analytical Review. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, (67), 268–279. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.18>. [In Ukrainian].
- Guesmi, M., Chatti, M. A., Kadhim, L., Joarder, S., & Ul Ain, Q. (2023). Semantic interest modeling and content-based scientific publication recommendation using word embeddings and sentence encoders. *Multimodal Technologies and Interaction*, *7*(9), Article 91. <https://doi.org/10.3390/mti7090091>. [In English].
- Hasoon, A. N., Abdulateef, S. K., Abdulameer, R. S., & Shuwandy, M. L. (2025). An intelligent hybrid AI course recommendation framework integrating BERT embeddings and random forest classification. *Computers*, *14*(9), Article 353. <https://doi.org/10.3390/computers14090353>. [In English].

- Huang, R. (2023). Improved content recommendation algorithm integrating semantic information. *Journal of Big Data*, 10, Article 84. <https://doi.org/10.1186/s40537-023-00776-7>. [In English].
- Javaji, S. R., & Sarode, K. (2023). *Multi-BERT for embeddings for recommendation system* [Preprint]. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2308.13050>. [In English].
- Kanwal, S., Nawaz, S., Malik, M. K., & Nawaz, Z. (2021). A review of text-based recommendation systems. *IEEE Access*, 9, 31638–31661. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3059312>. [In English].
- Lezama-Sánchez, A. L., Vidal, M. T., & Reyes-Ortiz, J. A. (2022). An approach based on semantic relationship embeddings for text classification. *Mathematics*, 10(21), Article 4161. <https://doi.org/10.3390/math10214161>. [In English].
- Madda, S. (2025, October 26). Semantic information retrieval using BERT and TF-IDF. *Medium*. https://medium.com/@sujitha_madda/semantic-information-retrieval-using-bert-and-tf-idf-c4ccd63ca228. [In English].
- Mediani, C., Harous, S., & Djoudi, M. (2023). Content-based recommender system using word embeddings for pedagogical resources. In *Proceedings of the PAIS Conference*. IEEE. <https://doi.org/10.1109/PAIS60821.2023.10321989>. [In English].
- Noorian, A., Harounabadi, A., & Hazratifard, M. (2023). A sequential neural recommendation system exploiting BERT and LSTM on social media posts. *Complex & Intelligent Systems*, 10, 721–744. <https://doi.org/10.1007/s40747-023-01191-4>. [In English].
- Sangeetha, N., Thangaraj, H., Vashisht, V., Joshi, E., Verma, K. & Katariya, D. (2025). A BERT based hybrid recommendation system for academic collaboration. In *Lecture Notes in Networks and Systems* (Vol. 1327, pp. 111–125). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-96-4273-1_9. [In English].
- Singla, P., & Verma, V. (2025). An intelligent job recommendation system based on semantic embeddings and machine learning. *Journal of Information Systems Engineering & Management*, 10(5s), 520–542. <https://doi.org/10.52783/jisem.v10i5s.681>. [In English].
- Urdaneta-Ponte, M. C., Mendez-Zorrilla, A., & Oleagordia, I. (2021). Recommendation systems for education: Systematic review. *Electronics*, 10(14), Article 1611. <https://doi.org/10.3390/electronics10141611>. [In English].
- UNESCO. (n.d.). Recommendation on open educational resources (OER). *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*. Retrieved December 10, 2025, from <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-open-educational-resources-oer>. [In English].
- Wu, R. (2024). RecBERT: Semantic recommendation engine with large language model enhanced query segmentation for k-nearest neighbors ranking retrieval. *Intelligent and Converged Networks*, 5(1), 42–52. <https://doi.org/10.23919/ICN.2024.0004>. [In English].

Отримано: 06.01.2026

Прийнято до друку: 03.02.2026

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.041>

УДК 378.14:006.72:002

К. В. Кислюк

доктор культурології, професор, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності, Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

k_k_v@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9092-6808>

**ТРАНСФОРМАЦІЯ НОРМАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ВИВЧЕННЯ
ВИРОБНИЧИХ ДОКУМЕНТІВ В АЕРОКОСМІЧНІЙ ГАЛУЗІ
В ОСВІТНІХ ПРОГРАМАХ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ
В13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА»**

Статтю присвячено встановленню напрямів трансформації нормативної складової виробничих документів в освітніх програмах спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» в межах пришвидшеного перегляду наявних українських (ДСТУ) та міждержавних (ГОСТ) технічних стандартів. Розгляд проблеми здійснено на прикладі авторського досвіду викладання «Виробничого документознавства в аерокосмічній галузі» в НАУ «ХАІ». Констатовано, що нормативне забезпечення технічної та науково-технічної документації вітчизняними стандартами відстає від темпів скасування раніше чинних стандартів. Для вивчення виробничих документів запропоновано перелік із 15 нормативних документів, 13 з яких — українські та міжнародні стандарти, в основному, серій ISO 128 та ICS 01.110. Серед міжнародних норм аерокосмічної галузі — ASD-STAN (AeroSpace and Defence Industries Association of Europe for Standardization) найактуальнішими визано стандарти проєкту LOTAR (LOng Term Archiving and Retrieval), спрямовані на довгострокове архівування (LTA (Long-Term Archiving)) технічних даних, зіставне за тривалістю зі строком експлуатації аерокосмічних виробів. Рекомендовано у вивченні виробничих документів акцентувати на формуванні загальних компетентностей, наприклад, поглибленні знання англійської мови в результаті опанування технічної термінології. Як напрям подальших досліджень визначено ознайомлення із системами електронного документообігу для високотехнологічних об'єктів (PLM / PDM) (Product Data Management / Product Lifecycle Management).

Ключові слова: ДСТУ, ISO, документознавство, науково-технічна документація, технічна документація.

К. Kysliuk

Doctor of Cultural Studies, Professor, Professor of the Department of Document and Information Science, National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute”, Kharkiv, Ukraine

**TRANSFORMATION OF THE REGULATORY COMPONENT
OF THE STUDY OF PRODUCTION DOCUMENTS IN THE AEROSPACE
INDUSTRY IN EDUCATIONAL PROGRAMS FOR SPECIALTY
B13 “LIBRARY, INFORMATION, AND ARCHIVAL AFFAIRS”**

The purpose of the article is to establish the directions of transformation of the regulatory component of the industrial/engineering documents as a special

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

documentation system in educational programs of specialty B13 “Library, Information and Archival Affairs” in the technical universities. The issue is made more acute by an accelerated review of existing Ukrainian (DSTU) and interstate (GOST) technical standards and the search for their international counterparts in the context of an attempt at integration of Ukraine into the EU.

The methodology includes a number of methods, in particular, a terminological analysis of the most commonly used terms and concepts in the Ukrainian and international sphere of technical standardization; a thematic analysis of the content of the course “Industrial Document Science in Aerospace Engineering”; a structural and logical analysis of the system of Ukrainian and international technical standards for establishing their compliance with the identified thematic blocks; benchmarking method, comparison of Ukrainian technical standards with their international analogues for the purpose of replacement.

The results. The problem was considered on the author’s experience in teaching the educational component “Industrial Document Science in Aerospace Engineering” of the educational program “International documentation and information” at National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute”. For the study of production documents, a list of 15 regulatory documents is proposed, 13 of which are the Ukrainian and domestic analogues of international technical standards, mainly the ISO 128 and ICS 01.110 series. Among the international aerospace industry standards — ASD-STAN (AeroSpace and Defense Industries Association of Europe for Standardization), the standards of the LOTAR project, aimed at long-term archiving (LTA) (Long Term Archiving and Retrieval) of technical data, comparable in duration to the service life of aerospace products, are recognized as the most relevant. In the study of technical documents. It is recommended to focus within the framework of the OP on the formation of soft skills. The direction of further research has been identified as familiarization with electronic document management systems for high-tech facilities (PLM/PDM) (Product Data Management / Product Lifecycle Management).

The scientific novelty. This research clarifies the status of current technical standards, which relate not only to the production but also to the flow of technical and scientific and technical documentation

The practical significance. The content of the article may be useful for the researchers and lectures in the sphere of Libraries and Information Studies.

Keywords: *DSTU, ISO, document studies, scientific and technical documentation, technical documentation.*

Актуальність теми дослідження. В умовах суттєвого кількісного скорочення мережі ЗВО України дедалі актуальнішим стає питання спеціалізації та диференціації пропонованих ними освітніх програм різного рівня. Наприклад, за нашими підрахунками, у 2025/2026 рр., згідно з результатами нашого моніторингу сайту Vstup.Osvita.ua, 36% магістерських програм за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» було впроваджено у ЗВО технічного профілю. На нашу думку, відображення специфіки технічного закладу ЗВО в ОП гуманітарного спрямування (адже спеціальність відповідає галузі знань «Культура, мистецтво та гуманітарні науки») можливе в межах ознайомлення здобувачів освіти з технічною й науково-технічною документацією як спеціальної системи документації через технічні стандарти та інші нормативні документи. Набуті таким чином компетентності можуть бути актуальні

для діловодного персоналу невеликих підприємств із виготовлення дронів як в Україні, так і за її межами.

Постановка проблеми. Найбільш актуальною проблемою за такого підходу виявляється чинність наявних українських (ДСТУ) та міждержавних (ГОСТ) технічних стандартів через активний перегляд національним органом стандартизації — ДП «УкрНДНЦ» та пошук їх міжнародних відповідників в умовах спроби прискореної інтеграції України в ЄС відповідно до розпорядження КМУ № 300 від 28 березня 2025 р. Згідно з даними звіту УкрНДНЦ, оприлюдненому на його сайті (Плани та звіти, 2025), за минулий, 2025 рік, було скасовано 4071 нормативний документ у сфері стандартизації, а прийнято 364. Проблема вирішується в основному за допомогою калькування міжнародних стандартів, немало з яких (наприклад, 20 частин стандартів ISO 128 Technical Drawing) доступно лише на комерційній основі як на офіційному сайті ISO, так і на офіційному сайті ДП «УкрНДНЦ». У цьому контексті постає також питання уточнення особливостей створення та обігу документів в аерокосмічній галузі й виробничій сфері загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відбір технічних стандартів серед десятків чинних ще на початку 2020-х рр. для використання в освітньому процесі здійснювався тривалий час у навчальній літературі, у посібниках В. Терлецького, О. Кайдик, А. Ткачук, О. Речун, В. Ваніна, А. Бліока, Г. Гнітецької, С. Дубової. Першою спробою висвітлення питання поступового заміщення українських технічних стандартів міжнародними став навчальний посібник фахівців НТУ «КПІ» ім. І. Сікорського (Косенко та ін., 2025). У посібнику подано вимоги до графічної та текстової документації, особливості оформлення креслеників і технологічних схем. Автори наполягають на тому, що їхнє навчальне видання розраховане як на здобувачів освіти технічних спеціальностей із базовими знаннями інженерної графіки, так і «на фахівців, що працюють з технічною документацією» (там само, с. 5). Проте останнє твердження видається надто оптимістичним. Видання перевантажене саме технічними деталями, питання обігу виробничої документації в ньому зовсім не розглянуто. У публікації І. Стукалець, С. Коробки, О. Скляр, Б. Болтянського, Р. Скляр (Стукалець та ін., 2024) здійснено спробу відстеження поступової заміни вітчизняних технічних стандартів, які втрачають чинність, міжнародними стандартами ISO. Визначено кілька проблем на цьому шляху — «порушується принцип зворотності, за яким усе, що прийнятне за умовами міжнародного стандарту, є прийнятне в національному стандарті, і навпаки»; «іноді втрачаються деякі норми та вимоги, що негативно відображається на практичній діяльності інженерів», «розмитість або повна відсутність окремих вимог і неузгодженість між національними, міжнародними та міждержавними стандартами», неоднозначність визначення термінів і понять (с. 135–136). Проте в публікації досліджуються знов-таки лише питання виготовлення технічної документації. Проблеми її гармонізації з міжнародними стандартами лише перелічено, але не проаналізовано детально.

Можливості використання міжнародних технічних стандартів у бібліотечно-інформаційній освіті допоки не розглядалися.

Останніми роками дедалі більшу увагу привертають теоретичні аспекти проблеми, яка нами розглядається, — «виокремлення в межах науки про документ тієї чи іншої складової систем спеціальної (галузевої) документації» (Палеха & Курикін, 2024, с. 11). У публікаціях К. І. Климової було розглянуто чинники впливу на організацію систем спеціальної документації характеру діловодства в тій чи іншій сфері, що визначає склад, форму, зміст документів та способи їх організації (Климова, 2021а, с. 337). У межах навчальної дисципліни «Спеціальні види документації» нею розглядаються як спеціальні банківська, судова, нотаріальна та патентна види документації (Климова, 2021b, с. 30). Значно ширше підійшли до розгляду проблеми Ю. Палеха та О. Курикін (Палеха & Курикін, 2024), які запропонували масштабну класифікацію «єдиної системи базової та галузевої документації офіційного походження». У межах цієї системи документи аерокосмічної галузі долучено до виробничої групи господарського (економічного блоку) (с. 19). У цій розвідці спробуємо викласти власне бачення проблеми.

У зарубіжних публікаціях, присвячених технічній документації, на прикладі викладання на інженерних спеціальностях університету Любляни зазначалось, що повноцінне розуміння технічних креслеників стає можливим лише тоді, коли студенти набувають практичного досвіду у виробництві деталей за власноруч створеними технічними проектами (Trajkovski et al., 2025). Підхід, цілковито слушний для майбутніх діловодів, які впродовж навчання створюють велику кількість зразків різних документів.

Методологія дослідження передбачає кілька методів, зокрема *термінологічний аналіз* найбільш поширених в українській і міжнародній сфері технічної стандартизації термінів і понять; *тематичний аналіз* контенту навчальної дисципліни «Виробниче документознавство»; *структурно-логічний аналіз* системи українських і міжнародних технічних стандартів з метою встановлення їх відповідності виявленим тематичним блокам; *метод бенчмаркінгу*, зіставлення українських (ДСТУ) та міждержавних (ГОСТ) технічних стандартів з їх міжнародними аналогами.

Мета статті — визначити напрями трансформації нормативної складової виробничих документів як спеціальної системи документації в освітніх програмах спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» в технічних ЗВО.

Досягнення мети потребує вирішення таких **завдань**:

- аналіз тематичної складової навчальних дисциплін, що вивчають виробничі документи;
- уточнення складу вітчизняних технічних стандартів з урахуванням активної діяльності національного органу зі стандартизації з їх перегляду;
- визначення чинних міжнародних технічних стандартів, якими можна замінити скасовані вітчизняні відповідники;

– обговорення особливостей виробничих документів як окремої системи спеціальної документації в аерокосмічній галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд проблеми здійснювався на прикладі авторського досвіду викладання освітнього компонента «Виробниче документознавство в аерокосмічній галузі» ОПП «Міжнародна документація та інформація» першого, бакалаврського, рівня освіти в НАУ «ХАІ». Ознайомлення в межах ОПП здобувачів провідного технічного ЗВО зі специфікою виробничих документів здійснюється за декількома напрямками:

- 1) зіставність поняттєво-категоріального апарату українських і міжнародних технічних стандартів;
- 2) основні види і форми виробничої документації;
- 3) особливості виконання відповідної документації, передусім, графічних конструкторських документів, простіше кажучи, креслеників;
- 4) специфіка її обігу, внесення змін та зберігання.

І. Вочевидь, поняття виробничої документації є доволі застарілим і трапляється лише в *ДСТУ 3321:2003 Система конструкторської документації. Терміни та визначення основних понять* (п.6.6) як частковий синонім поняття робочої конструкторської документації. Обсяг цього поняття в пропонованому ДСТУ охоплює виготовлення, контроль, приймання та постачання виробу, а не його ремонт, експлуатацію й НДДКР.

Тому більш об'ємним нам уявляється поняття технічної документації, яка охоплює «сукупність документів, необхідних і достатніх для безпосереднього використання на всіх стадіях життєвого циклу продукції» (*ДСТУ 3321:2003, Додаток А.1.*). Це поняття хоча і вміщує лише «конструкторську, технологічну, програмну документацію», але має красномовне закінчення «тощо», яке вможливає трактувати поняття «технічної документації» гранично широко. Тому воно активно застосовується і в інших економічних сферах, зокрема будівництві.

Натомість поняття науково-технічної документації уявляється нам вузьким. Воно може бути визначене як сукупність документів, у яких зафіксовано «будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності» (Верховна Рада України, 1993). Позаяк до складу науково-технічної документації, крім специфічних видів документації (звіти), можуть включатися і конструкторські, і технологічні документи (Кулешов & Бойко, 2025, с. 30–31), загалом вона є найбільш поширеною на ранніх стадіях життєвого циклу виробу. Таке тлумачення поширене в сучасній навчальній літературі (Дубова, 2017; Кропивний та ін., 2023).

Поняття же виробничого документознавства доцільно використовувати в розумінні спеціальної галузі документознавства, що вивчає особливості створення, обігу, внесення змін та зберігання технічної й науково-технічної документації.

Зарубіжні практики визначають технічну документацію як «загальне поняття для всіх документів, які виробники надають про певний продукт з інформаційною метою» і включають до її складу широкий спектр конструкторських, експлуатаційних, ремонтних документів: “Introduction and product description; Instructions for use and installation; Safety information and warnings; Technical drawings and diagrams; Logs and test reports; Emergency manual and online help; Standards used” (Technical documentation, 2024).

Проте таке визначення не є загальноновизнаним. У системі стандартів ISO розрізняються:

- technical drawings, тобто кресленики, які в Міжнародній системі класифікації стандартів МКС/ISC маркуються індексом 01.100, а в системі ISO часто визначаються як стандарти ISO 128, тобто стандарти 128-ї серії;
- technical product documentation (TPD), яка вміщує інструкції, специфікації та настанови для користувача, тобто здебільшого види документів, передбачені вже нечинними міждержавними стандартами експлуатаційної документації, і маркується в МКС/ISC індексом 01.110.

Зіставність української та англійської нормативної термінології є нині невід’ємним елементом вітчизняних стандартів, які під впливом російсько-української війни рідше відмовляються від системи міждержавних стандартів (ГОСТ) із переважанням російської мови. Зразком такого нового підходу можемо вважати ДСТУ 2732:2023. *Діловодство та архівна справа. Терміни та визначення понять*, у якому до кожного поняття подано «терміни відповідники» (п. 2.7).

Для ознайомлення безпосередньо з технічною термінологією ми пропонуємо здобувачам такі стандарти:

- ISO 10209-1:1992 *Technical product documentation — Vocabulary — Part 1: Terms relating to technical drawings: general and types of drawings*. На відміну від останньої, перевантаженої зайвими визначеннями версії ISO 10209:2022 (ДСТУ EN ISO 10209:2022), зазначений стандарт містить лише 34 ключові терміни, які можна визначити через ресурс <https://www.electropedia.org/>;
- IEC 82079-1:2012/IEC/IEEE 82079-1:2019 (ДСТУ EN 82079-1:2022. *Підготовка інструкцій з використання. Структуризація, вміст і подання. Частина 1. Загальні принципи та детальні вимоги*), який у третьому розділі містить поширені поняття й визначення щодо документів з експлуатації та ремонту виробів;
- ISO 29845:2011 (ДСТУ ISO 29845:2018 *Технічна документація на продукцію. Типи документів*), який визначає основні види таких документів — Drawing, Model, Diagram, Chart, Graph, List, Textual.
- ISO 11442:2006 (ДСТУ EN ISO 11442:2018 *Технічна документація на продукцію. Управління документацією*), третій розділ якого врегульовує правила обігу, копіювання та внесення змін у технічні документи.

Найзмістовнішими технічними поняттями для виробничих документів ми вважаємо позначення різних видів графічних конструкторських документів

(drawing, chart, graph, diagram та ін.) і частин виробу (detail, item, part та ін.); терміни, пов'язані з експлуатацією та ремонтом виробів (label, manual, instructions for use, maintenance, repair тощо); терміни, пов'язані з їх обігом (original document, signature documents, document replica, viewing copy, revision notice та ін.). Розраховуємо, що опанування нової лексики поповнить словниковий запас здобувачів та поглибить їхні знання з англійської мови в межах формування загальних компетентностей ОП.

II. У процесі розкриття питання основних видів виробничої документації ми виходимо зі стандартизованих її комплексів, які включають науково-дослідну, дослідно-конструкторську, конструкторську, технологічну, програмну, документацію, експлуатаційні та ремонтні документи як складові ЄСКД, кожен з яких складається зі специфічних видів конкретних документів. Оскільки комплекси присвячених ним стандартів 2, 3 та 19 серій не мають зарубіжних відповідників, наразі їх чинність є умовною на період до 25.11.2027 р. в обмеженій сфері — «при виробництві та/або постачанні згідно із замовленням державних замовників у сфері безпеки і оборони та паливно-енергетичного комплексу» відповідно до наказу № 22 від 26.02.2026 року ДП «УкрНДЦ» на офіційному веб-сайті установи (ДП «УкрНДЦ», 2026).

У зв'язку з важкодоступністю здобувачам освіти напряму «Культура, мистецтво та гуманітарні науки» вважаємо доцільним ознайомити їх лише з найбільш поширеними видами документів із кожного комплексу, їх структурою та правилами впорядкування. По-перше, найбільш детально ми вивчаємо інструкції з використання. Авжеж, доступним є вітчизняний аналог останньої версії *IEC/IEEE 82079-1:2019 (ДСТУ EN 82079-1:2022)*, чії вимоги «будуть необхідними або корисними для користувачів продукції всіх видів, починаючи від банки фарби і закінчуючи великими або дуже складними виробами, такими як велике промислове обладнання, заводи “під ключ” або будівлі» (IEC/IEEE 82079-1:2019, 2019). Ці вимоги доволі добре запам'ятовуються, оскільки ілюструються повсякденними практиками користування такими інструкціями після купівлі побутової техніки.

По-друге, ми зупиняємося на документуванні науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), врегульованих чинним стандартом *ДСТУ 3973-2000 Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання науково-дослідних робіт; ДСТУ 3974-2000 Система розроблення та поставлення продукції на виробництво. Правила виконання дослідно-конструкторських робіт*. За міжнародною термінологією, вони позначаються сполученням “Research and Development” (R&D) як сукупності інноваційних заходів, що здійснюються корпораціями, великими промисловцями або урядами для розробки нових послуг чи продуктів (Research and development, 2021). Акцентується на детальному вивченні Порядку реєстрації та обліку НДДКР і дисертацій, затверджених Наказом МОН України від 24.03.2022 р. № 271 (Міністерство освіти і науки України, 2022) та нової форми Звіту за їх результатами, згідно з наказом МОН від 11.09.2024 р. № 1304 (Міністерство освіти і науки України, 2024).

III. Реалізація завдання щодо ознайомлення з особливостями створення технічної та науково-технічної документації передусім графічних конструкторських документів у процесі вивчення курсу виробничого документознавства відсилає нас до групи міжнародних стандартів ISO 128 Technical drawing — General principles of presentation (Технічні кресленики. Загальні принципи оформлення), яких наразі опубліковано 21 частина. За нашим досвідом, з усієї серії найбільш зрозумілими для здобувачів освіти гуманітарного спрямування є такі змістовні моменти, котрі можна пов'язати із загальноосвітніми знаннями та soft skill компетентностями:

- а) основні принципи виконання технічних креслень, викладені в розділі 5 ДСТУ 128-1:2005, відповідного ISO 128-1:2003. Part 1 Introduction and index (остання чинна англійська версія — ISO 128-1:2020);
- б) формати аркушів для виконання креслень згідно з ISO 5457:1999 (ДСТУ ISO 5457:2006. Кресленики. Розміри та формати), які відсилають до паперових форматів A4, A5, A3, уже відомим здобувачам з вимог до оформлення управлінських документів з ДСТУ 4167:2020;
- в) масштаби креслень за ISO 5455 (ДСТУ ISO 5455:2005. Масштаби);
- г) правила нанесення границь, рамок та основного напису (розділ 4 уже згаданого ДСТУ 5457:2006), наявність яких, на нашу думку, і становить найбільш прикметну ознаку текстових і графічних документів та їх найбільш принципову відмінність від документів управлінських;
- г) нарешті, за ISO 7200: 2004. Technical product documentation — Data fields in title blocks and document headers вимоги до нанесення граф у штампах й основних написах (ДСТУ EN ISO 7200:2005). На прикладі цього стандарту, який дозволяє вільно регулювати ширину основного напису, використовувати кресленики в друкованому та комп'ютерному вигляді, містить меншу кількість граф у ньому порівняно з вітчизняним стандартом ДСТУ ГОСТ 2.104:2006 (21 проти 36), можна продемонструвати переваги міжнародного досвіду укладання технічної документації.

Наявність у переліку граф основного напису відкриває можливість ознайомити здобувачів зі змістом ISO 639 та сторінкою Language Coding Agency на сайті Бібліотеки Конгресу США¹.

Значно проблемнішим виглядає поточний стан справ з упровадженням міжнародних стандартів щодо текстових конструкторських документів. Наразі в нормовано зміст лише окремих експлуатаційних документів, як-от Інструкцій з використання згідно з уже згаданим IEC/IEEE 82079-1:2019 (ДСТУ EN 82079-1:2022).

У зв'язку зі скасуванням ГОСТ 2.105-95, що встановлював вимоги до тексту конструкторських документів, текст виробничих документів рекомендуємо оформлювати відповідно до чинних ДСТУ 1.5:2015. Національна стандартизація. Правила розроблення, викладання та оформлення національних нормативних документів та ДСТУ 3008-2015. Інформація та документація.

1 Home page (n.d.). Library of Congress. Retrieved February 1, 2026 from <https://www.loc.gov/>

Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлювання. Авжеж, стандарт, що втратив чинність, базувався саме на них.

Найбільшою ж проблемою є рекомендований для технічних документів міжнародний стандарт цитування та бібліографічних описів *ISO 690:2021*. Він жодним чином не узгоджується із чинними вітчизняними бібліографічними стандартами — *ДСТУ 8302:2015* та *ДСТУ ГОСТ 7.1–2006*. Він не містить оригінальних засадничих правил складання бібліографічних матеріалів, пропонуючи приклади з елементами дедалі популярніших в Україні (зокрема в гуманітаристиці) міжнародних бібліографічних *APA style* та *Harvard style*. Можна лише рекомендувати здобувачам у разі потреби звертатися до зарубіжних бібліогенераторів описів саме в цьому стилі.

IV. Обіг технічної документації на прикладі *TPD* визначається *ISO 11442 (ДСТУ EN ISO 11442:2018 Технічна документація на продукцію. Управління документацією)*. Цим стандартом врегульовується управління технічною документацією на стадіях розробки, життєвого циклу документа, а також правила його дублювання та перегляду, порушуються деякі питання захисту інформації. У цьому його зміст перетинається зі змістом нині скасованих міждержавних стандартів, які внормували ці процеси — *ГОСТ 2.501-2013, ГОСТ 2.502-2013, ГОСТ 2.503-2013* та ін.

Корисним щодо розкриття питань перевірки, погодження, підписання та затвердження конструкторської документації, експлуатаційних і ремонтних документів можемо вважати *ДСТУ В 15.902:2023 Система керування життєвим циклом озброєння та військової техніки. Керування документацією. Основні положення*, оскільки його впроваджено на заміну *ГОСТ 2.902-68*, який урегулював порядок погодження, перевірки та затвердження документації.

Специфіка виробничих документів саме аерокосмічної галузі в наявних вітчизняних і стандартах Міжнародної організації зі стандартизації не відображена. Зокрема, у *ISO 128-1:2003 (ДСТУ ISO 128-1:2005)* цариною застосування всіх стандартів *ISO 128* визначено «усі сфери техніки», а в розділі 6.2. «Суттєві доповнення до виконання технічних креслеників» стосуються і сфери будівництва. Натомість саме *ISO* орієнтується на норми (EN) *ASD-STAN*, тобто Європейської Асоціації стандартизації аерокосмічної та оборонної промисловості, які налічують понад 2600 одиниць, або 12 % загальної чисельності усіх європейських норм¹. Серед зазначених стандартів найактуальнішими для здобувачів ми вважаємо стандарти проекту *LOTAR*, спрямовані на довгострокове архівування (LTA) технічних даних, зіставне за тривалістю зі строком експлуатації аерокосмічних виробів. Серед передбачених понад 200 нормативних документів, опублікованих як серія *EN 9300-xxx*, до Каталогу національних стандартів та усталеної практики на сайті УкрНДЦ долучено наразі 15 одиниць. Найбільш зрозумілим серед них є *EN 9300-002:2018 (ДСТУ EN 9300-002:2022)*, у якому в доступній формі сформульовано вимоги щодо архівування технічних файлів про аерокосмічні вироби. Результати дослідження підсумовано в таблиці 1.

1 Welcome to ASD-STAN: Your Affiliated Entity to CEN for the Aerospace Standards! (n.d.). ASD-STAN. Retrieved February 1, 2026 from <https://www.asd-stan.org/en/info/about-us>

Табл. 1

**Основне нормативне забезпечення вивчення виробничих документів
в аерокосмічній галузі в бібліотечно-інформаційних освітніх програмах**

Назва тематичного блока	Вітчизняна нормативна база	Міжнародна нормативна база
Поняттєво-категоріальний апарат	ДСТУ 3321:2003 — чинний	ISO 10209-1:1992 IEC 82079-1:2012/IEC/IEEE 82079-1:2019 ISO 29845:2011 ISO 11442:2006
Комплекси виробничої (технічної) документації	ДСТУ ГОСТ 2.601:2006 ДСТУ ГОСТ 3.1001:2014 ДСТУ 2391:2010 та ін. — дію відновлено ДСТУ 3973-2000 — чинний ДСТУ 3974-2000 — чинний	Стандарти ISO 128 серії Technical drawings (МКС/ISC 01.100) Стандарти Technical product documentation (TPD) (МКС/ISC 01.110)
Особливості виконання виробничої (технічної) документації	ГОСТ 2.104-2006 ГОСТ 2.105-95 ГОСТ 2.106-96 та ін. — дію відновлено в обмежених сферах до кінця 2027 р. Порядку реєстрації та обліку НДДКР і дисертацій Звіт за результатами виконання НДДКР	ISO 128-1:2003 /ISO 128-1:2020 ISO 5457:1999 ISO 5455:1979 ISO 7200:2004 IEC 82079-1:2012/IEC/IEEE 82079-1:2019 ISO 639 ISO 690:2010
Специфіка обігу, внесення змін та зберігання виробничої (технічної) документації	ГОСТ 2.501-2013 ГОСТ 2.502-2013 ГОСТ 2.503-2013 та ін. — скасовано ДСТУ В 15.902:2023 — чинний	ISO 11442:2006 EN 9300-002:2018

Із наведеної таблиці наочно видно, що нормативне забезпечення вивчення виробничих документів відрізняється розгалуженістю. Порівняно із внесеними в таблицю 15 нормативними документами (з них 13 — стандарти), у викладанні курсу «Діловодство» ми використовуємо лише три документи — ДСТУ 4163:2020, Правила організації діловодства... 2015 року та Типову інструкцію з діловодства 2018 р.

У розглянутих стандартах доволі наочно простежуються відмінності виробничих документів, які в сукупності дозволяють визначити їх як спеціальну систему документації. Вони полягали у:

- а) великій питомій вазі не текстових, а графічних документів (креслеників, схем) серед форм і видів документів;
- б) виконанні більшості виробничих документів через унікальні реквізити — рамка та основний напис (штамп);

- в) певних шаблонах рубрикації текстових документів, скажімо, інструкцій з використання;
- г) особливому порядку обігу таких документів, особливо дублювання, та внесення в них змін;
- г) особливо тривалих термінах зберігання.

Звичайно, «вікна можливості» для працевлаштування випускників освітніх програм за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» на аерокосмічних підприємствах в Україні та за кордоном доволі невеликі, але випускники БіАС-програм у технічних ЗВО, вочевидь, матимуть перевагу. Тому пропонуємо у вивченні виробничих документів зосереджувати увагу на формуванні загальних компетентностей, наприклад, збагачення наявного словникового запасу з англійської мови технічною термінологією або вдосконалення виконання тексту документів з великою кількістю таблиць, графіків, схем, формул, спеціальних символів.

Висновки. Нормативне забезпечення технічної та науково-технічної документації вітчизняними стандартами відстає від темпів скасування раніше чинних стандартів національним органом стандартизації «УкрНДЦ». З досвіду авторського викладання освітнього компонента «Виробниче документознавство в аерокосмічній галузі» на ОПП «Міжнародна документація та інформація» першого, бакалаврського, рівня освіти в НАУ «ХАІ» можна запропонувати перелік з доступних для ознайомлення здобувачами 11 стандартів, кожен з яких є українським відповідником міжнародних технічних стандартів, в основному, серій ISO 128 та ICS 01.110. Їх ми доповнюємо чинними українськими стандартами ДСТУ 3321:2003; ДСТУ В 15.902:2023 та Порядком реєстрації та обліку НДДКР і дисертацій 2022 р., а також новою формою Звіту за їх результатами від 2024 р., загалом — 15 нормативних документів. Повністю або умовно скасовані вітчизняні (ДСТУ) або міждержавні (ГОСТ) технічні стандарти можуть бути використані для порівняння.

Звужені можливості працевлаштування випускників ОП бібліотечно-інформаційного спрямування в аерокосмічній індустрії в Україні та за кордоном змушують у викладанні «Виробничого документознавства» акцентувати на встановленні міжпредметних зв'язків з іншими дисциплінами ОПП та формуванні загальних компетентностей.

Вимоги міжнародних стандартів (особливо ISO) на загал демонструють особливості виробничих документів як системи спеціальної документації в частині використання великої кількості особливих форм і видів документів, спеціальних правил їх виконання, обігу, дублювання, внесення змін, а також особливо тривалого зберігання, зафіксованих у нормах LOTAR (серія EN 9300). Проте ця специфіка, за винятком останнього пункту, мало чим відрізняється від різниці між технічною та управлінською документацією. Повніше специфіку аерокосмічної індустрії відображають понад 2600 одиниць галузевих вимог ASD-STAN, визнаних як європейські норми (EN), проте їх потрібно вивчати більш деталізовано.

Перспективи подальших досліджень. Так само не закритими залишаються питання уточнення особливостей інших спеціальних систем документації на виробництві. Але для їх вирішення поряд із теоретиками-документознавцями слід залучати фахівців-практиків із технічною освітою. Інші перспективні напрями досліджень можуть бути визначені з урахуванням поступу систем електронного документообігу. Йдеться про способи ознайомлення здобувачів із популярними для роботи з високотехнологічними об'єктами комплексними програмними рішеннями: PLM (Product Lifecycle Management) — інформаційні системи для управління всіма етапами життєвого циклу продукції (Product Lifecycle Management, PLM, 2026) та її складова PDM (Product Data Management) — система управління даними про виріб, що централізовано зберігає інженерну інформацію, САД-файли, документацію та структуру продукту на всіх етапах життєвого циклу (Product Data Management, PDM, 2026).

Список посилань

- Верховна Рада України. (1993, Червень 25). *Про науково-технічну інформацію: Закон України (№3322-ХІІ): станом на 09.05.2011 р.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12/ed20110509#Text>
- ДП «УкрНДНЦ». (2026, Лютий 26). *Про відновлення дії національних стандартів (Наказ № 22).* https://docs.google.com/document/d/1k34jGKWc7-8peMJeR_mCynuwYA8OHjSD/edit
- Дубова, С. В. (2017). *Науково-технічна документація: методичні рекомендації до вивчення дисципліни.* Центр учбової літератури.
- Климова, К. І. (2021а). Системи спеціальної документації: чинники впливу на формування та організацію. *Соціум. Документ. Комунікація*, 6(1), 316–347. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11-316-347>
- Климова, К. І. (2021b). Спеціальні системи та спеціальні види документації: мета і завдання навчальних дисциплін. В О. М. Шеремета, Н. А. Дубовик (Укл.), *Інформація та соціальні комунікації сучасного світу: тренди глобалізації: матеріали Міжнародного круглого столу 12 травня 2021 р., Київ* (сс. 28–31). Державний університет телекомунікацій. https://dut.edu.ua/uploads/p_1525_41843598.pdf
- Косенко, В. В., Бишко, М. А., & Подиман, Г. С. (Уклад.) (2025). *Міжнародні стандарти оформлення технічної документації.* КПІ ім. І. Сікорського
- Кропивний, В. М., Кропивна, А. В., & Молокост, Л. А. (2023). *Науково-технічна документація: методичні рекомендації до вивчення курсу.* ЦНТУ.
- Кулешов, С. Г., & Бойко, В. Ф. (2025). Типологія науково-технічної документації. У В. В. Марченко та ін. (Ред.), *Культура, інформація, комунікація: міждисциплінарний діалог: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Київ, 10 квітня 2025 р.)* (сс. 30–32). НАКККиМ. https://test.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/32066/1/%D0%97%D0%B1_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86_10_04_2025.pdf

- Міністерство освіти і науки України. (2022, Березень 24). *Про затвердження Порядку державної реєстрації та обліку науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій* (Наказ № 271). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0640-22#Text>
- Міністерство освіти і науки України. (2024, Вересень 09). *Про затвердження Змін до Порядку державної реєстрації та обліку науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій* (Наказ № 1304). https://nauka.gov.ua/docs/104/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_1304.pdf
- Палеха, Ю. І., & Курикін, О. Ю. (2024). Складники систем документації офіційного походження. *Вісник Харківської державної академії культури*, (65), 7–24. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.01>
- Плани та звіти. (2025). *Національний орган стандартизації ДП «УкрНДНЦ»*. <https://surl.li/otvoac>
- Стукалець, І. Г., Коробка, С. В., Скляр, О. Г., Болтянський, Б. В., & Скляр, Р. В. (2024). Проблеми узгодження міжнародних, міждержавних та національних стандартів України під час оформлення конструкторської документації в SolidWorks. *Праці Таврійського державного технологічного університету. Технічні науки*, 24(3), 122–137. <https://doi.org/10.32782/2078-0877-2024-24-3-11>
- IEC/IEEE 82079-1:2019. (2019). *ISO (International Organization for Standardization)*. <https://www.iso.org/ru/standard/71620.html?browse=ics>
- Product Data Management, PDM. (2026). *IT-enterprise*. <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/product-data-management-pdm>
- Product Lifecycle Management, PLM. (2026) *IT-enterprise*. <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/product-lifecycle-management-plm>
- Research and development. (2021). In *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Research_and_development
- Technical documentation. (2024). *Doxis*. <https://www.doxis.com/en/blog/technical-documentation>
- Trajkovski, J., Ambrož, M., & Kunc, R. (2025). From paper to product: Comparing the effectiveness of three working methods on learning outcomes and social interaction in a technical drawing course. *Education Sciences*, 15(9), 1121. <https://doi.org/10.3390/educsci15091121>

References

- Verkhovna Rada of Ukraine. (June 25, 1993). *On Scientific and Technical Information: Law of Ukraine (No. 3322-XII): as of May 9, 2011*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12/ed20110509#Text>. [In Ukrainian].
- State Enterprise “Ukrainian Scientific Research and Training Center for Standardization, Certification and Quality Problems” (2026, February 26). *Regarding the reinstatement of national standards*. (Order № 22). https://docs.google.com/document/d/1k34jGKWc7-8peMJeR_mCynuWYA8OHjSD/edit [In Ukrainian].
- Dubova, S. V. (2017). *Scientific and Technical Documentation: Guidelines for Studying the Course*. Tsentр uchbovoi literatury. [In Ukrainian].

- Klymova, K. I. (2021a). Specialized Documentation Systems: Factors Influencing Their Development and Organization. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia*, 6(1), 316–347. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11-316-347> [In Ukrainian].
- Klymova, K. I. (2021b). Specialized Systems and Types of Documentation: The Purpose and Objectives of Academic Disciplines. In O. M. Sheremeta, N. A. Dubovyk (Comp.), *Informatsiia ta sotsialni komunikatsii suchasnoho svitu: trendy hlobalizatsii: materialy Mizhnarodnoho kruhloho stolu 12 travnia 2021*, Kyiv (pp. 28–31). State University of Telecommunications. https://dut.edu.ua/uploads/p_1525_41843598.pdf [In Ukrainian].
- Kosenko, V. V., Byshko, M. A., & Podyman, H. S. (Comp.) (2025). *International standards for the preparation of technical documentation*. Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. [In Ukrainian].
- Kropivnyi, V. M., Kropivna, A. V., & Molokost, L. A. (2023). *Scientific and Technical Documentation: Guidelines for the Course*. Central Ukrainian National Technical University. [In Ukrainian].
- Kuleshov, S. H., & Boiko, V. F. (2025). Typology of Scientific and Technical Documentation. In V. V. Marchenko et al. (Ed.), *Culture, Information, Communication: An Interdisciplinary Dialogue: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference with International Participation (Kyiv, April 10, 2025)* (pp. 30–32). National Academy of Culture and Arts Management. https://test.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/32066/1/%D0%97%D0%B1_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86_10_04_2025.pdf [In Ukrainian].
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022, March 24). *On the Approval of the Procedure for State Registration and Record-Keeping of Research, Development, and Design Work and Dissertations* (Order № 271). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0640-22#Text> [In Ukrainian].
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024, September 09). *On the Approval of Amendments to the Procedure for State Registration and Record-Keeping of Research, Development, and Design Work and Dissertations* (Order No. 1304). https://nauka.gov.ua/docs/104/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_1304.pdf [In Ukrainian].
- Palekha, Yu. I., & Kurykin, O. Yu. (2024). Components of official documentation systems. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, (65), 7–24. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.01> [In Ukrainian].
- Plans and reports. (2025). *National Standardization Body State Enterprise “Ukrainian Scientific Research and Training Center for Standardization, Certification and Quality Problems”*. <https://surl.li/otvoac> [In Ukrainian].
- Stukalets, I. H., Korobka, S. V., Skliar, O. H., Boltianskyi, B. V., & Skliar, R. V. (2024). Challenges in aligning international, intergovernmental, and Ukrainian national standards when creating design documentation in SolidWorks. *Pratsi Tavriiskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Tekhnichni nauky*, 24(3), 122–137. <https://doi.org/10.32782/2078-0877-2024-24-3-11> [In Ukrainian].

-
- IEC/IEEE 82079-1:2019. (2019). *ISO (International Organization for Standardization)*. <https://www.iso.org/ru/standard/71620.html?browse=ics> [In English].
- Product Data Management, PDM. (2026). *IT-enterprise*. <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/product-data-management-pdm> [In English].
- Product Lifecycle Management, PLM. (2026) *IT-enterprise*. <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/product-lifecycle-management-plm> [In English].
- Research and development. (2021). In *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Research_and_development [In English].
- Technical documentation. (2024). *Doxis*. <https://www.doxis.com/en/blog/technical-documentation> [In English].
- Trajkovski, J., Ambrož, M., & Kunc, R. (2025). From paper to product: Comparing the effectiveness of three working methods on learning outcomes and social interaction in a technical drawing course. *Education Sciences, 15*(9), 1121. <https://doi.org/10.3390/educsci15091121> [In English].

Отримано: 06.03.2026

Прийнято до друку: 13.04.2026

Розділ 2. Теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства та архівознавства

(Part 2. Theoretical and methodological foundations of bibliography,
library science and archival science)

[https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.05¹](https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.05<sup>1</sup)

УДК 021:001.895:005.8]-027.21(045)

О. В. Матвієнко

доктор педагогічних наук, кандидат технічних наук, професор, професор кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна

oxmix2017@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5772-848X>

М. Н. Цивін

кандидат технічних наук, доцент, Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ, Україна

tsyvin2012@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0312-5805>

«БІБЛІОТЕЧНИЙ СТАРТАП» У СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПОНЯТТЯ

У статті здійснено теоретико-методологічне обґрунтування поняття «бібліотечний стартап» у системі інноваційної діяльності бібліотек. Визначено зміст поняття «бібліотечний стартап», його співвідношення з категоріями «інноваційна діяльність» і «бібліотечний проєкт» та окреслено межі застосування. Методологічну основу становлять аналіз і синтез джерел, термінологічний, компаративний аналіз, системний підхід та концептуальне моделювання. Обґрунтовано трактування бібліотечного стартапу як специфічної форми соціально орієнтованої інноваційної діяльності з проєктною логікою, потенціалом масштабування та орієнтацією на вимірюваний соціальний ефект. Визначено його відмінність від бібліотечного проєкту й інноваційної діяльності. Практичне значення полягає в можливості застосування запропонованої концепції для розвитку інноваційних сервісів бібліотек.

Ключові слова: *бібліотечний стартап, інноваційна діяльність бібліотек, бібліотечний проєкт, соціальне підприємництво, соціальні інновації, цифрова трансформація бібліотек, інституційний розвиток.*

О. Matviienko

Doctor of Pedagogical Sciences, Candidate of Technical Sciences, Professor, Professor of the Department of Information Activity and Public Relations, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

M. Tsyvin

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

“LIBRARY STARTUP” IN THE INNOVATION SYSTEM: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL SUBSTANTIATION OF THE CONCEPT

The article provides a theoretical and methodological substantiation of the concept of a “library startup” within the system of library innovation. The relevance of the study is caused by the growing need to adapt entrepreneurial concepts to the socio-cultural mission of libraries, as well as the lack of a coherent conceptual framework for interpreting emerging innovative initiatives that demonstrate features of startups. The transformation of libraries into multifunctional information, educational, and cultural centers necessitates the refinement of terminology and analytical tools capable of capturing new organizational forms of innovation.

The purpose of the study is to define the essence of the concept “library startup”, to determine its relationship with the categories of “innovation activity” and “library project,” and to outline the boundaries of its application within the context of social entrepreneurship.

The methodology is based on a combination of general scientific and specialized methods, including analysis and synthesis of academic sources, terminological and definitional analysis, comparative analysis, conceptual modeling, and a systemic approach to understanding the startup as an element of institutional development.

The results demonstrate that a library startup should be interpreted as a specific form of socially oriented innovation activity implemented through a project-based logic, characterized by a high degree of novelty, experimental nature, scalability potential, diversified resource model, and orientation toward measurable social impact. The study establishes that a library startup is not synonymous with innovation activity or a library project but represents a distinct subtype that focuses on the initiation and testing of new service models under conditions of uncertainty.

The scientific novelty lies in the author’s definition of the “library startup” concept, the justification of its applicability within library science, and the methodological extrapolation of social entrepreneurship theory to the library domain. Additionally, the institutional preconditions for implementing library startups without compromising the public mission of libraries are identified.

The practical significance of the study is related to the possibility of applying the proposed conceptual framework in the development and implementation of innovative library services, fostering cross-sector partnerships, and enhancing the adaptability and sustainability of libraries in a dynamic information environment.

The conclusions emphasize that the introduction of the concept “library startup” into academic discourse is justified. It is argued that this concept can serve as an analytical tool for a more precise understanding of contemporary forms of library innovation and their role in generating social value.

Keywords: *library startup, library innovation activity, library project, social entrepreneurship, social innovation, digital transformation of libraries, institutional development.*

Актуальність теми дослідження. У сучасному інформаційному суспільстві бібліотеки трансформуються в багатофункціональні центри доступу до інформації, освіти та культурних ресурсів, що стимулює розвиток інноваційних ініціатив, які поєднують технологічні рішення, соціальну місію й некомерційний підхід до обслуговування користувачів.

Бібліотечна наука і практика активно інтегрують терміни та концепти з інших галузей знань, адаптуючи їх до специфіки бібліотечної діяльності й соціокультурної місії бібліотек. У цьому контексті до предметного поля бібліотечної справи поступово входить і поняття «стартап» (Представляємо вашій увазі наш новий стартап — «Бібліотека насіння», 2021). Водночас у бібліотекознавчому академічному дискурсі терміни, що мають виразні підприємницькі конотації, обмежено залучаються до наукового обігу, оскільки можуть створювати хибне уявлення про комерційну спрямованість діяльності бібліотек. Зважаючи на те, що термін «стартап» зазвичай розуміється як підприємницький проект, який ґрунтується на певній ідеї й потребує фінансування для розвитку, або ж як новостворена компанія з обмеженими ресурсами, бізнес якої ґрунтується на інноваційній ідеї чи технології, маючи на меті швидке зростання (масштабування), є необхідність його концептуального уточнення в межах бібліотекознавчого дискурсу та адаптації до соціокультурної місії бібліотеки, а також визначення меж і підстав застосування терміна «стартап» до бібліотечно-інформаційної діяльності та встановлення його змістової відповідності ціннісним, функціональним і організаційним характеристикам бібліотеки як некомерційної соціокультурної інституції.

Постановка проблеми. У залученні терміна виникає концептуальна суперечність — класичне розуміння стартапу пов'язується з підприємницькою логікою, ризиком, масштабуванням та орієнтацією на прибутковість, тоді як бібліотека функціонує як публічна соціокультурна інституція, діяльність якої ґрунтується на принципах відкритості, доступності та створення суспільної, а не ринкової цінності.

Подолання цієї суперечності можливе в разі звернення до концепції *соціального підприємництва*, у межах якої інноваційна діяльність поєднує підприємницькі інструменти з пріоритетом суспільної місії. У такому контексті стартап розглядається не як комерційний проект, а як організаційна форма реалізації соціальної інновації, що генерує соціальний ефект, освітню цінність і культурний розвиток громади. Зазначений підхід дозволяє встановити змістову відповідність терміна «стартап» специфіці бібліотечно-інформаційної діяльності, де управлінська гнучкість, проектна логіка, партнерські моделі взаємодії та диверсифікація ресурсів (зокрема грантова підтримка, партнерство) не суперечать публічній місії бібліотеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розгляд розвідок, присвячених інноваційній діяльності бібліотек, засвідчує наявність значного масиву праць, у яких розглядаються питання модернізації сервісів, цифрової трансформації, проектного менеджменту та розвитку партнерств. Зважаючи на значну кількість таких публікацій і неможливість їх повного аналізу в межах статті, звернімо увагу на деякі з них, опубліковані за останні роки.

Так, у статті Д. Румик (Румик, 2025) акцентовано на впливі цифрового медіапростору на трансформацію сервісної моделі публічних бібліотек, обґрунтовано необхідність інтеграції медіакомпетентностей у бібліотечну практику та визначено стратегічні орієнтири подальшої модернізації. У дослідженні Ю. Гайдай

(Гайдай, 2025) інноваційність розглядається через трансформацію бібліотечно-го простору в середовище творчої взаємодії, що поєднує освітню, комунікаційну та культурну функції.

Проблематику стратегічних векторів розвитку бібліотек у контексті суспільних змін порушує Н. Стронська (Стронська, 2025), окреслюючи ключові напрями модернізації інституційної моделі бібліотеки, зокрема цифровізацію, посилення соціальної ролі та переорієнтацію на потреби громади. У статті В. Паламаренко (Паламаренко, 2025) інноваційна діяльність інтерпретується як чинник розширення функціоналу бібліотек у напрямі культурно-дозвіллевої та соціальної активності.

Вищезазначені та інші публікації переважно розглядають відповідні ініціативи в межах категорій інноваційної діяльності або проектної роботи, не акцентуючи на їх специфічних ознаках — експериментальності, високому рівні новизни, потенціалі масштабування, диверсифікованій ресурсній моделі та орієнтації на вимірюваний соціальний ефект. Інтерпретація процесів трансформації, модернізації, введення інновацій до бібліотечної діяльності не формується крізь призму стартап-підходу і не фігурує як самостійний напрям дослідження. Поняття «бібліотечний стартап» не набуває теоретичного статусу в бібліотекознавчому дискурсі та не виокремлюється як окремий об'єкт аналізу. Таким чином, можна констатувати фрагментарність наукової розробки проблеми та відсутність цілісної концептуальної рамки для аналізу бібліотечних стартапів.

У подальшому аналізі звернімось до ширшого поняттєвого поля — соціальних стартапів, у межах якого бібліотечно-інформаційні ініціативи можуть бути концептуалізовані більш системно. Якщо в бібліотекознавчому дискурсі стартап-підхід ще не набув усталеного теоретичного оформлення, то в дослідженнях соціального підприємництва поняття соціального стартапу розглядається як форма інноваційної діяльності, спрямованої на вирішення суспільно значущих проблем із використанням підприємницьких інструментів.

Так, І. Стрельченко, В. Писарькова, І. Аракелова (Стрельченко & Писарькова & Аракелова, 2025), розглядаючи соціально-орієнтовані стартапи в Україні та світі, зазначають, що вони формують гібридні організаційні моделі, які поєднують підприємницький підхід з досягненням суспільного блага.

Убачається доцільним розглядати стартапи в бібліотечній практиці в контексті соціального підприємництва, специфіка якого, як наголошують фахівці (Руда & Лагода, 2017), «... відповідає критеріям некомерційної організації, але існування соціального підприємства неможливе без урахування фінансової складової. Іншими словами, якщо досягнення суспільного добробуту є першочерговою метою, то отримання економічного доходу є необхідною умовою для забезпечення стійкості ініціативи і фінансової спроможності» (с. 620).

Мета статті — здійснити теоретико-методологічне обґрунтування доцільності введення поняття «бібліотечний стартап» у бібліотекознавчий дискурс, визначити його змістові характеристики, означити співвідношення з категоріями «інноваційна діяльність» і «бібліотечний проект» та окреслити межі його застосування в контексті соціального підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах трансформації бібліотек спостерігається актуалізація ініціатив, які за своїми характеристиками виходять за межі традиційного розуміння інноваційної діяльності або проєктної роботи. Йдеться про ініціативи з підвищеним рівнем новизни, експериментальності та невизначеності результатів, які реалізуються у форматі гнучких команд, із залученням грантового фінансування, партнерств із бізнесом і громадськими організаціями та з орієнтацією на вимірюваний соціальний ефект. Це все зумовлює концептуальне уточнення й уведення до наукового обігу терміна «бібліотечний стартап».

Водночас використання цього поняття потребує науково-методологічного обґрунтування, оскільки воно не є заміною усталених категорій «інноваційна діяльність» або «бібліотечний проєкт», а має розглядатись як їх специфічний різновид.

У теоретико-методологічному вимірі доцільно розмежовувати поняття «інноваційна діяльність бібліотеки» та «бібліотечний стартап», уникаючи їх термінологічного ототожнення. Інноваційна діяльність є ширшою категорією, яка охоплює сукупність процесів модернізації бібліотечних сервісів, управлінських моделей, технологічної інфраструктури й форматів взаємодії з користувачами. Вона відображає системний розвиток установи та її адаптацію до змін інформаційного середовища.

Натомість бібліотечний стартап будемо трактувати як специфічну форму реалізації інноваційної діяльності, що має проєктний характер, високий ступінь новизни, експериментальність і потенціал масштабування. Його відмінними ознаками є гнучка організаційна структура, диверсифікована модель ресурсного забезпечення (гранти, партнерства, часткова самофінансованість) та орієнтація на вимірюваний соціальний ефект.

Таким чином, стартап не замінює поняття інноваційної діяльності, а конкретизує його в частині ініціювання та апробації нових сервісів і моделей роботи. У цьому контексті бібліотечний стартап постає як інструмент інституційного оновлення, що поєднує підприємницьку проєктну логіку з публічною місією бібліотеки та спрямований на створення суспільної цінності без трансформації її діяльності в комерційний формат.

Для коректного позиювання бібліотечного стартапу в системі галузевих понять необхідно співвіднести його також із традиційною для бібліотекознавства категорією «бібліотечний проєкт», який розуміють як базову організаційну форму реалізації інновацій з чітко визначеними цілями, ресурсами та часовими межами.

Аналізуючи співвідношення понять «бібліотечний проєкт» і «бібліотечний стартап», слід зазначити, що категорія «бібліотечний проєкт» є ширшою за змістом. Бібліотечний стартап є видовим поняттям — специфічною формою проєкту, яка характеризується підвищеним рівнем новизни, експериментальністю та невизначеністю результатів, потенціалом масштабування, диверсифікованою ресурсною моделлю й орієнтацією на вимірюваний соціальний ефект.

Зазначимо, що не кожен проєкт є стартапом, проте кожен стартап реалізується у формі проєкту.

За ступенем інноваційності бібліотечний проєкт може передбачати модернізацію наявних сервісів, організацію заходу або впровадження апробованої практики. Бібліотечний стартап, натомість, передбачає створення принципово нової моделі сервісу, тестування гіпотези в умовах невизначеності та можливість радикальної зміни формату взаємодії з користувачами. Відмінність полягає не у формі організації діяльності, а в рівні інноваційного ризику та потенціалі трансформації.

В інституційному вимірі проєкт може завершитися після досягнення поставленої мети. Стартап, у разі успішної апробації та підтвердження соціальної цінності, може перейти або у фазу масштабування, або в інституціоналізовану форму постійного сервісу. Тобто стартап має стратегічний вимір, тоді як проєкт може бути локальним.

Отже, бібліотечний стартап є не альтернативою бібліотечному проєкту, а його специфічним різновидом, що відрізняється підвищеним рівнем інноваційності, експериментальності та орієнтацією на масштабування. Якщо бібліотечний проєкт — це базова організаційна форма реалізації змін, то бібліотечний стартап конкретизує початкову інноваційно-ініціативну фазу проєктної діяльності, пов'язану з тестуванням нових моделей сервісу в умовах невизначеності.

Таким чином, уведення терміна «бібліотечний стартап» є обґрунтованим за умови його чіткого визначення, розмежування із суміжними поняттями та інтегрування в парадигму соціальних інновацій. У такому форматі термін «бібліотечний стартап» набуває статусу аналітичного інструменту, який дозволяє точніше описати нові моделі інституційного розвитку бібліотек і їх участь у кроссекторних соціально-інноваційних процесах.

Означена в аналізі наукових джерел концепція соціального підприємництва та соціального стартапу може бути методологічно екстрапольована на феномен бібліотечного стартапу як специфічна форма інноваційної діяльності в межах бібліотечної інституції.

У контексті бібліотечної діяльності соціальні стартапи виникають як реакція на певні суперечності, які створюють потребу в інноваційних рішеннях. Основні з них можна окреслити так:

1. Суперечність між соціальною місією та обмеженими ресурсами:
 - бібліотеки прагнуть забезпечити доступ до знань, освіти та культури для всіх груп населення, але фінансування, персонал й технологічна інфраструктура часто обмежені;
 - соціальні стартапи дозволяють реалізовувати нові послуги або сервіси за допомогою інноваційних моделей фінансування, грантів, партнерств або цифрових платформ.
2. Суперечність між потребами користувачів і традиційними сервісами:
 - сучасні користувачі очікують цифрових, інтерактивних та персоналізованих сервісів, тоді як традиційна бібліотечна діяльність часто залишається консервативною;

- соціальні стартапи дозволяють створювати нові формати взаємодії та сервіси, що відповідають сучасним очікуванням громади.

Основні аспекти зв'язку соціального стартапу з бібліотечною діяльністю можна окреслити таким чином:

1. *Соціальна місія бібліотеки.* Бібліотеки як некомерційні організації орієнтовані на забезпечення доступу до знань, підтримку освіти та культурної діяльності. Соціальний стартап підсилює цю місію, пропонуючи нові сервіси, цифрові платформи, освітні або культурні програми, що розширюють можливості громади.

2. *Інноваційний підхід.* Соціальні стартапи застосовують бізнес-мислення, управлінські та технологічні підходи для ефективного вирішення соціальних або освітніх завдань.

3. *Створення цінності для користувачів.* Головний фокус спрямований на потреби громади: поліпшення доступу до інформації, підвищення медіаграмотності та підтримку культурних ініціатив. У цьому контексті бібліотека функціонує як платформа для впровадження нових соціально орієнтованих сервісів без комерційної мети.

Соціальний стартап відрізняється від класичного бізнес-стартапу пріоритетом соціальної місії над отриманням прибутку, орієнтацією на створення суспільної цінності та вимірюваного соціального ефекту. Водночас він зберігає характеристики, як-от проєктна логіка, інноваційність, гнучкість організаційної моделі, пошук сталих джерел фінансування та потенціал масштабування. Саме ця комбінація підприємницьких механізмів і соціальної спрямованості створює концептуальне підґрунтя для осмислення бібліотечних ініціатив у категоріях соціального стартапу.

У бібліотечній сфері стартап зазвичай не спрямований на отримання прибутку, однак може мати обмежену комерційну складову, яка забезпечує стійкість і розвиток інноваційних сервісів. Така модель не суперечить природі бібліотеки як некомерційної інституції, оскільки законодавчо й організаційно в її діяльності вже передбачено надання окремих платних послуг (копіювальні, множувальні роботи, підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів, проведення спеціалізованих заходів, доступ до додаткових сервісів тощо). У цьому випадку комерційний компонент виконує інструментальну функцію — він не трансформує місію бібліотеки в прибуткову діяльність, а є механізмом ресурсної підтримки соціально значущих ініціатив.

Отже, наявність платних послуг у структурі бібліотечної діяльності створює інституційні передумови для реалізації соціальних стартапів із частковою самофінансованістю. Йдеться не про комерціалізацію бібліотеки, а про використання елементів підприємницької логіки задля підвищення фінансової автономії, інноваційної спроможності та довгострокової життєздатності нових сервісів. У такій конфігурації комерційна складову підпорядковується публічній місії й забезпечує відтворення суспільно корисних результатів, а не максимізацію прибутку.

У бібліотечній сфері соціальний стартап може передбачати диверсифіковану модель ресурсного забезпечення. Окрім обмеженої комерційної складової та платних послуг, важливим джерелом розвитку інноваційних ініціатив є грантові програми, партнерства з підприємствами, співпраця з громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування та іншими акторами публічної сфери.

Грантова підтримка дозволяє апробувати нові сервіси, цифрові продукти або освітні формати без зміщення фокусу на прибутковість, забезпечуючи стартовий ресурс для інновації. Водночас співпраця з підприємницьким середовищем може реалізовуватися у форматі менторської підтримки, спільних подій, технологічного партнерства, спонсорства чи кроссекторних проєктів¹. Така взаємодія формує екосистему підтримки бібліотечного стартапу.

Отже, запропонуємо таке розуміння бібліотечного стартапу:

Бібліотечний стартап — це специфічна форма соціально орієнтованої інноваційної діяльності бібліотеки, що реалізується за проєктною логікою ініціювання в умовах партнерської та ресурсно диверсифікованої моделі розвитку, інтегрує механізми підприємницького мислення з ціннісними засадами бібліотечної діяльності та спрямована на створення сталої соціальної, освітньої або культурної цінності з потенціалом масштабування, без зміщення акценту з публічної місії бібліотеки до комерційної результативності.

З метою концептуальної конкретизації запропонованого поняття надамо бібліотечний стартап у вигляді структурної моделі, що відображає його внутрішню логіку, функціональні компоненти та взаємозв'язки між ними. Така модель дозволяє перейти від описового тлумачення до системного аналізу феномену.

У теоретичному вимірі бібліотечний стартап може бути представлений як інтегративна конструкція, що поєднує інноваційний, проєктний, соціально-ціннісний та ресурсний компоненти.

1. Ініціативно-інноваційний компонент.

Базовим елементом моделі є інноваційна ідея, яка виникає як відповідь на виявлену соціальну або комунікативну проблему громади. На відміну від традиційної модернізації сервісів, йдеться про створення якісно нового формату послуги, цифрового продукту або моделі взаємодії з користувачами. Цей компонент визначає рівень новизни, експериментальності та потенціалу трансформації бібліотечного середовища.

2. Проєктно-організаційний компонент.

Бібліотечний стартап реалізується у форматі проєкту з чітко визначеною фазою запуску, обмеженими часовими межами та гнучкою командною струк-

¹ Кроссекторні проєкти — це ініціативи, що реалізуються в партнерстві між організаціями різних секторів суспільства з метою досягнення спільного соціального, культурного або економічного результату; форма міжсекторного партнерства, у межах якої суб'єкти публічного, приватного та громадського секторів об'єднують ресурси й компетенції для реалізації соціально значущої інновації.

турою. На відміну від бібліотечного проєкту, стартап передбачає підвищений рівень невизначеності результатів, тестування гіпотез, можливість коригування моделі реалізації й масштабування успішних рішень. Таким чином, проєктна логіка є механізмом апробації інновації.

3. Соціально-ціннісний компонент.

Ключовою відмінністю бібліотечного стартапу від класичного бізнес-стартапу є переважання публічної місії над прибутковою орієнтацією. У цьому аспекті концепція корелює з підходами, розробленими в межах теорії соціального підприємництва.

Соціально-ціннісний компонент передбачає:

- орієнтацію на суспільну користь;
- створення освітньої, культурної або інформаційної цінності;
- наявність вимірюваного соціального ефекту.

4. Ресурсний компонент.

Бібліотечний стартап функціонує в умовах диверсифікованої ресурсної моделі. Вона може включати:

- грантове фінансування;
- партнерства з бізнесом та громадськими організаціями;
- часткову самофінансованість через дозволені платні послуги;
- підтримку органів місцевого самоврядування.

Ресурсна диверсифікація не змінює некомерційної природи бібліотеки, а є інструментом забезпечення стійкості інновації.

5. Масштабовально-результативний компонент.

Суттєвою ознакою стартапу є потенціал масштабування — можливість поширення моделі на інші бібліотеки або громади. Ефективність стартапу визначається не лише фактом реалізації ініціативи, а також:

- рівнем соціального впливу;
- здатністю до відтворення;
- інтеграцією результатів у постійну діяльність бібліотеки.

У структурному вигляді бібліотечний стартап можна представити як систему взаємопов'язаних елементів: соціальна проблема — інноваційна ідея — проєктний запуск — диверсифіковане ресурсне забезпечення — соціальний ефект — масштабування / інституціоналізація.

На рис. 1. подано концептуальну циклічну модель бібліотечного стартапу, яка відображає динамічну, ітеративну природу бібліотечного стартапу як процесу соціальної інновації від проблематизації до інституціоналізації.

Наприкінці зазначимо, що в межах цієї статті введення терміна «бібліотечний стартап» не розглядається як імператив для його нормативного закріплення або легітимації в галузевому тезаурусі. Він є гіпотетично-аналітичним, слугує підставою для подальшої теоретичної верифікації та емпіричного уточнення і водночас покликаний ініціювати наукову рефлексію й фахову дискусію щодо можливостей його застосування в бібліотекознавчому дискурсі.

Рис. 1. Концептуальна циклічна модель бібліотечного стартапу.

Висновки. У сучасному бібліотекознавчому дискурсі відсутня цілісна концептуальна рамка для аналізу бібліотечних стартапів, попри наявність значного масиву досліджень з інноваційної діяльності та проектного менеджменту.

Термін «стартап», що походить із підприємницького середовища, породжує концептуальну неоднозначність під час його застосування до бібліотечної сфери у зв'язку із суперечністю між логікою прибутковості та публічною соціокультурною місією бібліотеки.

Обґрунтовано доцільність адаптації поняття «бібліотечний стартап» як специфічної форми реалізації інноваційної діяльності бібліотеки, що характеризується високим рівнем новизни та експериментальності, проектною логікою запуску, потенціалом масштабування, диверсифікованою ресурсною моделлю, орієнтацією на вимірюваний соціальний ефект.

Бібліотечний стартап доцільно розглядати як різновид соціального стартапу, у межах якого підприємницькі інструменти підпорядковуються публічній місії та спрямовані на створення суспільної цінності.

Наявність платних послуг, грантового фінансування та кроссекторних партнерств формує інституційні передумови для впровадження бібліотечних стартапів без комерціалізації бібліотеки як соціокультурної інституції.

Уведення терміна «бібліотечний стартап» у науковий обіг є виправданим за умови його чіткого визначення та розмежування з поняттями «інноваційна діяльність» і «бібліотечний проект».

Перспективи подальших досліджень убачаються в поглибленні теоретичного та емпіричного аналізу феномену бібліотечного стартапу. Зокрема актуальним є розроблення методик оцінювання ефективності бібліотечних

стартапів на основі показників соціального впливу, дослідження моделей їх масштабування й інституціоналізації в різних типах бібліотек. Подальшого вивчення потребують механізми ресурсного забезпечення стартапів, зокрема поєднання грантового фінансування, партнерських моделей і елементів самофінансованості. Перспективним напрямом є також аналіз практик упровадження бібліотечних стартапів у національному та міжнародному контекстах, а також дослідження їх ролі в розвитку цифрових сервісів, медіаграмотності та соціальної взаємодії громад.

Список посилань

- Гайдай, Ю. (2025). Креативні простори у дитячих бібліотеках: сутність, можливості та український досвід реалізації. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, (15), 154–163. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335087>
- Паламаренко, В. (2025). Бібліотечні інновації як основа розвитку центрів культурно-дозвіллевих послуг. *Вісник Книжкової палати*, (4), 16–22. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.4\(345\).16-22](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.4(345).16-22)
- Представляємо вашій увазі наш новий стартап — «Бібліотека насіння». (2021). *Львівська обласна бібліотека для дітей*. Відновлено 15.03.2026 з <https://lodb.org.ua/novyny/predstavlyamo-vashij-uvazi-nash-novuj-startap-biblioteka-nasinyu>
- Прокопенко, Л., Каракоз, О., & Касьян, В. (2025). Грантові проекти як засіб активізації інноваційної діяльності бібліотек. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, (16), 146–161. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348087>
- Руда, М. В., & Лагода, О. Б. (2017). Соціально відповідальні стартапи: сутність, світові тенденції та проблеми розвитку в Україні. *Економіка і суспільство*, (9), 619–626.
- Румик, Д. (2025). Цифрова модернізація публічних бібліотек України через призму медіасередовища: досвід та перспективи. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, (15), 100–110. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335081>
- Стрельченко, І., Писарькова, В., & Аракелова, І. (2025). Соціально-орієнтовані стартапи в Україні та світі: тенденції і складнощі реалізації. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*, (6(331)), 17–26. <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2025-6-331-17-26>
- Стронська, Н. (2025). Майбутнє бібліотеки: головні вектори трансформації. *Вісник Книжкової палати*, (4), 9–15. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.4\(345\).9-15](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.4(345).9-15)

References

- Haidai, Yu. (2025). Creative spaces in children's libraries: essence, possibilities, and Ukrainian experience in implementation. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, (15), 154–163. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335087>. [In Ukrainian].

- Palamarenko, V. (2025). Library innovations as the foundation for the development of cultural and leisure service centers. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, (4), 16–22. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.4\(345\).16-22](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.4(345).16-22). [In Ukrainian].
- We present to your attention our new startup — “Seed Library.” (2021). *Lviv Regional Library for Children*. Retrieved March 15, 2026, from <https://lodb.org.ua/novyny/predstavlyaemo-vashij-uvazi-nash-novyj-startap-biblioteka-nasinnya>. [In Ukrainian].
- Prokopenko, L., Karakoz, O., & Kasian, V. (2025). Grant Projects as a Means of Stimulating Innovative Activity in Libraries. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, (16), 146–161. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348087>. [In Ukrainian].
- Ruda, M. V., & Lagoda, O. B. (2017). Socially responsible startups: essence, global trends, and challenges for development in Ukraine. *Ekonomika i suspilstvo*, (9), 619–626. [In Ukrainian].
- Rumyk, D. (2025). Digital modernization of public libraries in Ukraine through the lens of the media environment: experience and prospects. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, (15), 100–110. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335081>. [In Ukrainian].
- Strelchenko, I., Pysarkova, V., & Arakelova, I. (2025). Socially oriented startups in Ukraine and the world: trends and implementation challenges. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, (6(331)), 17–26. <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2025-6-331-17-26>. [In Ukrainian].
- Stronska, N. (2025). The Future of the Library: Main Vectors of Transformation. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, (4), 9–15. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.4\(345\).9-15](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.4(345).9-15). [In Ukrainian].

Отримано: 07.04.2026

Прийнято до друку: 04.05.2026

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.061>

УДК [004.738.5:316.77]:021

Н. С. Вовк

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

nataliia.s.vovk@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2470-7188>

БІБЛІОТЕЧНА СОЦІАЛЬНОМЕДІЙНА СИСТЕМА ЯК ІНТЕГРОВАНА МОДЕЛЬ ЦИФРОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Стаття присвячена теоретичному осмисленню бібліотечної соціальномедійної системи як інтегрованої моделі цифрових комунікацій. Розглянуто трансформацію бібліотечної комунікаційної діяльності в умовах цифрової доби, що проявляється в переході від одноканальної до багатоканальної взаємодії, розширенні присутності бібліотек у цифровому середовищі та впровадженні інтернет-маркетингових інструментів. Виявлено проблему фрагментарного й автономного використання платформ і каналів, що знижує ефективність комунікацій та ускладнює формування сталих зв'язків з аудиторією. Авторське визначення бібліотечної соціальномедійної системи запропоновано як цілісний комплекс цифрових платформ, комунікаційних каналів і форм взаємодії, що функціонують у межах єдиної стратегії, забезпечуючи публічну присутність бібліотеки, просування інформаційних ресурсів і послуг, інтерактивну взаємодію із користувачами та збір аналітичних даних. Описано структурну трикомпонентну модель системи в такий спосіб: платформний, каналний, а також функціональний рівні, які відображають взаємозв'язок технологічної інфраструктури з комунікаційною діяльністю. Запропонована модель дозволяє досягти підвищення ефективності цифрової присутності бібліотек, оптимізувати використання ресурсів і забезпечити цілісну стратегію взаємодії з аудиторією в цифрову добу.

Ключові слова: *бібліотека, бібліотечна соціальномедійна система, цифрові комунікації, цифрові сервіси бібліотеки, онлайн-комунікація.*

N. Vovk

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

LIBRARY SOCIAL AND MEDIA SYSTEM AS AN INTEGRATED MODEL OF DIGITAL COMMUNICATIONS

The relevance of the article. The rapid development of digital communications is transforming the ways in which libraries interact with users and requires adaptation to the new conditions of the information environment. The modern library functions as an open digital space integrated into global information networks, but the use of social media and internet marketing tools often remains fragmented and unsystematic. This necessitates the creation of an integrated library social media system that coordinates

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

platforms, channels, and forms of communication and ensures effective interaction with users.

The purpose of the study is to theoretically define and comprehend the library social media system as an integrated concept of digital communications that combines existing channels and forms of communication into a single structural model.

The methodology. The study uses analysis, synthesis and a systematic approach to assess the transformations of library communication activities in the digital environment. The focus is on studying digital platforms, channels and forms of library communication and their integration into a unified social media system.

The results. Key problems have been identified: fragmented use of digital tools, autonomous functioning of platforms, and lack of a unified communication strategy. A concept of a library social media system as an integrated model was proposed, combining platforms, channels and forms of communication, ensuring coordination, strategic positioning and effective interaction with different audience segments.

The scientific novelty. The scientific novelty lies in defining the library social media system as a holistic, multi-level model of digital communications that combines infrastructure, communication and functional levels.

The practical significance. The proposed model will enable libraries to increase the effectiveness of their digital presence, optimize the use of platforms and channels, improve interaction with users, and strengthen library communities.

Conclusions. The transition to an integrated library social media system will promote sustainable communications, effective dissemination of information products and services, and increased competitiveness of libraries in the digital age.

Keywords: *library, library social media system, digital communications, digital library services, online communication.*

Актуальність теми дослідження. Швидкий розвиток цифрових комунікацій спричиняє глибинні трансформації в способах взаємодії бібліотек із користувачами, а також потребує від них адаптації до нових умов у цифровому середовищі. Сучасна бібліотека відтепер не обмежується фізичним простором або традиційними каналами комунікації; вона функціонує як відкритий цифровий простір, інтегрований у глобальні інформаційні мережі. Водночас спостерігаємо фрагментарність, а також несистемність використання соціальних медіа та інструментів інтернет-маркетингу, що зрештою знижує ефективність комунікаційних зусиль й ускладнює формування сталих взаємин з аудиторією. Для вирішення цієї проблеми потрібна розробка цілісної, інтегрованої моделі бібліотечної соціальномедійної системи. Ця модель має об'єднувати платформи, канали та форми комунікації, забезпечуючи стратегічне позиціонування бібліотеки, підвищення видимості й ефективну взаємодію з користувачами в цифровому середовищі.

Постановка проблеми. Сучасна бібліотечна комунікаційна діяльність характеризується розрізненістю цифрових платформ і каналів та відсутністю єдиної стратегії взаємодії з користувачами. Окремі інструменти інтернет-маркетингу часто функціонують автономно. Це веде до зниження ефективності комунікаційної стратегії бібліотеки. У зв'язку з цим постає потреба в розробці концептуальної моделі інтегрованої бібліотечної соціальномедійної системи,

котра забезпечить координацію платформ, каналів і форм комунікації та ефективну взаємодію з різними цільовими сегментами аудиторії в цифрову добу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасних наукових розвідках проблематика бібліотечної діяльності в цифровому середовищі розглядається переважно крізь призму використання окремих інструментів і каналів комунікації, зокрема вебсайтів, соціальних мереж, блогів, відеохостингів та електронних розсилок. У працях вітчизняних і зарубіжних учених ці засоби аналізуються як інструменти популяризації бібліотечних ресурсів і послуг, формування іміджу бібліотеки та взаємодії з користувачами (J. Maness, C. Koontz, L. Mon, S. Chu, H. Du та ін.).

Окремий масив досліджень присвячений цифровій присутності бібліотек, трансформації комунікаційної діяльності в умовах цифровізації, а також застосуванню інтернет-маркетингових підходів у бібліотечній практиці (N. Aharony, R. D. Lankes). В українському науковому дискурсі увага зосереджується на розвитку соціальних медіа бібліотек, онлайн-комунікації та адаптації бібліотек до нових інформаційно-комунікаційних реалій (В. Добровольська, Л. Чередник, Н. Вовк, О. Хоміцька, Т. Гранчак, Т. Скігер).

Водночас аналіз наукових публікацій засвідчує, що більшість досліджень фрагментарні і зосереджені на окремих аспектах або інструментах цифрової комунікації, не пропонуючи цілісного системного бачення бібліотечної соціальномедійної діяльності. Це актуалізує теоретичне вивчення бібліотечної соціальномедійної системи як інтегрованої моделі цифрових комунікацій, до складу якої входять цифрові платформи, канали та форми взаємодії в межах єдиної стратегії.

Мета статті — здійснити теоретичне визначення й осмислення бібліотечної соціальномедійної системи та її складових як інтегрованої стратегії використання цифрових комунікацій, що об'єднує наявні канали й форми комунікації в єдину структурну модель.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікаційна політика сучасних бібліотек протягом останніх років видозмінились, що спричинено розвитком інформаційного суспільства та цифрових технологій. Зміна комунікаційної стратегії книгозбірень протягом останнього десятиріччя проявилася в зміні форм, каналів і моделей взаємодії з користувачами. Традиційна бібліотечна комунікація, яка впродовж тривалого часу ґрунтувалася на фізичній присутності користувача в бібліотечному просторі та використанні обмеженої кількості інформаційних каналів, втратила свою домінуючу роль у сучасному цифровому середовищі (Добровольська & Чередник, 2023; Sugimoto et al, 2011).

Відбулася зміна форми комунікації бібліотеки від одноканальної (задіяний традиційний канал комунікації — фізичний контакт) до багатоканальної комунікації (взаємодія з аудиторією здійснюється одночасно через кілька цифрових і традиційних каналів). Така багатоканальна комунікація передбачає паралельне використання офіційних вебсайтів, соціальних мереж, електронних розсилок, мультимедійного контенту, інтерактивних сервісів, онлайн-подій та

інших цифрових сервісів. Це надає змоги охоплювати різні цільові сегменти аудиторії з урахуванням їхніх інформаційних потреб, комунікаційних звичок та рівня цифрової компетентності (Aharony, 2012). Відповідно, для визначення чіткого каналу цифрової комунікації та типу контенту доцільно визначити типи інформаційних потреб різних сегментів цільової аудиторії сучасної бібліотеки (див. табл. 1).

Табл. 1.

Типи інформаційних потреб різних сегментів цільової аудиторії сучасної бібліотеки

Цільовий сегмент	Основні інформаційні потреби
Постійні користувачі / регулярні відвідувачі	Доступ до новин, електронних ресурсів, рекомендації щодо книг, огляди та рецензії
Науковці та дослідники	Пошук наукової інформації, аналітичних матеріалів, баз даних, архівів
Широка громадськість	Культурні події, публічні заходи, популярні матеріали, новини та огляди
Діти та підлітки	Навчальні та розважальні матеріали, інтерактивні ресурси, ігровий контент
Партнери та спонсори	Інформація про діяльність бібліотеки, можливості для співпраці, результати проєктів

У цифрову добу бібліотека дедалі частіше функціонує як відкрита комунікаційна платформа, яка виходить за межі власного фізичного простору та інтегрується в ширше інформаційно-комунікаційне середовище. Таким середовищем передусім є інтернет, який трансформувач бібліотеку від класичної книгозбірні до бібліотеки 4.0. Такі зміни в підході до комунікаційних каналів зумовили розширення присутності бібліотек у цифровому просторі, що проявилось у створенні й активному використанні офіційних вебресурсів, сторінок і груп у соціальних мережах, блогів, відеоканалів, подкастів, цифрових колекцій та онлайн-каталогів (IFLA).

Таким чином, комунікаційна стратегія бібліотек протягом останнього десятиріччя трансформувалася в інтерактивну та діалогічну з урахуванням користувацького інтерфейсу застосованих цифрових інструментів. Подібна зміна відповідає сучасним підходам до управління інформаційними установами (Maness, 2006; Lankes, 2016).

Важливою передумовою формування бібліотечної комунікаційної системи є активне впровадження інструментів інтернет-маркетингу та соціальних медіа в бібліотечну практику. У сучасних умовах бібліотеки вже використовують маркетингові підходи для популяризації власних ресурсів, послуг і подій, формування лояльної аудиторії та підвищення рівня залученості користувачів. Інтернет-маркетинг у бібліотечному середовищі охоплює широкий спектр цифрових інструментів (див. рис. 1.).

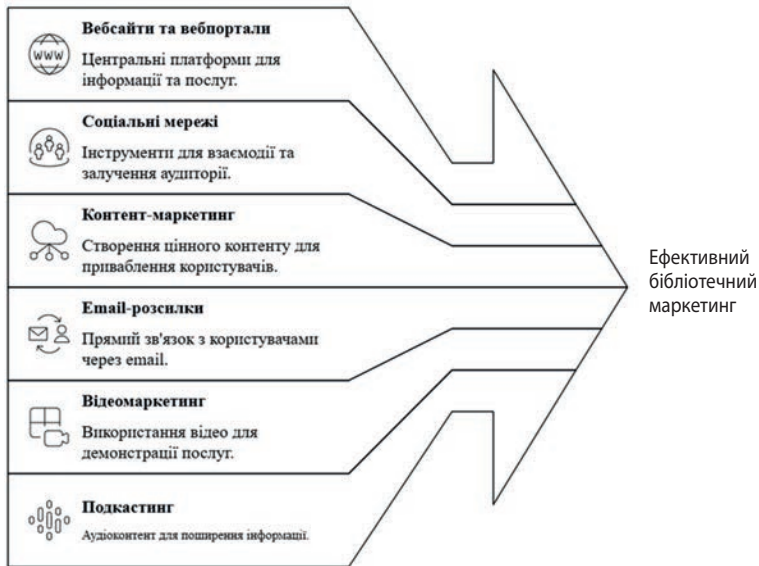

Рис. 1. Цифрові інструменти бібліотечного маркетингу.

Соціальні медіа при цьому є не лише каналом поширення інформації, а й простором інтерактивної комунікації, зворотного зв'язку та формування бібліотечних спільнот (Phillips, 2023; Xie & Stevenson, 2014).

Водночас характерною особливістю сучасної бібліотечної практики є використання різноманітних цифрових інструментів, представлених на рис. 1, без належної координації між ними. Часто окремі платформи й канали функціонують автономно, без єдиної комунікаційної стратегії, узгодженого контент-плану та чіткого розуміння їх ролі в загальній системі взаємодії з аудиторією. У результаті спостерігаємо дублювання інформації, нерівномірну активність каналів, розпорошення ресурсів і зниження ефективності комунікаційних зусиль бібліотеки.

Саме проблема фрагментарності та несистемності застосування інтернет-маркетингових інструментів актуалізує потребу в теоретичному осмисленні бібліотечної комунікаційної діяльності як цілісного комплексу. Відсутність системного підходу ускладнює оцінювання результативності цифрової присутності бібліотеки, стратегічне планування комунікацій та адаптацію до динамічних змін цифрового середовища. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки і наповнення інтегрованої системи, структурними елементами котрої стануть різноманітні платформи, канали й форми комунікації, які будуть об'єднані відповідно до єдиної концепції конкретних запитів бібліотеки (Evans & McKee, 2010). У цьому контексті актуалізується потреба у введенні узагальнювального теоретичного поняття, яке б надало змоги інтегрувати всі ці складники в межах

єдиної моделі. Таким поняттям у рамках цього дослідження пропонується «бібліотечна соціальномедійна система», що відображає сучасний етап розвитку бібліотечної комунікаційної діяльності та відповідає логіці системного підходу. Бібліотечну соціальномедійну систему пропонуємо трактувати як комплекс цифрових платформ, комунікаційних каналів і форм взаємодії, які системно використовує бібліотека в процесі власної комунікаційної стратегії з метою забезпечення її публічності (в результаті налагодження комунікації з її користувачами, просування інформаційних продуктів і послуг) та встановлення і аналізу зворотного зв'язку, отриманого через названі структурні елементи системи.

Запропонований термін і його визначення сформоване відповідно до двох важливих аспектів. Передусім таку бібліотечну соціальномедійну систему слід розглядати не як суму окремих інструментів, а як цілісну структуру, елементи якої взаємопов'язані та підпорядковані спільній комунікаційній логіці, яка відповідає комунікаційній стратегії бібліотеки. Окрім того, ця комунікаційна стратегія повинна перебувати в самому центрі такої системи. У такому випадку це відповідатиме сучасним користувачько орієнтованим підходам до управління бібліотечними установами (Lankes, 2016).

У класичних підходах до використання соціальних мереж бібліотеками в межах її комунікаційної стратегії вони є лише інструментами в інформаційно-рекламній діяльності. Натомість запропонований варіант трактування бібліотечної соціальномедійної системи базується на основі стратегічного поєднання трьох рівнів використання і поширення: інфраструктурний (сукупність усіх цифрових платформ, які використовує бібліотека), комунікаційний (сукупність каналів й інструментів для поширення інформації та отримання зворотного зв'язку) і функціональний (ті форми комунікації, які дозволяють бібліотеці здійснювати маркетингові, просвітницькі, інтерактивні й аналітичні форми комунікації).

Запропонована бібліотечна соціальномедійна система повинна бути динамічною та адаптивною. Важливою її характеристикою має стати і її «модульність», що вможливить інтеграцію нових інструментів та платформ. Саме ця властивість забезпечує її релевантність у контексті постійних змін комунікаційних практик і поведінкових моделей користувачів (Orduna-Malea, 2015).

Загалом бібліотечну соціальномедійну систему доцільно розглядати як трикомпонентну модель, що передбачає такі рівні: платформний; каналний; формотворчий (функціональний).

Така структура відображає послідовний перехід від технологічної інфраструктури до безпосередньої комунікаційної діяльності бібліотеки.

Для візуального представлення структурної моделі бібліотечної соціальномедійної системи доцільно використати ієрархічну схему з трьома взаємопов'язаними рівнями (див. рис. 2)

Платформний рівень становить інфраструктурну основу бібліотечної соціальномедійної системи та охоплює сукупність цифрових середовищ, у межах яких здійснюється комунікаційна діяльність бібліотеки. До цього рівня належать офіційні вебсайти та вебпортали бібліотек, сторінки й групи в соціальних

Рис. 2. Структурна модель бібліотечної соціальномедійної системи.

мережах, відеохостинги (YouTube), платформи для подкастів, мобільні додатки бібліотек, цифрові бібліотеки та онлайн-каталоги, а також освітні й комунікаційні сервіси (Zoom, Microsoft Teams тощо).

Зазначені на рисунку та інші можливі платформи є середовищем інформаційної присутності бібліотеки в цифровому світі. Нараз вони забезпечують і технічну можливість доступу користувачів до інформаційних ресурсів, сервісів, комунікаційних повідомлень. Водночас кожна з цих платформ має власні особливості функціонування, аудиторію та комунікаційну стратегію, що знову ж таки зумовлює необхідність їх інтегрованого використання в межах єдиної системи, а не ізольованого функціонування кожної платформи.

Другий рівень — каналний — складається з різноманітних інструментів передавання інформації та способів взаємодії між бібліотекою й користувачами в межах обраних на попередньому рівні цифрових платформ. Визначені канали комунікації забезпечують динаміку та багатоканальність взаємодії, дозволяючи бібліотеці одночасно інформувати, залучати, консультувати, отримувати зворотний зв'язок від різних груп користувачів. У межах бібліотечної соціально-медійної системи канали, як і платформи на попередньому рівні, не функціонують автономно, а взаємодіють, підсилюючи комунікаційний ефект і формуючи цілісне інформаційне поле бібліотеки.

Узагальнює і структурує діяльність системи на попередніх рівнях формотворчий рівень, у якому поєднуються змістовний і функціональний виміри комунікаційної діяльності бібліотеки. Саме на цьому рівні реалізується стратегічна мета бібліотечної соціально-медійної системи — формування сталих комунікацій, підтримка бібліотечних спільнот і забезпечення ефективного поширення інформаційних продуктів та послуг. Формотворчий рівень безпосередньо пов'язаний із результативністю функціонування всієї системи та її впливом на імідж і конкурентоспроможність бібліотеки.

Табл. 2.

Інструменти реалізації моделі бібліотечної соціально-медійної системи в публічних бібліотеках

Рівень бібліотечної соціально-медійної системи	Тернопільська міська ЦБС	Львівська муніципальна бібліотека	Публічна бібліотека Луцької міської територіальної громади
Платформний	Вебсайт, сторінка у фейсбук, інстаграм, відеохостинг (Youtube), зведений каталог публічних бібліотек Тернопільської області	Вебсайт, сторінка у фейсбук, інстаграм, відеохостинг (Youtube), електронний каталог	Вебсайт, сторінка у фейсбук, електронний каталог
Канальний	Публікації на вебсайтах (переважно м. Тернополя та області), дописи на сторінках груп у соціальних мережах	Публікації на вебсайтах (переважно м. Львова та області), дописи на сторінках груп у соціальних мережах	Публікації на вебсайтах (переважно м. Львова та області)
Формотворчий	Інформаційна комунікація, просвітницька діяльність, маркетинг і промоція	Інформаційна комунікація, просвітницька діяльність, маркетинг і промоція, інтерактивна взаємодія	Інформаційна комунікація, просвітницька діяльність

Таблиця 2 демонструє аналіз використання доступних інструментів трьома публічними бібліотеками (Львів, Тернопіль, Луцьк) на визначених трьох рівнях

бібліотечної соціально-медійної системи. Як свідчать результати, бібліотеки зазвичай використовують однакові інструменти, що зумовлено не лише загальноприйнятими правилами та вимогами суспільства, а й їх простою доступністю.

Висновки. Сучасна цифрова комунікаційна стратегія бібліотек трансформувалась у зв'язку із переходом від ізольованого використання різних платформ і каналів до їхньої цілісної, стратегічно узгодженої інтеграції. Відокремлене використання соціальних медіа від інших інструментів діджитал-маркетингу зменшує ефективність цифрової присутності бібліотек і ускладнює встановлення стабільних зв'язків з аудиторією. Запропоноване об'єднання всіх цифрових платформ, комунікаційних каналів і способів взаємодії в одну бібліотечну соціальну медіасистему сприятиме узгодженості їх застосування з комунікаційною стратегією бібліотеки, оптимізації ресурсів та збільшенню залучення користувачів. Такий підхід дозволить сприймати цифрову присутність бібліотеки не як набір окремих дій, а як організовану, багаторівневу систему. Робота комплексної бібліотечної соціально-медійної системи сприятиме підвищенню видимості бібліотек в онлайн-просторі, поліпшуватиме просування інформаційних продуктів і послуг, а також зміцнить бібліотечні спільноти в цифровому світі. Наступний етап розвитку цієї системи залежить від її здатності адаптуватися до змін у цифрових технологіях, поведінці користувачів і методах комунікації. Це підкреслює важливість системи для забезпечення конкурентоспроможності бібліотек в умовах цифрової ери.

Запропоноване поняття бібліотечної соціально-медійної системи потребує **подальших досліджень**, зокрема чіткої структуризації, що надасть змоги перейти від суто теоретичного, концептуально рівня до його модельного представлення. Структурна модель бібліотечної соціально-медійної системи дозволить наочно продемонструвати внутрішню організацію цифрових комунікацій бібліотеки, взаємозв'язки між її складовими та логіку функціонування в цифровому середовищі.

Список посилань

- Вовк, Н. С., & Хоміцька, О. М. (2025). Буктрейлер як ефективна форма інтеграції книжкової промоції в соціальні мережі. *Вісник Харківської державної академії культури*, (68), 173–186. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.068.15>
- Гранчак, Т., & Скітер, Т. (2019). Інтернет-маркетинг у діяльності бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, (4), 36–55. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187817>
- Добровольська, В. В., & Чередник, Л. А. (2023). Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, (1), 5–11. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2023.276758>
- Aharony, N. (2012). Twitter use by three political leaders: An exploratory analysis. *Online Information Review*, 36(4), 587–603. <https://doi.org/10.1108/14684521211254086>

- Chu, S. K.-W., & Du, H. S. (2012). Social networking tools for academic libraries. *Journal of Librarianship and Information Science*, 45(1), 64–75. <https://doi.org/10.1177/0961000611434361>
- Evans, D., & McKee, J. (2010). *Social media marketing: The next generation of business engagement*. Wiley.
- IFLA. (n.d.). *IFLA global vision report*. Retrieved February 10, 2026 from <https://www.ifla.org/global-vision-report/>
- Lankes, R. D. (2016). *The new librarianship field guide*. The MIT Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1c2cqm>
- Maness, J. M. (2006). Library 2.0 Theory: Web 2.0 and Its Implications for Libraries. *Webology*, 3(2). <http://www.webology.org/2006/v3n2/a25.html>
- Mon, L. & Koontz, C. (2014). Marketing and social media: A guide for libraries, archives, and museums. *Museum & Society*, 13(4), 554–555. <https://doi.org/10.29311/mas.v13i4.355>
- Orduna-Malea, E. (2015). Web Metrics for Library and Information Professionals edited by David Stuart. London: Facet, 2014, 208 pp. (Paperback 78.00USD). (paperback). (ISBN: 9781856048743). *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 66(11), 2392–2395. <https://doi.org/10.1002/asi.23524>
- Phillips, D. M. (2023). *Marketing strategy & management*. Sage.
- Sugimoto, C. R., Li, D., Russell, T. G., Finlay, C. S., & Ding, Y. (2011). The shifting sands of disciplinary development: Analyzing North American library and information science dissertations using latent Dirichlet allocation. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 62(1), 185–204. <https://doi.org/10.1002/asi.21435>
- Xie, I., & Stevenson, J. (2014). Social media application in digital libraries. *Online Information Review*, 38(4), 502–523. <https://doi.org/10.1108/OIR-11-2013-0261>

References

- Vovk, N. S., & Khomitska, O. M. (2025). Book trailers as an effective form of integrating book promotion into social networks. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, (68), 173–186. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.068.15>. [In Ukrainian].
- Hranchak, T., & Skiter, T. (2019). Internet marketing in the activities of Ukrainian libraries. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, (4), 36–55. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.4.2019.187817>. [In Ukrainian].
- Dobrovolska, V. V., & Cherednyk, L. A. (2023). Innovative activities of libraries in a digital society. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, (1), 5–11. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2023.276758>. [In Ukrainian].
- Aharony, N. (2012). Twitter use by three political leaders: An exploratory analysis. *Online Information Review*, 36(4), 587–603. <https://doi.org/10.1108/14684521211254086>. [In English].
- Chu, S. K.-W., & Du, H. S. (2012). Social networking tools for academic libraries. *Journal of Librarianship and Information Science*, 45(1), 64–75. <https://doi.org/10.1177/0961000611434361>. [In English].

- Evans, D., & McKee, J. (2010). *Social media marketing: The next generation of business engagement*. Wiley. [In English].
- IFLA. (n.d.). *IFLA global vision report*. Retrieved February 10, 2026 from <https://www.ifla.org/global-vision-report/>. [In English].
- Lankes, R. D. (2016). *The new librarianship field guide*. The MIT Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1c2cqjm>. [In English].
- Maness, J. M. (2006). Library 2.0 Theory: Web 2.0 and Its Implications for Libraries. *Webology*, 3(2). <http://www.webology.org/2006/v3n2/a25.html>. [In English].
- Mon, L. & Koontz, C. (2014). *Marketing and social media: A guide for libraries, archives, and museums*. *Museum & Society*, 13(4), 554–555. <https://doi.org/10.29311/mas.v13i4.355>. [In English].
- Orduna-Malea, E. (2015). *Web Metrics for Library and Information Professionals* edited by David Stuart. London: Facet, 2014, 208 pp. (Paperback 78.00USD). (paperback). (ISBN: 9781856048743). *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 66(11), 2392–2395. <https://doi.org/10.1002/asi.23524>. [In English].
- Phillips, D. M. (2023). *Marketing strategy & management*. Sage. [In English].
- Sugimoto, C. R., Li, D., Russell, T. G., Finlay, C. S., & Ding, Y. (2011). The shifting sands of disciplinary development: Analyzing North American library and information science dissertations using latent Dirichlet allocation. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 62(1), 185–204. <https://doi.org/10.1002/asi.21435>. [In English].
- Xie, I., & Stevenson, J. (2014). Social media application in digital libraries. *Online Information Review*, 38(4), 502–523. <https://doi.org/10.1108/OIR-11-2013-0261>. [In English].

Отримано: 10.03.2026

Прийнято до друку: 09.04.2026

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.07>

УДК 004.91

О. Д. Красинський

аспірант спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

oleksii.d.krasynskiy@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5993-8496>

ІНТЕГРОВАНА МОДЕЛЬ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ НАУКОВОЇ УСТАНОВИ В ЕКОСИСТЕМІ ВІДКРИТОЇ НАУКИ

У статті досліджується проблема модернізації бібліотечно-інформаційних ресурсів (БІР) наукових установ в умовах переходу до парадигми Відкритої науки. Доведено, що традиційні електронні архіви вичерпали свій технологічний потенціал і потребують трансформації в комплексні системи управління дослідницькою інформацією (CRIS). Метою роботи є розроблення концептуальної сутнісно-зв'язкової моделі (ER-моделі) інтегрованого БІР на рівні архітектури бази даних. Застосовуючи метод об'єктно-орієнтованого проектування, запропоновано реляційну архітектуру, що складається з трьох логічних блоків. Людиноцентричний блок забезпечує однозначну ідентифікацію суб'єктів через інтеграцію постійних ідентифікаторів (ORCID, ROR). Ресурсний блок диференціює обробку публікацій та наборів дослідницьких даних із застосуванням інфраструктур Crossref та DataCite Metadata Schema, що створює підґрунтя для формування наукових графів. Доступово-правовий блок реалізує гранульоване управління ліцензіями за допомогою машиночитаних форматів (SPDX, ODRL). Обґрунтовано, що впровадження розробленої моделі долає семантичну фрагментацію метаданих, забезпечує повноцінну реалізацію принципів FAIR та гарантує технологічну готовність вітчизняних інституційних ресурсів до коректного індексування та відображення цитувальних зв'язків у національних базах (Open Ukrainian Citation Index) шляхом зчитування відкритих метаданих через Crossref, а також до повноцінного обміну даними з глобальними інфраструктурами (Європейська хмара відкритої науки — EOSC).

Ключові слова: *бібліотечно-інформаційний ресурс, Відкрита наука, CRIS-система, принципи FAIR, ER-модель, постійні ідентифікатори, інтероперабельність.*

О. Krasynskiy

postgraduate student of "Information, Library, and Archival Affairs" specialty,

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

INTEGRATED MODEL OF THE LIBRARY AND INFORMATION RESOURCE OF A SCIENTIFIC INSTITUTION IN THE OPEN SCIENCE ECOSYSTEM

The relevance of the study. In the modern conditions of scholarly communication development, there is a global transformation of research infrastructure driven by the transition to the Open Science paradigm. Traditional institutional repositories, which for a long time functioned primarily as electronic archives for storing static text

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

documents, have exhausted their technological potential. They are unable to fully provide the necessary level of semantic interoperability, machine analysis, and data linking, necessitating a conceptual modernization of library and information resources.

The purpose of the study. The main purpose of the article is to develop and justify a conceptual entity-relationship model (ER-model) of an integrated library and information resource at the database architecture level, ensuring the convergence of traditional institutional repositories and Current Research Information Systems (CRIS).

The methodology. The methodology of this theoretical analysis involves the use of object-oriented design and relational database modeling methods to formalize the entities and relationships within the system. The study is fundamentally based on the FAIR data principles (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable), Open Science concepts, and modern metadata standardization protocols (Crossref, DataCite Metadata Schema).

The results. The proposed model defines the system's architecture as a set of three integrated logical blocks. The human-centric and identification block ensures the unambiguous identification of subjects using persistent identifiers (ORCID, ROR). The resource block differentiates the processing of text publications and raw datasets using Crossref and DataCite infrastructures, which lays the foundation for forming scholarly knowledge graphs. The access and legal block implements granular license management using machine-actionable formats (SPDX, ODRL).

The scientific novelty. The novelty of this research lies in the development of a unified relational ER-model that shifts the paradigm from traditional flat bibliographic descriptions to an object-oriented knowledge graph architecture. It uniquely integrates diverse Open Science components within a single institutional database model.

The practical significance. The article provides a ready-to-implement architectural framework that overcomes the semantic fragmentation of metadata. It ensures the technological readiness of institutional resources for correct indexing in national search engines (OUCL) and data exchange with global research infrastructures (EOSC), enhancing the global visibility of Ukrainian research.

Conclusions. The implementation of the developed object-oriented architecture practically solves the problem of metadata fragmentation. By combining human-centric entity management with differentiated object processing and machine-readable legal policies, the model fully realizes the FAIR principles, transforming a static electronic archive into a dynamic, interoperable research ecosystem.

Keywords: *library and information resources, research institutions, Current Research Information Systems (CRIS), Open Science, FAIR principles, ER-model, persistent identifiers, interoperability.*

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку наукової комунікації відбувається глобальна трансформація інфраструктури досліджень, що зумовлена переходом до парадигми Відкритої науки (Open Science). Цей процес потребує від наукових установ та закладів вищої освіти кардинального перегляду підходів до управління бібліотечними інформаційними ресурсами (БІР). Традиційні інституційні репозитарії, які тривалий час функціонували переважно як електронні архіви для збереження статичних текстових документів, вичерпують свій технологічний потенціал. Вони не здатні повною мірою забезпечити необхідний рівень семантичної інтероперабельності, машинного аналізу та зв'язування даних. Відповідно, концептуальна модернізація БІР та їхня

архітектурна адаптація до глобальної дослідницької екосистеми є одним із найактуальніших трендів сучасної інформаційної науки.

Постановка проблеми. Дедалі більша кількість різнорідних дослідницьких продуктів (масивів сирих даних, відкритого програмного забезпечення, протоколів) актуалізує необхідність переходу до комплексних систем управління дослідницькою інформацією (CRIS — Current Research Information Systems). Проте на практиці вітчизняні інституції стикаються зі значною технологічною та семантичною фрагментацією: дані про авторів, їхній доробок та ліцензійні умови зберігаються в непов'язаних базах. Це унеможливує автоматизований обмін метаданими, призводить до дублювання профілів та знижує видимість української науки в міжнародному просторі. Вирішення цієї проблеми має важливе практичне завдання — забезпечити перехід від текстово-орієнтованих систем до об'єктно-орієнтованих баз даних, здатних архітектурно об'єднати розрізнені потоки для коректного індексування в національних базах (Open Ukrainian Citation Index) та взаємодії з європейськими (Європейська хмара відкритої науки — EOSC) інфраструктурами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальним концептом у сфері розбудови сучасних систем управління дослідницькою інформацією (CRIS) та інституційних репозитаріїв є принципи FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable), які були комплексно обґрунтовані в працях М. Вілкінсона (M. Wilkinson) та співавторів (Wilkinson et al., 2016). Аналіз наукової літератури за останні роки (2020–2024) свідчить, що подальші розвідки фокусуються на проблематиці інтероперабельності систем та стандартизації метаданих. Зокрема, фахівці європейської інфраструктури OpenAIRE (Schirrwagen & Baglioni, 2021) доводять необхідність використання розширеної схеми Dublin Core та DataCite для літературних репозитаріїв, тоді як для сучасних CRIS-систем базовим стандартом інтероперабельності є модель CERIF, що дозволяє долати технологічну ізольованість локальних архівів. Упровадження принципів FAIR у практику роботи університетських систем потребує не лише технічних рішень, а й чітких методологічних настанов щодо цитування даних (Fenner et al., 2019). Як зазначають дослідники процесів цифрової трансформації наукового середовища, ефективність інституційних CRIS-систем безпосередньо залежить від глибини інтеграції принципів відкритості на рівні архітектури бази даних (Palmer et al., 2014). Водночас для інтеграції нетрадиційних об'єктів (наборів сирих дослідницьких даних) критично важливим є застосування спеціалізованої специфікації DataCite Metadata Schema (DataCite Metadata Working Group, 2021).

Окремий напрям досліджень присвячений розбудові екосистеми постійних ідентифікаторів (Persistent Identifiers, PID). Як зазначає у звіті щодо розробки DSpace-CRIS O. Goldschmidt (2024), однозначна ідентифікація цифрових об'єктів за допомогою DOI повинна технологічно поєднуватися з ідентифікацією суб'єктів наукової діяльності через профілі ORCID для дослідників та реєстр ROR для наукових установ. Потенціал використання «графа ідентифікаторів»

(PID Graph) для відстеження зв'язків розглядається як ключовий фактор підвищення прозорості науки (Cousijn et al., 2021). Водночас для усунення дублювання сутностей у таких великих графах критичним є застосування алгоритмів дедуплікації (Manghi et al., 2020). Водночас спостерігається тенденція до конвергенції функцій традиційних репозитаріїв та сучасних CRIS-систем у межах єдиної платформи наукової установи (Palmer et al., 2014).

Правові та ліцензійні аспекти також зазнали переосмислення: дослідники політик відкритого доступу (Barker et al., 2022) наголошують, що якщо для традиційних текстів стандартом є ліцензії Creative Commons (CC), то для відкритих даних і програмного коду слід застосовувати ліцензії MIT або BSD. Крім того, для машинного управління правами необхідно розмежовувати формати: мова ODRL (Open Digital Rights Language) застосовується для опису політик дозволів, а стандарт SPDX — виключно як ідентифікатор типу ліцензії.

У вітчизняному контексті окремі аспекти цифровізації культурної та наукової спадщини розглядалися в працях Ю. Ковтанюка (2023). Окремої уваги заслуговує питання інтеграції інституційних ресурсів із національними системами. Як слушно зауважує С. Назаровець (Nazarovets, 2021), Open Ukrainian Citation Index (OUCI) є саме пошуковим інтерфейсом та базою даних цитувань, що використовує відкриті метадані Crossref, а не системою прямого обміну метаданими.

Попри ґрунтовну теоретичну базу щодо окремих компонентів відкритої науки, у вітчизняному дискурсі бракує комплексних досліджень, які б пропонували єдину формалізовану сутнісно-зв'язкову модель (ER-модель) бази даних, здатну інтегрувати ці різномірні компоненти в межах однієї інституційної системи.

Мета статті — дослідження, розроблення та обґрунтування концептуальної сутнісно-зв'язкової моделі (ER-моделі) бази даних для інтегрованого бібліотечно-інформаційного ресурсу наукової установи. На відміну від традиційних підходів до каталогізації, запропонована архітектура поглиблює наявні моделі та забезпечує конвергенцію функцій класичного репозитарію та CRIS-системи. Це досягається шляхом глибокої імплементації принципів FAIR, екосистеми постійних ідентифікаторів (ORCID, ROR), спеціалізованих схем метаданих (DataCite, Crossref) та машиночитаних форматів управління правовими режимами доступу (ODRL, SPDX) у єдине реляційне середовище.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційні підходи до формування бібліотечно-інформаційних ресурсів (БІР) наукових установ переважно фокусувалися на зберіганні цифрових копій документів та їхньому бібліографічному описі. Як було обґрунтовано нами раніше, в умовах трансформації ролі бібліотек у цифровому освітньому середовищі така модель є недостатньою (Красинський, 2025а), оскільки вона не забезпечує належного рівня інтероперабельності та машинного аналізу даних. Для вирішення цієї проблеми нами запропоновано концепцію інтегрованої моделі БІР, яка трансформує розрізнені інформаційні потоки в єдине реляційне середовище.

Для формалізації запропонованої концепції застосовано метод об'єктно-орієнтованого проектування. Концептуальні вимоги до системи було трансформовано в чітку сутнісно-зв'язкову модель (ER-модель) на рівні архітектури бази даних (Рис. 1). Запропонована модель базується на реляційному підході, де кожен інформаційний об'єкт є окремою сутністю з визначеним набором атрибутів та зовнішніх ключів (Foreign Keys) для забезпечення цілісності.

Архітектура розробленої моделі функціонально об'єднує чотири логічні складові, які для зручності опису згруповано в три інтегровані блоки:

1. Людиноцентричний та ідентифікаційний блоки.

Традиційні автоматизовані бібліотечні системи оперували переважно бібліографічними даними, де автори та установи фіксувалися як звичайні текстові рядки (strings). Проте в контексті сучасних систем управління дослідженнями відбувається концептуальний перехід від текстових описів до об'єктних сутностей (entities), що об'єднуються в наукові графи знань (Scholarly Knowledge Graphs) (Manghi et al., 2020). Ядром розробленої архітектури є суб'єкти наукової діяльності, що реалізується через сутності AUTHOR та INSTITUTION. Варто зазначити, що такий людиноцентричний підхід концептуально перегукується з принципами автоматизації роботи інституцій на базі CRM-систем (Красинський, 2025b), де профіль особи є центральним мережевим вузлом управління інформацією.

Наша модель містить обов'язкові атрибути для інтеграції постійних ідентифікаторів (Persistent Identifiers, PID): ORCID для дослідників та ROR (Research Organization Registry) для установ. Як зазначають розробники міжнародних інфраструктур, використання ORCID вирішує хронічну проблему багатоманітності транслітерації, зміни прізвищ чи афіліацій, забезпечуючи формування ланцюга валідованих тверджень (validated assertions) про науковий доробок автора (Baglioni et al., 2021).

Водночас інтеграція ідентифікатора ROR як первинного та зовнішнього ключа на рівні бази даних дозволяє уникнути фрагментації метаданих, що часто виникає через різне написання назви одного й того ж університету. Така людиноцентрична архітектура гарантує глобальну однозначну ідентифікацію суб'єктів та забезпечує готовність системи до двосторонньої синхронізації (через API) між інституційним репозитарієм та глобальними реєстрами.

2. Ресурсний блок.

В умовах розвитку інфраструктури Відкритої науки об'єктом управління сучасних інформаційних систем стають не просто статичні цифрові копії документів, а комплексні «об'єкти знань» (knowledge objects), що вимагають глибокого семантичного зв'язування. Для забезпечення інтероперабельності з різними типами наукового доробку ресурсний блок диференційовано на дві ключові сутності: PUBLICATION (текстові матеріали, статті, монографії) та DATASET (сирі дослідницькі дані, програмний код, протоколи).

Хоча обидва типи об'єктів підтримують присвоєння DOI, їхня обробка технологічно розділяється. Текстові публікації маршрутизуються з використанням

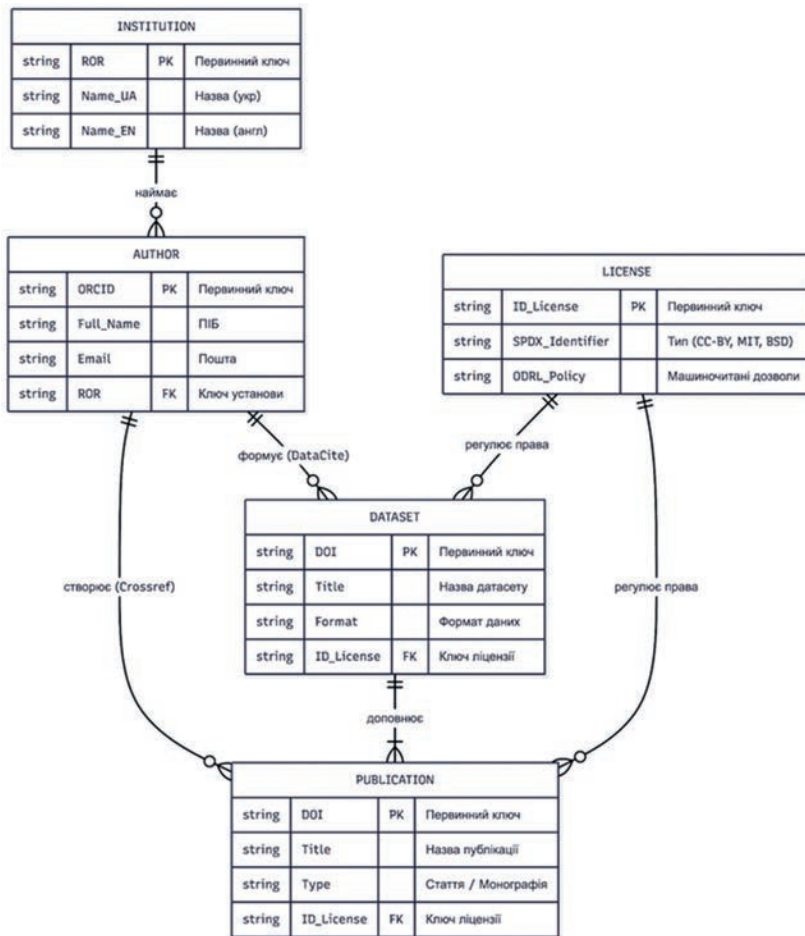

Рис. 1. Сутнісно-зв'язкова модель (ER-модель) бази даних інтегрованого бібліотечно-інформаційного ресурсу.

інфраструктури Crossref, яка забезпечує сталість та відкритість наукових описів (La Bruzzo et al., 2019). Це гарантує стандартизований опис бібліографії, приса-тейних списків літератури та афіліацій авторів, що є критичним для глобальної індексації.

Набори дослідницьких даних імплементують специфікацію DataCite Metadata Schema (DataCite Metadata Working Group, 2021). Використання схеми DataCite виконує фундаментальну інтегруючу функцію, дозволяючи на рівні бази даних формувати складні зв'язки (через стандартизовані машиночитані відношення, такі як IsSupplementTo або IsReferencedBy) між масивом сирих

даних, основною опублікованою статтею та профілями її авторів (Fenner et al., 2019).

Така диференційована структуризація створює необхідне технологічне підґрунтя для надання валідованих метаданих у зовнішні системи. З одного боку, використання вивірених метаданих через Crossref є необхідною умовою для коректного моніторингу цитувальної активності в національному пошуковому інтерфейсі OUCI. З іншого боку, інтеграція протоколів DataCite забезпечує технічну сумісність інституційної системи з вимогами Європейської хмари відкритої науки (EOSC) та платформи OpenAIRE щодо належного збереження та публікації нетрадиційних дослідницьких об'єктів.

3. Доступово-правовий блок.

Правове регулювання та управління режимами доступу в інтегрованій моделі реалізовано через комплексну сутність LICENSE. Відходячи від практики недиференційованого ліцензування всього масиву ресурсів, система впроваджує гранульований підхід, який враховує специфіку об'єктів знань. Для сутностей типу PUBLICATION (тексти) стандартом залишається використання ліцензій сімейства Creative Commons, тоді як для об'єктів типу DATASET (програмний код та сирі дані) модель передбачає застосування спеціалізованих ліцензій відкритого ПЗ, таких як MIT або BSD. Це дозволяє усунути юридичні колізії при повторному використанні технічних результатів дослідження (Barker et al., 2022). Ключовою інновацією моделі на рівні атрибутів бази даних є технологічне розмежування форматів опису прав для забезпечення їхньої машинної обробки (machine-actionability). Атрибут SPDX_Identifier (Software Package Data Exchange) використовується як стандартизований короткий ідентифікатор типу ліцензії. Це дозволяє автоматизованим системам миттєво валідувати тип правового режиму без аналізу повного тексту ліцензії.

Атрибут ODRL_Policy (Open Digital Rights Language) інтегровано для семантичного опису політик дозволів. Як зазначають дослідники машиночитаного права (Iannella & Villata, 2018), використання мови ODRL дозволяє системі оперувати конкретними об'єктами: дозволами (Permissions), обмеженнями (Prohibitions) та обов'язками (Duties). Це критично для автоматизованих агентів, що здійснюють агрегацію даних у межах Європейської хмари відкритої науки (EOSC), оскільки дозволяє програмно визначати, чи дозволено, наприклад, комерційне використання або створення похідних робіт на основі конкретного об'єкта.

Така правова архітектура забезпечує повну відповідність вимогам принципів FAIR щодо «юридичної знайденості» (legal findability) й створює умови для коректного зчитування та відображення статусів відкритого доступу пошуковими системами, зокрема OUCI, через метадані Crossref.

Таким чином, запропонована інтегрована модель долає обмеження традиційних систем збереження файлів, створюючи інтероперабельну екосистему, здатну автоматично обмінюватися валідованими метаданими з глобальними дослідницькими інфраструктурами.

Дієздатність та практична значущість запропонованої концептуальної моделі підтверджується успішною апробацією аналогічних архітектурних рішень у провідних міжнародних інфраструктурах відкритої науки. Зокрема, імплементація чіткого сутнісного розділення між публікаціями та наборами дослідницьких даних із використанням DataCite Metadata Schema є фундаментальним принципом роботи європейського репозитарію Zenodo (розробленого Європейською організацією з ядерних досліджень — CERN, у межах проекту OpenAIRE). Досвід функціонування Zenodo доводить ефективність застосування ідентифікаторів DOI не лише для текстових документів, а й для масивів даних та відкритого програмного забезпечення із застосуванням гранульованих ліцензій типу MIT та специфікацій SPDX. Інтеграція стандартів CERIF у межах відкритої науки забезпечує необхідний рівень семантичної сумісності (Palmer et al., 2014).

На інституційному рівні життєздатність запропонованої реляційної моделі підтверджується розвитком платформи DSpace-CRIS (Current Research Information System). На відміну від базових версій DSpace, які оперували переважно файлами, сучасна архітектура повністю перейшла на сутнісно-зв'язкову парадигму та успішно реалізує об'єктно-орієнтований підхід до управління дослідницькою інформацією (Goldschmidt, 2024). У цій системі реалізовано саме той підхід, що пропонується в нашій моделі: автори, наукові підрозділи (з ідентифікаторами ORCID та ROR), проекти та публікації існують як окремі, але взаємопов'язані об'єкти бази даних.

Отже, розроблена інтегрована модель БІР для вітчизняних наукових установ повністю синхронізується з вектором розвитку глобальних CRIS-систем та європейської хмари відкритої науки (EOSC), забезпечуючи технологічну готовність до інтеграції національних ресурсів у міжнародний інформаційний простір.

Висновки. У результаті проведеного дослідження обґрунтовано та розроблено концептуальну сутнісно-зв'язкову модель (ER-модель) бази даних інтегрованого бібліотечно-інформаційного ресурсу, яка забезпечує перехід від традиційних електронних архівів до комплексних систем управління дослідницькою інформацією (CRIS) на рівні наукової установи.

Запропонована об'єктно-орієнтована архітектура долає проблему технологічної та семантичної фрагментації метаданих завдяки реалізації трьох інтегрованих блоків. По-перше, людиноцентричний підхід із застосуванням екосистеми постійних ідентифікаторів (ORCID для дослідників та ROR для установ) гарантує глобальну однозначну ідентифікацію суб'єктів науки та усуває дублювання профілів. По-друге, диференційована обробка різних типів наукових об'єктів (маршрутизація текстів через інфраструктуру Crossref, а сирих даних та коду — через DataCite Metadata Schema) створює міцне підґрунтя для формування контекстуальних зв'язків у вигляді наукових графів. По-третє, упровадження гранульованої правової архітектури з використанням машиночитаних

форматів (SPDX та ODR) забезпечує автоматизоване управління політиками відкритого доступу.

Практичне впровадження розробленої моделі створює передумови для повноцінної реалізації принципів FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable) в інституційному середовищі. Вона формує інтероперабельну екосистему, яка не лише гарантує коректне індексування, зчитування відкритих метаданих через Crossref та відображення цитувальних зв'язків у національних інструментах оцінювання (зокрема, Open Ukrainian Citation Index), але й забезпечує фундаментальну технологічну готовність вітчизняних ресурсів до повноцінної інтеграції в Європейську хмару відкритої науки (EOSC).

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у розробленні програмних алгоритмів і методів автоматизованої міграції успадкованих (legacy) метаданих із традиційних файлових репозитаріїв до нової реляційної сутнісно-зв'язкової структури без втрати бібліографічної інформації.

Список посилань

- Ковтанюк, Ю. (2023). Нормативно-правове регулювання цифровізації фондів закладів культури як вимога для розбудови державних інтеграційних електронних ресурсів національної історико-культурної спадщини. *Рукописна та книжкова спадщина України*, (31), 379–406. <https://doi.org/10.15407/rksu.31.379>
- Красинський, О. Д. (2025a). Трансформація ролі бібліотек у цифровому освітньому середовищі. *Вісник Харківської державної академії культури*, (67), 138–153. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.10>
- Красинський, О. Д. (2025b). Перспективи використання CRM-систем для автоматизації роботи наукових установ. *Вісник Книжкової палати*, (3), 35–39. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.3\(344\).35-39](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.3(344).35-39)
- Назаровець, С. (2021). Бази даних цитувань та пошукові інструменти для науковців майбутнього. *Світгляд*, (1(87)), 35–38. <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2021-16-1/svit-1-2021-nazarovets-11.pdf>
- Baglioni, M., Manghi, P., Mannocci, A., & Bardi, A. (2021). We Can Make a Better Use of ORCID: Five Observed Misapplications. *Data Science Journal*, 20, Page/Article 38. <https://doi.org/10.5334/dsj-2021-038>
- Barker, M., Chue Hong, N. P., Katz, D. S., Lamprecht, A.-L., Martinez-Ortiz, C., Psomopoulos, F., Harrow, J., Castro, L. J., Gruenpeter, M., Martinez, P. A., & Honeyman, T. (2022). *Introducing the FAIR principles for research software. Scientific Data*, 9(1), Article number: 622. <https://doi.org/10.1038/s41597-022-01710-x>
- Cousijn, H., Braukmann, R., Fenner, M., Ferguson, C., van Horik, R., Lammey, R., Meadows, A., & Lambert, S. (2021). Connected Research: The Potential of the PID Graph. *Patterns*, 2(1), 100180. <https://doi.org/10.1016/j.patter.2020.100180>
- DataCite Metadata Working Group. (2021). DataCite Metadata Schema Documentation for the Publication and Citation of Research Data and Other Research Outputs (Version 4.4). *DataCite e.V.* <https://doi.org/10.14454/3w3z-sa82>
- Fenner, M., Crosas, M., Grethe, J. S., Kennedy, D., Hermjakob, H., Rocca-Serra, P., Durand, G., Berjon, R., Karcher, S., Martone, M., & Clark, T. (2019). A data

- citation roadmap for scholarly data repositories. *Scientific Data*, 6(1), Article number: 28. <https://doi.org/10.1038/s41597-019-0031-8>
- Goldschmidt, O. (2024). The ORCID integration into DSpace and DSpace-CRIS. *Open Repositories 2024 (OR2024)*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12528207>
- Iannella, R., & Villata, S. (2018). ODRL Information Model 2.2. *W3C Recommendation*. <https://www.w3.org/TR/odrl-model/>
- La Bruzzo, S., Manghi, P., & Mannocci, A. (2019). OpenAIRE's DOI-Boost — Boosting Crossref for Research. In *Digital Libraries: Supporting Open Science* (pp. 133–143). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11226-4_11
- Manghi, P., Atzori, C., De Bonis, M., & Bardi, A. (2020). Entity deduplication in big data graphs for scholarly communication. *Data Technologies and Applications*, 54(4), 409–435. <https://doi.org/10.1108/DTA-09-2019-0163>
- Palmer, D. T., Bollini, A., Mornati, S., & Mennielli, M. (2014). DSpace-CRIS@HKU: Achieving visibility with a CERIF compliant Open Source System. *Procedia Computer Science*, 33, 118–123. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2014.06.019>
- Schirrwagen, J., & Baglioni, M. (Eds.). (2021). OpenAIRE guidelines for literature repository managers (Version 4.0). *OpenAIRE*. <https://openaire-guidelines-for-literature-repository-managers.readthedocs.io/en/latest/>
- Wilkinson, M. D., Dumontier, M., Aalbersberg, I. J., Appleton, G., Axton, M., Baak, A., Blomberg, N., Boiten, J.-W., da Silva Santos, L. B., Bourne, P. E., Bouwman, J., Brookes, A. J., Clark, T., Crosas, M., Dillo, I., Dumon, O., Edmunds, S., Evelo, C. T., Finkers, R., ... Mons, B. (2016). The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. *Scientific Data*, 3, Article number: 160018. <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18>

References

- Kovtaniuk, Yu. (2023). Regulatory Framework for the Digitization of Cultural Institutions' Collections as a Prerequisite for the Development of State-Level Integrated Digital Resources on the National Historical and Cultural Heritage. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, (31), 379–406. <https://doi.org/10.15407/rksu.31.379> [In Ukrainian].
- Krasynskyi, O. D. (2025a). The Transformation of the Role of Libraries in the Digital Educational Environment. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, (67), 138–153. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.10> [In Ukrainian].
- Krasynskyi, O. D. (2025b). The Prospects for Using CRM Systems to Automate the Operations of Research Institutions. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, (3), 35–39. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.3\(344\).35-39](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.3(344).35-39) [In Ukrainian].
- Nazarovets, S. (2021). Citation databases and search tools for the researchers of the future. *Svitohliad*, 87, (1(87)), 35–38. <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2021-16-1/svit-1-2021-nazarovets-11.pdf> [In Ukrainian].
- Baglioni, M., Manghi, P., Mannocci, A., & Bardi, A. (2021). We Can Make a Better Use of ORCID: Five Observed Misapplications. *Data Science Journal*, 20, Page/Article 38. <https://doi.org/10.5334/dsj-2021-038> [In English].
- Barker, M., Chue Hong, N. P., Katz, D. S., Lamprecht, A.-L., Martinez-Ortiz, C., Psomopoulos, F., Harrow, J., Castro, L. J., Gruenpeter, M., Martinez, P. A., & Honeyman, T. (2022). *Introducing the FAIR principles for research software*.

-
- Scientific Data*, 9(1), Article number: 622. <https://doi.org/10.1038/s41597-022-01710-x> [In English].
- Cousijn, H., Braukmann, R., Fenner, M., Ferguson, C., van Horik, R., Lammey, R., Meadows, A., & Lambert, S. (2021). Connected Research: The Potential of the PID Graph. *Patterns*, 2(1), 100180. <https://doi.org/10.1016/j.patter.2020.100180> [In English].
- DataCite Metadata Working Group. (2021). DataCite Metadata Schema Documentation for the Publication and Citation of Research Data and Other Research Outputs (Version 4.4). *DataCite e.V.* <https://doi.org/10.14454/3w3z-sa82> [In English].
- Fenner, M., Crosas, M., Grethe, J. S., Kennedy, D., Hermjakob, H., Rocca-Serra, P., Durand, G., Berjon, R., Karcher, S., Martone, M., & Clark, T. (2019). A data citation roadmap for scholarly data repositories. *Scientific Data*, 6(1), Article number: 28. <https://doi.org/10.1038/s41597-019-0031-8> [In English].
- Goldschmidt, O. (2024). The ORCID integration into DSpace and DSpace-CRIS. *Open Repositories 2024 (OR2024)*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12528207> [In English].
- Iannella, R., & Villata, S. (2018). ODRL Information Model 2.2. *W3C Recommendation*. <https://www.w3.org/TR/odrl-model/> [In English].
- La Bruzzo, S., Manghi, P., & Mannocci, A. (2019). OpenAIRE's DOI-Boost — Boosting Crossref for Research. In *Digital Libraries: Supporting Open Science* (pp. 133–143). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11226-4_11 [In English].
- Manghi, P., Atzori, C., De Bonis, M., & Bardi, A. (2020). Entity deduplication in big data graphs for scholarly communication. *Data Technologies and Applications*, 54(4), 409–435. <https://doi.org/10.1108/DTA-09-2019-0163> [In English].
- Palmer, D. T., Bollini, A., Mornati, S., & Mennielli, M. (2014). DSpace-CRIS@HKU: Achieving visibility with a CERIF compliant Open Source System. *Procedia Computer Science*, 33, 118–123. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2014.06.019> [In English].
- Schirrwagen, J., & Baglioni, M. (Eds.). (2021). OpenAIRE guidelines for literature repository managers (Version 4.0). *OpenAIRE*. <https://openaire-guidelines-for-literature-repository-managers.readthedocs.io/en/latest/> [In English].
- Wilkinson, M. D., Dumontier, M., Aalbersberg, I. J., Appleton, G., Axton, M., Baak, A., Blomberg, N., Boiten, J.-W., da Silva Santos, L. B., Bourne, P. E., Bouwman, J., Brookes, A. J., Clark, T., Crosas, M., Dillo, I., Dumon, O., Edmunds, S., Evelo, C. T., Finkers, R., ... Mons, B. (2016). The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. *Scientific Data*, 3, Article number: 160018. <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18> [In English].

Отримано: 12.01.2026

Прийнято до друку: 02.02.2026

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.08>¹

УДК 025.7/.9:09-028.27:027.5(477):004

О. А. Бондар

аспірант кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна

olegbondar@knukim.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0005-2612-2166>

ЦИФРОВІ КОЛЕКЦІЇ КНИЖКОВИХ ПАМ'ЯТОК НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ: СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВЛЕННЯ

У публікації проаналізовано цифрові ресурси повнотекстових копій книжкових пам'яток, представлені на сайтах восьми національних бібліотек України. Попередньо комплексний аналіз цього виду ресурсу не здійснювався. Діджиталізація різних видів документів і артефактів, у тому числі книжкових пам'яток, актуалізується і під впливом розвитку світового цифрового середовища як ефективний інструмент наукової комунікації, популяризації культурної спадщини та забезпечення відкритого доступу до неї для фахівців і широкого загалу зацікавлених. Фактором інтенсивного впровадження створення цифрових копій артефактів національного надбання, в тому числі й книжкових пам'яток в Україні, стали військові дії російської агресії щодо України, що тривають більше 10 років. Війна загрожує знищенню культурної спадщини, яка перебуває в умовах можливих фізичної втрати або ушкодження її об'єктів, і створення цифрових копій стає засобом їх додаткового убезпечення і збереження для нащадків.

Ключові слова: *діджиталізація, національні бібліотеки України, книжкові пам'ятки, збереження книжкової спадщини, цифрові колекції, електронні ресурси.*

O. Bondar

postgraduate student, Department of Information Activities and Public Relations,
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

DIGITAL COLLECTIONS OF BOOK MONUMENTS OF NATIONAL LIBRARIES OF UKRAINE: STATE AND FEATURES OF PRESENTATION

The relevance of the study. The digitalization of documentary heritage, particularly book monuments, is gaining relevance due to the development of the global digital environment as an effective tool for scholarly communication, popularization of cultural heritage, and ensuring open access to it. The intensive implementation of digital copies of national heritage artifacts, including book monuments, in Ukraine has been driven by the ongoing Russian military aggression against Ukraine for over 10 years. Military actions are a threat to the cultural heritage, which is at risk of physical loss or damage, and the creation of digital copies is becoming a means of additional security and preservation for future generations.

The purpose of the article is to study digital resources of full-text copies of book monuments, presented on the websites of National Libraries of Ukraine.

The methodology. Empirical and analytical methods were applied to identify and study resources of full-text copies of valuable literary monuments on the websites of 8 Ukrainian libraries with national status.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The scientific novelty. In this article we studied digital resources of full text copies of book memoranda, presented on the websites of National Libraries of Ukraine. A comprehensive analysis of this type of resource has not been previously conducted. The digitalization of various types of documents and artifacts, including book monuments, is also being updated under the influence of the development of the global digital environment as an effective tool for scientific communication, popularization of cultural heritage and ensuring open access to it for specialists and the general public.

The results. The research showed that the National Libraries of Ukraine implement the process of digitizing book monuments and present them on websites for public use. Depending on the characteristics of their funds, these are mainly rare editions of Ukrainian literature of the XIX–XX centuries, less often old prints and manuscripts, since they are not in all library collections. The digitalization process is carried out under foreign and Ukrainian grant projects, and by the book collections' own resources. The digitization process has noticeably intensified in recent years, including during the full-scale invasion. For the most part, the digital resources of the analyzed national book collections have not yet been characterized either special scientific research or on the resources of the websites.

Keywords: *digitalization, National Libraries of Ukraine, book monuments, preservation of book heritage, digital collections, electronic resources.*

Актуальність теми дослідження. Давні книжкові пам'ятки становлять важливу складову національної культурної спадщини та є носіями історичної пам'яті суспільства. В умовах цифрової трансформації бібліотеки, музеї, архіви й освітні інституції набувають особливої ролі в збереженні, охороні та популяризації рідкісних й історично цінних видань. Сучасні цифрові технології відкривають нові можливості для збереження унікальних книжкових пам'яток, мінімізують ризики фізичного пошкодження оригіналів шляхом збереження цифрових аналогів та водночас забезпечують доступ до них для широкого кола користувачів.

В Україні бібліотеки, музеї, архіви й освітні установи активно впроваджують проекти з цифровізації фондів, спрямовані на охорону книжкової спадщини та її інтеграцію у світовий інформаційний простір як ефективний інструмент наукової комунікації, популяризації культурної спадщини та забезпечення відкритого доступу до неї для фахівців і широкого загалу зацікавлених. Актуальність таких ініціатив зумовлена вразливістю книжкових пам'яток, які зазнають негативного впливу природного старіння, несприятливих кліматичних умов, порушень режимів зберігання, а також безпосередніх загроз знищення внаслідок воєнних дій.

Особливо гостро проблема збереження книжкових фондів постала для регіонів, що опинилися під окупацією чи перебували або перебувають у зоні активних бойових дій. У таких випадках існує високий ризик повної або часткової втрати бібліотечних, архівних і музейних колекцій. У цьому контексті актуалізується можливість цифрового представлення книжкових пам'яток як засіб їх збереження для майбутніх поколінь у зв'язку з втратою чи ушкодженням

оригіналу, і як спосіб привернення уваги до культурної, історичної, наукової спадщини українців, що перебуває під загрозою втрат, у світовому контексті.

Постановка проблеми. Значну роботу зі створення цифрового контенту в Україні, в тому числі оцифрування книжкових пам'яток — стародруківаних, рукописних, а також рідкісних видань XIX–XX ст., — традиційно реалізують національні бібліотеки. Як окрема тема оцифрування книжкових пам'яток у національних бібліотеках не досліджувалося. Здебільшого створення цифрових копій аналізується в контексті діджиталізації культурної спадщини України, яка потребує збереження, особливо під час військових дій в умовах загрози їх фізичної втрати або ушкодження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У розвідках сучасних дослідників розвитку електронних технологій рукописної і культурної спадщини комплексно розглядаються процеси створення баз даних і електронних каталогів (Дубровіна & Ковальчук, 2016), вивчається проблематика оцифрування книжкових пам'яток у контексті діджиталізації культурної спадщини (Горбул, 2023) й діяльності бібліотек як інституцій національної пам'яті (Новальська & Бойчук, 2024), актуальним є вивчення нормативно-правових основ створення і презентації цифрових копій (Ковтанюк, 2023; Колеко, 2023). Проте публікацій, присвячених комплексному аналізу цифрових колекцій повнотекстових копій книжкових пам'яток, представлених на сайтах національних бібліотек України, немає.

Мета статті — проаналізувати цифрові ресурси повнотекстових копій книжкових пам'яток, представлені на сайтах восьми національних бібліотек України. **Наукова новизна** полягає в систематизації та аналітичній оцінці цифрових колекцій книжкових пам'яток національних бібліотек України, виявленні моделей їх представлення, рівня інформаційної повноти та доступності, а також проблем й перспектив їх розвитку. Дослідження базується на критеріальному підході, що передбачає оцінювання цифрових ресурсів за станом доступності, структурованості, інформаційної повноти та зручності користування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж тривалого часу провідну роль у представленні електронних ресурсів книжкових пам'яток в інтернеті відіграє найбільша книгозбірня України — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ). Загальний фонд бібліотеки сягає майже 16 млн примірників. Серед її цінних збірок — колекції рукописів, стародруків, рідкісних видань XIX–XX ст., гравюр, плакатів тощо. Закономірно є вона найбільшим організатором представлення електронних ресурсів книжкових пам'яток з власних фондів.

На сайті бібліотеки для користувачів сформовано кілька цифрових ресурсів, зокрема «Цифрову бібліотеку історико-культурної спадщини» для представлення повнотекстових копій документів культурного надбання, акумульованого у фондах НБУВ (*всі проаналізовані цифрові колекції з їх електронними адресами подано в Списку посилань — О. Б.*). Основними напрямками розвитку ресурсів «Цифрової бібліотеки» названо збереження та організацію доступу

до книжкових пам'яток, що є національним надбанням України. Сервіс надає користувачам можливість пошуку книжкових пам'яток за колекціями, групами документів й тематичними рубриками. Серед груп — «Книги», «Стародруки», «Газети», «Журнали», «Рукописи», «Карти», «Ноти», «Зображення», «Фото». Окремо представлені нові надходження до ресурсу. Серед тематичних рубрик, наприклад, є джерелознавство, довідники, енциклопедії, друк, книгознавство, історія, краєзнавство, культура, мистецтвознавство, музика, наука, путівники, словники, художня література та ін. Також на сайті можна переглянути склад окремих колекцій, серед них виокремлено групи, як-от «інкунабули», «палеотипи», «рукописні книги», «рідкісна україніка», «юдаїка» та багато інших. Загальну статистику представлення копій не подано, однак їхню кількість можна вирахувати. Серед стародруків розміщено 554 книжкові пам'ятки XV–XVIII ст., доступних для перегляду. Ресурс дає можливість їх пошуку або перегляду списку за автором, назвою або датуванням.

У рамках цього ресурсу сформовано електронну бібліотеку «Україніка», однією із важливих складових якої є колекція «Україномовна книга (1798–1923)». «Електронна бібліотека “Україніка” — довідково-інформаційний і документальний ресурс, який акумулює архівні, рукописні та друковані джерела, створені на території України або за її межами, але присвячені Україні, її історії, економіці та культурі. Метою створення ресурсу є облік, збереження, систематизація документальної спадщини українського народу, а також забезпечення доступу до неї в цифровому середовищі. У складі ресурсу представлена колекція «Рідкісна україніка» Її частиною є підколекція «Україномовна книга», у якій зібрано 761 повнотекстову копію україномовних видань кінця XVIII — початку XX ст., починаючи зі знаменитої «Енеїди» І. П. Котляревського 1798 р. Тут же вміщено повнотекстові цифрові копії видань творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, М. А. Максимовича, О. М. Бодяньського, І. П. Котляревського, М. І. Костомарова, Т. Г. Шевченка (Добровольська, 2020).

Одне з провідних місць серед українських книгозбірень займає Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (далі НБУАМ). Фонд бібліотеки складає більше 4,7 млн одиниць зберігання. Книгозбірнею активно розробляється онлайн-проект зі створення електронної бібліотеки «Культура України», ресурси якої представляють у тому числі й книжкові пам'ятки (Бакан, 2013).

Електронна бібліотека «Культура України» створена в листопаді 2010 р. До її складу увійшли ресурси, які фізично зберігаються у фондах бібліотек, музеїв та інших закладів культури та ті, що надані авторами за договором на право використання об'єкта авторських прав. Фонд електронної бібліотеки складається з чотирьох основних колекцій: «Культурологія», «Мистецтво», «Етнографія», «Заклади культури», які водночас містять підколекції.

На сайті задекларовано такі цілі створення електронної бібліотеки «Культура України»: інтеграція культури народів України у європейський і світовий інформаційний простір, зміцнення культурних зв'язків і формування позитивного іміджу України у світі; забезпечення рівної можливості безкоштовного доступу користувачів до надбань української культури і мистецтва

за допомогою інтернету; надання користувачам якісно нових можливостей роботи з інтегрованим інформаційним ресурсом бібліотек, музеїв та інших закладів культури в єдиній точці доступу; створення електронних копій друкованих документів для збереження культурної спадщини, що зберігається у фондах бібліотек та інших закладів культури, й запобігання фізичного зносу документів; підвищення ефективності використання документів, розкриття фондів бібліотек, музеїв, архівів та інших закладів культури з питань культури і мистецтв; створення можливості працювати одночасно з одним і тим же виданням багатьом користувачам. Планується, що ЕБ стане складовою Національної електронної бібліотеки. При формуванні ресурсу задекларовано, що до участі в проєкті залучаються бібліотеки, музеї, інші заклади культури та автори, які можуть надавати інформаційні ресурси відповідно до профілю комплектування з дотриманням законодавства України щодо авторського права та суміжних прав. Основними принципами участі в проєкті проголошено добровільність співпраці та відкритість. Учасником проєкту може бути будь-який заклад культури, громадська організація, інші установи, які підтримують його концепцію.

Крім того, на сайті НБУЯМ з'явився новий консолідований електронний ресурс «Книжкові пам'ятки України»: електронна база даних. В його анотації вказано, що «на сайті “Книжкові пам'ятки України” представлені відомості про рідкісні і цінні видання, передані до Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого експертними групами, створеними для організації роботи з відбору книжкових пам'яток відповідно до статті III “Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання”, затвердженого Наказом Міністерства культури України № 437 від 14.06.2016 р.».

Зазначається, що ресурс призначений для членів експертних груп у бібліотеках, музеях, архівах, навчальних закладах, наукових установах, інших підприємствах, установах, організаціях державної та комунальної форм власності, у яких зберігаються книжкові пам'ятки, й для членів експертної комісії з відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів відповідно до Наказу Міністерства культури України № 919 від 30.10.2014 р. «Про затвердження Положення про Експертну комісію з відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання». Статистичних показників електронна бібліотека «Книжкові пам'ятки України» не містить, але в її складі представлено видання XIX–XX ст. Для пошуку в ресурсі доступні такі рубрики: «книги», «періодика», «колекції», «останні надходження». Колекція книг наразі містить 1018 записів, які можна шукати за алфавітом.

Ці книжкові пам'ятки зберігаються в різних українських книгозбірнях. Відкривши бібліографічний опис документа, за посиланням можна перейти до його електронної копії, розміщеної на сайті бібліотеки-фондоутримувача.

Однією з найбільших в Україні є Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника (далі ЛННБУ), її фонд сягає більше 7 млн одиниць

зберігання. Станом на 2022 р., згідно з фаховими публікаціями, бібліотека налічує понад 8 млн сканованих копій унікальних документів (Мельник-Хоха & Мудроха, 2023). Однак ці документи, значну частину яких становлять книжкові пам'ятки, доступні лише для зареєстрованих читачів.

Серед цифрових ресурсів повнотекстових копій книжкових пам'яток варто відзначити новий проєкт бібліотеки ЛННБУ — Цифровий репозитарій «Спільна спадщина», створений двома історично поєднаними установами — Національним інститутом імені Оссолінських у Вроцлаві разом з ЛННБУ. На сайті установи вказано, що роботу з формування електронного репозитарію польсько-української культурної спадщини, що надає відкритий доступ до цифрових копій історичних і культурних матеріалів, розпочато у 2023 р. Інтерфейс репозитарію представлений трьома мовами: польською, українською та англійською. Хронологічні межі репозитарію охоплюють видання до 1945 р., представлені оригінали перебувають у суспільному надбанні “Public Domain”. Проєкт спрямований на цифрову реконструкцію колекцій, розпорощених внаслідок подій Другої світової війни.

На сайті ЛННБУ представлений й інші ресурси, у складі яких розміщено повнотекстові книжкові пам'ятки XIX–XX ст. Наприклад, ресурс «Книжкова спадщина Наукового товариства імені Шевченка (1874–1913)». Колекція створена за підтримки Українського культурного фонду (далі УКФ), однак користування нею можливе лише за умови авторизації в якості читача на сайті бібліотеки. Ще один унікальний ресурс, який формується ЛННБУ, — культурно-мистецький проєкт «Imago Ucrainae на картах XV–XX ст.»

Проєкт реалізується 2025 р. також на кошти гранту УКФ. Наразі в рамках проєкту створено Реєстр картографічних видань з 60 мап 1493–1992 рр. із картографічної колекції ЛННБУ, які документально підтверджують п'ятсотлітній процес формування території України та її картографічний образ у міжнародно визнаних кордонах. Проєкт сформований у рамках конкурсної програми УКФ «Культура під час війни» і спрямований на реалізацію протидії картографічній дезінформації, антиукраїнській пропаганді та культурному експансіонізму Росії, на захист територіальної цілісності й суверенітету України.

Проєкти з оцифрування культурної спадщини реалізуються й у Одеській національній науковій бібліотеці (ОННБ), що є найстарішою публічною книгозбірнею України. Вона володіє понад п'ятимільйонним документним фондом, що є невід'ємною складовою культурного надбання України. Особливу культурну цінність в його складі становлять книжкові пам'ятки, яких нараховується більше 200 000 одиниць. Серед них рукописні книги, стародруки (інкунабули, палеотипи, видання кириличним, латинським, гражданським шрифтом), українські видання XIX — початку XX ст, окремі колекції, зокрема, бібліофільських та мініатюрних видань.

Активне оцифрування книжкових пам'яток та створення відповідних цифрових колекцій визначене одним із найактуальніших статутних завдань бібліотеки. Проєкт «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток»

реалізований також за сприяння Українського культурного фонду. Було оцифровано книжкові видання, які підлягають занесенню до Реєстру національного культурного надбання, — видання з історії, етнології, філософії. Серед них є і книги українською мовою до 1922 р., випущені у світ на будь-якій території, та книги іншими мовами, надруковані на території сучасної України впродовж 1801–1860 рр.

В анотації ресурсу «Скарби України» вказано, що ця цифрова бібліотека книжкових пам'яток з фонду ОННУ надає можливість ознайомитися з повним текстом видання, дізнатися про його особливості, здійснити інформаційний пошук у масиві документів тощо. З урахуванням критерію сталості проекту задекларовано постійне поповнення цифрової бібліотеки новими копіями, що відповідають критеріям, визначеним «Порядком відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання».

Організатори ресурсу вказують, що «цей проект стане потужним імпульсом для подальшого вивчення книжкових пам'яток, які зберігаються у фондах бібліотек України, сприятиме активізації науково-дослідної і культурно-просвітницької роботи науковців, фахівців бібліотек, ефективно слугуватиме гідній репрезентації культурної спадщини України у світовому інформаційному просторі» (Яцун, 2019).

Ресурс «Скарби України» підрозділяється на рубрики «Книги», «Газети», «Журнали». До уваги користувачів є рубрика «Нові завантаження». У рубриці «Книги» оцифровані пам'ятки підрозділяються на окремі електронні колекції — «книги, надруковані латинським шрифтом будь-якою мовою протягом 1551–1800 рр.»; «книги, надруковані кириличним шрифтом протягом 1551–1800 рр.»; «книги, надруковані гражданським шрифтом до 1800 р.»; «книжкова колекція М. Ф. Комарова (1844–1913)»; «книги, надруковані українською мовою протягом 1801–1922 рр.»; «книги, надруковані українською мовою протягом 1923–1945 рр.»; «книги надруковані будь-якою мовою протягом 1801–1860 рр. на території сучасної України».

Серед представлених повними текстами пам'яток є, наприклад, одне з перших українських видань — знаменита Біблія, надрукована в Острозі 1581 р. Оцифровані копії містять бібліографічні описи й інформаційні анотації. Представлена на сайті й праця французького військового й картографа Г.Л. де Боплана «Опис України» — цінне історичне джерело з історії України XVIII ст. Книга містить унікальні географічні й економічні відомості про Україну, становить й побуг селян та козаків, морські походи запорожців, детальний опис дніпровських порогів.

Інформацію про цифрові ресурси ОННУ й реалізацію проекту «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток» було розміщено на сторінці Відділу електронних ресурсів ОННУ у фейсбук.

Оцифрування книжкових пам'яток упроваджують й великі національні галузеві бібліотеки. Активну роботу з діджиталізації й представлення цифрових колекцій повнотекстових пам'яток веде Національна історична бібліотека

України (далі НІБУ). Ця книгозбірня є загальноукраїнським депозитарієм історичної літератури та методичним центром у галузі історико-краєзнавчої бібліотечної діяльності та наукової бібліографії з історії України. Фонд книгозбірні складається з понад 800 тис. одиниць зберігання. На її сайті розміщена електронна бібліотека «Історична спадщина України», сформована за принципом комплектування профільних тематичних колекцій, яка вміщує електронні документи — рідкісні та унікальні видання з фонду книгозбірні, які розміщені у відкритому доступі. Зазначено підходи на створення повнотекстових електронних копій. Наприклад, вказано, що «НІБУ принципово зберігає всі особливості друкованого примірника видання — оригінальний колір сторінок, всі власницькі, читацькі написи, примітки, штампи, печатки та екслібриси, зачитані сторінки». Зазначено, всі цифрові копії документів представлені у pdf-форматі. Пошук ресурсів можливий за окремо сформованими колекціями, серед яких, наприклад, є «Історія України», «Історична географія», «Історія Києва і його околиць», «Генеалогія», «Довідкові видання» тощо. Популяризації різноманітних книжкових пам'яток з фонду книгозбірні й активному залученню до ознайомлення з ними сприяє рубрика на сайті НІБУ «Новини оцифрування», де регулярно розміщуються титульні сторінки нових оцифрованих видань.

Окремо виділено колекцію «Видання кириличного друку», до складу якої увійшли копії 48 книжкових пам'яток

До процесу діджиталізації стародруків долучилася й Національна наукова медична бібліотека України. Відповідно до інформації на сайті установи, процес оцифрування видань і представлення електронних копій у відкритому доступі розпочався у 2022 р. Першою опублікованою копією стало видання праці Р. Декарта «Трактат про людину» 1677 р. — унікальної праці в історії науки і медицини, в якій описано систему фізіології людини. Загалом на сайті розміщено 41 латиншрифтий стародрук медичної тематики XVI–XVIII ст. Стародруки доступні для читання онлайн і для завантаження.

«Електронна цифрова бібліотека» сформована на сайті спеціалізованої Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН). У структурі електронної бібліотеки розміщено дві колекції — «Колекція рідкісних видань» і «Золотий буряк». У першій з колекцій представлено 10 видань XIX–XX ст., зокрема, праці відомого мецената, громадського діяча й агронома Є. Х. Чикаленка 1910-х рр. До складу колекції «Золотий буряк» увійшли 86 видань XIX–XX ст. з питань цукрового виробництва.

Сформовано спеціалізовану Електронну бібліотеку на сайті Національної бібліотеки України для дітей. До її складу включено повнотекстові копії дитячих видань XIX — першої половини XX ст., які збереглися в рідкісних примірниках. Зазначено, що метою формування електронної бібліотеки в межах чинного законодавства з авторського права є ознайомлення широкого загалу із кращими зразками дитячих видань збірки. Доступні сервіси пошуку і перегляду оцифрованих книг, переважно це класичні твори української дитячої літератури.

Висновки. Викладений матеріал свідчить, що національні бібліотеки втілюють процес оцифрування книжкових пам'яток й представляють їх на сайтах для загального користування. Залежно від особливостей їхніх фондів переважно це рідкісні видання україніки XIX–XX ст., рідше стародруки та рукописи, оскільки вони є не у всіх бібліотечних збірках. Процес діджиталізації здійснюється і за грантовими зарубіжними й українськими проектами, так і власними силами книгозбірень. Процес оцифрування помітно активізувався в останні роки, в тому числі під час повномасштабного вторгнення. Здебільшого цифрові ресурси проаналізованих національних книгозбірень поки що не охарактеризовані ні в спеціальних наукових розвідках, ні на ресурсах сайтів.

Перспективи подальших досліджень. Потребує вивчення і ширший контекст представлення цифрових ресурсів з книжковими пам'ятками на сайтах не лише національних, а й держаних, вузівських, регіональних книгозбірень, музеїв, архівів тощо. Актуальним було б порівняння процесу діджиталізації книжкових пам'яток в Україні з тенденціями в інших країнах Європи й світу. Розширити викладений матеріал можна за рахунок вивчення пов'язаності цифрового контенту з базами даних, електронними каталогами, дослідженнями, електронними виставками, аудіовізуальними ресурсами, які створюють національні бібліотеки України.

Список посилань

- n.a. (2022, Серпень 24). Навіщо бібліотека оцифрує старі книги? *Національна наукова медична бібліотека України*. <https://library.gov.ua/navishecho-biblioteka-otsyfrovuie-stari-knyhy/>
- n.a. (n.d.). Реалізація культурно-мистецького проєкту «Imago Ucrainae на картах XV–XX ст.» за підтримки Українського культурного фонду. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника*. Retrieved January 20, 2026, from <https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/2025/09/17/h3-realizatsiya-kulturno-mystetskogo-proyektu-imago-ucrainae-na-kartah-xv-xx-st-za-pidtrymky-ukrayinskogo-kulturnogo-fondu-h3/>
- Бакан, С. (2013). Електронна бібліотека «Культура України»: здобутки та нові напрями діяльності. *Бібліотека і книга у контексті часу*, 6–12.
- Головна сторінка. (n.d.). *Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого*. Retrieved January 20, 2026, from <https://elilb.nlu.org.ua>
- Головна. Нові надходження. (n.d.). *Електронна бібліотека «Історична спадщина України»*. Retrieved January 20, 2026, from <https://omeka.nibu.kyiv.ua/s/nibu/page/index>
- Горбул, Т. О. (2023). Діджиталізація культурної спадщини в Україні: аналіз особливостей в контексті розвитку цифрової культури. *Культурологічний альманах*, (4), 212–218. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.29>
- Добровольська, В. В. (2020). Електронна бібліотека «Україніка» — унікальний інтегрований ресурс цифрової документальної спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, (1), 79–87. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2020.205424>

- Дубровіна, Л., & Ковальчук, Г. (2016). Розвиток електронних інформаційних ресурсів рукописної та книжкової спадщини в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*, (1), 3–11.
- Електронна бібліотека. (n.d.). *Національна бібліотека України для дітей*. Retrieved January 20, 2026, from <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=6402>
- Ковтанюк, Ю. С. (2023). Нормативно-правове регулювання оцифрування фондів закладів культури як вимога для розбудови державних інтеграційних електронних ресурсів національного історичного та культурного надбання. *Рукописна та книжкова спадщина України*, (31), 379–406. <https://doi.org/10.15407/rksu.31.379>
- Колеко, М. (2023). Нормативно-правові основи оцифрування книжкових пам'яток України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, (12), 39–54. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.12.2023.293570>
- Колекції. Колекція рідкісні видання. (n.d.). *Електронна цифрова бібліотека*. Retrieved January 20, 2026, from <https://goldbeet.dnsgb.com.ua/s/goldbeet/page/collections>
- Мельник-Хоха, Г., & Мудроха, В. (2023). Електронна інфраструктура Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. *Бібліотечний вісник*, (2), 7–17. <https://doi.org/10.15407/bv2023.02.007>
- Новальська, Т., & Бойчук, Н. (2024). Публічні бібліотеки як інституції історичної пам'яті українського народу. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, (13), 222–232. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307253>
- Нові надходження (а). (n.d.). *Електронна бібліотека «Україніка»*. Retrieved January 20, 2026, from <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=UKRLIB>
- Нові надходження (б). (n.d.). *Книжкові пам'ятки України: електронна база даних*. Retrieved January 20, 2026, from <https://kp.nlu.org.ua/>
- Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток. (n.d.). *Одеська національна наукова бібліотека*. Retrieved January 20, 2026, from <http://odnb.odessa.ua/rarities/>
- Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини. (n.d.). *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. Retrieved January 20, 2026, from https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=ELIB
- Цифровий репозитарій «Спільна спадщина». (2025). *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника*. Retrieved January 20, 2026, from http://aleph.lsl.lviv.ua:8991/F/?func=direct&doc_number=000786600&local_base=ESCIENCE
- Яцун, Н. О. (Упоряд.). (2019). *Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки* (Н. Г. Майданюк, Ред.; Н. М. Діба, Пер.). Мистецтво.

References

- n.a. (August 24, 2022). Why does the library digitize old books? *National Scientific Medical Library of Ukraine*. <https://library.gov.ua/navishcho-biblioteka-otsyfrovuie-stari-knyhy/>. [In Ukrainian].

- n.a. (n.d.). Implementation of the cultural and artistic project “Imago Ucrainae on the Maps of the XV–XX Centuries” with the support of the Ukrainian Cultural Foundation. *V. Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine*. Retrieved January 20, 2026, from <https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/2025/09/17/h3-realizatsiya-kulturno-mystetskogo-proyektu-imago-ucrainae-na-kartah-xv-xx-st-za-pidtrymky-ukrayinskogo-kulturnogo-fondu-h3/>. [In Ukrainian].
- Bakan, S. (2013). The “Culture of Ukraine” Electronic Library: Achievements and New Directions. *Biblioteka i knyha u konteksti chasu*, 6–12. [In Ukrainian].
- Home Page. (n.d.). *Yaroslav the Wise National Library of Ukraine*. Retrieved January 20, 2026, from <https://eliv.nlu.org.ua>. [In Ukrainian].
- Home. New Acquisitions. (n.d.). “*Historical Heritage of Ukraine*” *Electronic Library*. Retrieved January 20, 2026, from <https://omeka.nibu.kyiv.ua/s/nibu/page/index>. [In Ukrainian].
- Horbul, T. O. (2023). Digitalization of Cultural Heritage in Ukraine: Analysis of Characteristics in the Context of Digital Culture Development. *Kulturolohichni almanakh*, (4), 212–218. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.29>. [In Ukrainian].
- Dobrovolska, V. V. (2020). The “Ukrainica” Electronic Library — A Unique Integrated Resource of Digital Documentary Heritage. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, (1), 79–87. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2020.205424>. [In Ukrainian].
- Dubrovina, L., & Kovalchuk, G. (2016). Development of electronic information resources on the manuscript and book heritage at the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. *Biblioteknyi visnyk*, (1), 3–11. [In Ukrainian].
- Electronic Library. (n.d.). *National Library of Ukraine for Children*. Retrieved January 20, 2026, from <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=6402>. [In Ukrainian].
- Kovtaniuk, Yu. S. (2023). Regulatory and legal framework for the digitalization of cultural institutions’ collections as a requirement for the development of state-integrated electronic resources of the national historical and cultural heritage. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, (31), 379–406. <https://doi.org/10.15407/rksu.31.379>. [In Ukrainian].
- Koleko, M. (2023). Legal and regulatory foundations for the digitalization of Ukraine’s book heritage. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, (12), 39–54. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.12.2023.293570>. [In Ukrainian].
- Collections. Rare Editions Collection. (n.d.). *Electronic Digital Library*. Retrieved January 20, 2026, from <https://goldbeet.dnsgb.com.ua/s/goldbeet/page/collections>. [In Ukrainian].
- Melnyk-Khokha, H., & Mudrokh, V. (2023). Electronic Infrastructure of the V. Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine. *Biblioteknyi visnyk*, (2), 7–17. <https://doi.org/10.15407/bv2023.02.007>. [In Ukrainian].
- Novalska, T., & Boichuk, N. (2024). Public libraries as institutions of historical memory of the Ukrainian people. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, (13), 222–232. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307253>. [In Ukrainian].

-
- New Arrivals (a). (n.d.). *“Ukrainica” Electronic Library*. Retrieved January 20, 2026, from <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=UKRLIB>. [In Ukrainian].
- New Arrivals (b). (n.d.). *Book Monuments of Ukraine: Electronic Database*. Retrieved January 20, 2026, from <https://kp.nlu.org.ua/>. [In Ukrainian].
- Treasures of Ukraine: A Digital Collection of Rare Books. (n.d.). *Odesa National Scientific Library*. Retrieved January 20, 2026, from <http://odnb.odessa.ua/rarities/>. [In Ukrainian].
- Digital Library of Historical and Cultural Heritage. (n.d.). *V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*. Retrieved January 20, 2026, from https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=ELIB. [In Ukrainian].
- “Common Heritage” Digital Repository. (2025). *V. Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine*. Retrieved January 20, 2026, from http://aleph.lsl.lviv.ua:8991/F/?func=direct&doc_number=000786600&local_base=ESCIENCE. [In Ukrainian].
- Yatsun, N. O. (Comp.). (2019). *Treasures of Ukraine: A Digital Collection of Rare Books in the Holdings of the Odesa National Scientific Library* (N. H. Maidaniuk, Ed.; N. M. Dyba, Trans.). Mystetstvo. [In Ukrainian].

Отримано: 18.03.2026

Прийнято до друку: 14.04.2026

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.091>

УДК 02(477.54)(031.034):027.21(477.54-25)ХДНБ]“2016/2026”(045)

М. Ю. Опірський

аспірант, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна
opirskyi.maksym@knukim.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0008-7042-7874>

«БІБЛІОТЕЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ХАРКІВЩИНИ» ЯК УНІКАЛЬНИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-ДОВІДКОВИЙ ЦИФРОВИЙ РЕСУРС

У статті висвітлено періодизацію основних етапів створення та сучасний стан функціонування регіонального цифрового проекту «Бібліотечна енциклопедія Харківщини», ініційованого Харківською державною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка. Охарактеризовано концептуальні та організаційно-методичні особливості реалізації проекту, його учасників, динаміку формування, проблемно-тематичну структуру енциклопедичного контенту. Виявлено ключові проблеми та запропоновано рекомендації щодо підвищення в енциклопедії рівня вичерпного висвітлення персонального складу харківської освітньо-наукової школи, встановлення координаційних зв'язків із цього питання з «Українською бібліотечною енциклопедією», поліпшення науковості та кваліфікаційного рівня підготовки термінологічних статей, більш оперативного й динамічного оновлення цифрового контенту, кращої популяризації енциклопедії в глобальному цифровому просторі як інструменту «м'якої сили», який демонструє міжнародним донорам перспективність культурної інфраструктури регіону, сприяючи залученню інвестицій у його відбудову.

Ключові слова: *«Бібліотечна енциклопедія Харківщини», регіональна бібліотечна енциклопедистика, бібліотечна наукова школа, харківська бібліотекознавча школа, цифрові науково-довідкові ресурси, бібліотеки Харкова.*

М. Opirskyi

postgraduate student, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

“LIBRARY ENCYCLOPEDIA OF KHARKIV REGION” AS A UNIQUE REGIONAL SCIENTIFIC AND REFERENCE DIGITAL RESOURCE

The relevance of the article. In 2026, it turns ten years since the first public presentation of the regional corporate project “Library encyclopedia of Kharkiv region”. At the moment, there are no publications by specialists dedicated to the generalization of the achievements of this unique regional corporate project, which is a significant phenomenon of the library encyclopedistics of Ukraine.

The purpose of the article. The purpose of the article is to generalize the results of the implementation of the corporate regional digital project “Library encyclopedia of Kharkiv region” for the period from 2016 to 2026 in order to identify achievements, problems and prospects for its further development.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The methodology. System-structural approach was applied to study the features of the problem-thematic content of the library encyclopedia; content analysis and statistical calculations allowed us to establish the specific size and volume ratio of the basic sections of the digital edition.

The results. At the beginning of 2026, the "Library encyclopedia of Kharkiv region" included 228 articles, of which 83 articles (36%) were devoted to personalities, 58 articles (25.4%) to the history of library work in Kharkiv region, 14 articles (6%) to the libraries of Kharkiv and Kharkiv region, 11 articles (5%) to the latest information technologies, 9 articles (4%) to the bibliographic activities of libraries, 8 articles (3.5%) to the documentary funds of the libraries of the Kharkiv region, 7 articles (3%) to professional publications as channels of professional communication, 6 articles (2.6%) to library local history, 6 articles (2.6%) to the project activities of libraries, 6 articles (2.6%) to professional library education in Kharkiv region, 4 articles (1.8%) to professional associations, unions, congresses, conferences. From one to three articles were in the sections "Sociocultural activity of libraries", "Library service", "Scientific and research activity of libraries", "Scientific and methodical work, innovative practice", "Library marketing, public relations", "Book. Book business in Kharkiv region". No article was published in the sections "Library management", "International relations of Kharkiv libraries", "Integration of activities of libraries, archives, museums", although these problems were discussed quite lively at the annual international conference "Korolenko readings".

The scientific novelty. The scientific novelty of the research results lies in establishing the periodization of the creation of the "Library encyclopedia of Kharkiv region" and determining their specific features, establishing imbalances in the structure and content of the basic sections of the digital edition. The main stages of aggregation of the corporate digital resource "Library encyclopedia of Kharkiv region" are: preparatory stage (2014–2016), stage of active content filling of the regional library encyclopedia (2017–2022); stage of sustainable development of the corporate digital resource (2023 – to date).

Conclusions. The current problems of improving the content and structural components of the "Library encyclopedia of Kharkiv region" are balanced and uniform filling of its two basic components: historical regional studies and library innovation studies. The methodology for forming the encyclopedic section of contemporary librarians' personalities requires a more balanced approach. Terminological articles written by practicing librarians require deeper theoretical and methodological content and should be scientifically edited by scientists majoring in the field of library innovation studies.

Keywords: *"Library encyclopedia of Kharkiv region", regional library encyclopedistics, Kharkiv School of Library Science, digital scientific and reference resources, Kharkiv libraries.*

Актуальність теми дослідження. У розділі «Регіональні енциклопедії» Корпусу енциклопедичних видань України (Бібліотечна енциклопедія Харківщини: електронний ресурс, n. d.) Інституту енциклопедичних досліджень НАН України є регіональний корпоративний ресурс «Бібліотечна енциклопедія Харківщини» (далі — БЕХ), яка вже 10 років залишається єдиним визнаним прикладом цифрової бібліотечної регіоналістики. Ця унікальність є приводом для детальнішого дослідження особливостей втілення та розвитку означеного енциклопедичного проекту як інтегрованого ресурсу, який акумулює відомості

про історію й сучасний стан бібліотечної галузі регіону, дозволяє простежити інтелектуальні зв'язки та спадкоємність поколінь, що декілька століть розбудували культурну екосистему найавторитетнішого інтелектуального центру України.

Постановка проблеми. На етапі започаткування проекту створення масштабного науково-довідкового регіонального ресурсу БЕХ його ініціатори передбачали одночасне виконання ним важливих функцій: кумулятивної, інформативної, рекламної, репрезентативної, освітньої, виховної, науково-допоміжної та науково-практичної. Перше десятиріччя функціонування проекту дозволяє робити певні висновки та узагальнення щодо успішності й повноти реалізації БЕХ своєї суспільної та професійної місії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні теоретико-методологічні засади української енциклопедистики та бібліотечної регіоналістики розроблялися в працях науковців Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського В. Попика, Н. Любовець, О. Яценко, С. М. Ляшко та ін. (2016), а також М. Железняка та О. Іщенка (2017). Перша публікація, що висвітлювала ідею та концепцію реалізації регіонального бібліотечного проекту БЕХ, з'явилася у 2014 р. в журналі «Бібліотечний форум України» (Ракитянська & Сафонова, 2014) і продубльована в збірнику матеріалів XVII міжнародної науково-практичної конференції «Короленківські читання — 2014», який вийшов наступного року (Ракитянська & Сафонова, 2015). Саме під час цієї конференції директорка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (ХДНБК) В. Ракитянська у своїй ключовій доповіді вперше презентувала ідею створення масштабного корпоративного енциклопедичного проекту, у якому планувалося задіяти всі бібліотеки Харківщини і бібліотекознавців Харківської державної академії культури, співпраця яких мала в подальшому сприяти реалізації ще масштабнішого проекту — порталу «Харківська бібліотечна школа». Основною метою і завданнями проекту автори вбачали «професійну інтелектуальну інтеграцію для виявлення й накопичення загального здобутку бібліотечної галузі регіону, його презентація та популяризація, персоніфікація окремих сторінок історії бібліотечної справи, об'єктивне відтворення сучасної ситуації у бібліотечній та культурній сфері відповідно до системи наукових поглядів, покращення іміджу бібліотек як провідних культурно-освітніх закладів та створення умов для вирішення низки проблемних питань бібліотечної практики» (Ракитянська & Сафонова, 2014, с. 21). У 2016–2019 рр. основний масив публікацій належав безпосереднім організаторам та учасникам реалізації проекту БЕХ — працівникам ХДНБК Л. Глазуновій та В. Сафоновій (Глазунова & Сафонова, 2017; Сафонова, 2019), В. Ракитянській (2018), які висвітлювали особливості та темпи генерування регіонального науково-довідкового ресурсу. Схвальну оцінку ідеї і теоретико-методичних засад створення БЕХ надав на конференції з української енциклопедистики відомий український бібліотекознавець В. Соколов (2017). Відтоді не з'явилася жодної публікації з оцінкою сучасного стану реалізації цього унікального регіонального проекту, що зумовлює значущість та актуальність дослідження цього феномену.

Мета статті — узагальнення результатів реалізації корпоративного регіонального цифрового проекту «Бібліотечна енциклопедія Харківщини» за період з 2016 по 2026 рр. з метою виявлення здобутків, проблем та перспектив його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На підготовчому етапі реалізації цифрового корпоративного проекту БЕХ, який тривав з 2014 по 2016 рр., Харківською державною науковою бібліотекою імені В. Г. Короленка було обґрунтовано та презентовано бібліотечній громадськості ідею створення унікального регіонального енциклопедичного видання, розроблено Дорожню карту його втілення, сформовано перелік партнерів й співorganizatorів проекту, визначено склад редколегії та групи технічної підтримки цифрової платформи енциклопедії, розпочато формування авторських колективів на базі бібліотек-партнерів. Серед співorganizatorів проекту були представники авторитетних бібліотек регіону: Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Наукової бібліотеки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», НТБ Національного аерокосмічного університету «Харківський аерокосмічний інститут імені М. Є. Жуковського», наукових бібліотек Харківського національного медичного університету, Харківського національного університету радіоелектроніки, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, Харківської обласної універсальної наукової бібліотеки, Харківської обласної бібліотеки для дітей, Харківської обласної бібліотеки для юнацтва, Центральної міської бібліотеки Харкова, Харківської міської музично-театральної бібліотеки та ін. Керівником проекту було обрано одного з його ініціаторів — заступника директора з наукової роботи ХДНБ ім. В. Г. Короленка, кандидата наук із соціальних комунікацій Л. В. Глазунову.

У 2015–2016 рр. на базі бібліотек — координаційних центрів реалізації проекту — було проведено цикли занять з методики розробки словника статей для енциклопедії та особливостей їх написання. З метою популяризації проекту й залучення до його реалізації нових партнерів створено групу «Бібліотечна енциклопедія Харківщини» у фейсбуці, як активний комунікаційний канал обміну досвідом залучалася також фейсбук-сторінка Харківського обласного відділення ВГО «Українська бібліотечна асоціація». З метою популяризації проекту та пошуку каналів поширення його контенту обговорювалися також можливості синхронного висвітлення на сайті ХДНБК ім. В. Г. Короленка енциклопедичних статей англійською мовою. За два роки підготовчого етапу реалізації проекту було написано 60 енциклопедичних статей, підготовлених 45 авторами — представниками наукових і публічних бібліотек Харкова, викладачами Харківської державної академії культури. Демоверсія енциклопедії вперше представлена на CD-диску і презентована бібліотечній громадськості на XIX міжнародній науково-практичній конференції «Короленківські читання–2016».

У цьому ж році контент БЕХ був оприлюднений на спеціальному розділі офіційного сайту Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка як ініціатора та координаційно-методичного центру проекту.

Етап активного наповнення контенту БЕХ припав на 2017–2022 рр. Так, у 2017 р. цифрова платформа Енциклопедії поповнилася 35 статтями, у 2018 р. — ще 20. Тематична структура сформованого ресурсу була такою: 38% статей було присвячено бібліотечним персоналіям, 14,5% — історії бібліотечної справи регіону, 11% — інформаційним технологіям, 11% — бібліографічній діяльності, 11% — бібліотечному краєзнавству, 9% — бібліотекам Харкова, 5,5% — періодичним бібліотечним виданням (Рис. 1).

Рис. 1. Особливості тематичної структури контенту БЕХ у 2018 р.

У 2019 р. організатори проекту опрацьовували ще 10 нових статей, присвячених бібліотечній інновації, впровадженню нових інформаційних технологій у роботу бібліотек, персоналіям, які творили історію бібліотечної справи регіону. Загалом за результатами 2019 р., незважаючи на певне гальмування темпів підготовки енциклопедичних статей, спричинених карантинними заходами, епідемією COVID 19, контент БЕХ збагатився 15 статтями, з яких 8 були підготовлені фахівцями ХДНБ ім. В. Г. Короленка, а 7 — співробітниками наукових бібліотек харківських університетів. Ці статті поповнили рубрики «Персоналії», «Документні фонди», «Інформаційні технології», «Науково-методична робота, інноваційна практика бібліотек».

У 2020 р. тривали історіографічні дослідження співробітників ХДНБК ім. В. Г. Короленка з метою поповнення наймасштабнішої енциклопедичної рубрики «Персоналії». Результатами цих зусиль стало опублікування у 2021 р.

10 енциклопедичних статей, присвячених відомим харківським бібліотекознавцям, книгознавцям та практикам бібліотечної справи. Про високий інтерес бібліотечної громадськості до проекту свідчать показники територіального охоплення переглядів представниками чималої кількості міст України (Київ, Харків, Полтава, Львів, Вінниця, Житомир, Луцьк, Суми, Одеса, Тернопіль, Чернігів), а також мешканців європейських країн.

Повномасштабне російське вторгнення на територію суверенної України в лютому 2022 р. перервало роботу над проектом, більшість співробітників ХДНБК були змушені покинути прифронтовий Харків, який перебував під постійними обстрілами ворожих ракет. Історична будівля ХДНБК теж зазнала суттєвих руйнувань. Але колектив бібліотеки продовжував працювати в дистанційному форматі і у 2023 р. роботу над формуванням контенту БЕХ було відновлено. Найактивніше розроблялися персоналії відомих і маловідомих колег, які самовіддано працювали на ниві книжкової й бібліотечної галузей, зробили суттєвий внесок у розвиток і популяризацію української культури. Продовжували створюватися енциклопедичні статті про цифрові проекти та активи бібліотек регіону, частина раніше опублікованих статей оновлювалася у зв'язку з політичними, соціокультурними та цифровими трансформаціями суспільства. У 2024 р. енциклопедія поповнилася 12 новими матеріалами, серед яких була стаття про співробітника науково-дослідного відділу документознавства, колекцій рідкісних видань і рукописів ХДНБ ім. В. Г. Короленка Валерія Романовського (1976–2023), який героїчно загинув за незалежність України під час повномасштабного російського вторгнення.

У 2025 р. тривала робота над проектом. Окрім нових персоналій було оновлено 6 статей, опублікованих у попередні роки. Але кілька енциклопедичних рубрик потребували активнішого наповнення, зокрема: «Бібліотечне обслуговування», «Документні фонди», «Книга. Книжкова справа» та ін. На початок 2026 р. БЕХ налічувала 228 статей, з них 83 (36%) були присвячені персоналіям, 58 (25,4%) — історії бібліотечної справи Харківщини, 14 (6%) — бібліотекам Харкова та області, 11 (5%) — новітнім інформаційним технологіям, 9 (4%) — бібліографічній діяльності бібліотек, 8 (3,5%) — документним фондам бібліотек Харківщини, 7 (3%) — фаховим виданням як каналом професійної комунікації, 6 (2,6%) — бібліотечному краєзнавству, 6 (2,6%) — проектній діяльності бібліотек, 6 (2,6%) — професійній бібліотечній освіті на Харківщині, 4 (1,8%) — професійним асоціаціям, об'єднанням, з'їздам, конференціям (див. рис. 2). Від однієї до трьох статей було в розділах «Соціокультурна діяльність бібліотек», «Бібліотечне обслуговування», «Науково-дослідна діяльність бібліотек», «Науково-методична робота, інноваційна практика», «Бібліотечний маркетинг, зв'язки з громадськістю», «Книга. Книжкова справа на Харківщині». Жодна стаття не поповнила рубрики «Бібліотечний менеджмент», «Міжнародні зв'язки бібліотек Харкова», «Інтеграція діяльності бібліотек, архівів, музеїв», хоча щорічно на міжнародній конференції «Короленківські читання» ці проблеми обговорювалися достатньо активно.

«Бібліотечна енциклопедія Харківщини»
на 01.02.2026 р.

Рис. 2. Особливості тематичної структури контенту БЕХ на 01.02.2026 р.

Така слабка наповненість половини рубрик Енциклопедії свідчить про недостатню згуртованість та залученість бібліотечної громадськості й співробітників наукових бібліотек Харківщини до участі в проєкті, неефективну координаційну діяльність його організаторів, низьку мотивацію партнерів. Надзвичайно необхідною є також наявність перехресних посилань між контентом БЕХ та «Українською бібліотечною енциклопедією» (далі — УБЕ), особливо в аспекті персоналій, оскільки більшість найвизначніших представників харківської бібліотекознавчої школи представлені в УБЕ, і тому їх немає в БЕХ, що спотворює уявлення про реальні склад та фаховість харківського бібліотекознавчого осередку. Так, 10 статей про видатних бібліотекознавців Харківщини, зокрема Д. Багалія, Б. Боровича, О. Габель, І. Каганова, В. Мазамьянц, Н. Фрідєву та ін., дублюються з УБЕ, тоді як близько 20 персоналій, котрі висвітлені в цьому

всеукраїнському ресурсі, жодним чином не згадуються в БЕХ, що спотворює уявлення про реальний склад декількох поколінь харківської бібліотекознавчої школи. Розробникам БЕХ слід надати гіперпосилання на ті персоналії, котрі визнані на загальнонаціональному рівні та висвітлені в УБЕ як кращі представники харківської бібліотечної спільноти (Х. Алчевська, І. Вовченко, Н. Колосова, І. Корнейчик, Н. Кушнарєнко, К. Рубинський, М. Сумцов, Л. Хавкіна та ін.). Це лише підвищить цінність та вичерпність БЕХ щодо висвітлення загального впливу бібліотечної галузі регіону на розвиток українського бібліотекознавства.

Номенклатура та змістовне наповнення термінологічних статей БЕХ виконані неналежним чином. Їх перелік є безсистемним, а визначення часто науково необґрунтовані. Так, з 228 статей енциклопедії термінологічними є 8 (3,5%): «Бібліотечна журналістика», «Громадський бібліотечний рух. Бібліотечні об'єднання», «Експертиза цінності документних пам'яток», «Коворкінг бібліотечний», «Коментування. Сайти та пабліки бібліотек Харкова», «Нетикет бібліотек», «Підкасти бібліотечні», «Інформаційно-комунікаційна безпека». Більшість статей, написаних бібліотекарями-практиками, потребують ґрунтовної наукової редакції вчених галузі бібліотечної інноватики.

Висновки. Таким чином, основними етапами агрегації корпоративного цифрового ресурсу БЕХ є: підготовчий етап (2014–2016 рр.), етап активного наповнення контенту регіональної бібліотечної енциклопедії (2017–2022 рр.); етап сталого розвитку корпоративного цифрового ресурсу (2023 р. — понині). На сучасному етапі актуальними проблемами вдосконалення змістовної та структурної складових БЕХ є збалансоване наповнення двох базових компонентів: історичної регіоналістики та бібліотечної інноватики. Нині найбільший інтерес фахівців викликають персоналії маловідомих і репресованих бібліотекознавців Харківщини, відомості про яких долучаються до наукового обігу завдяки оприлюдненню в БЕХ. Утім виваженого підходу потребує методика формування енциклопедичного розділу персоналій бібліотекознавців-сучасників. Термінологічні статті, написані бібліотекарями-практиками, потребують глибшого теоретико-методологічного наповнення та мають науково редагуватися вченими, котрі спеціалізуються на бібліотечній інноватиці.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з визначенням резервів ширшого залучення до регіонального корпоративного проекту не лише практичних працівників бібліотек, а й науковців, зокрема й аспірантів зі спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа, оновлення словнику та змісту термінологічних статей у галузі бібліотечної інноватики, підвищення кваліфікаційного рівня їх підготовки.

Список посилань

Бібліотечна енциклопедія Харківщини: електронний ресурс. (n.d.). *Корпус енциклопедичних видань України*. Відновлено 15 січня, 2026 з <https://corpus.encyclopedia.kyiv.ua/item/33>

- Глазунова, Л. В., & Сафонова, В. В. (2017). Бібліотечна енциклопедія Харківщини: презентація демоверсії електронного ресурсу. У В. Д. Ракитянська (Голова ред. кол.), *Короленківські читання 2016. «Бібліотеки, архіви, музеї: інтеграція до світового наукового та історико-культурного простору»: матеріали XIX міжнародної науково-практичної конференції, Харків, 12 жовт. 2016 р. у 2 ч.* (Ч. 1, сс. 47–51). Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка. <https://bit.ly/2SwVlrf>
- Железняк, М., & Іщенко, О. (2017). Українські регіональні енциклопедії: значення, функції, проблеми. В *Українська енциклопедистика: матеріали V міжнародної наукової конференції, м. Київ, 27 листоп. – 1 груд. 2017 р.* (сс. 44–49). <https://doi.org/10.37068/ue.2017.4>
- Науково-довідковий професійний ресурс «Бібліотечна енциклопедія Харківщини». (n.d.). *Бібліотечна енциклопедія Харківщини: регіональний корпоративний проєкт*. Відновлено 15 січня, 2026 з <http://libenc.korolenko.kharkov.com>
- Попик, В. І., Любовець, Н. І., Яценко, О. М., & Ляшко, С. М. (2016). *Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання*. НБУВ.
- Ракитянська, В. Д. (2018). Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка: динамічний розвиток, пошук нових форматів. У В. Д. Ракитянська (Голова ред. кол.), *Короленківські читання – 2017. Бібліотеки, архіви, музеї: динамічний розвиток і пошук нових форматів. У 2 ч: матеріали XX Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 26 жовт. 2017 р.* (Ч. 1, сс. 4–19). Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.
- Ракитянська, В. Д., & Сафонова, В. В. (2014). Бібліотечна енциклопедія Харківщини: концепція регіонального електронного проєкту. *Бібліотечний форум України*, (4), 20–22.
- Ракитянська, В. Д., & Сафонова, В. В. (2015). «Бібліотечна енциклопедія Харківщини»: концепція регіонального електронного проєкту. В В. Д. Ракитянська (Голова ред. кол.), *Короленківські читання – 2014. Бібліотеки, архіви, музеї: формування цифрового регіонального простору: матеріали 17 Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 8 жовт. 2014 р.)*. (сс. 7–14). Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.
- Сафонова, В. В. (2019). Біографічні дослідження в контексті професійного саморозвитку бібліотекарів. В В. Д. Ракитянська (Голова ред. кол.), *Короленківські читання – 2018. «Бібліотеки, архіви, музеї як центри освіти та саморозвитку особистості»: матеріали XXI Всеукраїнської наук.-практичної конференції Харків, 24 жовт. 2018 р. у 2 ч.* (Ч. 1, сс. 67–75). Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.
- Соколов, В. (2017). Створення регіональних енциклопедій з бібліотечної справи як важливий напрям розвитку бібліотечної політики регіонів. В *Українська енциклопедистика: матеріали V Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 27 листоп. – 1 груд. 2017 р.* (сс. 93–102). <https://doi.org/10.37068/ue.2017.11>

References

- Library Encyclopedia of Kharkiv Region: an online resource. (n.d.). *Corpus of Ukrainian Encyclopedic Publications*. Retrieved January 15, 2026 from <https://corpus.encyclopedia.kyiv.ua/item/33>. [In Ukrainian].
- Hlazunova, L. V., & Safonova, V. V. (2017). Library Encyclopedia of Kharkiv Region: Presentation of the Demo Version of the Electronic Resource. In V. D. Rakytianska (Ed.), *Korolenko Readings 2016. "Libraries, Archives, Museums: Integration into the Global Scientific and Historical-Cultural Space": Proceedings of the 19th International Scientific and Practical Conference, Kharkiv, Oct. 12, 2016, in 2 vols.* (Vol. 1, pp. 47–51). V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. <https://bit.ly/2SwVlrf>. [In Ukrainian].
- Zhelezniak, M., & Ishchenko, O. (2017). Ukrainian Regional Encyclopedias: Significance, Functions, Problems. In *Ukrainian Encyclopedistics: Proceedings of the 5th International Scientific Conference, Kyiv, Nov. 27–Dec. 1, 2017* (pp. 44–49). <https://doi.org/10.37068/ue.2017.4>. [In Ukrainian].
- Scientific and Reference Professional Resource “Library Encyclopedia of Kharkiv Region.” (n.d.). *Library Encyclopedia of Kharkiv Region: Regional Corporate Project*. Retrieved January 15, 2026 from <http://libenc.korolenko.kharkov.com>. [In Ukrainian].
- Popyk, V. I., Liubovets, N. I., Yatsenko, O. M., & Liashko, S. M. (2016). *Domestic resources of biographical and bibliographical information: problems of formation and use*. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. [In Ukrainian].
- Rakytianska, V. D. (2018). The V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library: dynamic development, search for new formats. In V. D. Rakytianska (Ed.), *Korolenko Readings – 2017. Libraries, archives, museums: dynamic development and search for new formats. In 2 vols.: proceedings of the 20th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, Kharkiv, Oct. 26, 2017* (Vol. 1, pp. 4–19). V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. [In Ukrainian].
- Rakytianska, V. D., & Safonova, V. V. (2014). Library Encyclopedia of the Kharkiv Region: Concept of a Regional Electronic Project. *Bibliotechnyi forum Ukrainy*, (4), 20–22. [In Ukrainian].
- Rakytianska, V. D., & Safonova, V. V. (2015). “Library Encyclopedia of Kharkiv Region”: Concept of a Regional Electronic Project. In V. D. Rakytianska (Ed.), *Korolenko Readings – 2014. Libraries, Archives, Museums: Formation of a Digital Regional Space: Proceedings of the 17th International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, Oct. 8, 2014)*. (pp. 7–14). V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. [In Ukrainian].
- Safonova, V. V. (2019). Biographical Research in the Context of Professional Self-Development of Librarians. In V. D. Rakytianska (Ed.), *Korolenko Readings – 2018. "Libraries, Archives, and Museums as Centers of Education and Personal Self-Development": Proceedings of the 21st All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, Kharkiv, Oct. 24, 2018, in 2 vols.* (Vol. 1, pp. 67–75). V. H. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. [In Ukrainian].
- Sokolov, V. (2017). The creation of regional encyclopedias on library science as an important direction in the development of regional library policy. In *Ukrainian Encyclopedistics: Proceedings of the 5th International Scientific Conference, Kyiv, Nov. 27–Dec. 1, 2017* (pp. 93–102). <https://doi.org/10.37068/ue.2017.11>. [In Ukrainian].

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.10¹>

УДК 027:004.738.5:004.9

В. С. Мамон

аспірант, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

asp_mamon_viacheslav@xdak.ukr.education

<https://orcid.org/0009-0003-6467-0505>

ГОТОВНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕК ДО РОБОТИ В ЕКОСИСТЕМІ WIKIMEDIA

У статті проаналізовано готовність залучення українських бібліотек до роботи в екосистемі Wikimedia за результатами опитування Open GLAM in Ukraine 2025. Розглянуто поінформованість бібліотек про сестринські проєкти Wikimedia, досвід співпраці з організаціями руху Wikimedia, стан оцифрування фондів, а також розуміння механізмів вільного ліцензування й ставлення до відкриття цифрових матеріалів. Означено, що високий рівень впізнаваності Вікіпедії не супроводжується таким самим рівнем практичного залучення до ширшої екосистеми Wikimedia. Виявлено, що основними бар'єрами є нерівномірний стан оцифрування, недостатнє розуміння Creative Commons і відсутність усталених практик відкриття цифрового контенту. Висновано, що ключовою проблемою є не брак інтересу, а недостатня інституційна спроможність бібліотек працювати у відкритих цифрових екосистемах.

Ключові слова: *бібліотека, цифрові платформи, цифрові колекції, цифрові ресурси, культурна спадщина, Wikimedia, відкритий доступ, оцифрування.*

V. Mamon

postgraduate student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

READINESS OF UKRAINIAN LIBRARIES TO WORK WITHIN THE WIKIMEDIA ECOSYSTEM

The relevance of the study. The growing role of open digital platforms in the cultural heritage sector requires a better understanding of the institutional readiness of libraries to engage with them. For libraries, this involves not only access to digital resources, but also digitization, metadata management, open licensing, and integration into broader infrastructures of open knowledge. In this regard, the Wikimedia ecosystem remains an important but still insufficiently explored field for the Ukrainian library sector.

The purpose of the article. The article aims to analyze the readiness of Ukrainian libraries to work within the Wikimedia ecosystem based on the results of the Open GLAM in Ukraine 2025 survey.

The methodology. The study is based on the analytical report prepared from the Open GLAM in Ukraine 2025 survey. It combines analytical, comparative, and interpretive approaches. The library segment of the survey is examined with attention to awareness of Wikimedia sister projects, cooperation with Wikimedia organizations, digitization practices, awareness of Creative Commons licenses, and willingness to provide access to digital materials under free licenses.

The results. The study shows that recognition of Wikipedia among Ukrainian libraries is high, whereas familiarity with the broader Wikimedia ecosystem remains much

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

lower. Practical cooperation with Wikimedia organizations is limited. The findings also reveal an uneven state of digitization, low awareness and use of Creative Commons licenses, and a substantial need for additional information on opening digital content under free licenses.

The scientific novelty. The article offers a focused interpretation of the Open GLAM in Ukraine 2025 survey through the perspective of libraries and their readiness to work in the Wikimedia ecosystem.

The practical significance. The results can be used in the development of training programs, methodological support, and institutional policies aimed at strengthening library competencies in digitization, metadata management, free licensing, and cooperation with Wikimedia platforms.

Conclusions. The main obstacle is not a lack of interest in Wikimedia, but insufficient institutional readiness of libraries to work in open digital ecosystems. The current state of involvement is defined by a gap between awareness and practical implementation, which points to the need for systematic educational and organizational support.

Keywords: *library, digital platforms, digital collections, digital resources, cultural heritage, Wikimedia, open access, digitization.*

Актуальність теми дослідження. Цифрова трансформація культурної сфери змінює не лише способи збереження документальної спадщини, а й моделі доступу до неї. Для бібліотек це означає не просто створення цифрових копій, а організацію їхнього публічного представлення в мережі, повторного використання та інтеграції в ширші інформаційні екосистеми. У сучасних підходах до відкриття цифрових колекцій наголошується, що оцифрований культурний контент слід розглядати не як технічний додаток до цифровізації, а як один із її ключових результатів (Terras, 2015). Саме тому тема участі бібліотек у відкритих цифрових платформах є не вузькоспеціальною, а безпосередньо пов'язаною з актуальними процесами трансформації культурної спадщини в цифровому середовищі.

Екосистема Wikimedia є одним із найпомітніших середовищ такого типу. Її ядром є Вікіпедія як найбільша онлайн-енциклопедія, а також сестринські проекти — інші платформи цієї екосистеми, серед яких Вікісховище (Wikimedia Commons), Вікіджерела (Wikisource), Вікіцитати (Wikiquote) та Вікідані (Wikidata). Для бібліотек ці ресурси важливі не лише як засоби поширення знань, а і як інструменти публікації цифрових матеріалів, організації метаданих та включення в ширші практики відкритого знання. У працях, присвячених *linked data* в бібліотеках, архівах і музеях, дослідники вказують, що відкриті пов'язані дані розширюють можливості зв'язування ресурсів, повторного використання метаданих і входження культурних інституцій у ширші семантичні середовища (Huvönen, 2012; Van Hooland & Verborgh, 2014). Отже, інтерес до Wikimedia для бібліотек пов'язаний не лише з популярністю окремих платформ, а з їхньою роллю в ширшій інфраструктурі відкритого знання.

Постановка проблеми. Попри зростання ролі відкритих цифрових платформ у сфері культурної спадщини, в українському бібліотечному середовищі досі бракувало узагальненого емпіричного уявлення про те, наскільки бібліотеки готові працювати з екосистемою Wikimedia. Йдеться не лише про знання

Вікіпедії як популярного ресурсу, а про значно ширше коло питань: рівень обізнаності про сестринські проекти, наявність досвіду співпраці з організаціями руху Wikimedia, стан оцифрування фондів, розуміння механізмів вільного ліцензування та готовність відкривати цифрові матеріали. Опитування Open GLAM in Ukraine 2025 було реалізоване ГО «Вікімедіа Україна» у партнерстві з Wikimedia Sweden і Державним архівом Швеції. Опитування проводилося в межах грантового проекту, від Шведського інституту, затвердженого у 2024 р. (Swedish Institute, 2024). Результати проекту узагальнено в аналітичному звіті С. Вислинської (Vyslinska, 2025). Це дозволяє розглядати його як важливу емпіричну базу для постановки проблеми на рівні не окремих спостережень, а широкої професійної вибірки.

Практична значущість цієї проблеми полягає в тому, що без розуміння реального стану бібліотечного сектора неможливо сформулювати програми навчання, підтримки, цифрової інфраструктури та політики відкритого доступу. Якщо бібліотеки лише частково орієнтуються в інструментах Wikimedia, не мають сталої практики оцифрування або уникають відкритого ліцензування через брак знань, то перешкода лежить не в площині окремих технічних рішень, а на рівні інституційної готовності загалом. Отже, вирішення цієї проблеми має значення не лише для теоретичного осмислення цифрових трансформацій, а й для практичного розвитку бібліотечної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження формують праці, присвячені linked data, semantic web і цифровій культурній спадщині. У дослідженні S. van Hooland і R. Verborgh linked data розглянуто як прикладний інструментарій для бібліотек, архівів і музеїв, що охоплює очищення, узгодження, збагачення та публікацію метаданих. У такій перспективі робота з цифровими ресурсами постає не лише як технічне створення електронних копій, а і як включення культурного контенту в середовище пов'язаних даних і повторного використання (Van Hooland & Verborgh, 2014). Праця Е. Нув'юпен розширює це бачення, показуючи культурну спадщину як одну з ключових сфер застосування semantic web і linked data (Нув'юпен, 2012). Отже, ці підходи дозволяють розглядати участь бібліотек в екосистемі Wikimedia не як ізольовану комунікаційну практику, а як частину ширших процесів інтероперабельності, семантичного пов'язування ресурсів і відкриття даних у цифровому середовищі.

Інший важливий блок досліджень стосується відкритого доступу до оцифрованої культурної спадщини та практик OpenGLAM. М. Terras свідчить, що саме оцифрування ще не гарантує реального відкриття доступу. Як зазначає дослідниця, «навіть якщо об'єкт оцифровано, це не робить його автоматично більш відкритим, доступним або придатним до повторного використання» (переклад автора) (Terras, 2015). Водночас опубліковані цифрові матеріали створюють нові можливості для досліджень, викладання, агрегування ресурсів і цифрового аналізу культурної спадщини. В іншій праці, яку авторка написала в співавторстві з F. Valeonti і A. Hudson-Smith, зміщується акцент на перспективу кінцевого користувача OpenGLAM і показано, що навіть за наявності відкритої

ліцензії повторне використання контенту може ускладнюватися через низьку якість файлів, труднощі з відстеженням походження зображень і нечітке розмежування між справді відкритими матеріалами та тими, що залишаються обмеженими авторським правом (Valeonti et al., 2019). Це дає підстави вбачати ключову проблему не лише в самому відкритті доступу, а й у створенні таких інституційних і технологічних умов, за яких відкритий цифровий контент стає реально придатним до повторного використання в науковій, освітній і комунікаційній практиці.

Для компаративного осмислення українського матеріалу важливе значення мають польські дослідження в секторі LAM. Зокрема, Д. Сівецька у статті 2021 р. проаналізувала обізнаність працівників польських бібліотек, архівів і музеїв щодо Linked Open Data та довела, що ця тематика ще не є достатньо популярною в професійному середовищі. Новіші матеріали 2025 р., представлені на WikiCite 2025, розширили цю проблематику, додавши питання інтероперабельності, Wikidata та освітніх потреб галузі (Siwecka, 2021, 2025). Проте навіть у цьому випадку йдеться передусім про проблематику LOD і Wikidata, тоді як український матеріал дозволяє ширше поставити питання про зв'язок між Wikimedia, оцифруванням, Creative Commons і бібліотечною практикою.

Окреме місце в джерельній базі статті посідає аналітичний звіт С. Вислинської, підготовлений за результатами опитування Open GLAM in Ukraine 2025 (Vyslinska, 2025). Цей матеріал є основним емпіричним джерелом дослідження, оскільки фіксує дані про обізнаність GLAM-установ щодо платформ Wikimedia, практики оцифрування та ставлення до вільного ліцензування.

Окремі результати цього дослідження було попередньо апробовано у формі конференційних тез (Мамон, 2026).

Мета статті — проаналізувати готовність українських бібліотек до роботи в екосистемі Wikimedia за результатами опитування Open GLAM in Ukraine 2025.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу готовності українських бібліотек до роботи в екосистемі Wikimedia використано результати опитування Open GLAM in Ukraine 2025. Метою опитування було з'ясування рівня обізнаності установ сектора GLAM щодо платформ Wikimedia і можливостей співпраці з ними, а також вивчення стану оцифрування фондів і ставлення до вільних ліцензій. Воно проводилося з 11 лютого до 12 березня 2025 р. й охопило 554 установи з 23 областей України та міста Києва, зокрема 358 бібліотек (Vyslinska, 2025). Автор був дотичний до організаційного супроводу проекту Open GLAM in Ukraine 2025, зокрема до координації окремих процесів і комунікації з міжнародними партнерами. Ця обставина врахована в дослідницькому контексті та зумовлює потребу в особливо уважній і неупередженій інтерпретації результатів. Водночас значний обсяг вибірки та виокремлення бібліотек як найбільшої групи респондентів дозволяють аналізувати бібліотечний сектор не як сукупність поодиноких прикладів, а як складову ширшого GLAM-середовища.

Для цієї статті з усього масиву відповідей виокремлено бібліотеки. Такий вибір зумовлений тим, що вони становлять найбільшу групу респондентів і є найбільш релевантними до теми дослідження. Бібліотеки безпосередньо працюють із цифровими копіями, метаданими, ліцензійними режимами доступу та практиками публічного представлення документної спадщини. Анкета, за якою здійснювалося опитування, складалася з трьох змістових блоків: про знання Вікіпедії та сестринських проєктів і досвід співпраці з ГО «Вікімедіа Україна»; про практики оцифрування; про обізнаність щодо вільної ліцензії Creative Commons і готовність відкривати матеріали під вільними ліцензіями (Vyslinska, 2025). Отже, уже сама структура анкети дозволяє розглядати Wikimedia не у вузькому інформаційному, а в ширшому інституційному контексті.

Результати опитування засвідчують надзвичайно високий рівень впізнаваності Вікіпедії серед українських бібліотек. Водночас ця висока впізнаваність не означає такого самого рівня знання ширшої екосистеми Wikimedia (рис. 1). Лише 27,37% опитаних бібліотечних установ зазначили, що знають про такі проєкти, як Wikidata, Wikimedia Commons, Wikisource, Wiktionary, Wikiquote та Wikibooks. Ще 36,87% повідомили, що орієнтуються лише в окремих ресурсах, а 35,75% не мають достатньої інформації про них (Vyslinska, 2025). Це свідчить, що в бібліотечному середовищі найпомітнішою проблемою є не відсутність інтересу до Wikimedia, а саме брак системного розуміння її інструментів.

Ще нижчим виявився рівень реальної співпраці з ГО «Вікімедіа Україна». Практичний досвід такої взаємодії має лише 8,66% бібліотек. Водночас опитування демонструє, що низький рівень фактичної співпраці не дорівнює відсутності інтересу, оскільки помітна частина установ виявляє готовність дізнатися більше про такі ініціативи та розглянути можливість партнерства (Vyslinska, 2025). Це свідчить про початкову стадію залучення бібліотек до wikimedia-середовища, а не про принципове відмежування від нього.

Стан оцифрування є одним із ключових показників інституційної готовності бібліотек до роботи в екосистемі Wikimedia. Опитування показало, що лише 10,34% бібліотек здійснюють оцифрування власними силами, а ще 20,39% перебувають на етапі планування таких робіт. Значна частина установ поки що не планує оцифрування у зв'язку з ресурсними обмеженнями (рис. 2). Показово також, що наявні цифрові матеріали поширюються через різні канали — від офіційних сайтів до зовнішніх платформ і партнерських ресурсів (Vyslinska, 2025). Це означає, що проблема участі бібліотек у Wikimedia пов'язана не лише зі знанням про платформу, а й з більш базовою нерівномірністю їхньої цифрової інфраструктури.

Окремий блок результатів стосується вільного ліцензування. За даними опитування, про ліцензії Creative Commons знають лише 13,13% бібліотек, а практично використовують їх 4,15%. Водночас 26,35% респондентів прямо вказали на потребу в додатковій інформації щодо цієї теми. Подібна ситуація спостерігається і щодо готовності надавати доступ до частини фондів під вільною ліцензією: лише 1,6% бібліотек уже роблять це, а ще 8,7% готові розглянути таку

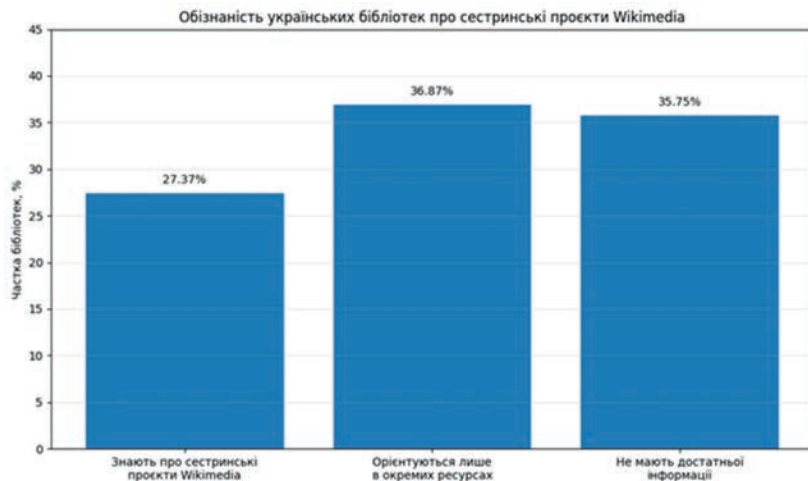

Рис. 1. Обізнаність українських бібліотек про сестринські проекти Wikimedia.
Джерело: складено автором за даними аналітичного звіту С. Вислинської (Vyslinska, 2025).

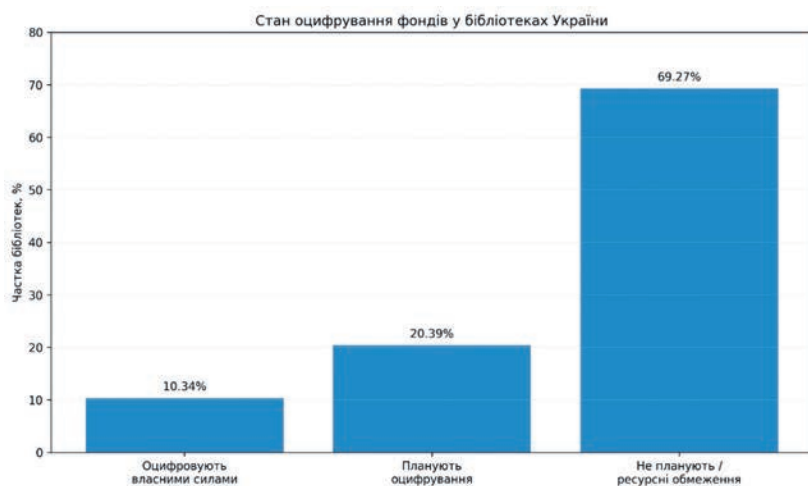

Рис. 2. Наявність і планування оцифрування фондів у бібліотеках України.
Джерело: складено автором за даними аналітичного звіту С. Вислинської (Vyslinska, 2025).

можливість, тоді як 70,9% потребують додаткової інформації (Vyslinska, 2025). Це дозволяє зробити висновок, що однією з найважливіших перешкод є не лише правова обережність, а й недостатня практична визначеність щодо моделей відкриття цифрового контенту.

Для інтерпретації результатів опитування представників українських бібліотек важливим є польський компаративний контекст. У 2021 р. в Польщі було проведено опитування працівників бібліотек, архівів і музеїв, результати якого дістали наукове опрацювання в публікації Д. Сівецької (Siwecka, 2025). У 2025 р. відбувся наступний етап такого дослідження, однак його остаточні результати наразі не оприлюднені, а доступними є лише попередні дані, представлені у форматі конференційної презентації (Siwecka, 2025). У статті 2021 р. Д. Сівецька показала, що тематика Linked Open Data ще не є достатньо популярною серед працівників польських бібліотек, архівів і музеїв, а найвищий рівень обізнаності демонструють особи з науковим ступенем, які працюють у наукових бібліотеках. Водночас знання про окремі LOD-проекти не завжди корелює з розумінням самих технологічних принципів (Siwecka, 2021). Цей висновок важливий для нашого дослідження, позаяк він підкреслює: поверхове знайомство із цифровими інструментами ще не означає готовності інституційно з ними працювати.

У новіших матеріалах 2025 р. польська проблематика вже сформульована ширше: йдеться про інтероперабельність, використання Wikidata, словники та освітні потреби LAM-сектора. У презентації зазначено, що 80% респондентів чули про Wikidata, але багато відповідей лишаються поверховими, а серед ключових бар'єрів названо брак програмного забезпечення, низький рівень знань у працівників, проблеми якості даних, правові й ліцензійні обмеження та нестачу фінансових ресурсів (Siwecka, 2025). Польський матеріал тим самим демонструє, що навіть за вищого рівня тематичної спеціалізації проблема врешті зводиться до тієї самої осі — від знання інструмента до здатності інституції реально його застосувати.

Українське й польське дослідження не є тотожними за структурою й предметною оптикою, тому пряме механічне зіставлення окремих показників було б некоректним. Проте обидва кейси мають спільну логіку. В обох випадках фіксується розрив між загальною впізнаваністю відкритих цифрових платформ і реальним рівнем їх інституційного освоєння. Саме цей розрив, а не проста відсутність інтересу, є ключовою характеристикою сучасного стану взаємодії бібліотек з екосистемою Wikimedia та спорідненими практиками відкритого доступу.

Порівняння українських і польських досліджень дозволяє зробити ще один важливий висновок. Головними бар'єрами є не лише технічні або фінансові труднощі, а й слабкість компетентнісної бази та нормативно-ліцензійна невизначеність. В українському випадку це проявляється через фрагментарну обізнаність про сестринські проекти і потребу в додатковій інформації щодо ліцензії Creative Commons та відкриття матеріалів. У польському випадку це артикульовано через потребу в навчанні і проблеми інтероперабельності (Siwecka,

2025; Vyslinska, 2025). Отже, в центрі проблеми перебуває не окрема технологія, а здатність інституцій формувати середовище, у якому така технологія стає рочою практикою.

У ширшій теоретичній перспективі ця ситуація добре співвідноситься з підходами до відкритих пов'язаних даних у бібліотеках, архівах і музеях, а також із дослідженнями відкритого оцифрованого культурного контенту. У цих підходах вирішальне значення мають не лише технології, а й уміння працювати з метаданими, зв'язуванням даних, відкритими ліцензіями та моделями повторного використання контенту (Hyyönen, 2012; Terras, 2015; Valeonti et al., 2019; van Hooland & Verborgh, 2014). Саме тому проблема участі бібліотек у Wikimedia має розглядатися не як вузько платформова, а як частина ширшої трансформації бібліотек у напрямі відкритих цифрових екосистем.

Особливого значення набуває освітній вимір проблеми. І український, і польський матеріал показують, що обізнаність не можна зводити до простого інформування про існування окремих платформ. Насправді йдеться про потребу в системному формуванні цифрових компетентностей, які охоплюють роботу з відкритими даними, розуміння інтероперабельності, навички використання wikimedia-інструментів і практики ліцензійного відкриття контенту. Для України це має особливе значення, оскільки зафіксовані в опитуванні проблеми вже виходять за межі суто аналітичного осмислення і співвідносяться з підготовкою освітніх ініціатив, спрямованих на підвищення цифрових компетентностей GLAM-сектора. Отже, емпіричне дослідження в цьому випадку виявляється не лише способом опису стану галузі, а й підґрунтям для її подальшого розвитку.

Висновки. Результати опитування Open GLAM in Ukraine 2025 дають підстави стверджувати, що українські бібліотеки вже перебувають у полі впливу екосистеми Wikimedia, однак рівень їхнього практичного залучення до неї залишається нерівномірним. Найвищим є рівень впізнаваності Вікіпедії, тоді як знання про сестринські проекти, досвід співпраці з організаціями руху Wikimedia, практики оцифрування та застосування вільних ліцензій виявилися істотно слабшими. Це дозволяє розглядати сучасний стан не як сформовану модель системної участі бібліотек у wikimedia-середовищі, а як етап початкового входження до нього.

Основні бар'єри мають комплексний характер. Йдеться не лише про технічні чи фінансові труднощі, а й про брак кадрових компетентностей, слабку ліцензійну грамотність та відсутність усталених практичних моделей відкриття цифрового контенту. Ці висновки узгоджуються як із теоретичними підходами до linked data й відкритого оцифрованого контенту, так і з польським компаративним матеріалом. Отже, значно точніше говорити не про брак інтересу до Wikimedia, а про недостатню інституційну готовність до роботи у відкритих цифрових екосистемах.

Порівняння з польським матеріалом показало, що подібні проблеми мають ширший регіональний характер. Водночас український кейс виразніше демонструє взаємозв'язок між кількома рівнями проблеми: оцифруванням, доступом

до цифрових матеріалів, ліцензійною політикою та готовністю використовувати інструменти Wikimedia. Саме тому його значення полягає не лише в описі сучасного стану, а й у виявленні тих інституційних вузлів, без розв'язання яких повноцінна інтеграція бібліотек у середовище відкритого знання залишатиметься обмеженою.

Перспективи подальших досліджень. Майбутні розвідки доцільно спрямувати на вивчення того, якою мірою освітні програми, започатковані у відповідь на зафіксовані потреби, впливають на реальні практики бібліотек у сфері Wikimedia, Open GLAM і вільного ліцензування. Перспективним є також порівняльний аналіз бібліотек, музеїв і архівів у межах української вибірки. Окремого значення набуває зіставлення результатів опитування українських бібліотек із результатами подібних досліджень у країнах Центрально-Східної Європи. Це дасть змогу побачити, чи перетворюється зафіксована нині готовність до навчання й співпраці на довготривалі інституційні зміни.

Список посилань

- Мамон, В. (2026, April). Українські бібліотеки в екосистемі Wikimedia (за даними опитування Open GLAM in Ukraine, 2025). У А. Соляник та ін. (Ред. кол.), *Культура та інформаційне суспільство XXI століття: Матеріали міжнар. наук. конф. молодих учених, 16–17 квітня 2026 р.* (У 2 Ч., Ч. 2) (с. 224–226). Харківська державна академія культури.
- Hyyönen, E. (2012). *Publishing and using cultural heritage linked data on the semantic web*. Morgan & Claypool Publishers. <https://doi.org/10.2200/S00452ED1V01Y201210WBE003>
- Siwecka, D. (2021). Awareness of linked open data among the employees of Polish libraries, archives, and museums. Results of a survey – Pilot study. *ZIN. Studia Informacyjne / Information Studies*, 59(1), 7–25. <https://doi.org/10.36702/zin.826>
- Siwecka, D. (2025, August 30). Linked Open Data (and Wikidata) awareness in Polish LAM sector – Wikicite 2025 presentation [Conference presentation]. *Wikimedia Commons*. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:WC2025_Siwecka.pdf
- Swedish Institute. (2024). *Open GLAM in Ukraine: Opening up and bringing Ukraine's cultural heritage to the Wikimedia platforms*. <https://si.se/en/projects-granted-funding/open-glam-in-ukraine-opening-up-and-bringing-ukraines-cultural-heritage-to-the-wikimedia-platforms/>
- Terras, M. (2015). Opening access to collections: The making and using of open digitised cultural content. *Online Information Review*, 39(5), 733–752. <https://doi.org/10.1108/OIR-06-2015-0193>
- Valeonti, F., Terras, M., & Hudson-Smith, A. (2019). How open is OpenGLAM? Identifying barriers to commercial and non-commercial reuse of digitised art images. *Journal of Documentation*, 76(1), 1–26. <https://doi.org/10.1108/JD-06-2019-0109>
- Van Hooland, S., & Verborgh, R. (2014). *Linked data for libraries, archives and museums: How to clean, link and publish your metadata*. Facet. <https://doi.org/10.29085/9781783300389>

Vyslinska, S. (2025). Results of the GLAM-institutions survey (Open GLAM in Ukraine 2025) [Analytical report]. *Wikimedia Commons*. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Results_of_the_GLAM-institutions_survey_\(Open_GLAM_in_Ukraine_2025\).pdf](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Results_of_the_GLAM-institutions_survey_(Open_GLAM_in_Ukraine_2025).pdf)

References

- Mamon, V. (April 2026). Ukrainian Libraries in the Wikimedia Ecosystem (based on the Open GLAM in Ukraine survey, 2025). In A. Solianyuk et al. (Eds.), *Culture and the Information Society of the XXI Century: Proceedings of the International Scientific Conference of Young Scholars, April 16–17, 2026* (In 2 vols., Vol. 2) (pp. 224–226). Kharkiv State Academy of Culture. [In Ukrainian].
- Hyvönen, E. (2012). *Publishing and using cultural heritage linked data on the semantic web*. Morgan & Claypool Publishers. <https://doi.org/10.2200/S00452ED1V01Y201210WBE003>. [In English].
- Siwecka, D. (2021). Awareness of linked open data among the employees of Polish libraries, archives, and museums. Results of a survey – Pilot study. *ZIN. Studia Informacyjne / Information Studies*, 59(1), 7–25. <https://doi.org/10.36702/zin.826>. [In English].
- Siwecka, D. (2025, August 30). Linked Open Data (and Wikidata) awareness in Polish LAM sector – Wikicite 2025 presentation [Conference presentation]. *Wikimedia Commons*. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:WC2025_Siwecka.pdf. [In English].
- Swedish Institute. (2024). *Open GLAM in Ukraine: Opening up and bringing Ukraine's cultural heritage to the Wikimedia platforms*. <https://si.se/en/projects-granted-funding/open-glam-in-ukraine-opening-up-and-bringing-ukraines-cultural-heritage-to-the-wikimedia-platforms/>. [In English].
- Terras, M. (2015). Opening access to collections: The making and using of open digitised cultural content. *Online Information Review*, 39(5), 733–752. <https://doi.org/10.1108/OIR-06-2015-0193>. [In English].
- Valeonti, F., Terras, M., & Hudson-Smith, A. (2019). How open is OpenGLAM? Identifying barriers to commercial and non-commercial reuse of digitised art images. *Journal of Documentation*, 76(1), 1–26. <https://doi.org/10.1108/JD-06-2019-0109>. [In English].
- Van Hooland, S., & Verborgh, R. (2014). *Linked data for libraries, archives and museums: How to clean, link and publish your metadata*. Facet. <https://doi.org/10.29085/9781783300389>. [In English].
- Vyslinska, S. (2025). Results of the GLAM-institutions survey (Open GLAM in Ukraine 2025) [Analytical report]. *Wikimedia Commons*. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Results_of_the_GLAM-institutions_survey_\(Open_GLAM_in_Ukraine_2025\).pdf](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Results_of_the_GLAM-institutions_survey_(Open_GLAM_in_Ukraine_2025).pdf). [In English].

Отримано: 21.01.2026

Прийнято до друку: 17.02.2026

Розділ 3. Прикладні соціокомунікаційні технології (Part 3. Applied Communication Technologies)

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.11>¹

УДК 02:004.9:378.147

O. Tur

Doctor of Sciences in Social Communications, Professor, Professor of the Department of Humanities, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk, Ukraine

oktur@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-8094-687X>

V. Shabunina

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Humanities, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk, Ukraine

shabuninaviktoria@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7957-3378>

V. Sarancha

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Humanities, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk, Ukraine

visar73@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9435-0615>

IMPROVING SCIENTIFIC TEXT COMPREHENSION SKILLS OF THE STUDENTS OF THE SPECIALITY B13 “LIBRARY, INFORMATION, AND ARCHIVAL AFFAIRS” WITHIN A DIGITAL INFORMATION ENVIRONMENT

The modern information society is characterized by a rapid growth in the volume of scientific knowledge, intensive transformation of the formats of its presentation and the spread of digital communication technologies. These processes fundamentally change the approaches to the processing of scientific information, requiring from specialists in library, information and archival affairs a sufficiently high level of information culture, the ability to critically, analytically and interpretively process scientific texts. In these conditions, the skills of analyzing and interpreting scientific texts become not only an element of academic training, but also a key component of the professional competence of future specialists in the information sphere. It is important for students of the B13 specialty not only to understand the logic and structure of scientific discourse, but also to be able to work with digital repositories, electronic scientific journals, databases, scientometric analysis systems, and also to interpret information in an interdisciplinary context. This requires developed skills in critical reading, semantic analysis, identifying main and secondary meanings, comparing data and checking their reliability.

¹ This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The article describes the main conditions and means of improving the skills and abilities of understanding an educational text in future specialists in library, information and archival work, taking into account their cognitive characteristics. The content of the concept of "understanding the text" is specified. Subjective and objective factors that influence the process of understanding an educational text by students are characterized. The level of formation of cognitive operations of understanding the text in students of the specialty B13 "Library, information and archival affairs" of Mykhailo Ostrohradskyi KrNU is determined. A set of practical tasks has been developed aimed at improving the verbal and conceptual thinking of applicants, the ability to understand the educational text taking into account their cognitive and stylistic features, students' mastery of self-control skills in information assimilation, etc.

The purpose of the study is to determine, substantiate and characterize effective conditions and means of improving the skills of analyzing and interpreting scientific texts in applicants for the specialty B13 "Library, information and archival affairs" in the conditions of the digital information environment.

The methodology. In work we've applied both general scientific and special methods, such as: theoretical analysis and synthesis, comparison, generalization, classification, pedagogical observation, descriptive method, method of expert assessments, as well as statistical methods.

The scientific novelty lies in clarifying the content and criteria for understanding educational and scientific texts, identifying factors that influence this process, as well as in developing a set of exercises to improve the skills of interpreting texts among students of specialty B13 in the digital information environment.

The practical significance of the study lies in the possibility of using its results during the professional training of students of specialty B13 "Library, information and archival affairs" in order to effectively develop the skills of analyzing and interpreting scientific and educational texts in the digital information environment.

Prospects for further research are seen in an in-depth study of the problem of forming skills in analyzing and interpreting scientific texts in applicants for the specialty B13 "Library, information and archival affairs" taking into account dynamic changes in the digital information environment, as well as further analysis of the impact of various types of digital scientific resources, in particular electronic journals, open access repositories, bibliometric and scientometric platforms, on the level of critical understanding of scientific texts.

Keywords: *educational text, perception skills, cognitive and stylistic features, B13 "Library, information and archival affairs"; course "Ukrainian language (for professional purposes)".*

О. М. Тур

доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна

В. В. Шабуніна

кандидат філологічних наук, доцент, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна

В. І. Саранча

кандидат історичних наук, доцент, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК СПРИЙНЯТТЯ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ У ДОБУВАЧІВ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА» В УМОВАХ ЦИФРОВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглядаються ключові умови підвищення здатності студентів спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» ефективно розуміти навчальні тексти, з особливою увагою до їхніх когнітивних характеристик. У дослідженні визначено поняття розуміння тексту та основні критерії, що використовуються для оцінки опанування студентами навчальних матеріалів. Окреслено фундаментальні характеристики тексту як лінгвістичної та інформаційної одиниці, а також визначено головні особливості й функції навчальних текстів. У розвідці також аналізуються як суб'єктивні, так і об'єктивні фактори, що впливають на процеси розуміння тексту студентами. Крім того, оцінюється рівень розвитку когнітивних операцій, пов'язаних з опануванням тексту, у студентів програми В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. На основі отриманих результатів пропонується структурований комплекс вправ, спрямований на розвиток вербального та концептуального мислення студентів, поліпшення їхньої здатності розуміти навчальні тексти відповідно до індивідуальних когнітивних і стилістичних відмінностей, а також розвиток навичок саморегуляції засвоєння інформації.

Ключові слова: *навчальний текст, навички розуміння, когнітивні та стилістичні особливості, В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», українська мова за професійним спрямуванням.*

Relevance of the study. The contemporary phase of information society development is marked by a substantial increase in the amount of scientific knowledge, the rapid evolution of its modes of presentation, and the widespread adoption of digital communication technologies. These transformations significantly reshape traditional approaches to the management and analysis of scientific information and impose new requirements on specialists in library, information, and archival fields, including a high level of information culture and advanced skills in critical, analytical, and interpretative engagement with scientific texts of diverse formats. In this context, modern higher education is expected to focus on the preparation of highly qualified professionals capable of creative thinking and effective application of acquired knowledge in professional practice. Such specialists should demonstrate readiness for continuous self-improvement and lifelong learning, engage in innovative activities,

exhibit academic mobility, and possess well-developed intellectual, linguistic, and communicative competencies (Shabunina et al., 2020; Tur et al., 2021).

The ability to analyse and interpret scientific texts has evolved from a purely academic skill into a fundamental component of the professional competence of future specialists in the library, information, and archival fields. Enhancing students' academic performance requires the development of a modern cognitive framework that supports a high level of perception and comprehension of written discourse. The professional effectiveness of contemporary specialists largely depends on their capacity to process textual information and assimilate new knowledge. Given that professional training has become a lifelong process, there is an increasing demand for continuous knowledge renewal and expansion. In this context, the comprehension of written texts constitutes a core element of the educational process, as they facilitate the transformation of acquired information into personally meaningful knowledge.

Statement of the problem. Scientific texts in the digital environment are acquiring new characteristics: multimodality, hypertextuality, interactivity, and variability of access levels. This complicates traditional models of reading and analysis, while opening up broad opportunities for deeper and faster content processing. For students majoring in B13, it is important not only to understand the logic and structure of scientific discourse, but also to be able to work with digital repositories, electronic scientific journals, databases, scientometric analysis systems, and interpret information in an interdisciplinary context. This requires well-developed skills in critical reading, semantic analysis, identifying primary and secondary meanings, comparing data and verifying its reliability.

Reading with comprehension is an important skill for full access to the knowledge society (Hepner et al., 2024). Reading comprehension enables the integration of knowledge, facilitating training processes and helping individuals successfully manage academic and personal situations. In higher education, this skill must equip students with the autonomy to self-direct their academic and professional learning, while also fostering critical thinking for community service.

Recent research review. Reading comprehension plays a central role in the success of higher education. It should be noted that the problems of perception and understanding of written texts by individuals was studied by I. Gudinova, R. Kyrchenko, A. Kovalenko, O. Kruhliak, A. Leontiev, T. Lukashenko, H. Mykytiuk, N. Chepeleva, E. Krivda, L. Hongli, F. Smith, W. Jeffrey, and many others. The correct understanding of a scientific and educational text is influenced not only by its structure, semantics, and language means, but also by the cognitive sphere of the individual. Thus, S. Bondar, Y. Chornenkyi, R. Gardner, P. Honey, A. Mumford, L. Romanovska, S. Symonenko, G. Witkin, and others studied the cognitive sphere of personality in general and the individual originality of cognitive style. The influence of the semantic structure of the text on its understanding is investigated by N. Chepeleva and L. Yakovenko (2011). The insufficient level of students' understanding of a scientific text was pointed out by the researchers (Handayani et al., 2018; Ntereke & Ramoroka, 2017). The idea of the need to improve students' understanding of scientific and

educational texts was also shared by A. Chebotareva (2014) and I. Hudinova (2019). Scholars saw one of the reasons for misunderstanding the content of the educational text in the disordered terminology (Tur et al., 2023). The scientists discussed the problem of teaching modern students some effective methods of comprehension of texts and processing of information contained in them (Hudinova, 2019; Kärbla et al., 2021). K. S. McCarthy and D. S. McNamara (2021) consider prior knowledge to be one of the strongest contributors to text comprehension. Teaching strategies used to improve students' comprehension of scientific texts were studied in the works of M. Ayu (2021), E. N. Al Aziz and G. Yusanti (2020). The criteria and levels of students' comprehension of the educational text were determined by V. Moliako, I. Bila and N. Vahanova (2015), K. de-la-Pena and M. J. Luque-Rojas (2021). Scientists pointed out the close relationship between reading comprehension and academic achievement (Cromley et al., 2010) and emphasised the need to monitor how well students understand the learning information, convincing that this is crucial for their learning behaviour and academic success (Van de Pol et al., 2019).

The aim of the article is to identify, justify and characterize effective conditions and means for improving the skills of analysis, interpretation and comprehension of scientific texts in students majoring in B13 "Library, Information and Archival Affairs" in the digital information environment.

Presentation of the main research findings. In a modern higher education institution, there are various types of student learning activities. Each of them requires students to be able to work with a text and understand its content, i.e. to acquire new knowledge that would reflect the essence of things, combine what they know with what they have just read and transform previous disparate information into a system of knowledge. K. de-la-Pena and M. J. Luque-Rojas (2021) think, that "regardless of the educational context, in any university discipline, preparing essays or developing arguments are formative tasks that require a deep level of reading comprehension (inferences and transformation of information) that allows the elaboration of a situation model, and not having this level can lead to limited formative learning". So, the effectiveness of learning activities is closely related to the ability to operate the basic cognitive operations of text comprehension.

Text comprehension is the process of generating and assimilating meanings, the main characteristics of which are the identification and reconstruction of the concept of the original message and synthesis, the generation of a new meaning. It is a complex analytical and synthetic process that is primarily aimed at building the semantic structure of the original message, which is carried out through a number of cognitive comprehension operations (Chepelieva & Yakovenko, 2011; Chepelieva, 2015; Chepelieva et al., 2023). Comprehension is considered to be an analytical and synthetic activity that results in the internal speech of the subject generating thoughts equivalent to the content of the text being perceived (Chebotarova, 2014). In our opinion, comprehension of an educational text is an adequate reflection (in accordance with the intention of the text author) of the text message in the mind of an individual.

A meaningful text further develops and structures the recipient's cognitive and social practices. Effective comprehension of an educational text is possible provided that students are fluent in information, organise and plan their reading, have developed basic cognitive operations and techniques of dialogical interaction with the text, and are able to critically evaluate what they have read and use it in their future activities (Hudinova, 2019). The formation of cognitive operations of text comprehension, such as structuring and restructuring information, will undoubtedly lead to an increase in the culture of mental work of the future specialists in library and information science.

An educational text has cognitive value, is a source of educational information that determines the content of the discipline; it updates students' general and professional knowledge in a particular subject area; it has a special form of presentation of educational content. Thus, an educational text is a coherent, connected, systematically organised educational resource created for educational purposes, intended for mastering the content of a discipline, and serving as a means of shaping students' consciousness, new knowledge and skills (Chebotarova, 2014). The task of a scientific and educational text is to prove certain hypotheses and to argue them; to present scientific problems in an accurate systematic way; to explain and formulate regularities and laws. In order to ensure understanding of a text, thoughts are presented in such a sequence that one statement follows from the previous one and prepares for understanding the next. Therefore, understanding is a consistent change in the structure of the situation reproduced in the mind and the movement of the conceivable centre of this situation from one element to another.

Subjective and objective factors influence the process of comprehension of an educational text. Objective factors include the features of the text itself (informative content of the text; complexity of sentences or text structure; abstractness of the presentation of facts; text composition and semantic structure; logical and semantic structure; form of presentation of educational information). Subjective features include individual psychological characteristics (age; level of proficiency in the language of the text; prior knowledge; individual / cognitive experience; motivation for understanding the educational text; feelings and emotions when understanding the educational text; ability to intellectual reflection; arbitrariness of mental actions; development of reading skills; cognitive / stylistic characteristics of the subject) (Chebotarova, 2014). The cognitive style is a stable individual characteristic of the ways a person interacts with the information field.

In order to determine the level of students' comprehension of educational and scientific texts an experimental study was conducted. 45 students of the speciality B13 "Library, Information, and Archival Affairs" took part in it. The students were asked to make a summary of the academic text "Scientific Style and Its Means in Professional Communication", since text summarisation involves the use of all comprehension operations and is a compressed and restructured presentation of the content of a work.

When analysing students' summaries of an educational text, we took into account the extent to which students are aware of its content, whether they structure

information correctly, whether they accurately collapse and expand meaning, compare and group educational information, whether they perform semantic division, as well as compression and semantic narrowing of information.

As a result of the experimental study, we have identified students with high, intermediate, low and extremely low levels of development of cognitive operations of text comprehension. 5 students (11,11 %) *with a high level* of comprehension of the educational text fully reflected the semantic organisation of the author's text, accurately revealed and summarised the content of certain provisions of the text, made independent conclusions, demonstrated the ability to paraphrase the educational text, cited the views of other authors on the problem, expressed a critical attitude to information and argued their point of view, gave examples from their own experience, explained the application of the material presented in practical every day and professional activities, demonstrated their interest in the educational text. *An intermediate level* of comprehension of the text was demonstrated by 14 students (31,11 %). They incompletely reflected the external structure of the text but retained its main points, expressed critical opinions about certain elements of the text but argued superficially, gave their own examples but by analogy with the teacher's examples, made independent conclusions but with some inaccuracies, and demonstrated difficulties in evaluating the educational text. 20 students (44,44 %) *with a low level* of text comprehension were unable to arrange textual content blocks in a logical and semantic sequence; made mistakes when paraphrasing the text, incorrectly revealed the meaning of certain statements in the text, made inaccurate conclusions, had difficulty arguing their views, and found it difficult to give examples and evaluate the content of the text. 6 students (13,33 %) *with an extremely low level* of comprehension misinterpreted the main points of the text, were unable to paraphrase the text, incorrectly summarised the information, were unable to express their attitude to the content of the text and provide their own examples.

Based on the results (Fig.1), it can be concluded that students have insufficient mastery of the basic cognitive operations of text comprehension and methods of dialogical interaction with the text. This necessitates the development of such skills.

Within the course "Ukrainian Language for Professional Purposes", students enrolled in the B13 "Library, Information, and Archival Affairs" programme at Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University engage in the analysis of professional scientific and educational texts, which contributes to the development of their language and communicative competence as well as the enhancement of cognitive operations involved in text comprehension. The instructional activities include retelling textual content, formulating questions based on the text, creating outlines, paraphrasing, identifying key ideas and evaluative judgments, reducing texts through compression techniques, determining the main idea, completing texts with missing lexical units, predicting subsequent content, and producing theses, annotations, and summaries. In addition, students are systematically guided to reflect on cognitive processes influencing text comprehension, encouraged to develop their cognitive and stylistic characteristics, improve communication skills, and cultivate motivation for self-directed learning and continuous professional development.

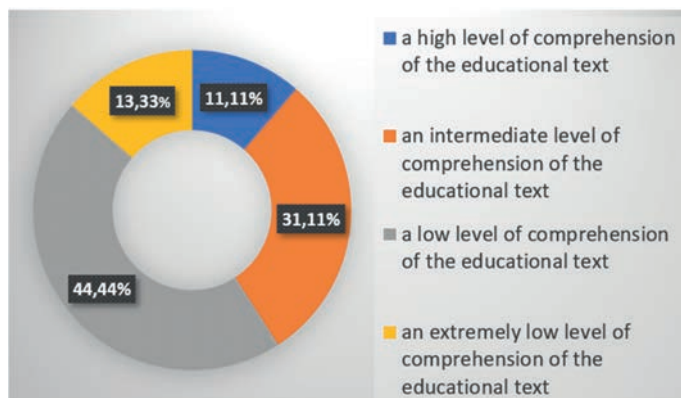

Fig. 1. The level of development of cognitive operations of text comprehension among students of the speciality B13 "Library, Information, and Archival Affairs" of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University.

To enhance students' ability to comprehend academic texts, it is appropriate to incorporate exercises aimed at developing verbal and conceptual thinking, which constitutes an essential intellectual component of cognitive activity and serves as a foundation for the formation of cognitive-stylistic strategies and the acquisition of universal, effective modes of action. One such example is the exercise "Restoring Order", designed to foster the ability to establish logical relationships between lexical units within proverbs. The task is to restore the order of words in proverbs, such as: *Better, never, late, then; Beauty, eye, beholder, of, the, is, in the; All, glitters, that, gold, is, not; Out, mind, sight, of, out, of; The, hell, road, paved, to, good, is, with, intentions; God, those, helps, who, themselves, help; He, best, laughs, last, who, laughs.*

Effective text comprehension is facilitated through systematic practice in establishing analogical relationships between key concepts. The effect of analogies on the comprehension of scientific texts was studied by J. Wiley, A. J. Jaeger, A. R. Taylor, and T. D. Griffin (2018). We think that analogy allows us to understand the meaning of a text more deeply and to see hidden relationships. Analogy often serves as a basis for making assumptions and hypotheses. For activating this mental operation, in our classes we offer students to create their own analogies using the given word pairs: *gravity – planets, programmer – code, architect – building, philosopher – wisdom* or compare words such as *aeroplane – bird, sun – lamp, encyclopaedia – brain, snake – gymnast*, etc. and find the similarities and differences.

Conclusion. Thus, comprehension of scientific texts constitutes a fundamental factor of academic success in higher education. An essential condition for effective instruction at the tertiary level is the assessment of students' depth of understanding of educational texts. Such diagnostic procedures should be implemented at the initial stages of study, as they enable a more informed organisation and self-regulation of

students' learning activities. Since cognitive style reflects individual intellectual characteristics, the educational process should be structured in a way that allows these dominant features to be realised in learning. Assessing the level of academic text comprehension provides a basis for further pedagogical interventions aimed at enhancing and developing students' analytical and interpretative skills.

Unfortunately, numerous studies indicate that students often demonstrate insufficient levels of scientific text comprehension. In our view, the most effective approaches to enhancing this competence involve actively engaging students' cognitive processes, increasing the volume of academic texts read within a given timeframe, and promoting reflective practices such as evaluating one's own achievements and exercising self-monitoring during text comprehension. Additionally, performing tasks directly related to the content of the text, such as interpreting key concepts, retelling material, formulating dialogic questions, creating text outlines, identifying essential connections, compressing and summarising content, highlighting main ideas, inserting missing lexical elements, predicting subsequent information, and preparing theses, annotations, and summaries, contributes to the development of analytical, interpretative, and critical thinking skills essential for academic success.

Prospects for further research lie in an in-depth study of the problem of developing skills in analysing and interpreting scientific texts among students majoring in B13 "Library, Information and Archival Affairs" taking into account the dynamic changes in the digital information environment, as well as further analysis of the impact of various types of digital scientific resources, in particular electronic journals, open access repositories, bibliometric and scientometric platforms, on the level of understanding and critical comprehension of scientific texts.

Список посилань

- Гудінова, І. Л. (2019). Креативний конспект як результат глибокого та повного розуміння навчального тексту. *Актуальні проблеми психології*, 12(25), 76–83.
- Моляко, В. О., Біла, І. М., & Ваганова, Н. А. (2015). *Організація творчого сприймання на різних вікових рівнях [методичні рекомендації]*. Педагогічна думка.
- Чеботарьова, А. І. (2014). *Когнітивно-стильові особливості розуміння студентами навчального тексту* [Дисертація кандидата]. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського.
- Чепелева, Н. В. (2015). *Текст і читач*. Видавництво ЖДУ ім. І. Франка.
- Чепелева, Н. В., & Яковенко, Л. В. (2011). Вплив смислової структури тексту на його розуміння читачем. *Актуальні проблеми психології*, 2(7), 79–89
- Чепелева, Н., Смульсон, М., Рудницька, С., & Ширяєва, Л. (2023). Психолого-педагогічні проблеми розуміння студентами текстів в умовах цифровізації навчання. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*, (22), 127–141. <https://doi.org/10.31392/iscs.2023.22.127>
- Ауу, М. (2021). Applying text feature walks strategy in higher education to improve students' reading comprehension. *Journal of English Teaching*, 7(3), 354–365. <https://doi.org/10.33541/jet.v7i3.3077>

- Aziz Al, E. N., & Yusanti G. (2020). Increasing students' reading comprehension skill by using written text book. *English Education: Journal of English Teaching and Research*, 5(2), 179–186. <https://doi.org/10.29407/jetar.v5i2.14500>
- Cromley, J. G., Snyder-Hogan, L. E., & Luciw-Dubas, U. A. (2010). Reading comprehension of scientific text: A domain-specific test of the direct and inferential mediation model of reading comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 102(3), 687–700. <https://doi.org/10.1037/a0019452>
- De-la-Pena, K., & Luque-Rojas, M. J. (2021). Levels of reading comprehension in higher education: Systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 12, 1–11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.712901>
- Handayani, W., Setiawan, W., Sinaga, P., & Suhandi, A. (2018). Students' reading comprehension skills of science and physics texts. *Jurnal Inovasi Pendidikan IPA*, 4(2), 203–211. <https://doi.org/10.21831/jipi.v4i2.21633>
- Hepner, S. L., Oudman, S., Carlson, T. E., van de Pol, J., & van Gog, T. (2024). Improving (meta)comprehension: Feedback and self-assessment. *Learning and Instruction*, 92, 101922, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2024.101922>
- Kärbla, T., Uibu, K., & Männamaa, M. (2021). Teaching strategies to improve students' vocabulary and text comprehension. *European Journal of Psychology of Education*, 36, 553–572. <https://doi.org/10.1007/s10212-020-00489-y>
- McCarthy, K. S., & McNamara, D. S. (2021). The multidimensional knowledge in text comprehension framework. *Educational Psychologist*, 56(3), 196–214. <https://doi.org/10.1080/00461520.2021.1872379>
- Ntereke, B., & Ramoroka, B. (2017). Reading competency of first-year undergraduate students at University of Botswana: A case study. *Reading & Writing*, 8(1) a123, 1–11. <https://doi.org/10.4102/rw.v8i1.123>
- Shabunina, V., Tur, O., & Sarancha, V. (2020). Foreign language communicative competence as a factor of improving the quality of electrical engineering students professional training. In *2020 IEEE Problems of Automated Electrodrive. Theory and Practice (PAEP)* (pp. 1–5). Kremenчук Mykhailo Ostrohradskyi National University. <https://doi.org/10.1109/PAEP49887.2020.9240853>
- Tur, O., Doroshenko, S., Sivyakova, G., Butyrina, M., Sprinsyan, V., & Shabunina V. (2023). Modern Ukrainian electrotechnical terminology: Normative aspect of term formation and term usage. In *2023 IEEE 5th International Conference on Modern Electrical and Energy System (MEES), September 27–30.* (pp. 1–6). Kremenчук Mykhailo Ostrohradskyi National University. <https://doi.org/10.1109/MEES61502.2023.10402390>
- Tur, O., Shabunina, V., Butyrina, M., Tur, A., Krot, V., & Mytashop D. (2021). Psychological and educational conditions for developing intellectual competence of electrical engineering students. In *2021 IEEE International Conference on Modern Electrical and Energy Systems (MEES)* (pp. 1–5). <https://doi.org/10.1109/MEES52427.2021.9598774>
- Van de Pol, J., de Bruin, A.B.H., van Loon, M. H., & van Gog, T. (2019). Students' and teachers' monitoring and regulation of students' text comprehension: Effects of comprehension cue availability. *Contemporary Educational Psychology*, 56, 236–249. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2019.02.001>
- Wiley, J., Jaeger, A. J., Taylor, A. R., & Griffin, T. D. (2018). When analogies harm: The effects of analogies on meta-comprehension. *Learning and Instruction*, 55, 113–123. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2017.10.001>

References

- Hudinova, I. L. (2019). Creative notes as a result of deep and complete understanding of educational texts. *Current issues in psychology: Aktualni problemy psicholohii*, 12(25), 76–83. [In Ukrainian].
- Moliako, V. O., Bila, I. M., & Vahanova, N. A. (2015). *Organization of creative perception at different age levels* [methodological recommendations]. Pedahohichna dumka. [In Ukrainian].
- Chebotarova, A. I. (2014). *Cognitive and stylistic features of students' understanding of educational texts* [Candidate's dissertation]. South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky. [In Ukrainian].
- Chepelieva, N. V. (2015). *Text and reader*. I. Franko Zhytomyr State University Publishing House. [In Ukrainian].
- Chepelieva, N. V., & Yakovenko, L. V. (2011). The influence of the semantic structure of a text on its comprehension by the reader. *Aktualni problemy psicholohii*, 2(7), 79–89. [In Ukrainian].
- Chepelieva, N., Smulson, M., Rudnytska, S., & Shyriaieva, L. (2023). Psychological and pedagogical problems of students' understanding of texts in the context of digitalization of education. *Mizhdystylinarni doslidzhennia skladnykh system*, (22), 127–141. <https://doi.org/10.31392/iscs.2023.22.127>. [In Ukrainian].
- Ayu, M. (2021). Applying text feature walks strategy in higher education to improve students' reading comprehension. *Journal of English Teaching*, 7(3), 354–365. <https://doi.org/10.33541/jet.v7i3.3077>. [In English].
- Aziz Al, E. N., & Yusanti G. (2020). Increasing students' reading comprehension skill by using written text book. *English Education: Journal of English Teaching and Research*, 5(2), 179–186. <https://doi.org/10.29407/jetar.v5i2.14500>. [In English].
- Cromley, J. G., Snyder-Hogan, L. E., & Luciw-Dubas, U. A. (2010). Reading comprehension of scientific text: A domain-specific test of the direct and inferential mediation model of reading comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 102(3), 687–700. <https://doi.org/10.1037/a0019452>. [In English].
- De-la-Pena, K., & Luque-Rojas, M. J. (2021). Levels of reading comprehension in higher education: Systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 12, 1–11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.712901>. [In English].
- Handayani, W., Setiawan, W., Sinaga, P., & Suhandi, A. (2018). Students' reading comprehension skills of science and physics texts. *Jurnal Inovasi Pendidikan IPA*, 4(2), 203–211. <https://doi.org/10.21831/jipi.v4i2.21633>. [In English].
- Hepner, S. L., Oudman, S., Carlson, T. E., van de Pol, J., & van Gog, T. (2024). Improving (meta)comprehension: Feedback and self-assessment. *Learning and Instruction*, 92, 101922, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2024.101922>. [In English].
- Kärbla, T., Uibu, K., & Männamaa, M. (2021). Teaching strategies to improve students' vocabulary and text comprehension. *European Journal of Psychology of Education*, 36, 553–572. <https://doi.org/10.1007/s10212-020-00489-y>. [In English].
- McCarthy, K. S., & McNamara, D. S. (2021). The multidimensional knowledge in text comprehension framework. *Educational Psychologist*, 56(3), 196–214. <https://doi.org/10.1080/00461520.2021.1872379>. [In English].

- Ntereke, B., & Ramoroka, B. (2017). Reading competency of first-year undergraduate students at University of Botswana: A case study. *Reading & Writing*, 8(1) a123, 1–11. <https://doi.org/10.4102/rw.v8i1.123>. [In English].
- Shabunina, V., Tur, O., & Sarancha, V. (2020). Foreign language communicative competence as a factor of improving the quality of electrical engineering students professional training. In *2020 IEEE Problems of Automated Electrodrive. Theory and Practice (PAEP)* (pp. 1–5). Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University. <https://doi.org/10.1109/PAEP49887.2020.9240853>. [In English].
- Tur, O., Doroshenko, S., Sivyakova, G., Butyrina, M., Sprinsyan, V., & Shabunina V. (2023). Modern Ukrainian electrotechnical terminology: Normative aspect of term formation and term usage. In *2023 IEEE 5th International Conference on Modern Electrical and Energy System (MEES), September 27–30.* (pp. 1–6). Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University. <https://doi.org/10.1109/MEES61502.2023.10402390>. [In English].
- Tur, O., Shabunina, V., Butyrina, M., Tur, A., Krot, V., & Mytashop D. (2021). Psychological and educational conditions for developing intellectual competence of electrical engineering students. In *2021 IEEE International Conference on Modern Electrical and Energy Systems (MEES)* (pp. 1–5). <https://doi.org/10.1109/MEES52427.2021.9598774>. [In English].
- Van de Pol, J., de Bruin, A.B.H., van Loon, M. H., & van Gog, T. (2019). Students' and teachers' monitoring and regulation of students' text comprehension: Effects of comprehension cue availability. *Contemporary Educational Psychology*, 56, 236–249. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2019.02.001>. [In English].
- Wiley, J., Jaeger, A. J., Taylor, A. R., & Griffin, T. D. (2018). When analogies harm: The effects of analogies on meta-comprehension. *Learning and Instruction*, 55, 113–123. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2017.10.001>. [In English].

Отримано: 25.12.2025

Прийнято до друку: 19.01.2026

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.12>

УДК 930.25:004:929.52

А. Ю. Спектор

аспірант, кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

artur.y.spektor@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4176-9177>

Р. О. Корж

професор, кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

roman.o.korzh@lpnu.ua

<https://orcid.org/0009-0001-2782-4320>

**МЕТОДОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ АРХІВНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ:
ДОСВІД NATIONAL ARCHIVES AND RECORDS ADMINISTRATION
ЯК ЕТАЛОН ДЛЯ РОЗБУДОВИ ЦИФРОВИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ
ГЕНЕАЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ**

У статті обґрунтовано необхідність переходу від традиційних фондоцентричних методів архівування до об'єктно-орієнтованих міжнародних стандартів опису даних у контексті цифровізації архівної галузі України. На основі аналізу методології Національного управління архівів та документації США (National Archives and Records Administration — NARA) висвітлено переваги створення машиночитаних масивів метаданих над простим графічним відтворенням документів. Розглянуто концепцію комплексного управління якістю (Quality Management), процеси OCR-транскрибування. Виявлено обмеження ієрархічного фондування та доведено, що впровадження уніфікованих класифікаторів і динамічних систем опису суттєво підвищує аналітичний потенціал цифрових архівів. Підкреслено роль новітніх підходів у забезпеченні точності та гнучкості пошукових алгоритмів, що є визначальним для сучасних генеалогічних досліджень і збереження достовірної соціальної пам'яті.

Ключові слова: *цифрові архіви, генеалогічні дослідження, архівні фонди, класифікатор, документи, National Archives and Records Administration.*

A. Spektor

postgraduate student, Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

R. Korzh

Professor, Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

**METHODOLOGICAL TRANSFORMATION OF ARCHIVAL
CLASSIFICATION: THE NATIONAL ARCHIVES AND RECORDS
ADMINISTRATION EXPERIENCE AS A STANDARD FOR DIGITAL
SYSTEMS DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GENEALOGICAL
RESEARCH IN UKRAINE**

The purpose of the study. The article aims to substantiate the necessity of transitioning from traditional funds-centric archiving methods to object-oriented international data

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

description standards within the context of the large-scale digitalization of Ukraine's archival sector. Unlike existing approaches focused on simple graphical reproduction of documents, this work proves the importance of creating machine-readable metadata arrays. Special attention is paid to the role of unified classifiers in increasing the efficiency of genealogical research, where search algorithm flexibility and scientific source verification are decisive factors in forming reliable social memory.

The methodology. The research methodology is based on a comparative analysis of Ukrainian archival standards and the methodological approaches of National Archives and Records Administration (NARA) (USA). The study employs general scientific methods of analysis and synthesis to identify the essence of item-level documentation. Using case studies of XIX-century genealogical documents (Revision lists), UML modeling and JSON structuring were applied to demonstrate the architectural differences between hierarchical and object-oriented data models.

The scientific novelty. Conceptual justification for the transition from "document-centric" to "data-centric" archiving in Ukraine. A new vector for archival science development is proposed through the integration of international object-oriented description standards with domestic socio-communication practices.

The practical significance centers on the application of NARA's object-oriented digitalization models to facilitate the technological transformation of Ukrainian archives into dynamic knowledge bases.

Conclusions. Digitalization in the archival field must transcend simple scanning. The implementation of NARA's object-oriented classification allows for the transformation of archives from passive repositories into dynamic knowledge bases. This transition is essential for ensuring search flexibility, data authenticity, and the integration of Ukrainian archival heritage into the global digital space.

Keywords: *digital archives, genealogical research, archival collections, classification system, documents, National Archives and Records Administration.*

Актуальність теми дослідження полягає в активних змінах та цифровізації архівної справи, що трансформується з технічного процесу копіювання в стратегічне управління інтелектуальними даними. Попри вагомі здобутки України у створенні «Міжархівного пошукового порталу» та впровадженні систем класу "Archium", вітчизняна практика все ще базується на традиційній фондоцентричній ієрархії, що суттєво обмежує аналітичний потенціал цифрових архівів у сучасному IT-середовищі. Вивчення досвіду урядового агентства NARA є важливим етапом у поліпшенні класифікації архівних документів, оскільки їх методологія об'єктно-орієнтованого опису на рівні окремих записів дозволяє інтегрувати архівні масиви в системи Big Data та штучного інтелекту (ШІ) для подальшого аналізу. Порівняльний аналіз західних критеріїв успіху з поточними процесами гармонізації українських стандартів дозволить визначити оптимальну архітектуру класифікаторів для новітніх інформаційних систем. Це забезпечить не лише збереження візуальних образів документів, а й створення юридично значущих, машиночитаних баз даних, здатних задовольнити зростаючі запити сучасних генеалогічних та історичних досліджень.

Постановка проблеми. Традиційні методи класифікації, орієнтовані на ієрархічне фондування, часто не забезпечують належної гнучкості та швидкості обробки даних, що стає суттєвою перешкодою під час проведення генеалогічних досліджень. Сучасний користувач потребує не лише візуального доступу до документа, а й наявності глибокої машиночитаної структури, здатної підтримувати складні пошукові запити на рівні конкретного запису. Вивчення й адаптація міжнародних стандартів, зокрема комплексних методологічних підходів NARA, забезпечить ефективне керування процесами зберігання та подальшої аналітичної обробки архівних документів. Упровадження практик NARA, основаних на принципах об'єктно-орієнтованої класифікації та системної валідації, дозволить трансформувати статичні архіви в динамічні бази даних, що надасть дослідникам гнучкість у пошуку, забезпечення високої достовірності отриманих результатів та створить фундамент для розбудови вітчизняних інформаційних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. М. Горслі (Horsley, 2024) описав нові правила, які встановлюють стандарти та рекомендації для оцифрування архівних документів. У розвідці розкрито концепцію комплексного управління якістю (Quality Management), що визначає специфіку формування багаторівневих метаданих, та описано процедури верифікації цифрових об'єктів, які забезпечують їх функціональну відповідність вимогам сучасного цифрового середовища.

У праці R. B. Dikow та ін. (2023) розглянуто проблематику використання, верифікації та класифікації цифрових і архівних колекцій у добу ШІ. Науковці Смітсонівського інституту представили розроблену «Заяву про цінності ШІ» (AI Values Statement)¹ та детальний план упровадження його використання під час збору, систематизації й інтелектуального аналізу даних. Дослідники підкреслюють необхідність переходу від статичних метаданих до динамічних систем. Цей підхід дозволяє масштабувати процеси ідентифікації сутностей (імен, географічних назв тощо) та повнотекстового пошуку. Це є визначальним для підвищення доступності архівних фондів, що відповідає принципам NARA.

Л. Ковальська та інші співавтори (Ковальська та ін., 2024) аналізують сучасний стан розвитку національних інформаційних ресурсів, наголошуючи на важливості впровадження уніфікованих стандартів опису, що забезпечують інтеграцію українського сегмента у світовий науково-інформаційний простір. У розвідці акцентується на переході від статичного збереження до створення динамічних електронних каталогів та порталів, які базуються на принципах відкритого доступу й високої машиночитаності даних.

У роботі А. Спектора та співавторів (Спектор та ін., 2024) розглянуто стан розробленості проблеми цифровізації архівної справи та висвітлення ключової ролі інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення ефективного функціонування архівів. Результати аналізу свідчать про підвищений інтерес до

1 Smithsonian. (n.d.). *Smithsonian Institution's Statement on the Use of Artificial Intelligence (AI)*. Retrieved February 3, 2026 from <https://www.si.edu/about/ai-use-statement>

архівних досліджень, що сприяє піднесенню української архівної галузі на новий рівень розвитку та її уніфікації за міжнародними стандартами.

Мета статті — обґрунтувати необхідність переходу від традиційних фондоцентричних методів архівування до об'єктно-орієнтованих міжнародних стандартів опису даних у контексті цифровізації архівної галузі України. На відміну від наявних підходів, орієнтованих на просте графічне відтворення документів, у розвідці доводиться важливість створення машиночитаних масивів метаданих. Особлива увага приділяється ролі уніфікованих класифікаторів у підвищенні ефективності генеалогічних досліджень, де гнучкість пошукових алгоритмів та наукова верифікація джерел стають визначальними чинниками формування достовірної соціальної пам'яті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Архівні записи містять велику кількість різних відомостей, які можуть різнитись за наповненням і структурою, а їх класифікація є важливим елементом системи збереження та опрацювання. У світі існують різні системи класифікації, за якими документи зберігаються в інформаційних системах, від цього залежить їх відображення в електронних каталогах і структура відповідно до формату цих даних.

В Україні класифікація й оцифрування архівних документів регулюються національними стандартами, наказами Міністерства юстиції та методичними рекомендаціями Державної архівної служби.

Ключова відмінність класифікацій архівних документів полягає в переході від фондоцентричності до об'єктно-орієнтованих моделей: якщо в Україні домінує ієрархія «Фонд – Опис – Справа», то західні системи, зокрема Національне управління архівів та документації (NARA, США), фокусуються на описі на рівні окремого запису. Це дозволяє інтегрувати дані в аналітичні екосистеми Big Data та здійснювати повнотекстовий пошук. На відміну від вітчизняного підходу, де цифровізація часто обмежується створенням графічних образів, стандарти США та Європи (FADGI, ISO 19264) передбачають глибоку метадати-зацію та автоматизовану валідацію тексту, що надає цифровим об'єктам повної юридичної й наукової автономності від паперових носіїв.

На відміну від західних країн, українська система перебуває на етапі активної гармонізації з міжнародними вимогами (зокрема перехід на ДСТУ 2732:2023 та впровадження проєкту «е-Архів»), тому надзвичайно важливо врахувати досвід архівів Сполучених Штатів Америки і Європи.

NARA є національним зберігачем документів. Понад 95% записів у Національному архіві розсекречено, тобто вони доступні всім дослідникам. Багато записів доступні на мікрофільмах, а понад 1,8 млн цифрових зображень документів можна переглянути в онлайн-каталозі. NARA розробила систему Electronic Records Archives (ERA), метою якої є зберігання та накопичення цифрових архівних фондів (About the ERA 2.0 Project, n. d.).

NARA у своїй діяльності у сфері класифікації архівних документів використовує комплекс стандартів, настанов та нормативних актів, таких як:

- посібник з вимог до даних життєвого циклу (Lifecycle Data Requirements Guide) (LCDRG). Він визначає структуру метаданих для всіх рівнів архівного опису, містить детальний опис кожного елемента даних (поля), вимоги до їхнього заповнення (Mandatory, Optional), ієрархічні зв'язки між Фондом (Record Group), Серією (Series) та Одиницею зберігання (Item);
- Record Group Explorer та Guide to Federal Records (NARA) використовує унікальну систему Record Groups (RG) — групи документів, сформовані за принципом походження (provenance) від конкретного державного органу. Зазначено перелік усіх номерних груп документів (наприклад, RG 29 — Бюро перепису населення);
- General Records Schedules (GRS): визначає класифікацію документів за їхніми функціями та термінами зберігання, класифікацію адміністративних, кадрових, фінансових і технічних документів, які є спільними для всіх федеральних відомств;
- нормативні вимоги до цифрових документів (36 CFR Part 1236): визначає вимоги до форматів файлів (TIFF, PDF/A), роздільної здатності та обов'язкових технічних метаданих для передання в електронний архів (Electronic Records Management (36 CFR Part 1236), n. d.);
- ресурси для генеалогів (Resources for Genealogists) (NARA Genealogy).

Слід зазначити, що LCDRG регламентує, як саме інформація про документи має бути структурована та класифікована, щоб залишатися зрозумілою й доступною протягом десятиліть. Для розробника класифікатора генеалогічних даних цей документ є еталонною схемою, за якою проектується і будується база даних (Lifecycle Data Requirements Guide Table of Contents, n. d.).

Також важливе те, що LCDRG базується на принципі дескриптивної ієрархії. Кожен рівень має свій набір метаданих, які успадковуються нижчими рівнями:

- Record Group (RG) / Collection — найвищий рівень, на якому фіксується історія походження та загальний контекст архівного документа;
- Series — група документів, об'єднаних за функцією або формою;
- File Unit — конкретна справа або тека;
- Item — найнижчий рівень, що представляє окремий документ, лист або запис у книзі (наприклад, конкретний запис про народження особи).

Посібник розподіляє всі відомості на категорії за їхнім функціональним призначенням, тобто на обов'язкові (Mandatory) та умовні елементи (Optional/Conditional) (Lifecycle Data Requirements Guide Table of Contents, n. d.).

До обов'язкових документів належать поля, без яких цифровий документ не може бути прийнятий до цифрового архіву. До них належать: Title (лаконічна та змістовна назва об'єкта), Creator (установа чи особа, що створила документ), Inclusive Dates (точний час створення або період, який охоплює документ), Scope and Content Note (стислий опис того, про що цей документ/серія), Access Restriction (чи є документ публічним, чи містить конфіденційну інформацію) (Lifecycle Data Requirements Guide Table of Contents, n. d.).

До умовних елементів належать поля, які додають можливості для детальнішого та глибшого пошуку в архівному фоні. Ці поля стосуються географічної прив'язки, контрольованого словника імен для ідентифікації згадуваних осіб, мова, якою написаний документ, дані про фізичне місцезнаходження оригіналу (Lifecycle Data Requirements Guide Table of Contents, n. d).

Згідно з методичними положеннями LCDRG, особлива увага приділяється життєвому циклу цифрового об'єкта, зокрема механізмам перетворення графічної інформації в машиночитний текст. У межах класифікатора це реалізується через розмежування процесів автоматизованої генерації та експертної верифікації даних (Electronic Records Management (36 CFR Part 1236), n. d).

У праці М. Горслі (Horsley, 2024) зазначено, що NARA впровадило нові регламенти, що встановлюють стандарти для цифровізації державних записів. Ці норми є частиною стратегії переходу до повністю електронного уряду, що надає федеральним відомствам повноваження знищувати оригінали документів після їх переведення в цифровий формат, який стає офіційною копією для зберігання. Специфікації базуються на міжнародних стандартах, таких як ISO 19264, Metamorfoze та рекомендаціях FADGI. Упроваджуючи ці технічні вимоги, NARA визначила мінімальні стандарти для цифрових сурогатів, які мають таку саму юридичну та доказову силу, як і паперові оригінали.

NARA пропонує концепцію «Тотального управління якістю» (Total Quality Management), яка розглядає цифровізацію як комплексний виробничий процес. Метою управління якістю в проєкті є запобігання дефектам до їх виникнення, що є найбільш ефективною та економічно вигідною стратегією, яка передбачає наступні положення:

- процесна модель розглядає цифровізацію як процес виробництва зображень, що базується на забезпеченні якості для встановлення специфікацій та контролю якості для виявлення дефектів;
- інтегрований підхід передбачає: регламенти NARA можна вважати документом тотального управління якістю, що об'єднує практики діловодства, стандарти якості зображень, інспектування та валідацію;
- автоматизація передбачає побудову процесів таким чином, що людське втручання обмежене лише тими фазами, які не підлягають автоматизації. (Horsley, 2024).

Критерії успіху (Success Criteria), розроблені NARA, є аналітичною моделлю, призначеною для мінімізації ризиків при переведенні документів постійного зберігання в цифрову форму. Згідно з методичними рекомендаціями, неналежне управління процесом цифровізації може призвести до створення неповних або недостатньо якісних цифрових копій, які не зможуть виконувати ті самі функції, що й оригінали (Horsley, 2024).

Для запобігання цим ризикам критерії успіху структуровані навколо чотирьох ключових концепцій (див. Рисунок 1):

1. Сегмент політик (Policies) встановлює нормативну базу управління проєктом, охоплюючи регламенти роботи з документами, стандарти якості,

- вимоги до професійної підготовки персоналу та процедури офіційної валідації копій.
2. Напрямок систем (Systems) визначає вимоги до технічної інфраструктури, що забезпечує інтелектуальний контроль, індексацію, формування метаданих, тестування обладнання, надійне архітектурне зберігання цифрових об'єктів.
 3. Концепція доступу (Access) спрямована на забезпечення довготривалої придатності документів до використання шляхом регулювання прав доступу, безперервного моніторингу цілісності інформаційних активів і застосування стандартизованих форматів файлів.
 4. Розділ розпорядження (Disposition) регламентує правові аспекти життєвого циклу записів, ґрунтуючись на графіках зберігання, вимогах GRS 4.5 та умовах передання оцифрованих матеріалів до архівних установ (Success Criteria for Digitizing Permanent Records, n. d.).

Рис. 1. Критерії успіху та управління якістю NARA (Horsley, 2024).

У структурі метаданих NARA виокремлюються два взаємопов'язані компоненти, що відповідають за текстову репрезентацію документа: Автоматизована транскрипція (Optical Character Recognition – OCR) та Верифікація та валідація даних (OCR Transcription Validation).

Автоматизована транскрипція — поле, призначене для зберігання текстового масиву, отриманого шляхом алгоритмічного розпізнавання друкованих або рукописних знаків безпосередньо із цифрового образу документа. Текст генерується автоматично програмним забезпеченням NARA або авторизованих

партнерів. OCR-інструменти фіксують лексеми в їхній автентичній формі, відтворюючи написання точно за оригіналом. Попри ймовірну наявність технічних похибок розпізнавання, цей шар даних є важливим для забезпечення повнотекстового пошуку, індексації та розширення можливостей доступу до архівних фондів (Contribution Type: Optical Character Recognition (OCR) Transcription Validation, n. d).

Верифікація та валідація даних відображає результати інтелектуальної обробки вже існуючої машинної транскрипції. Поле дозволяє фіксувати результати перегляду, редагування й коригування тексту, згенерованого алгоритмами. Процес здійснюється кваліфікованими співробітниками архіву або залученими членами експертної спільноти (crowdsourcing). Це дозволяє усунути помилки автоматичного розпізнавання та підтвердити достовірності текстового контенту (Contribution Type: Optical Character Recognition (OCR) Transcription Validation, n. d)

NARA було розроблено методичні рекомендації для проведення користувачами генеалогічних досліджень, що передбачає набір рекомендацій стосовно підготовчих етапів, оцінки наявних знань, вивчення широкого спектра інформаційних ресурсів та етапи завершення досліджень згідно з вимогами LCDRG. У рекомендаціях зазначаються правила пошуку за каталогами, рекомендації щодо того, як краще шукати необхідну інформацію, враховуючи можливі варіації написання власних імен (Getting Started Toolkit for Genealogists and Family Historians, n. d).

З точки зору генеалогічних досліджень, підхід NARA до збереження даних OCR є зразковим, оскільки він дозволяє зберігати первинний текст, який може бути корисним для автоматизованої аналітики (Big Data). Це відображає прогрес вивчення документа, де верифікований текст фігурує як кінцевий, достовірний результат дослідження, щоб забезпечувати прозорість джерелознавчої бази, чітко вказуючи, чи є опис результатом роботи машини, чи висновком експерта.

Також цікавою є вимога в LCDRG стосовно використання контрольованих слівників. Замість довільного написання назв вимагається використовувати стандартизовані ідентифікатори (наприклад, Library of Congress Subject Headings), що дозволяє уникнути плутанини між різними написаннями одного прізвища, назви населених пунктів тощо (Lifecycle Data Requirements Guide Table of Contents, n. d).

Приклад структури метаданих у процесі використання вимог та підходів NARA (див. Рис. 2) вказує на те, що документ є центральним елементом мережі даних, і це дозволяє здійснювати автоматизований пошук за будь-яким атрибутом (наприклад, знайти всіх «землеробів» у всіх «повітах» одночасно). Це вможливає проводити глибші аналізи масивів даних під час здійснення генеалогічних досліджень.

На відмінну від об'єктно-орієнтованого підходу NARA, в Україні домінує фондоцентрична модель архівування, що базується на суворій лінійній

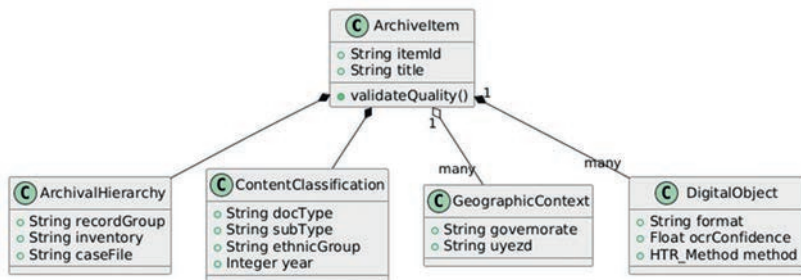

Рис. 2. Приклад структури метаданих документа NARA.

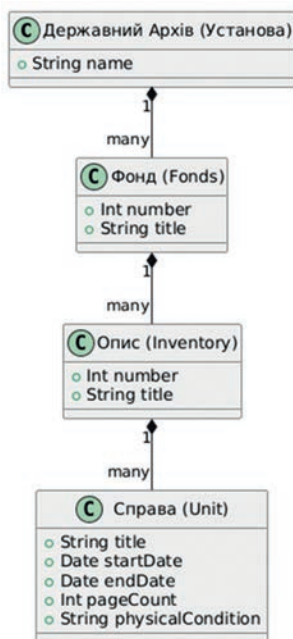

Рис. 3. Приклад структури метаданих документа за традиційного підходу.

ієрархії (Рис. 3). У цій моделі архівний документ не розглядається як самостійний об'єкт даних, а є лише кінцевою ланкою в ланцюжку «Фонд – Опис – Справа». Основна проблема такого підходу в тому, що основний масив інформації розміщується в неструктурованому текстовому полі «Заголовок справи», а це ускладнює автоматизований пошук за атрибутами, без повнотекстового сканування всього заголовка. Така модель не передбачає дескрипторів на рівні

окремого аркуша чи запису, що змушує дослідника витратити ресурси на ручне опрацювання всього масиву цифрових образів у пошуках конкретної інформації. Цифровізація в межах традиційної парадигми призводить до створення «цифрового кладовища» документів, де доступ до даних залишається обмеженим у зв'язку з відсутністю реляційних зв'язків та машиночитаних метаданих.

Висновки. Упровадження методології NARA порівняно з традиційним українським підходом, з точки зору генеалогічного документа, докорінно змінює його статус з пасивного цифрового образу на активний та юридично значущий масив даних.

На відміну від української практики, де цифровий файл є лише копією, репліканти NARA надають цифровим файлам повну юридичну силу, що дозволяє використовувати їх як офіційні докази родинних зв'язків без звернення до паперових оригіналів. Підхід NARA (через LCDRG та системи індексації) забезпечує перехід від пошуку на рівні «справи» до пошуку на рівні конкретного «запису», а це дозволяє миттєво знаходити персоналії за допомогою автоматизованої транскрипції й валідації.

У той час як українські цифрові архіви часто обмежені форматом зберігання, критерії «Доступу» NARA гарантують довготривалу читабельність даних через використання стандартизованих форматів та регулярні аудити цілісності файлів. Також методологія NARA передбачає обов'язкову верифікацію оцифрованих даних, що мінімізує ризики помилок у розпізнаванні прізвищ чи дат, які є критичними для побудови точного генеалогічного дерева.

Тому якщо український підхід фокусується на збереженні фізичного контексту (фондування), то підхід NARA забезпечує максимальну функціональність даних, перетворюючи архів на інтелектуальну екосистему, придатну для сучасних цифрових досліджень. Використання NoSQL баз даних разом зі стандартами NARA зміщує акцент із жорсткої табличної структури на гнучкість та масштабованість документів, що підходить для зберігання неструктурованих метаданих. У такій моделі кожен архівний запис може бути представлений як окремий JSON-документ. Це дозволяє динамічно додавати нові поля для результатів валідації або специфічних географічних прив'язок без зміни загальної схеми бази даних.

З точки зору критеріїв NARA «Системи» та «Доступ», NoSQL бази даних забезпечують високу швидкість обробки великих масивів даних та дозволяють ієрархічно вкладати цифрові об'єкти безпосередньо в опис справи, що спрощує моніторинг цілісності й аудит версій у межах одного інформаційного пакета.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні підходів архівів Європейського Союзу у сфері класифікації, збереження та опрацювання документів (проект E-ARK, мета якого полягає в синтезі передового досвіду у сфері цифрового зберігання, розроблення спеціалізованого програмного забезпечення та відповідних стандартів і методології).

Список посилань

- Ковальська, Л., Яворська, Т., & Ковальський, Г. (2024). Документно-інформаційні ресурси архівів, бібліотек і музеїв: цифрові трансформації та виклики війни. *Бібліотечний вісник*, (4), 3–18. <https://doi.org/10.15407/bv2024.04.003>
- Спектор, А. Ю., Артеменкова, О. М., & Корж, Р. О. (2024). Стан розробленості проблеми цифровізації проведення архівних генеалогічних досліджень. *Вісник Харківської державної академії культури*, (65), 249–255. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.18>
- About the ERA 2.0 Project. (n. d.). *National Archives and Records Administration*. Retrieved February 3, 2026 from <https://www.archives.gov/era/about>
- Contribution Type: Optical Character Recognition (OCR) Transcription Validation. (n. d.). *National Archives and Records Administration*. <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/contribution/ocr-transcription-validation>
- Contribution Type: Optical Character Recognition (OCR) Transcription. (n. d.). *National Archives and Records Administration*. <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/contribution/ocr-transcription>
- Dikow, R. B. et cet. (2023). Developing responsible AI practices at the Smithsonian Institution. *Research Ideas and Outcomes*, (9, e113334). <https://doi.org/10.3897/rio.9.e113334>
- Electronic Records Management (36 CFR Part 1236). (n. d). Code of Federal Regulations. *eCFR*. Retrieved February 3, 2026 from <https://www.ecfr.gov/current/title-36/chapter-XII/subchapter-B/part-1236>
- Getting Started Toolkit for Genealogists and Family Historians. (n. d). *National Archives and Records Administration*. Retrieved February 3, 2026 from <https://www.archives.gov/files/research/genealogy/start-research/getting-started-toolkit.pdf>
- Horsley, M. (2024). United States National Archives and Records Administration Digitization Regulations. In *Archiving Conference* (Vol. 21, No. 1, pp. 39–42). <https://doi.org/10.2352/issn.2168-3204.2024.21.1.8>
- Lifecycle Data Requirements Guide Table of Contents. (n. d). *National Archives and Records Administration*. Retrieved February 3, 2026 from <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/toc>
- Lifecycle Data Requirements Guide. (n. d). *National Archives and Records Administration*. Retrieved February 3, 2026 from <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg>
- Success Criteria for Digitizing Permanent Records. (2023). *National Archives and Records Administration*. <https://www.archives.gov/files/records-mgmt/policy/digitization-success-criteria.pdf>

References

- Kovalska, L., Yavorska, T., & Kovalsky, G. (2024). Documentary and Information Resources of Archives, Libraries, and Museums: Digital Transformations and the Challenges of War. *Bibliotechnyi visnyk*, (4), 3–18. <https://doi.org/10.15407/bv2024.04.003>. [In Ukrainian].
- Spektor, A. Yu., Artemenkova, O. M., & Korzh, R. O. (2024). The state of research on the digitization of archival genealogical studies. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, (65), 249–255. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.065.18>. [In Ukrainian].

- About the ERA 2.0 Project. (n. d.). *National Archives and Records Administration*. Retrieved February 3, 2026 from <https://www.archives.gov/era/about>. [In English].
- Contribution Type: Optical Character Recognition (OCR) Transcription Validation. (n. d.). *National Archives and Records Administration*. <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/contribution/ocr-transcription-validation>. [In English].
- Contribution Type: Optical Character Recognition (OCR) Transcription. (n. d.). *National Archives and Records Administration*. <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/contribution/ocr-transcription>. [In English].
- Dikow, R. B. et cet. (2023). Developing responsible AI practices at the Smithsonian Institution. *Research Ideas and Outcomes*, (9, e113334). <https://doi.org/10.3897/rio.9.e113334>. [In English].
- Electronic Records Management (36 CFR Part 1236). (n. d.). Code of Federal Regulations. *eCFR*. Retrieved February 3, 2026 from <https://www.ecfr.gov/current/title-36/chapter-XII/subchapter-B/part-1236>. [In English].
- Getting Started Toolkit for Genealogists and Family Historians. (n. d.). *National Archives and Records Administration*. Retrieved February 3, 2026 from <https://www.archives.gov/files/research/genealogy/start-research/getting-started-toolkit.pdf>. [In English].
- Horsley, M. (2024). United States National Archives and Records Administration Digitization Regulations. In *Archiving Conference* (Vol. 21, No. 1, pp. 39–42). <https://doi.org/10.2352/issn.2168-3204.2024.21.1.8>. [In English].
- Lifecycle Data Requirements Guide Table of Contents. (n. d.). *National Archives and Records Administration*. Retrieved February 3, 2026 from <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg/toc>. [In English].
- Lifecycle Data Requirements Guide. (n. d.). *National Archives and Records Administration*. Retrieved February 3, 2026 from <https://www.archives.gov/research/catalog/lcdrg>. [In English].
- Success Criteria for Digitizing Permanent Records. (2023). *National Archives and Records Administration*. <https://www.archives.gov/files/records-mgmt/policy/digitization-success-criteria.pdf>. [In English].

Отримано: 04.03.2026

Прийнято до друку: 31.03.2026

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.013>¹

УДК 930.25:004.738.5:659.4

Л. В. Бутко

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна

larysabutko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8817-3381>

С. А. Федоренко

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна

svfedor70@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-2763-8280>

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ АРХІВІВ: ВІД FACEBOOK ДО ТІКТОК

У статті досліджено роль соціальних мереж, зокрема ТікТок, як інструменту цифрового маркетингу архівних установ у контексті трансформації інформаційно-комунікаційного середовища. Обґрунтовано актуальність інтеграції архівів у цифровий простір, що зумовлено зростанням значення інтерактивної комунікації, популяризації документальної спадщини та формування цифрової культурної пам'яті. Проаналізовано сучасні наукові підходи до соціального медіа-маркетингу та специфіку їх застосування в архівній сфері. Визначено ключові проблеми, зокрема фрагментарність використання соціальних платформ, відсутність системних стратегій залучення аудиторії та недостатню адаптацію контенту до вимог цифрового середовища. Розглянуто практики закордонних архівів, які демонструють ефективну стратегію маркетингових комунікацій. Узагальнено ефективні підходи до підвищення залученості користувачів через сторітелінг, візуалізацію та інтерактивність. Доведено, що соціальні мережі сприяють трансформації архівів у відкриті комунікаційні платформи.

Ключові слова: *цифровий маркетинг, архівні установи, соціальні мережі, цифрова комунікація.*

L. Butko

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk, Ukraine

S. Fedorenko

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Humanities, Culture and Art, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk, Ukraine

SOCIAL MEDIA AS A TOOL OF DIGITAL MARKETING FOR ARCHIVES: FROM FACEBOOK TO TIKTOK

The relevance of the study is driven by the transformation of contemporary society under conditions of digitalization, where social media have become a key instrument of

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

communication, information dissemination, and interaction between institutions and their audiences. They exert a significant influence on digital marketing by increasing user engagement, shaping a positive image, and fostering long-term loyalty. This is particularly important for archival institutions, which seek to integrate into the modern information space, promote documentary heritage, and expand access to their resources, while simultaneously facing a range of organizational and technological challenges.

The purpose of the article is to comprehensively analyze social media as a tool of digital marketing for archives, to substantiate their role in integrating archival institutions into the digital information environment, and to develop effective audience engagement models.

The methodology of the research is based on an interdisciplinary approach combining methods of analysis, synthesis, comparative analysis, and generalization of scientific literature, as well as elements of communication and marketing analysis of social media practices.

The results demonstrate that social networks transform archival communication from a one-way informational model into an interactive and participatory process. Platforms such as Facebook, Instagram, and TikTok enable archives to build dialogue with users, implement storytelling, and create adaptive content. At the same time, Ukrainian archival institutions are only at the initial stage of developing systematic digital marketing strategies and often do not fully utilize the potential of these platforms.

The scientific novelty lies in the conceptualization of social media as a strategic tool for archival digital marketing and in identifying specific engagement models adapted to different platforms and audience needs.

The practical significance of the study is determined by the possibility of applying its results to improve communication strategies of archival institutions, increase audience engagement, enhance visibility in the digital environment, and promote cultural heritage.

The conclusions emphasize that effective integration of archives into the digital space requires a systematic approach to social media use, implementation of engagement strategies, development of digital competencies, and adaptation of content to platform-specific formats. This will contribute to strengthening the role of archives as active communicative institutions in the digital age.

Keywords: *digital marketing, archival institutions, social networks, digital communication.*

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах цифровізації суспільства соціальні мережі перетворилися на ключовий інструмент комунікації, поширення інформації та формування взаємодії між інституціями та аудиторією. Наукові розвідки засвідчують, що соціальні медіа відіграють визначальну роль у цифровому маркетингу, забезпечуючи підвищення залученості користувачів, формування позитивного іміджу та довгострокової лояльності до організації (Owais et al., 2025). Водночас вони трансформують традиційні підходи до комунікації, перетворюючи її з одностороннього інформування на інтерактивну взаємодію та співтворення контенту (Jha & Verma, 2023).

Особливої актуальності ця тенденція набуває для архівних установ, які функціонують у контексті інтеграції в сучасний інформаційний простір. З одного боку, соціальні мережі відкривають нові можливості для популяризації

документальної спадщини, розширення аудиторії та підвищення доступності архівних ресурсів. З іншого — архіви стикаються з низкою викликів, серед яких слід відзначити: недостатній рівень використання цифрових маркетингових інструментів, обмеженість ресурсів, низька видимість у цифровому середовищі та складність представлення архівної інформації у форматах, зрозумілих для широкої аудиторії.

Дослідники також підкреслюють, що соціальні мережі формують новий тип цифрової культурної спадщини, оскільки саме в них відбуваються важливі соціокультурні процеси, фіксуються комунікаційні практики та створюються нові форми колективної пам'яті (Costis & Kelpšienė, 2024).

Водночас ці дані мають динамічний, фрагментарний і часто нестабільний характер, що ускладнює їх архівування, збереження та подальше використання, а також потребує розробки нових підходів до цифрової діяльності.

Крім того, сучасні дослідження у сфері соціального медіамаркетингу демонструють, що ефективність взаємодії з аудиторією значною мірою залежить від застосування спеціалізованих стратегій залучення, які включають контентну адаптацію, інтерактивність, персоналізацію та використання різних форматів комунікації (Drummond et al., 2020).

Українські науковці акцентують, що впровадження диджитал-маркетингових комунікацій, зокрема соціальних мереж, сприяє популяризації архівної інформації, розширенню доступу до історико-культурної спадщини та формуванню нових форматів взаємодії з користувачами (Білуцак, 2020). У цьому контексті соціальні мережі є ефективним засобом не лише інформування, а й створення позитивного іміджу архівних установ та залучення нової цільової аудиторії (Василенко & Бутко, 2021).

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю інтеграції архівів у цифровий інформаційний простір через ефективні маркетингові інструменти, зростаючою роллю соціальних мереж як платформи комунікації та популяризації культурної спадщини, потребою в розробці практичних моделей залучення аудиторії до архівних ресурсів тощо.

Постановка проблеми. У практиці архівних установ потенціал соціальних мереж використовується недостатньо системно, переважно як допоміжний канал інформування, а не як повноцінний інструмент цифрового маркетингу.

Проблема полягає у відсутності комплексного науково обґрунтованого підходу до використання соціальних мереж у діяльності архівів, зокрема щодо розробки ефективних моделей залучення аудиторії, адаптації контенту до потреб різних груп користувачів та інтеграції соціальних платформ у загальну стратегію цифрового маркетингу архівних установ. Крім того, недостатньо дослідженими залишаються питання оцінювання ефективності такої діяльності, використання аналітичних інструментів та формування стійких комунікаційних практик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому дискурсі архівна діяльність дедалі частіше розглядається не лише як система

збереження документальної спадщини, а як активний інформаційно-комунікаційний процес. Нині інтернет-комунікація є одним із визначальних чинників становлення архіву як комунікативної інституції.

Зокрема, у працях В. Бездрабко наголошується, що функціонування архівів у цифрову епоху нерозривно пов'язане з використанням комунікаційних стратегій і сучасних інформаційних інструментів, які забезпечують їхню інтеграцію в публічний інформаційний простір (Бездрабко, 2018; 2021). Дослідниця підкреслює, що присутність архівів у соціальних мережах виходить за межі простого інформування, трансформуючись у складний процес взаємодії з аудиторією, популяризації документальної спадщини та формування позитивного іміджу архівної установи.

Отже, соціальні медіа створюють нові можливості для т. зв. партисипативної практики. Нині надзвичайно важливі інтерактивність та співтворення контенту як ключові елементи сучасної архівної комунікації в цифровому середовищі.

Слід зазначити, що сучасна архівна комунікація в онлайн-середовищі охоплює не лише оцифрування та публікацію документів, а й створення адаптованого контенту для соціальних платформ, участь у цифрових спільнотах, використання сторітелінгу, візуалізації та інтерактивних форматів. Такий підхід сприяє переходу архівів від пасивної моделі зберігання до активної комунікативної діяльності, що, у свою чергу, впливає на формування історичної свідомості, розвиток медіаграмотності та посилення громадянської ідентичності.

Подібні тенденції підтверджуються і в зарубіжних дослідженнях. Зокрема, Д. Шварц і Т. Кук підкреслюють, що архіви більше не можуть розглядатися як нейтральні сховища інформації, а є активними учасниками соціального конструювання пам'яті (Schwartz & Cook, 2002; Cook, 2012). У цьому контексті соціальні мережі розглядаються як інструмент публічної історії та комунікації, що дозволяє архівам брати участь у формуванні суспільного дискурсу.

В українському науковому полі ці ідеї знаходять розвиток у працях Ю. Горбаня, О. Каракоз та Л. Прокопенко, які акцентують на тому, що цифровізація формує принципово нові умови функціонування архівів. Дослідники зазначають, що сучасні архівні системи повинні забезпечувати не лише збереження документів, а й їхню доступність, ефективний пошук, інтеграцію з іншими інформаційними ресурсами та сервісами. Це зумовлює необхідність стандартизації метаданих, уніфікації форматів і впровадження технологій довготривалого збереження цифрової інформації (Горбань та ін., 2025).

Як зазначає Д. Василенко, сучасні архіви активно використовують соціальні мережі, онлайн-платформи та мультимедійні сервіси для взаємодії з аудиторією, популяризації ресурсів і підтримки публічного іміджу. Це сприяє формуванню двосторонньої комунікації, яка включає зворотний зв'язок, обговорення історичних тем і залучення користувачів до створення контенту (Василенко, 2022).

Водночас, на думку І. Передерій та Р. Гули, архіви поступово переходять до нових моделей комунікації, стаючи активними учасниками цифрових інформаційних потоків. Вони інтегруються в глобальні інформаційні інфраструктури, використовуючи технології відкритих даних, семантичних мереж та інтероперабельності, що забезпечує ефективну взаємодію з бібліотеками, музеями та іншими інституціями культурної пам'яті (Передерій & Гула, 2025).

Зарубіжні дослідники також акцентують на зміні ролі архівів у цифровому суспільстві. Е. Кетелаар наголошує, що архіви стають просторами соціальної взаємодії, де користувачі не лише отримують інформацію, а й активно беруть участь у її інтерпретації (Ketelaar, 2008). У цьому контексті цифрові платформи, включаючи соціальні мережі, є ключовими каналами репрезентації документальної спадщини.

Окрему увагу вітчизняні дослідники приділяють тому, що цифровий маркетинг архівів лише формується як окремий напрям наукових і практичних досліджень. Зокрема, підкреслюється необхідність розробки новітніх форм використання архівної інформації, інтеграції вебсайтів і соціальних мереж у єдину комунікаційну систему, а також упровадження інструментів цифрового маркетингу для підвищення доступності архівних ресурсів (Ковальська, Ковальський, 2024).

Таким чином, як українські, так і зарубіжні дослідження демонструють, що архіви в умовах цифрового середовища трансформуються у відкриті комунікаційні платформи, які не лише зберігають документальну спадщину, а й активно впливають на процеси інформаційного обміну, формування історичної пам'яті та розвитку громадянського суспільства. Соціальні мережі в цьому контексті є важливим інструментом цифрового маркетингу, що забезпечує залучення аудиторії, підвищення доступності архівних ресурсів та інтеграцію архівів у глобальний інформаційний простір.

Мета статті — здійснити комплексне дослідження соціальних мереж як інструменту цифрового маркетингу архівів, обґрунтування їх ролі в процесах інтеграції архівних установ у сучасний інформаційний простір, а також розробка й узагальнення ефективних моделей залучення аудиторії, спрямованих на підвищення доступності та популяризації цифрової документальної спадщини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрова комунікація істотно змінює характер взаємодії між архівами та їхніми користувачами, переводячи її у формат двостороннього діалогу. Розміщення цифрових копій документів, обговорення історичних питань у соціальних мережах, забезпечення оперативного зворотного зв'язку та застосування інтерактивних інструментів залучення аудиторії сприяють утвердженню архіву як активного суб'єкта продукування та поширення знань. Унаслідок цього архівні установи поступово відходять від традиційної ролі виключно сховищ документів і трансформуються в дієвих учасників формування інформаційної культури суспільства. Цифрові архіви відкривають значні можливості для розвитку громадянського суспільства, конструювання історичної пам'яті та підтримки наукових досліджень, що визначає їх як важливі комунікативні платформи сучасності.

Водночас становлення архівів як повноцінних комунікаційних інституцій у цифровому середовищі супроводжується низкою суттєвих викликів. Насамперед ідеться про проблему довготривалого збереження цифрових ресурсів, оскільки швидка зміна технологій і форматів створює ризики втрати інформації. Не менш важливими залишаються питання забезпечення автентичності, цілісності та достовірності цифрових документів. Їх вирішення потребує впровадження сучасних підходів до цифрового зберігання, зокрема використання стандартизованих метаданих, технологій семантичної інтероперабельності та систем контролю якості даних. Окрему увагу слід приділити розвитку професійних компетентностей архівістів у сфері інформаційних технологій і цифрових комунікацій, що стає необхідною умовою ефективної діяльності архівів у новому середовищі (Горбань та ін., 2025).

Попри наявні труднощі, архівні установи зберігають значний потенціал для подальшого розвитку як комунікаційних центрів, здатних впливати на формування суспільної пам'яті, підтримувати наукову діяльність і сприяти утвердженню демократичних цінностей через відкритий доступ до інформації.

Загалом трансформація архівів у цифрову епоху є складним і багатовимірним процесом, що охоплює технологічні, організаційні та соціокультурні зміни. Архіви поступово перетворюються на інтерактивні цифрові платформи, які забезпечують ефективну комунікацію з користувачами та інтеграцію в глобальні інформаційні мережі. Така еволюція відкриває нові перспективи для поширення знань і залучення громадськості до інтелектуального життя, водночас формуючи нові вимоги до професійної діяльності архівістів і розвитку цифрової інфраструктури архівних установ.

У вітчизняному інформаційному просторі в аспекті маркетингової комунікації найактивніше використовуються декілька соціальних мереж як платформ комунікаційної інституціоналізації архівів.

Найпопулярнішою мережею для просування архівних послуг є Facebook, який є титульною соціальною мережею і в сучасних дослідженнях розглядається як класична платформа діалогічної комунікації, що підтримує модель двосторонньої взаємодії між інституцією та користувачем. У контексті архівної діяльності вона виконує функцію формування цифрових спільнот навколо історико-документальної спадщини, що узгоджується з концепцією «архіву як простору соціальної пам'яті» (Schwartz & Cook, 2002).

Комунікаційна модель Facebook базується на взаємодії через коментарі, репости та тематичні групи, що дозволяє архівам переходити від одностороннього інформування до побудови довготривалих партнерських відносин із користувачами. Контент у цій мережі має переважно аналітичний і наративний характер: цифрові виставки, історичні добірки, оприлюднення документів, трансляції подій.

Алгоритмічно платформа орієнтується на рівень залучення користувачів, що підтверджується сучасними дослідженнями цифрового маркетингу: органічне охоплення залежить від інтенсивності взаємодії (лайки, акції, коментарі), що безпосередньо впливає на видимість контенту.

З позиції архівного маркетингу Facebook дозволяє формувати експертний імідж установи та підтримувати науково-освітні дискусії. Водночас існує ризик зниження органічного охоплення та залежності від платного просування контенту.

Instagram є платформою візуальної репрезентації культурного контенту, що особливо ефективно у сфері цифрової гуманітаристики.

Комунікаційна модель Instagram є емоційно-образною і базується на візуальному сторітелінгу. Для архівів це означає можливість оприлюднювати історичні документи через фотографії, фрагменти архівних матеріалів, короткі відео, інфографіку та інтерактивні сторіс.

Алгоритм платформи пріоритизує візуальну якість і швидкість взаємодії, що відповідає сучасним тенденціям швидкого споживання контенту. Відеоформати мають значно вищий рівень охоплення порівняно зі статичними зображеннями.

Цільова аудиторія Instagram — молоді користувачі та креативна спільнота, що робить платформу ефективним інструментом популяризації архівів серед нового покоління.

Основною маркетинговою перевагою є здатність створювати емоційний зв'язок з історичним матеріалом через візуальні образи. Водночас обмеженість текстового супроводу та швидкоплинність контенту знижують можливості глибокої аналітичної комунікації.

TikTok представляє новий тип цифрової комунікації, який є алгоритмічно керованою вірусною моделлю поширення контенту.

Його комунікаційна логіка базується на персоналізованій стрічці, що формує індивідуалізований інформаційний потік відповідно до поведінкових патернів користувача. Це створює унікальні можливості для архівів щодо швидко залучення нової аудиторії, особливо молоді.

Контент на платформі має форму коротких відео (15–90 секунд), що реалізують принцип мікросторітелінгу: історичні факти, архівні документи та події подаються у спрощеній, емоційно насиченій формі.

З позиції цифрового маркетингу TikTok забезпечує найвищий потенціал вірусного охоплення серед соціальних мереж, що підтверджується сучасними дослідженнями поведінкової аналітики користувачів.

Проте також існують ризики: поверхневості сприйняття інформації, необхідність постійного виробництва креативного контенту та обмеженість аналітичної глибини.

Маркетингова стратегія архівної установи в TikTok суттєво відрізняється від класичних підходів у бізнесі. Наявність архіву в TikTok будується навколо популяризації, емоційного залучення та переосмислення власного образу, який говорить із молодістю аудиторією її мовою.

Показовим є досвід National Archives and Records Administration (США)¹. Його стратегія базується на перетворенні архіву на контент-платформу, активно

1 Nationalarchives. (2026). *#nationalarchives* [TikTok tags]. TikTok. Retrieved March 1, 2026 from <https://www.tiktok.com/tag/nationalarchives>

використовуючи TikTok-тренди: популярні звуки, меми, швидкий монтаж. Наприклад, архівні фотографії президентів або історичні документи подаються у форматі коротких відео з гумористичним або неочікуваним підписом. У такому підході ключовим є не сам документ, а історія, яку він репрезентує. Завдяки цьому складний історичний матеріал стає доступним і цікавим, а архів — ближчим до звичайного користувача.

Іншу модель демонструє The National Archives (Велика Британія)¹. Тут стратегія більш стримана та орієнтована на експертність. Контент має освітній характер: архівісти пояснюють зміст конкретних документів, розповідають про історичні події, показують процеси збереження матеріалів. Наприклад, відео може бути присвячене одному документу, де фахівець розкриває його значення та контекст. Такий підхід не завжди є вірусним, але формує довіру та авторитет. Архів позиціюється як надійне джерело знань, що особливо важливо для здобувачів вищої освіти, дослідників і викладачів.

Більш емоційний і візуально привабливий підхід використовує Nationaal Archief (Нідерланди)². Їхній контент часто базується на контрасті між минулим і сучасністю: старі фотографії порівнюються з новими, історії людей подаються через особисті листи чи щоденники. Такий формат викликає ностальгію та допомагає реципієнтові відчувати зв'язок із минулим. У центрі уваги тут не стільки історичний факт, скільки людська історія, відображена в документі. Саме це забезпечує емоційне залучення та сприяє поширенню контенту.

Ще один варіант стратегії демонструє National Archives of Australia³. Вони активно адаптуються до алгоритмів TikTok і створюють максимально легкий, розважальний контент. У їхніх відео часто з'являються незвичайні або навіть курйозні факти з архівів, які подаються у форматі коротких і динамічних роликів. Наприклад, це можуть бути дивні історичні випадки або несподівані документи, що викликають здивування чи усмішку. Такий підхід дозволяє охопити широку аудиторію, яка зазвичай не цікавиться історією.

Водночас аналіз вітчизняного цифрового середовища засвідчує принципово іншу ситуацію щодо використання TikTok архівними установами. Попри високий комунікаційний потенціал цієї платформи, офіційна присутність провідних українських архівних установ у TikTok фактично відсутня. На відміну від зарубіжних практик, де національні архіви активно інтегруються в цю мережу як повноцінні суб'єкти цифрової комунікації, українські архіви не використовують платформу як інституційний канал взаємодії з аудиторією.

Водночас це не означає відсутності архівного контенту в межах платформи. Навпаки, аналіз TikTok-сегмента демонструє, що архівні матеріали активно

1 The National Archives. [@uknatarchives]. (n.d.). [TikTok profile]. TikTok. Retrieved March 1, 2026 from <https://www.tiktok.com/@uknatarchives>

2 National Archives. (n.d.). [TikTok discover]. TikTok. Retrieved March 1, 2026 <https://www.tiktok.com/discover/national-archives>

3 Canberra Daily. [@canberradaily]. (n.d.). [TikTok profile]. TikTok. Retrieved March 1, 2026 from <https://www.tiktok.com/@canberradaily>

циркулюють у цифровому просторі, однак їх оприлюднення здійснюється переважно медіаорганізаціями, освітніми платформами, популяризаторами історії.

У таких випадках архівні документи використовуються як елемент візуального або наративного контенту, що часто супроводжується спрощеним або інтерпретованим викладом історичних подій. Це відповідає загальній логіці TikTok як платформи мікросторітелінгу, проте водночас створює низку ризиків:

1. Відсутність офіційного представництва архівів призводить до втрати інституційного контролю над інтерпретацією документальної спадщини. Архівні матеріали можуть подаватися без належного контексту, що сприяє їх фрагментарному або навіть викривленому сприйняттю.
2. Формується ситуація, за якої комунікаційна функція архівів частково делегується неінституційним суб'єктам, що суперечить сучасним підходам до архіву як активного учасника формування історичної пам'яті.
3. Українські архіви втрачають можливість залучення молодшої аудиторії, яка переважає в TikTok, і формує нові моделі споживання інформації. У цьому контексті спостерігається розрив між традиційними каналами комунікації архівів і сучасними цифровими практиками користувачів.

Таким чином, відсутність архівів у TikTok не лише знижує їх видимість у цифровому середовищі, а й обмежує потенціал впливу на формування суспільного дискурсу та історичної свідомості.

З урахуванням аналізу зарубіжного досвіду та специфіки українського цифрового середовища доцільно окреслити низку практичних рекомендацій.

Передусім архівним установам слід розглядати TikTok не як розважальну платформу, а як інструмент цифрової гуманітаристики та публічної історії, що забезпечує доступ до історико-документальної спадщини в адаптованій формі.

Однією з ключових рекомендацій є створення офіційних інституційних акаунтів. Це дозволить забезпечити достовірність інформації, формувати авторитет архіву як джерела знань, контролювати інтерпретацію документів.

Важливим напрямом є розробка контент-стратегії, адаптованої до специфіки платформи. Зокрема, доцільно використовувати мікросторітелінг (короткі історії на основі документів), візуалізацію архівних матеріалів, персоналізацію історії через людські долі, порівняння минулого із сучасним.

Ефективним підходом може стати поєднання освітнього та емоційного контенту, що відповідає алгоритмічній логіці TikTok. Це дозволяє одночасно забезпечити наукову достовірність і високий рівень залучення аудиторії.

Окрему увагу слід приділити використанню трендів платформи. Йдеться про адаптацію популярних форматів (музика, меми, відеоефекти) до архівного контенту без втрати його змістової цінності. Такий підхід довів свою ефективність у діяльності зарубіжних архівів.

Не менш важливою є інтеграція TikTok у загальну цифрову стратегію архіву. Платформа не повинна функціонувати ізольовано, а має бути пов'язана з офіційним вебсайтом, іншими соціальними мережами та цифровими архівними ресурсами.

Це забезпечить комплексну комунікацію та підвищить ефективність цифрового маркетингу.

Суттєвим чинником успішної присутності є також розвиток цифрових компетентностей працівників архівів. Йдеться про навички створення відео-контенту, роботи з алгоритмами соціальних мереж, аналіз аудиторії та використання аналітичних інструментів.

Крім того, доцільно розвивати партнерські моделі взаємодії з істориками, блогерами, освітніми платформами, медіаорганізаціями.

Таке співробітництво дозволить поєднати експертність архівів із комунікаційними можливостями цифрових інфлюенсерів.

Водночас необхідно забезпечити дотримання принципів академічної доброчесності та достовірності інформації. Навіть у спрощеному форматі TikTok архівний контент має супроводжуватися коректним контекстом і поясненнями.

Таким чином, TikTok для архівів стає не просто каналом комунікації, а інструментом переосмислення їхньої ролі в суспільстві. Через короткі відео вони не лише популяризують історію, а й формують новий образ архіву — відкрито-го, сучасного і зрозумілого широкій аудиторії.

Маркетингова діяльність архівних установ України в TikTok перебуває на етапі становлення, тому її доцільно аналізувати не як сформовані стратегії, а як сукупність реальних практик, що поступово набувають стратегічних ознак.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що в умовах цифровізації суспільства соціальні мережі стають важливим інструментом трансформації архівних установ із традиційних сховищ документів у відкриті комунікаційні платформи. Зокрема, TikTok формує нову модель взаємодії з аудиторією, основу на принципах короткого відеоконтенту, емоційного залучення та алгоритмічного поширення інформації.

Доведено, що використання соціальних мереж у діяльності архівів сприяє підвищенню доступності документальної спадщини, розширенню цільових аудиторій та формуванню позитивного іміджу установ. Водночас ефективність такої діяльності значною мірою залежить від впровадження комплексних цифрових маркетингових стратегій, які передбачають адаптацію контенту до особливостей платформи, використання сторітелінгу, візуалізації та інтерактивних форматів.

Аналіз практики українських архівних установ засвідчив, що їхня присутність у соціальних мережах має переважно фрагментарний характер і часто обмежується інформаційною функцією.

Недостатньо використовується потенціал соціальних платформ як інструменту залучення аудиторії, що зумовлено відсутністю системного підходу до цифрового маркетингу, обмеженими ресурсами та недостатнім рівнем адаптації контенту до вимог цифрового середовища.

Загалом інтеграція архівних установ у цифровий інформаційний простір потребує переходу від епізодичного використання соціальних мереж до формування цілісної маркетингової стратегії, яка поєднує технологічні, комунікаційні

та змістові аспекти. Це забезпечить підвищення ефективності популяризації архівної спадщини, зміцнення зв'язку з аудиторією та утвердження архівів як активних суб'єктів сучасного інформаційного суспільства.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні теоретичних і прикладних підходів до використання соціальних мереж як інструменту цифрового маркетингу архівних установ. Насамперед актуальним є розробка комплексних моделей комунікації в середовищі TikTok з урахуванням алгоритмічних механізмів поширення контенту, поведінкових характеристик аудиторії тощо.

Важливим напрямом є дослідження ефективності різних форматів контенту (відео, інтерактивні серії, цифрові виставки) з використанням аналітичних інструментів та метрик залученості. Це дозволить обґрунтувати оптимальні стратегії популяризації архівної інформації й сформувати критерії оцінювання результативності цифрової діяльності архівів.

Окремої уваги потребує вивчення процесів персоналізації контенту та сегментації аудиторії, що сприятиме створенню більш таргетованих і ефективних комунікаційних стратегій. Перспективним також є аналіз залучення користувачів до інтерпретації, опису та поширення архівних матеріалів у цифровому середовищі.

Крім того, доцільним є міждисциплінарний підхід, що поєднує архівознавство, соціальні комунікації, маркетинг. Це відкриває можливості для дослідження впливу соціальних мереж на формування цифрової культурної пам'яті, трансформацію історичного наративу та розвиток громадянської ідентичності.

Список посилань

- Бездрабко, В. В. (2021). Соціальні мережі й архівні практики. *Архіви України*, (3(328)), 16–35. <https://doi.org/10.47315/archives2021.328.016>
- Бездрабко, В. В. (2018). Зарубіжний досвід архівації електронних документів: е-пошта та твіти. *Сумська старовина*, (52), 80–89.
- Білушак, Т. (2020). Використання digital-маркетингових комунікацій в стратегії популяризації архівної інформації. *Архіви України*, (4(325)), 71–83. <https://doi.org/10.47315/archives2020.325.071>
- Василенко, Д. (2022). Інструментарій архівної інтернет-комунікації в аспекті розвитку соціальних мереж. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, (9), 138–147. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259191>
- Василенко, Д. П., & Бутко, Л. В. (2021). Нормативно-правове регулювання процесу цифровізації українського архівного простору. *Вісник Харківської державної академії культури*, (60), 79–88. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.060.07>
- Василенко, Д. П., & Бутко, Л. В. (2021). Пріоритетні напрями цифровізації архівної справи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, (4), 32–38. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2021.249322>
- Горбань, Ю., Каракоз, О., & Прокопенко, Л. (2025). Трансформація архівної справи в інформаційно-цифровому суспільстві. *Український інформаційний проєкт*, (2(14)), 76–88. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.2\(14\).2024.330035](https://doi.org/10.31866/2616-7948.2(14).2024.330035)

- Ковальська, Л., & Ковальський, Г. (2024). Digital-маркетингова діяльність та новітні форми використання архівної інформації. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, (14), 76–92. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318318>
- Передерій, І. Г., & Гула, Р. В. (2025). Інтегрованість цифрових архівів і бібліотек як основа збереження національної пам'яті. *Вісник Харківської державної академії культури*, (68), 55–68. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.068.05>
- Cook, T. (2012). Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms. *Archival Science*, 13(2–3), 95–120. <https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7>
- Costis, D., & Kelpšienė, I. (2024). A Social media archive for digital memory research. In S. Gebeil, J.-C. Peyssard (Eds), *Exploring the Archived Web during a Highly Transformative Age* (pp. 321–340). Firenze University Press. <https://doi.org/10.36253/979-12-215-0413-2.28>
- Drummond, C., O'Toole, T., & McGrath, H. (2020). Digital engagement strategies and tactics in social media marketing. *European Journal of Marketing*, 54(6), 1247–1280. <https://doi.org/10.1108/EJM-02-2019-0183>
- Jha, A. K., & Verma, N. K. (2023). Social Media Platforms and User Engagement: A Multi-Platform Study on One-way Firm Sustainability Communication. *Inf Syst Front*, 26, 177–194. <https://doi.org/10.1007/s10796-023-10376-8>
- Ketelaar, E. (2008). Archives as Spaces of Memory. *Journal of the Society of Archivists*, 29(1), 9–27. <https://doi.org/10.1080/00379810802499678>
- Owais, M., Zaman, S. U., & Alam, S. H. (2025). Impact of Digital Marketing Strategies on Brand Image, Consumer Engagement and Loyalty. *Journal for Social Science Archives*, 3(1), 945–961. <https://doi.org/10.59075/jssa.v3i1.173>
- Schwartz, J. M., & Cook, T. (2002). Archives, records, and power: The making of modern memory. *Archival Science*, 2(1–2), 1–19. <https://doi.org/10.1023/a:1020826710510>

References

- Bezdrabko, V. V. (2021). Social Networks and Archival Practices. *Arkhivy Ukrainy*, (3(328)), 16–35. <https://doi.org/10.47315/archives2021.328.016>. [In Ukrainian].
- Bezdrabko, V. V. (2018). International experience in archiving electronic documents: email and tweets. *Sumska starovyna*, (52), 80–89. [In Ukrainian].
- Bilushchak, T. (2020). The use of digital marketing communications in the strategy for promoting archival information. *Arkhivy Ukrainy*, (4(325)), 71–83. <https://doi.org/10.47315/archives2020.325.071>. [In Ukrainian].
- Vasylenko, D. (2022). Tools for archival internet communication in the context of social media development. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, (9), 138–147. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.9.2022.259191>. [In Ukrainian].
- Vasylenko, D. P., & Butko, L. V. (2021). Regulatory and legal framework for the digitization of the Ukrainian archival space. *Visnyk of the Kharkiv State Academy of Culture*, (60), 79–88. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.060.07>. [In Ukrainian].
- Vasylenko, D. P., & Butko, L. V. (2021). Priority Areas for the Digitalization of Archival Work. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, (4), 32–38. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2021.249322>. [In Ukrainian].

- Horban, Yu., Karakoz, O., & Prokopenko, L. (2025). The Transformation of Archival Science in the Information and Digital Society. *Ukrainskyi informatsiynyi prostrir*, 2(14), 76–88. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.2\(14\).2024.330035](https://doi.org/10.31866/2616-7948.2(14).2024.330035). [In Ukrainian].
- Kovalska, L., & Kovalskyi, H. (2024). Digital marketing activities and new forms of archival information use. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, (14), 76–92. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318318>. [In Ukrainian].
- Perederii, I. H., & Hula, R. V. (2025). Interoperability of digital archives and libraries as the foundation for preserving national memory. *Visnyk of the Kharkiv State Academy of Culture*, (68), 55–68. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.068.05>. [In Ukrainian].
- Cook, T. (2012). Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms. *Archival Science*, 13(2–3), 95–120. <https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7>. [In English].
- Costis, D., & Kelpšienė, I. (2024). A Social media archive for digital memory research. In S. Gebeil, J.-C. Peyssard (Eds), *Exploring the Archived Web during a Highly Transformative Age* (pp. 321–340). Firenze University Press. <https://doi.org/10.36253/979-12-215-0413-2.28>. [In English].
- Drummond, C., O’Toole, T., & McGrath, H. (2020). Digital engagement strategies and tactics in social media marketing. *European Journal of Marketing*, 54(6), 1247–1280. <https://doi.org/10.1108/EJM-02-2019-0183>. [In English].
- Jha, A. K., & Verma, N. K. (2023). Social Media Platforms and User Engagement: A Multi-Platform Study on One-way Firm Sustainability Communication. *Inf Syst Front*, 26, 177–194. <https://doi.org/10.1007/s10796-023-10376-8>. [In English].
- Ketelaar, E. (2008). Archives as Spaces of Memory. *Journal of the Society of Archivists*, 29(1), 9–27. <https://doi.org/10.1080/00379810802499678>. [In English].
- Owais, M., Zaman, S. U., & Alam, S. H. (2025). Impact of Digital Marketing Strategies on Brand Image, Consumer Engagement and Loyalty. *Journal for Social Science Archives*, 3(1), 945–961. <https://doi.org/10.59075/jssa.v3i1.173>. [In English].
- Schwartz, J. M., & Cook, T. (2002). Archives, records, and power: The making of modern memory. *Archival Science*, 2(1–2), 1–19. <https://doi.org/10.1023/a:1020826710510>. [In English].

Отримано: 08.04.2026

Прийнято до друку: 05.05.2026

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.14>¹

УДК 027.7:004.8:004.62

М. Сокіл

кандидат технічних наук, доцент, кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

mariia.b.sokil@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3352-2131>

Н. Кулеба

студентка, кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

natalia.kuleba.mdkib.2025@lpnu.ua

<https://orcid.org/0009-0008-7116-6987>

КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПІДБОРУ НАВЧАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЯК ЗАСОБУ ПІДТРИМКИ НАВЧАННЯ

У дослідженні запропоновано модель інформаційної системи для автоматичного добору освітніх ресурсів, які супроводжують навчальний процес у вищій школі. Підхід базується на стандартизованих метаданих дисциплін і бібліотечних фондів. Розглянуто два аспекти: семантичний аналіз та структура освітнього процесу. Метадані охоплюють анотації, ключові слова, рівень освіти, напрям підготовки для дисциплін та назву, тип, рік, тематику для ресурсів. Семантичний аналіз із векторними представленнями виявляє змістову близькість поза простими збігами слів. Для відображення структури освітнього процесу використано онтологічну модель. Вона дає можливість описати зв'язки між спеціальностями, програмами, дисциплінами тощо. Такий підхід дозволяє логічно знаходити приховані відношення. Модель адаптується до конкретного університету та може бути інтегрована з АБІС та Moodle. Наукова новизна полягає в інтеграції семантичного аналізу з онтологічним моделюванням для концептуального узгодження навчального матеріалу й бібліотечних ресурсів. Модель може бути основою для систем інтелектуальної підтримки навчання.

Ключові слова: *інформаційна система, інформаційні потреби, семантичний аналіз, метадані, бібліотечні ресурси, адаптивний навчальний контент в освіті.*

М. Sokil

Candidate of Technical Sciences, Assistant Professor, Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

N. Kuleba

student, Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

THE CONCEPT OF AN INFORMATION SYSTEM FOR INTELLECTUAL SELECTION OF EDUCATIONAL RESOURCES AS A MEANS OF SUPPORT OF LEARNING

The relevance of the research. The rapid growth of educational resources in university libraries and digital repositories complicates the identification of relevant materials for

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

specific academic disciplines. Conventional catalogue-based search tools often lack contextual awareness and fail to account for the semantic relationships between course content and library resources, resulting in inefficient use of information and learning time. The integration of semantic analysis with structured educational metadata enables the development of intelligent information systems capable of supporting the teaching and learning process in higher education. This study addresses the challenge of aligning academic discipline metadata with library resource descriptions to improve the relevance and quality of information support for learners.

The purpose of the study. The purpose of this research is to develop a mathematical and structural model for an information system that enables the personalized, intelligent selection of educational resources for university disciplines. The model integrates metadata of academic disciplines (keywords, abstracts, curriculum year, specialty) with library resource metadata (keywords, abstracts, resource type) and applies artificial intelligence methods to assess semantic correspondence between them. The proposed model also provides a basis for further development of an ontology-based framework that formalizes relationships among disciplines, users, and educational resources.

The results. The study proposes a hybrid model for semantic correspondence assessment that combines TF-IDF-based vector representations of keywords with contextual embeddings derived from natural language processing models applied to resource annotations. This approach enables ranking of educational resources according to both lexical and semantic proximity to a given discipline, with consideration of the educational level. The research outlines the main functional components of the system, including metadata preprocessing, semantic analysis, resource ranking, and user-based filtering. The proposed model is modular and scalable, allowing integration of additional metadata sources, ontological reasoning mechanisms, and knowledge graph representations.

The scientific novelty. The scientific novelty of the study lies in the combination of semantic similarity assessment with a structured educational metadata model tailored to higher education contexts. Unlike traditional statistical or collaborative approaches, the proposed solution relies on expert-defined metadata enriched by AI-driven semantic representations. The study formalizes a hybrid ranking mechanism and substantiates the potential of ontological extensions for intelligent inference across disciplines, specialties, and educational levels.

The practical significance. The proposed model has practical relevance for universities, academic libraries, and digital learning environments. It supports more efficient use of educational resources, reduces information overload for students, and assists educators and librarians in identifying relevant or supplementary materials for specific courses. The metadata-oriented and modular design facilitates integration with existing library systems and repositories without requiring full-text processing of all resources.

Conclusion. The research presents a mathematically and structurally grounded model of an AI-assisted information system for the intelligent selection of educational resources. The results demonstrate the advantages of a hybrid semantic analysis approach and highlight the potential of ontology-based knowledge representation for enhancing information support in higher education. Future research will focus on ontology development, knowledge graph integration, and empirical validation using real university library datasets. The proposed model forms a foundation for creating adaptive and scalable systems that improve the quality of teaching and learning support.

Keywords: *information system, information needs, semantic analysis, metadata, library resources, adaptive educational content.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах для задоволення своїх освітніх інформаційних потреб викладачі та здобувачі вищої освіти змушені проводити велику кількість часу в пошуках потрібної інформації. Цей процес не завжди є успішним у зв'язку з великою кількістю нерелевантних даних, які можна отримати в результаті опрацювання пошукових запитів. Зазвичай отримані результати не мають відношення до ресурсів бібліотеки і не враховують особливостей дисципліни, яка вивчається, чи рівня освіти, чи особливостей спеціальності.

У статті розглядається концепція системи інтелектуального добору ресурсів, орієнтованої на супровід навчального процесу й доповнення його матеріалами бібліотеки. ІС має модульну структуру, яка дозволяє адаптувати її до особливостей конкретного ЗВО й бібліотеки. Робота інформаційної системи розглядається у двох аспектах: семантичний аналіз метаданих навчальних дисциплін і бібліотечних ресурсів; представлення ієрархії чи особливостей структури навчального процесу у вигляді онтології. Аналіз метаданих бібліотечних ресурсів та дисциплін (робочі програми, силабуси), отримання ключових слів та анотацій для семантичного порівняння дозволяють формувати списки релевантних ресурсів для студентів та викладачів.

Такий підхід зменшує інформаційне перевантаження та сприяє адаптивному навчанню. Використання гібридних методів, що поєднують контент-орієнтований аналіз та онтологічне моделювання, підвищує точність підбору освітніх матеріалів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті цифровізації навчального процесу та зростання обсягів освітніх ресурсів багато науковців активно досліджують можливість створення автоматизованих освітніх рекомендаційних систем. Останніми роками розвивається дослідження персоналізованих освітніх траєкторій, яке базується на аналізі освітніх даних, поведінкових характеристик користувачів та контентних особливостей навчальних матеріалів (da Silva et al., 2023; Mhagama & Garg, 2025; Raj & Renumol, 2022; Souabi et al., 2021). Ці праці присвячені сучасним освітнім рекомендаційним системам. Проте в них основний акцент робиться на підтримці індивідуальних освітніх траєкторій та когнітивних особливостей студентів. Водночас недостатньо уваги присвячено питанню підбору саме освітніх навчальних матеріалів.

Найперші дослідження в цьому напрямі акцентувалися на адаптивному плануванні навчального процесу. Bulut et al. (2020) запропонували інтелектуальні підходи до персоналізованого планування тестування та моніторингу результатів навчання. Це стало основою для подальшого розвитку адаптивних рекомендаційних механізмів. У наступних дослідженнях автори різносторонньо намагалися цей напрям розширити. Вони пропонували зважати на фактори прийняття рішень студентами та контекст використання рекомендацій (Songer & Yamamoto, 2023). Сучасніші підходи полягають у поєднанні контент-орієнтованих алгоритмів з аналізом поведінки користувачів та врахуванням індивідуальних

траєкторій навчання (da Silva et al., 2023; Souabi et al., 2021). Зі стрімким розвитком систем штучного інтелекту були спроби використання гібридних моделей, які інтегрують методи машинного навчання, нейронні мережі та контекстно-залежні алгоритми. Такий підхід дав можливість прогнозувати навчальні потреби та адаптувати контент до рівня підготовки й мотивації здобувачів освіти (Zhao et al., 2023). У таких системах активно застосовуються методи освітнього data mining та аналітики навчальних даних (Premalatha et al., 2018).

У контексті семантичного аналізу та пояснювального штучного інтелекту дослідження акцентують увагу на аналізі активності студентів для формування релевантних рекомендацій (Mazhoud et al., 2021; Zhang et al., 2021). Дослідження впливу пояснень у рекомендаційних системах демонструють позитивний ефект на навчальні результати та рівень довіри до системи (Dai et al., 2024). Таким чином, зростає потреба в адаптованих результатах, де важливу роль відіграє не лише точність рекомендацій, а і їх інтерпретованість. У працях Dascalu et al. (2016) зазначається необхідність врахування довгострокових освітніх цілей, міждисциплінарних зв'язків та соціального контексту навчання. Використання великих масивів освітніх даних та структурованих знань сприяє формуванню адаптивних екосистем навчання.

Особливу увагу в дослідженнях останніх років приділено онтологічному підходу як засобу формалізації знань та структурування освітніх і бібліотечних ресурсів (George & Lal, 2019; Rahayu et al., 2022; Сокіл, 2025; Tagus et al., 2018). Онтологічне моделювання дає можливість організувати концептуальну узгодженість метаданих, логічне виведення зв'язків між об'єктами та інтеграцію різномірних інформаційних джерел. Зокрема, онтологічний підхід до структурування баз знань бібліотек на основі метаданих обґрунтовує доцільність семантичної організації ресурсів для підвищення ефективності пошуку та рекомендацій (Сокіл, 2025). В літературі досліджуються можливості використання онтології в рекомендаційних системах e-learning, підкреслюючи її роль у моделюванні студентських профілів, навчальних об'єктів, зворотного зв'язку та контекстних даних (Rahayu et al., 2022). Важливо, що онтологія інтегрується з методами ШІ. Проте стандарти для профілів студентів та метаданих навчальних об'єктів, а також методики оцінки онтології описуються вкрай рідко.

Порівняння онтологічних та неонтологічних підходів показує, що онтологічні системи кращі за традиційні завдяки семантичній інтероперабельності та розрідженості даних (George & Lal, 2019). Неонтологічні методи ефективні для базового підбору контенту, але не враховують глибокі семантичні зв'язки, що призводить до нижчої персоналізації. Онтологічні моделі (OWL або XML) забезпечують повторне використання, але вимагають значних зусиль на створення та оцінку. Гібридні моделі домінують (понад 60 % досліджень), комбінуючи онтологію з колаборативною фільтрацією, контент-орієнтованими методами чи нечіткою логікою (Raj & Renumol, 2022).

Семантичні методи рекомендацій базуються на векторних представленнях тексту (наприклад, Word2Vec чи CNN). Вони дають можливість обчислювати подібність за значенням, а не ключовими словами (Zhang et al., 2021). Онтологічні

методи є підмножиною знаннево-орієнтованих, моделюючи доменні концепції та відносини для рекомендацій навчальних об'єктів, шляхів чи активностей. Гібриди поєднують семантичні сильні сторони з колективним інтелектом, покращуючи персоналізацію в текстово-орієнтованих e-learning середовищах.

Дослідження підкреслюють колаборативну фільтрацію (43 %) та гібриди (36 %), з акцентом на семантичні та онтологічні підходи для покращення точності та персоналізації в LMS (Rahayu et al., 2022). Оцінка переважно квазіекспериментальна, з позитивними результатами в 77 % випадків, але інтеграція з педагогічними теоріями обмежена.

Обмеження сучасних підходів включають відсутність динамічної адаптивності без глибокої оцінки користувацького досвіду (Raj & Renumol, 2022; George & Lal, 2019). Тренди: перехід до гібридів з глибоким навчанням, семантичними мережами та контекстною адаптивністю (Rahayu et al., 2022; Zhang et al., 2021). Актуальною залишається формалізована інтеграція метаданих дисциплін і бібліотечних ресурсів через онтологічні моделі, що недостатньо опрацьовано (Сокіл, 2025; Tarus et al., 2018).

Таким чином, як видно з наведеного аналізу літератури, актуальним є поступовий перехід від суто статистичних та поведінкових моделей рекомендацій до гібридних підходів, які полягають у поєднанні методів штучного інтелекту, освітньої аналітики та семантичного моделювання. Натомість залишається актуальною проблема формалізованої інтеграції метаданих навчальних дисциплін і бібліотечних ресурсів. Це можна реалізувати завдяки онтологічній моделі. Нині такий підхід залишається недостатньо опрацьованим, що обґрунтовує актуальність запропонованого в роботі підходу.

Мета статті полягає в розробці концептуально-методичної моделі та визначення ключових модулів інформаційної системи інтелектуального підбору освітніх ресурсів для супроводу навчального процесу. Розглядається інтеграція: семантичного аналізу метаданих бібліотечних ресурсів і дисциплін, онтологічного ядра, яке моделює структуру ЗВО, методів штучного інтелекту. Таке поєднання дасть можливість забезпечити персоналізацію навчання, ефективний доступ до бібліотечних матеріалів, а також взяти до уваги потреби студентів та викладачів. Запропонований підхід дасть можливість зменшити інформаційне перевантаження. Для студентів це означає скорочення часу пошуку літературних джерел, а також покращення опрацювання навчальних дисциплін. Для викладачів — оптимізацію підготовки навчальних матеріалів та можливість доповнення дисциплін ресурсами з відкритим доступом, доступність яких не обмежена організаційними чи технічними бар'єрами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Запропонована модель інформаційної системи орієнтована на інтелектуальний підбір навчальної та наукової літератури для дисциплін, які викладаються в університеті, і враховує специфіку структури закладу вищої освіти, освітніх програм, спеціальностей та навчальних компонентів. Ключовою особливістю є використання онтології як ключового елементу, що призначений для забезпечення семантичної узгодженості між описом дисциплін та бібліотечними ресурсами.

На відміну від класичних рекомендаційних систем, контент-орієнтованих (що підбирають ресурси за збігом ключових слів), колаборативних (що ґрунтуються на поведінці схожих користувачів) та гібридних (що поєднують обидва підходи без семантичного шару), — запропоноване рішення передбачає поєднання структурованих метаданих, семантичних зв'язків та формалізованих правил логічного виведення. Завдяки цьому є можливість враховувати не лише ключові слова, а й контекст дисципліни, її місце в освітній програмі та зв'язки з іншими навчальними компонентами.

Концепція системи та взаємодія модулів

Відповідно до поданої на рис. 1 структурно-функціональної схеми, інформаційна система автоматизованого підбору бібліотечних ресурсів для супроводу навчального процесу реалізує багаторівневу обробку метаданих дисциплін і бібліотечних документів із використанням семантичного аналізу та онтологічного підходу.

Модуль метаданих дисциплін призначений для накопичення та первинного представлення інформації про навчальні дисципліни. До складу метаданих входять назва дисципліни, ключові слова, анотація та рівень навчання, які формуються на основі робочих програм і силабусів. Ці дані відображають змістову спрямованість дисципліни та визначають освітній контекст подальшого аналізу.

Модуль метаданих бібліотечних ресурсів забезпечує доступ до описів документів, наявних в електронному каталозі бібліотеки. Для кожного ресурсу враховуються назва, ключові слова, анотація та тип ресурсу, що дозволяє охопити як друковані, так і електронні матеріали різних форматів. Використання виключно бібліотечних метаданих робить систему незалежною від повнотекстового аналізу та спрощує її інтеграцію з наявними бібліотечними інформаційними системами.

Центральним етапом попередньої обробки є **модуль підготовки метаданих**, у межах якого здійснюється очищення даних від службових елементів, нормалізація текстів, уніфікація термінів і приведення метаданих до єдиного формату. На цьому ж етапі виконуються операції з виділення ключових слів та формування текстових представлень, придатних для подальшого семантичного аналізу.

Модуль семантичного аналізу реалізує обчислення семантичної подібності між метаданими дисциплін і бібліотечних ресурсів. Для цього використовуються векторні подання текстів, отримані на основі ключових слів і анотацій, що дозволяє враховувати не лише прямі лексичні збіги, але й приховану смислову близькість між поняттями. Результати цього аналізу є основою для подальшого формування списків відповідних ресурсів.

Аналітичний модуль відповідності виконує зіставлення дисциплін і бібліотечних ресурсів на основі отриманих семантичних оцінок та заданих правил відбору. На цьому етапі формується початковий перелік релевантних матеріалів, відфільтрований за освітнім рівнем, типом ресурсу та іншими контекстними параметрами.

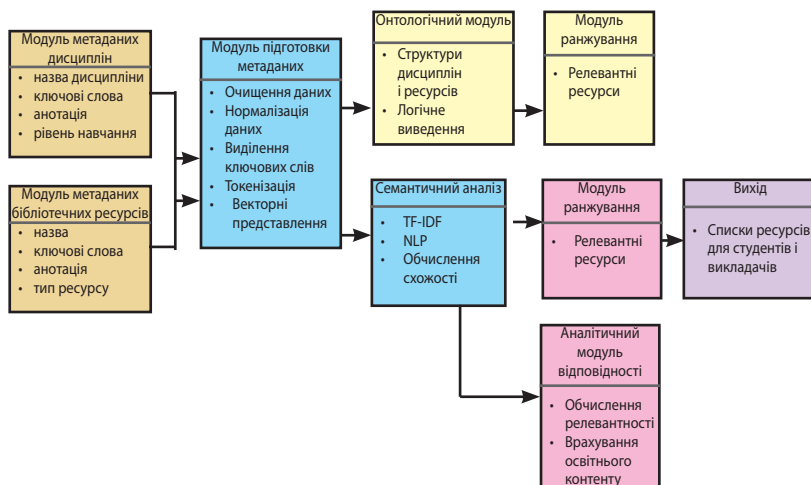

Рис. 1. Узагальнена модульна модель ІС підбору освітніх ресурсів (розроблено авторами).

Окрему роль у системі відіграє **онтологічний модуль**, який забезпечує концептуальне представлення предметної області. У межах цього модуля формалізуються класи дисциплін, ресурсів, ключових слів й освітніх рівнів, а також семантичні зв'язки між ними. Онтологічна модель дозволяє забезпечити узгодженість термінології, підвищити інтерпретованість результатів і створює основу для подальшого розширення системи, використовуючи логічне виведення нових знань.

Завершальним етапом функціонування системи є **модуль ранжування**, який упорядковує відібрані бібліотечні ресурси відповідно до ступеня їх відповідності навчальній дисципліні. Ранжування здійснюється з урахуванням семантичної подібності, освітнього рівня та типу ресурсу, після чого формується вихідний список рекомендованих матеріалів для студентів і викладачів.

Таким чином, запропонована структурно-функціональна модель забезпечує послідовну інтеграцію метаданих дисциплін і бібліотечних ресурсів, поєднуючи алгоритмічні методи семантичного аналізу з онтологічною структурізацією знань для ефективного інформаційного супроводу навчального процесу.

Логіка роботи інформаційної системи

Логіка роботи системи базується на поетапному семантичному опрацюванні даних (рис. 2). На першому етапі відбувається ідентифікація дисципліни в структурі університету та визначення її основних характеристик. Далі система аналізує пов'язані з дисципліною ключові слова та теми, зафіксовані в онтології.

На наступному етапі здійснюється зіставлення отриманих семантичних описів із метаданими бібліотечних ресурсів. Завдяки використанню онтологічних зв'язків система може враховувати не лише прямі збіги термінів, а й семантично близькі поняття. Заключним етапом є застосування правил логічного

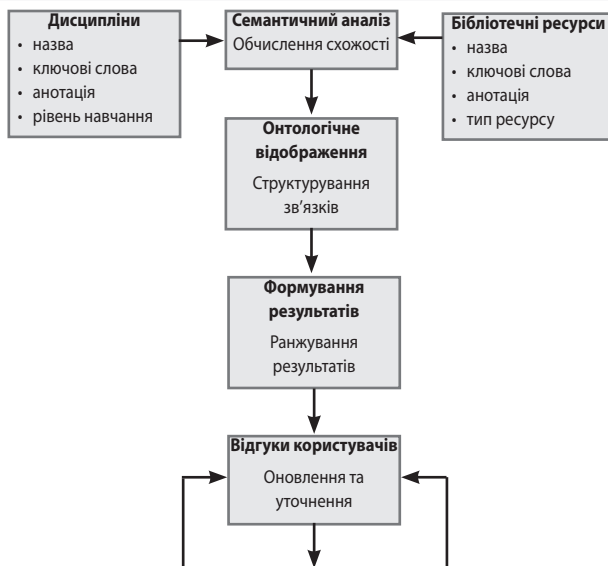

Рис. 2. Послідовність роботи ІС на основі онтології (розроблено авторами).

виведення та механізмів ранжування, що дозволяє сформувати релевантний і структурований список рекомендацій.

Роль онтології в забезпеченні релевантності рекомендацій

Онтологія виконує роль семантичного посередника між освітнім контентом і бібліотечними ресурсами. Завдяки формалізованому опису предметної області вона дозволяє усунути неоднозначність термінів та забезпечити узгоджене тлумачення понять у різних інформаційних джерелах. Саме це забезпечує підвищення точності та релевантності рекомендацій порівняно з традиційними підходами, що ґрунтуються лише на ключових словах.

Крім того, онтологічний підхід створює основу для подальшого розширення системи, зокрема аналізу навчальних траєкторій та адаптації рекомендацій до індивідуальних потреб користувачів.

Практичні рекомендації щодо впровадження. Запропонована модель може бути інтегрована з наявними університетськими платформами у двох основних напрямках. По-перше, інтеграція з Moodle реалізується через розробку плагіна, що вбудовує рекомендації бібліотечних ресурсів у структуру курсів на основі семантичного аналізу силабусів. По-друге, інтеграція з АБІС (наприклад, на базі Koha) забезпечується через стандартизовані інтерфейси API або RDF, що дає змогу в режимі реального часу поповнювати базу бібліотечних метаданих без ручного введення даних. Обидва варіанти підтримують модульну архітектуру системи та не вимагають повнотекстового індексування фондів.

Висновки. У статті запропоновано концептуальну модель інформаційної системи інтелектуального підбору бібліотечних ресурсів для навчальних дисциплін закладів вищої освіти. Модель поєднує методи семантичного аналізу текстових метаданих з онтологічним підходом до структуризації знань, використовуючи гібридне представлення ключових слів та семантичних анотацій для врахування як формальних збігів, так і смислової подібності між дисциплінами та ресурсами.

Запропонована модель забезпечує формалізований механізм ранжування ресурсів з урахуванням назви дисципліни, анотацій, ключових слів та рівня навчання. Використання лише метаданих, доступних у робочих програмах та бібліотечних системах, спрощує впровадження підходу на практиці.

Онтологічна модель формалізує зв'язки між дисциплінами, спеціальностями, освітніми рівнями та бібліотечними ресурсами, підвищує семантичну узгодженість даних і дозволяє логічно виводити нові знання. Це забезпечує можливість інтеграції експертних знань та підвищує релевантність підбору ресурсів у навчальному середовищі.

Перспективи подальших досліджень включають побудову структури онтології, аксіом формування знань, інтеграцію онтологічного міркування з алгоритмами машинного навчання, побудову графів знань на основі метаданих, а також експериментальну перевірку ефективності моделі на реальних даних, які стосуються структури університету та даних із бібліотек.

Результати дослідження створюють методологічне підґрунтя для побудови інтелектуальних систем нового покоління для підбору освітніх ресурсів у сфері вищої освіти та бібліотечно-інформаційної діяльності.

Список посилань

- Сокіл, М. Б. (2025). Онтологічний підхід до структуривання бази знань бібліотеки на основі метаданих. Аналітичний огляд. *Вісник Харківської державної академії культури*, (67), 268–279. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.18>
- Bulut, O., Cormier, D. C., & Shin, J. (2020). An intelligent recommender system for personalized test administration scheduling with computerized formative assessments. *Frontiers in Education*, 5, Article 572612. <https://doi.org/10.3389/educ.2020.572612>
- Dai, Y., Takami, K., Flanagan, B., & Ogata, H. (2024). Beyond recommendation acceptance: Explanation's learning effects in a math recommender system. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, 19, Article 020. <https://doi.org/10.58459/rptel.2024.19020>
- Dascalu, M.-I., Bodea, C.-N., Mihailescu, M. N., Tanase, E. A., & Ordoñez de Pablos, P. (2016). Educational recommender systems and their application in lifelong learning. *Behaviour & Information Technology*, 35(4), 290–297. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2015.1128977>
- da Silva, F. L., Slodkowski, K. C., da Silva, K. K., & Cazella, S. C. (2023). A systematic literature review on educational recommender systems for teaching and learning: Research trends, limitations and opportunities. *Education and Information Technologies*, 28(3), 3289–3313. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11341-9>

- George, G., & Lal, A. M. (2019). Review of ontology-based recommender systems in e-learning. *Computers & Education, 142*, Article 103642. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103642>
- Mazhoud, O., Kalboussi, A., & Kacem, A. H. (2021). Educational recommender system based on learner's annotative activity. *International Journal of Emerging Technologies in Learning, 16*(10), 108–124. <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i10.19955>
- Mhagama, J. T., & Garg, K. (2025). A systematic review of educational recommender systems: Techniques, target users, and emerging trends in personalized learning. *International Journal of Technology in Education and Science, 2*(1), 79–98.
- Premalatha, M., Viswanathan, V., Suganya, G., Kaviya, M., & Vijaya, A. (2018). Educational data mining and recommender systems survey. *International Journal of Web Portals, 10*(1), 39–53. <https://doi.org/10.4018/IJWP.2018010104>
- Rahayu, N. W., Ferdiana, R., & Kusumawardani, S. S. (2022). A systematic review of ontology use in E-Learning recommender system. *Computers and Education: Artificial Intelligence, 3*, Article 100047. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100047>
- Raj, N. S., & Renumol, V. G. (2022). A systematic literature review on adaptive content recommenders in personalized learning environments from 2015 to 2020. *Journal of Computers in Education, 9*(1), 113–148. <https://doi.org/10.1007/s40692-021-00199-4>
- Songer, R. W., & Yamamoto, T. (2023). An analysis of student decision making for educational recommender systems. *Educational Research and Reviews, 18*(4), 54–62. <https://doi.org/10.5897/ERR2023.4313>
- Souabi, S., Retbi, A., Khalidi Idrissi, M. K., & Bennani, S. (2021). Recommendation systems on e-learning and social learning: A systematic review. *The Electronic Journal of e-Learning, 19*(5), 432–451. <https://doi.org/10.34190/ejel.19.5.2482>
- Tarus, J. K., Niu, Z., & Mustafa, G. (2018). Knowledge-based recommendation: A review of ontology-based recommender systems for e-learning. *Artificial Intelligence Review, 50*(1), 21–48. <https://doi.org/10.1007/s10462-017-9539-5>
- Zhang, Q., Lu, J., & Zhang, G. (2021). Recommender systems in E-learning. *Journal of Smart Environments and Green Computing, 1*, 76–89. <https://doi.org/10.20517/jsegc.2020.06>
- Zhao, L.-T., Wang, D.-S., Liang, F.-Y., & Chen, J. (2023). A recommendation system for effective learning strategies: An integrated approach using context-dependent DEA. *Expert Systems with Applications, 211*, Article 118535. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2022.118535>

References

- Sokil, M. B. (2025). Ontological approach to structuring a library knowledge base based on metadata. Analytical review. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture, 67*(7), 268–279. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.18> [In Ukrainian].
- Bulut, O., Cormier, D. C., & Shin, J. (2020). An intelligent recommender system for personalized test administration scheduling with computerized formative assessments. *Frontiers in Education, 5*, Article 572612. <https://doi.org/10.3389/educ.2020.572612> [In English].

- Dai, Y., Takami, K., Flanagan, B., & Ogata, H. (2024). Beyond recommendation acceptance: Explanation's learning effects in a math recommender system. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, 19, Article 020. <https://doi.org/10.58459/rptel.2024.19020> [In English].
- Dascalu, M.-I., Bodea, C.-N., Mihailescu, M. N., Tanase, E. A., & Ordoñez de Pablos, P. (2016). Educational recommender systems and their application in lifelong learning. *Behaviour & Information Technology*, 35(4), 290–297. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2015.1128977> [In English].
- da Silva, F. L., Slodkowski, K. C., da Silva, K. K., & Cazella, S. C. (2023). A systematic literature review on educational recommender systems for teaching and learning: Research trends, limitations and opportunities. *Education and Information Technologies*, 28(3), 3289–3313. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11341-9> [In English].
- George, G., & Lal, A. M. (2019). Review of ontology-based recommender systems in e-learning. *Computers & Education*, 142, Article 103642. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103642> [In English].
- Mazhoud, O., Kalboussi, A., & Kacem, A. H. (2021). Educational recommender system based on learner's annotative activity. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 16(10), 108–124. <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i10.19955> [In English].
- Mhagama, J. T., & Garg, K. (2025). A systematic review of educational recommender systems: Techniques, target users, and emerging trends in personalized learning. *International Journal of Technology in Education and Science*, 2(1), 79–98. [In English].
- Premalatha, M., Viswanathan, V., Suganya, G., Kaviya, M., & Vijaya, A. (2018). Educational data mining and recommender systems survey. *International Journal of Web Portals*, 10(1), 39–53. <https://doi.org/10.4018/IJWP.2018010104> [In English].
- Rahayu, N. W., Ferdiana, R., & Kusumawardani, S. S. (2022). A systematic review of ontology use in E-Learning recommender system. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 3, Article 100047. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100047> [In English].
- Raj, N. S., & Renumol, V. G. (2022). A systematic literature review on adaptive content recommenders in personalized learning environments from 2015 to 2020. *Journal of Computers in Education*, 9(1), 113–148. <https://doi.org/10.1007/s40692-021-00199-4> [In English].
- Songer, R. W., & Yamamoto, T. (2023). An analysis of student decision making for educational recommender systems. *Educational Research and Reviews*, 18(4), 54–62. <https://doi.org/10.5897/ERR2023.4313> [In English].
- Souabi, S., Retbi, A., Khalidi Idrissi, M. K., & Bennani, S. (2021). Recommendation systems on e-learning and social learning: A systematic review. *The Electronic Journal of e-Learning*, 19(5), 432–451. <https://doi.org/10.34190/ejel.19.5.2482> [In English].
- Tarus, J. K., Niu, Z., & Mustafa, G. (2018). Knowledge-based recommendation: A review of ontology-based recommender systems for e-learning. *Artificial Intelligence Review*, 50(1), 21–48. <https://doi.org/10.1007/s10462-017-9539-5> [In English].

- Zhang, Q., Lu, J., & Zhang, G. (2021). Recommender systems in E-learning. *Journal of Smart Environments and Green Computing, 1*, 76–89. <https://doi.org/10.20517/jsegc.2020.06> [In English].
- Zhao, L.-T., Wang, D.-S., Liang, F.-Y., & Chen, J. (2023). A recommendation system for effective learning strategies: An integrated approach using context-dependent DEA. *Expert Systems with Applications, 211*, Article 118535. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2022.118535> [In English].

Отримано: 10.02.2026

Прийнято до друку: 12.03.2026

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.15>¹

УДК 002.2:004.738.5:316.77

М. І. Сидорук

аспірант кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

maksym.sydoruk.asp.2025@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2380-6192>

МЕТОДИКА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ У ПРОЦЕСІ ВЕРИФІКАЦІЇ СХЕМ ОБХОДУ САНКЦІЙ

У статті обґрунтовано методику інформаційно-аналітичного документування (ІАД) відкритих джерел як системного інструменту верифікації схем обходу санкцій. Визначено понятійну різницю між OSINT як процесом розвідки та ІАД як інтелектуальною діяльністю з фіксації доказів у формі аналітичних документів. Встановлено три рівні функціонування ІАД (інформаційний, аналітичний, прогностичний) та адаптовано етапи аналітичного циклу (intelligence cycle) до потреб санкційного моніторингу. Проаналізовано комплекс методів документування: аналіз митних транзакцій (платформи Export Genius, Sayari), ідентифікація латентних корпоративних зв'язків та AI-верифікація мультимедійних даних. Доведено, що застосування принципу перехресної перевірки (cross-checking) дозволяє забезпечити високу точність верифікації даних та мінімізувати ризики в процесі ідентифікації складних ланцюгів постачання. На основі аналізу діяльності провідних аналітичних організацій підтверджено ефективність запропонованого підходу для посилення експортного контролю.

Ключові слова: *інформаційно-аналітичне документування, відкриті джерела, OSINT, цикл розвідки, обхід санкцій, верифікація даних, міжнародні ланцюги постачання.*

М. Sydoruk

postgraduate student the Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

METHODOLOGY OF THE INFORMATIONAL AND ANALYTICAL DOCUMENTATING OF OPEN SOURCES IN THE PROCESS OF VERIFICATION OF SANCTIONS EVASION SCHEMES

The relevance of the study. The full-scale Russian invasion of Ukraine has intensified the need for effective mechanisms to monitor and counter the circumvention of international sanctions. Information-analytical documentation (IAD) has emerged as a strategic tool for national security, acting as a systematic intellectual activity for recording data with evidentiary value. Despite extensive restrictions, the Russian Federation continues to obtain critical technologies through latent supply chains, necessitating a scientifically grounded methodology to transform raw OSINT data into structured analytical products.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The purpose of the study. The study aims to substantiate the methodology of information-analytical documentating of open sources for the systematic identification and verification of sanction evasion schemes.

The methodology. The research is based on the intelligence cycle framework adapted for sanctions monitoring. The methodological base includes a structured overview of IAD tools: customs transaction analysis (via platforms like Export Genius, Sayari, and specialized registries), identification of latent corporate links, and AI-driven multimedia verification (Pimeyes, Lenso). The cross-checking principle is applied to ensure data validity and minimize errors in identifying complex logistics chains.

The results. The study establishes that IAD functions as a multi-level process of collecting, synthesizing, and fixing information. It was proven that the combined application of OSINT methods enables the reconstruction of supply chains and the detection of hidden connections between entities. The analysis of leading Ukrainian analytical organizations confirms the practical effectiveness of the proposed methodology in strengthening export control and initiating new restrictive measures.

The scientific novelty. The novelty lies in the conceptual distinction between OSINT as a reconnaissance process and IAD as a structured intellectual activity focused on creating finalized analytical documents. The study integrates sanction evasion analysis with a systematized framework of the intelligence cycle, offering a new approach within the field of information science and documentation.

The practical significance. The results provide a structured understanding of practical approaches that can be applied by analysts and policymakers to improve sanction enforcement and complicate the supply of critical components to the aggressor.

Conclusions. Information-analytical documentation is a crucial mechanism for identifying and countering sanction evasion. Its systematic application, rooted in the principles of documentating and information analysis, enhances the effectiveness of international restrictions and contributes to national and global security.

Keywords: *information and analytical documentating, open sources, OSINT, intelligence cycle, sanctions evasion, data verification, international supply chains.*

Актуальність теми дослідження. Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації проти України роль інформаційно-аналітичних продуктів у забезпеченні національної безпеки трансформувалася з допоміжної в стратегічну. Одним із найефективніших інструментів протидії агресії стало інформаційно-аналітичне документування на основі відкритих джерел. На відміну від стихійного пошуку інформації, ІАД виступає як системна інтелектуальна діяльність із верифікації та фіксації даних у формі аналітичних документів, що мають доказову цінність для санкційної політики.

Попри безпрецедентний санкційний тиск, агресор адаптується до обмежень, розбудовуючи латентні логістичні ланцюги та використовуючи мережі компаній-посередників. Це актуалізує гостру потребу в науковому обґрунтуванні методик документування, які б дозволяли не просто збирати дані, а перетворювати їх на структуровані масиви доказів, придатні для прийняття управлінських рішень та запровадження нових пакетів санкцій.

Зазначена проблематика перебуває на перетині сучасних наукових трендів у сфері інформаційної аналітики та безпекових досліджень. Вона безпосередньо

відповідає актуальним завданням документознавства та архівознавства, оскільки фокусується на методах формування, автентифікації й збереження аналітичної документації в цифровому середовищі в умовах гібридної війни.

Постановка проблеми. Незважаючи на масштабність міжнародних санкцій, на практиці спостерігається їх систематичний обхід у результаті використання складних посередницьких мереж та реекспорту. Це дозволяє агресору продовжувати отримання критичних компонентів для військово-промислового комплексу. Головна проблема полягає не лише у факті обходу обмежень, а й у відсутності системних методик документування таких порушень для їх юридичної та політичної верифікації.

Традиційні підходи до аналізу відкритих джерел часто обмежуються лише етапом пошуку даних. Проте для ініціювання реальних санкційних обмежень виникає потреба в переході до інформаційно-аналітичного документування. У межах цього дослідження ІАД визначається як соціально-організований різновид інтелектуальної праці, що включає збір, аналітико-синтетичну переробку та фіксацію інформації у формі аналітичних документів (довідок, звітів), які відповідають критеріям достовірності та повноти.

Вирішення проблеми полягає в усуненні розриву між сирими даними з відкритих джерел та створенням на їх основі структурованої доказової бази.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема обходу міжнародних санкцій Російською Федерацією після початку повномасштабного вторгнення активно висвітлюється в журналістських розслідуваннях та аналітичних матеріалах, проте в науковій літературі представлена обмежено. Водночас дослідження, присвячені інформаційно-аналітичній діяльності, формують теоретичне підґрунтя для розгляду процесів обробки та документування інформації. Зокрема, у працях І. Захарової та Л. Філіпової інформаційно-аналітична діяльність визначається як системний процес збору, відбору, аналітико-синтетичної обробки та узагальнення інформації з метою створення аналітичних продуктів (Захарова та ін., 2024). У сучасних дослідженнях ІАД також розглядається як науково обґрунтований процес продукування нових знань на основі застосування аналітичних методів і міждисциплінарних підходів. Водночас питання застосування інформаційно-аналітичного документування відкритих джерел у контексті верифікації схем обходу санкцій є недостатньо дослідженими (Загуменна & Кузьменко, 2022).

Окремі аспекти проблеми розглядаються в працях, присвячених механізмам обходу санкцій. Зокрема, у роботах В. Тацієнка проаналізовано види санкцій та наведено приклади їх обходу, однак без урахування ролі відкритих джерел (Тацієнко, 2023). А. Пастовенський досліджує використання третіми країнами логістичних ланцюгів постачання після 2022 року (Пастовенський, 2025). У дослідженнях І. В. Яковюка, О. Д. Миронова та К. В. Бакланової розглянуто питання міжнародної співпраці у сфері забезпечення дотримання санкцій (Бакланова та ін., 2025).

Важливий внесок у розуміння механізмів обходу санкцій зробили V. Partsvaniya та E. Pirveli, засвідчивши, що постачання підсанкційних товарів продовжується через реекспорт й ускладнення логістичних ланцюгів (Partsvaniya & Pirveli, 2024). Паралельно існують розвідки, присвячені методам аналізу відкритих джерел, зокрема роботи М. Разумей та Д. Кухтіна, у яких розглядається використання митних даних для виявлення ланцюгів постачання (Разумей & Кухтін, 2025).

Таким чином, наукові дослідження охоплюють окремо проблематику обходу санкцій, теоретичні засади інформаційно-аналітичної діяльності та прикладні методи аналізу відкритих джерел. Водночас відсутні праці, у яких ці напрями були б інтегровані у вигляді цілісної методики інформаційно-аналітичного документування відкритих джерел для верифікації схем обходу санкцій. Це зумовлює необхідність розробки та обґрунтування відповідного методичного підходу.

Мета статті — обґрунтувати методику інформаційно-аналітичного документування відкритих джерел для ідентифікації ланцюгів постачання підсанкційної продукції та верифікації суб'єктів, причетних до підтримки агресора. Завдання дослідження такі:

- уточнити сутність поняття «інформаційно-аналітичне документування» у сфері санкційного моніторингу;
- систематизувати практичні методи аналізу відкритих джерел (аналіз митних даних, мультимедійного контенту та AI-ідентифікації) як складових процесу документування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після початку повномасштабного вторгнення Російська Федерація стала активно застосовувати ракетне озброєння, безпілотні літальні апарати та інші засоби ураження проти України. У відповідь на агресію значна частина міжнародної спільноти, зокрема Європейський Союз та США, запровадили масштабні санкції проти російської федерації. Станом на січень 2025 р. загальна кількість введених обмежувальних заходів перевищила 24 000 (Федорович, 2025).

Водночас, попри на значний санкційний тиск, у процесі аналізу зразків російського озброєння було встановлено використання іноземних компонентів. Зокрема, у складі ракет та безпілотних систем виявлялися процесори, мікрочіпи, елементи навігаційних і комунікаційних систем, оптичні компоненти та сенсори іноземного виробництва. За результатами аналізу залишків російських ракет і дронів, у червні 2025 р. міністр закордонних справ України Андрій Сибіга зазначив, що в них було ідентифіковано компоненти, вироблені в 19 країнах світу (Стешенко, 2025). Окрім цього, Російська Федерація продовжує використовувати іноземне виробниче обладнання, зокрема верстати японського та китайського походження, для виготовлення ракетного озброєння й артилерійських боеприпасів.

Зазначені факти свідчать про наявність ефективних механізмів обходу санкцій, що дозволяють російській федерації отримувати критично важливі

компоненти та обладнання. Аналіз митних даних, декларацій, залишків озброєння й інших відкритих джерел інформації демонструє, що постачання здійснюється через складні логістичні ланцюги, зокрема із залученням третіх країн.

У зв'язку із цим виникає необхідність посилення контролю за дотриманням санкційного режиму та обмеження постачання підсанкційної продукції, що використовується у виробництві озброєння. Одним із ключових інструментів у цьому процесі може стати інформаційно-аналітичне документування відкритих джерел.

У сучасних дослідженнях інформаційно-аналітична діяльність розглядається як системний процес збору, відбору, аналітико-синтетичної обробки та узагальнення інформації (Захарова та ін., 2024). У цьому контексті інформаційно-аналітичне документування доцільно трактувати як складову цієї діяльності, що передбачає фіксацію результатів аналізу у формі аналітичних документів, які мають доказову та практичну цінність.

У цій діяльності важливим є розмежування інформаційно-аналітичного документування та OSINT (Open Source Intelligence). У сучасних дослідженнях OSINT переважно розглядається як сукупність методів пошуку, збору та первинного аналізу інформації з відкритих джерел (Van Puvelde & Tabárez Rienzi, 2025). Натомість інформаційно-аналітичне документування орієнтоване на трансформацію отриманих даних у структуровані аналітичні продукти — документи, що відповідають критеріям достовірності, повноти та можуть використовуватися як доказова база в процесі прийняття управлінських рішень.

У межах цього дослідження пропонується розглядати інформаційно-аналітичне документування як багаторівневий процес, що включає три взаємопов'язані рівні діяльності:

1. Інформаційний — передбачає пошук, відбір та первинну класифікацію даних з відкритих джерел (зокрема митних декларацій, реєстрів та баз даних).
2. Аналітичний — спрямований на виявлення латентних зв'язків, ідентифікацію патернів та встановлення взаємозалежностей між суб'єктами, зокрема із застосуванням мережевого аналізу.
3. Прогностичний — включає оцінку ризиків та моделювання можливих сценаріїв подальшого обходу санкцій.

Методологічною основою такого підходу виступає адаптований «цикл розвідки» (intelligence cycle), який включає етапи планування, збирання, обробки, аналізу та поширення інформації (Lowenthal, 2020). Дотримання цієї послідовності забезпечує системність аналітичної діяльності та підвищує якість кінцевого аналітичного продукту.

Зазначені теоретико-методологічні положення створюють основу для практичного застосування інформаційно-аналітичного документування у процесі виявлення схем обходу санкцій. У подальшому доцільно розглянути конкретні методи аналізу відкритих джерел та інструменти, що використовуються для ідентифікації ланцюгів постачання й пов'язаних суб'єктів. У цьому контексті відкриті дані виступають не лише як джерело відомостей, а і як

основа для їх подальшого аналізу, верифікації та документування в межах ІАД. Запропоновані методи були апробовані автором у процесі аналітичної діяльності протягом 2023–2025 рр. Результатом їх застосування стало формування аналітичних матеріалів, окремі з яких були враховані під час підготовки санкційних рішень.

Митні бази даних, торговельні декларації, соціальні мережі, тендерні платформи та інші відкриті ресурси містять значний обсяг інформації щодо можливих порушень санкційного режиму. Їх системний аналіз дозволяє виявляти ланцюги постачання, ідентифікувати посередників та формувати доказову базу для подальшого реагування. Важливо зазначити, що значна частина роботи з виявлення таких порушень здійснюється журналістами, волонтерськими ініціативами й аналітичними центрами, діяльність яких сприяє ускладненню постачання критично важливої продукції до Російської Федерації.

Аналіз відкритих джерел дозволяє не лише фіксувати окремі факти порушень, а й ідентифікувати типові механізми обходу санкцій. Найпоширенішим серед них є паралельний імпорт через треті країни із залученням фіктивних або афілійованих компаній, що дозволяє приховувати кінцевих отримувачів продукції. Окрім цього, застосовується маскуванню іноземної продукції під російські бренди, що встановлюється шляхом порівняльного аналізу технічних характеристик та візуальних ознак.

Поряд із безпосередніми даними про постачання важливими індикаторами виступають і непрямі джерела інформації. Зокрема, аналіз вакансій підприємств військово-промислового комплексу дозволяє виявити використання іноземного обладнання або програмного забезпечення, що опосередковано свідчить про наявність каналів його постачання. Таким чином, ефективне виявлення схем обходу санкцій передбачає поєднання різних типів джерел інформації та їх комплексний аналіз.

З метою систематизації підходів до аналізу відкритих джерел у межах інформаційно-аналітичного документування доцільно розглядати їх як взаємопов'язані елементи єдиної аналітичної системи. У цьому контексті окремі методи відповідають за роботу з різними типами даних та виконують функції збору, інтерпретації та верифікації інформації.

Одним із ключових напрямів є аналіз структурованих даних, зокрема митних декларацій та торговельних баз. Використання спеціалізованих платформ, таких як Export Genius, Datamyne, 52WMB та Sayari Graph, дозволяє відстежувати переміщення товарів, визначати країни походження та встановлювати зв'язки між учасниками постачання.

Застосування фільтрів за HS-кодами, індивідуальними номерами компаній та описами товарів дозволяє реконструювати логістичні ланцюги від виробника до кінцевого споживача.

Водночас обмеженість митних даних зумовлює їх доповнення іншими джерелами. У цьому контексті важливу роль відіграє поєднання митних баз із документальними джерелами. Зокрема, використання спеціалізованого сервісу

дозволяє виявляти продукцію, яка не була зафіксована в митних даних, а також уточнювати характеристики товарів та виробників. Така комбінація джерел суттєво підвищує точність аналізу й дозволяє ідентифікувати складні ланцюги постачання.

Окремого значення набуває аналіз мультимедійного контенту, який дозволяє ідентифікувати обладнання та технології, що використовуються підприємствами. Дослідження фото- та відеоматеріалів із вебсайтів, соціальних мереж і медіаресурсів дозволяє встановити походження обладнання навіть у випадках відсутності відповідних митних даних. Ідентифікація може здійснюватися за допомогою візуальних ознак, маркувань та технічних характеристик.

Подальший розвиток цифрових технологій зумовлює активне використання ШІ-інструментів. Зокрема, сервіси PimEyes та Lenso дозволяють здійснювати пошук осіб за зображенням, а інструмент Artelligence та його аналоги — ідентифікувати профілі в соціальних мережах.

Це відкриває можливості для встановлення контактів між представниками компаній, фіксації міжнародних взаємодій та виявлення потенційних каналів співпраці.

Важливим доповненням до зазначених методів є аналіз документальних джерел, зокрема тендерів і судових рішень, а також спеціалізованих ресурсів, що дозволяють досліджувати операції лізингу обладнання. Такі дані дозволяють встановлювати контрактні відносини між компаніями та уточнювати призначення закупленої продукції.

Окрім цього, значний аналітичний потенціал має аналіз контактних та технічних даних. Дослідження електронних адрес, телефонних номерів, фізичних адрес, а також інформації про домени, IP-адреси та хостинг-провайдерів дозволяє встановлювати зв'язки між компаніями й виявляти спільну інфраструктуру.

Bill Of Lading Data		< 1/15 >
Trade date	2023/11/04	B/L No.
Supplier	macreser dis ticaret limited sirketi	Buyers
		ooo промлогика
POLs	---	PODs
Supply area	turkey	Purchas area
		russia
Weight	0.2kg	Amount
		1273.66
Hs code	8481201009	Product tags
		control valve
Product description		
клапани регулюючі для нагнітальної силової трансмісії, для обладнання промислового на... Expand		
+ View All		

Рис. 1. Приклад декларації з платформи 52WMB.

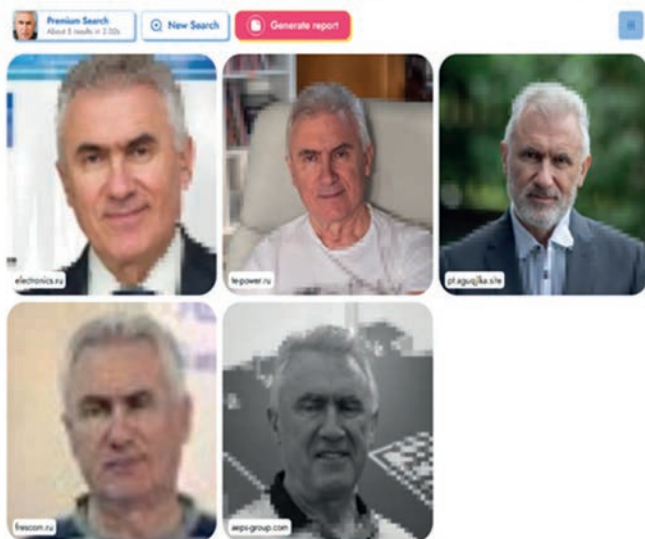

Рис. 2. Пошук статей, у яких фігурувала людина, у Pimeyes.

Це особливо важливо у випадках, коли підсанкційні суб'єкти створюють нові юридичні особи для обходу обмежень.

Таким чином, наведені методи формують взаємопов'язану систему аналізу відкритих джерел у межах інформаційно-аналітичного документування. Водночас їх застосування не обмежується лише збором інформації. Ключовим етапом є подальша аналітична обробка, верифікація та фіксація отриманих даних. Інформація підлягає систематизації, перевірці за принципом перехресної верифікації, інтеграції з іншими джерелами та інтерпретації в контексті досліджуваних схем.

Результатом цього процесу є формування структурованого аналітичного продукту — документа, який містить обґрунтовані висновки, встановлені зв'язки між суб'єктами та може використовуватися як доказова база в процесі прийняття санкційних та управлінських рішень. Таким чином, інформаційно-аналітичне документування забезпечує перехід від фрагментарних даних, отриманих у межах OSINT, до цілісної системи доказів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження виявлено, що, незважаючи на масштабний санкційний тиск, Російська Федерація продовжує отримувати іноземні технології, комплектуючі та обладнання, необхідні для функціонування військово-промислового комплексу. Це забезпечується шляхом використання складних механізмів обходу санкцій, зокрема паралельного імпорту через треті країни, залучення афілійованих і фіктивних компаній, а також маскування походження продукції.

Обґрунтовано, що ключовою проблемою протидії таким схемам є розрив між збором інформації в межах OSINT та її подальшим використанням для формування доказово значущих аналітичних матеріалів. У зв'язку із цим запропоновано методикою інформаційно-аналітичного документування відкритих джерел, яка забезпечує системний перехід від фрагментарних даних до структурованих аналітичних документів.

Доведено доцільність розгляду інформаційно-аналітичного документування як багаторівневого процесу, що включає інформаційний, аналітичний та прогностичний рівні, а також ґрунтується на адаптованому аналітичному циклі (intelligence cycle). Такий підхід забезпечує послідовність обробки інформації — від її збору до створення кінцевого аналітичного продукту.

Встановлено, що ефективність верифікації схем обходу санкцій забезпечується комплексним застосуванням методів аналізу відкритих джерел, зокрема аналізу митних даних (Export Genius, Sayari, 52WMB), документальних джерел, мультимедійного контенту із застосуванням інструментів ШІ (PimEyes, Lenso, Artelligence), а також контактних і технічних даних. Ключову роль при цьому відіграє принцип перехресної перевірки (cross-checking), який дозволяє підвищити достовірність інформації та мінімізувати ризик аналітичних помилок.

Запропоновані підходи були апробовані автором у процесі практичної аналітичної діяльності, що підтверджує їхню ефективність для ідентифікації ланцюгів постачання та встановлення пов'язаних суб'єктів.

Таким чином, інформаційно-аналітичне документування відкритих джерел слід розглядати не лише як дослідницький підхід, а і як прикладний інструмент трансформації результатів OSINT у структуровані аналітичні документи, що можуть використовуватися для прийняття управлінських і санкційних рішень.

Перспективи подальших досліджень. Майбутні розвідки доцільно спрямувати на розвиток автоматизованих підходів до інформаційно-аналітичного документування, зокрема із застосуванням ШІ-технологій та машинного навчання для обробки великих масивів відкритих даних.

Перспективним напрямом є також дослідження ефективності окремих OSINT-інструментів у контексті їх використання саме в процесі документування, а не лише пошуку інформації, що дозволить підвищити якість верифікації та аналітичних висновків.

Окремої уваги потребує розробка підходів до інтеграції різномірних джерел інформації в єдині аналітичні системи, що забезпечить повніше відтворення логістичних ланцюгів та підвищить ефективність виявлення схем обходу санкцій.

Подальше дослідження інформаційно-аналітичного документування як окремого напрямку в межах інформаційної аналітики та документознавства сприятиме уточненню його теоретичних засад та адаптації до умов сучасних інформаційних і гібридних конфліктів.

Список посилань

- Бакланова, К. В., Миронов, О. Д., & Яковюк, І. В. (2025). Синхронізація санкцій України та Європейського Союзу. *Аналітично-порівняльне правознавство*, (3), 249–253. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.38>
- Загуменна, В. В., & Кузьменко, О. І. (2022). Інформаційно-аналітична діяльність як наукова та навчальна дисципліна: еволюція, тенденції розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, (4), 102–107. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2022.269817>
- Захарова, І. В., Філіпова, Л. Я., Задорожний, І. С., & Тарасенко, Д. А. (2024). *Основи інформаційно-аналітичної діяльності* (2-ге вид., випр. і допов.). Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова. 347.
- Пастовенський, А. С. (2025). Політика санкцій Європейського Союзу щодо Російської Федерації: інструмент захисту міжнародного правопорядку. *Політикус*, (1), 216–225. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-1.31>
- Разумей, М. М., & Кухтін, Д. О. (2025). Потенціал OSINT для аналізу та оцінки митних ризиків. *Публічне управління та митне адміністрування*, (2(45)), 59–67. <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2025-2.8>
- Стешенко, А. (2025, Червень 27). Сибіга: у рештках ракет і дронів РФ постійно знаходять іноземні компоненти щонайменше з 19 країн світу. *LB.ua*. https://lb.ua/society/2025/06/27/683907_sibiga_reshtkah_raket_i_droniv_rf.html
- Тациєнко, В. В. (2023). Обхід санкцій Російською Федерацією та засоби боротьби із цим негативним явищем. В *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану: матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 30 березня 2023 року)* (с. 146–148). Електронний репозитарій Національної академії внутрішніх справ
- Федорович, В. (2025, травень 11). Сирій імпорт, «тіньовий флот» РФ та «загублені» вантажі: як Росія обходить жорсткі санкції після вторгнення в Україну. *Еспресо*. <https://espresso.tv/poyasnuemo-siriy-import-tinovyiy-flot-rf-ta-zagubleni-vantazhi-yak-rosiya-obkhodit-zhorstki-sanktsii-pislya-vtorgnennya-v-ukrainu>
- Lowenthal, M. M. (2019). *Intelligence: From Secrets to Policy*. CQ Press.
- Partsvaniya, V., & Pirveli, E. (2024). Western sanctions evasion through third countries: The case of sanctioned cars re-export to Russia. *NISPACEE Journal of Public Administration and Policy*, 17(2), 80–108. <https://doi.org/10.2478/nispa-2024-0014>
- Van Puyvelde, D., & Tabárez Rienzi, F. (2025). The rise of open-source intelligence. *European Journal of International Security*, 10(4), 530–544. <https://doi.org/10.1017/eis.2024.61>

References

- Baklanova, K. V., Myronov, O. D., & Yakoviuk, I. V. (2025). Synchronization of Sanctions Between Ukraine and the European Union. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, (3), 249–253. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.38>. [In Ukrainian].
- Zahumenna, V. V., & Kuzmenko, O. I. (2022). Information and analytical activities as a scientific and academic discipline: evolution, development trends.

- Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, (4), 102–107. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2022.269817>. [In Ukrainian].
- Zakharova, I. V., Filipova, L. Ya., Zadorozhnyi, I. S., & Tarasenko, D. A. (2024). *Fundamentals of Information and Analytical Activity* (2nd ed., rev. and expanded). Rauf Ablyazov East European University. [In Ukrainian].
- Pastovenskyi, A. S. (2025). The European Union's Sanctions Policy Toward the Russian Federation: An Instrument for Protecting the International Legal Order. *Politykus*, (1), 216–225. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-1.31>. [In Ukrainian].
- Razumei, M. M., & Kukhtin, D. O. (2025). The Potential of OSINT for the Analysis and Assessment of Customs Risks. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, (2(45)), 59–67. <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2025-2.8>. [In Ukrainian].
- Steshenko, A. (2025, June 27). Sibiga: Foreign components from at least 19 countries are constantly found in the remains of Russian missiles and drones. *LB.ua*. https://lb.ua/society/2025/06/27/683907_sibiga_reshtkah_raket_i_droniv_rf.html. [In Ukrainian].
- Tatsienko, V. V. (2023). Circumvention of sanctions by the Russian Federation and means of combating this negative phenomenon. In *Current Issues and Prospects for the Use of Operational and Investigative Methods in Solving Crimes Under Martial Law: Proceedings of the Interagency Scientific and Practical Conference* (Kyiv, March 30, 2023) (pp. 146–148). Electronic Repository of the National Academy of Internal Affairs. [In Ukrainian].
- Fedorovych, V. (May 11, 2025). Gray imports, the Russian Federation's "shadow fleet," and "lost" cargo: how Russia circumvents strict sanctions following its invasion of Ukraine. *Espresso*. <https://espresso.tv/poyasnuemo-siriy-import-tinoviy-flot-rf-ta-zagubleni-vantazhi-yak-rosiya-obkhodit-zhorstki-sanktsii-pislyav-torgnennyya-v-ukrainu>. [In Ukrainian].
- Lowenthal, M. M. (2019). *Intelligence: From Secrets to Policy*. CQ Press. [In English].
- Partsvaniya, V., & Pirveli, E. (2024). Western sanctions evasion through third countries: The case of sanctioned cars re-export to Russia. *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, 17(2), 80–108. <https://doi.org/10.2478/nispa-2024-0014>. [In English].
- Van Puyvelde, D., & Tabárez Rienzi, F. (2025). The rise of open-source intelligence. *European Journal of International Security*, 10(4), 530–544. <https://doi.org/10.1017/eis.2024.61>. [In English].

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.069.016>¹

УДК 82-4:001.8:316.77

I. В. Костюк

кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії і теорії мистецтва, Львівська національна академія мистецтв, м. Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1779-7522>

i.kostiuk@lnam.edu.ua

ЕСЕ ЯК ЖАНР АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА У СФЕРІ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА: ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

У статті розглянуто есе як актуальний жанр академічного письма у сфері культури і мистецтва з акцентом на його комунікативний потенціал. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі есеїстичних форм у сучасному гуманітарному дискурсі, де вони функціонують як гнучкий інструмент інтерпретації мистецьких явищ і культурних процесів. Мета статті — виявити особливості есе як жанру, що поєднує наукову аналітичність із суб'єктивністю авторського висловлювання, та визначити його комунікативні можливості у сфері культури та мистецтва. У статті простежено, що есе в культурно-мистецькому контексті виконує не лише інтерпретаційну, а й медіативну функцію, забезпечуючи взаємодію між автором і реципієнтом через відкриту структуру тексту, діалогічність та багатозначність висловлювання. Особливу увагу приділено академічному есе як формі наукової комунікації, що сприяє формуванню критичного мислення, розвитку аргументаційних стратегій та індивідуального стилю дослідника. Показано, що комунікативний потенціал есе полягає в здатності інтегрувати різні дискурсивні практики — наукову, естетичну та публіцистичну, що особливо актуально для досліджень культури і мистецтва. У висновках зазначено, що есе як жанр академічного письма виступає ефективним засобом репрезентації складних культурних смислів, забезпечуючи відкриту інтерпретацію та діалогічну взаємодію в гуманітарному просторі.

Ключові слова: есе, академічне письмо, культура, мистецтво, комунікативний потенціал, суб'єктивність, наукова комунікація, критичне мислення, міждисциплінарність.

I. Kostiuk

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Art History and Theory, Lviv National Academy of Arts, Lviv, Ukraine

ESSAY AS A GENRE OF ACADEMIC WRITING IN THE FIELD OF CULTURE AND ART: FUNCTIONAL AND COMMUNICATIVE CHARACTERISTICS

The relevance of the article. The article examines the essay as a relevant genre of academic writing in the field of culture and art, with an emphasis on its communicative potential. The relevance of the study is determined by the growing role of essayistic forms in contemporary humanities discourse, where they function as a flexible tool for interpreting artistic phenomena and cultural processes.

¹ This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The purpose of the article. The purpose of the article is to identify the features of the essay as a genre that combines scientific analyticity with the subjectivity of authorial expression, and to define its communicative possibilities in the sphere of culture and art.

The methodology. Through the application of discourse analysis, the hermeneutic approach, comparative analysis, and cultural analysis, we substantiated the role of the essay in the contemporary cultural process, its place within the system of the humanities, and its influence on the formation of cultural consciousness.

The results. The article demonstrates that, in a cultural and artistic context, the essay performs not only an interpretative but also a mediative function, ensuring interaction between the author and the recipient through an open textual structure, dialogicity, and polysemy of expression. Special attention is paid to the academic essay as a form of scholarly communication that contributes to the development of critical thinking, argumentation strategies, and the individual style of the researcher. It is shown that the communicative potential of the essay lies in its ability to integrate different discursive practices — scientific, aesthetic, and journalistic — which is particularly relevant for studies in culture and art.

The scientific novelty. The article identifies and systematizes the key communicative strategies inherent in essayistic writing, revealing how they facilitate dialogue between author and audience, mediate cultural meanings, and contribute to the production of knowledge in the humanities. Furthermore, it advances an original framework for understanding the essay as a hybrid discursive form that bridges scientific and artistic modes of expression, thereby expanding the methodological boundaries of academic writing in cultural and artistic studies.

The practical significance. The practical significance of this article lies in its potential to inform teaching practices in the Cultural Studies and the Arts, guide the development of academic writing curricula, and support scholars and students in effectively using the essay as a communicative and analytical tool.

Conclusions. The communicative potential of the essay as a genre of academic writing is revealed through four key genre characteristics: subjectivity, reflexivity, argumentativeness, and openness of structure. The essay as a genre of academic writing is identified as an effective means of representing complex cultural meanings, ensuring open interpretation and dialogical interaction within the humanities space.

Keywords: *essay, academic writing, culture, art, communicative potential, subjectivity, scholarly communication, critical thinking, interdisciplinarity.*

Постановка проблеми. За останнє десятиліття есе як жанр академічного письма суттєво посилало свої позиції у світовому та українському гуманітарному дискурсі, особливо в галузі культури, де воно використовується як гнучка форма інтерпретації та критичного осмислення мистецьких явищ. Популярність есе зумовлена зростанням інтересу до міждисциплінарних підходів, що поєднують науковий аналіз із суб'єктивним авторським баченням й естетичною рефлексією. У сучасній академічній практиці есе дедалі частіше розглядається як ефективний інструмент розвитку критичного мислення та комунікативної компетентності. У світовому контексті зростання популярності цього жанру пов'язане також із розвитком цифрових медіа та нових форм есеїстики, включно з відеоесе, що розширює межі жанру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останнє десятиліття у вітчизняному науковому дискурсі особливого значення набуває жанр есе, що поступово стає провідним каналом донесення нової наукової інформації до зацікавленої спільноти. Упродовж багатьох десятиліть в Україні таким каналом були лише наукові статті в спеціалізованих збірниках і періодичних виданнях фахового спрямування, тоді як у західноєвропейському та американському науковому товаристві дедалі частіше відмовлялися від формату канонічної наукової статті, намагаючись розширити свою аудиторію, зацікавити новою науковою інформацією. Формальні та функціональні основи есе викладає Т. В. Адорно в ґрунтовній статті “The Essay as Form” (Adorno, 1991), простежуючи, як есе існує між літературою і наукою, не підпорядковуючись жорстким правилам жодної з них. Зокрема, науковець показує, що есе є фрагментарною, відкритою формою мислення, яка відмовляється від прагнення повної системи й натомість працює з окремим, частковим і незавершеним досвідом, критикуючи таким чином традиційні наукові об’єктивність і системність (Adorno, 1991, p. 13–20). Важливим доробком у контексті цієї проблеми стала книга Т. Каршан і К. Мерфі «Про есеї: від Монтеня до сучасності» (Karshan & Murphy, 2020) — збірник наукових статей, який досліджує історію есе як літературного жанру від Мішеля де Монтеня (загальноновизнаного фундатора жанру) до сучасності. У ній різні дослідники показують, що есе — «парадоксальна» форма письма, оскільки поєднує філософію і літературу, є водночас інтимним і публічним, вільним та інтелектуально глибоким, а також постійно змінюється залежно від епохи та культурного контексту. Цій тематиці присвячений також збірник за редакцією К. Вітман і Е. Кіндлі «Кембриджський посібник з есеїстики» (Wittman & Kindley, 2022), який досліджує есе як літературний жанр від його виникнення в XVI ст. до сучасності, зокрема дослідники з різних сфер знання аналізують, як есе поєднує літературу, філософію, науку та медіа і як ця форма змінюється сьогодні (включно із цифровими та кіноесе).

П. Марковський у виданні «Політика чутливості: вступ до гуманітаристики» (Markowski, 2013) намагається переосмислити гуманітарні науки як сферу, що формує не лише знання, а й способи сприйняття та чутливості до світу. Зокрема, автор показує, що гуманітаристика має «політичний» вимір у широкому сенсі, адже впливає на те, як люди інтерпретують реальність, цінності та досвід інших — під час повномасштабної російсько-української війни ми на власному досвіді переконалися, наскільки суттєво програємо в «гібридній» війні, позаяк російські пропагандистські «вкиди» (на мільярди нафтодоларів) формують здебільшого хибне бачення цієї війни в європейців та американців.

У контексті джерельної бази слід також згадати статтю Є. Ворожейкіна (2022), присвячену аналізу аудіовізуального есе як методу цифрових гуманітарних наук, у якій, зокрема, обґрунтовується важлива ідея, що аудіовізуальне есе є не просто формою презентації, а формою мислення та дослідження, підкреслюється його роль у створенні нових дослідницьких практик у цифровій гуманітаристиці, а також проаналізовані приклади, зокрема *supercuts* як різновид

відеоесе, розглядаються концепція «матеріального мислення» та метод відеографічної деформації (на основі підходів Дж. Міттелла (Mittell, 2019)).

В українському науковому дискурсі також почали активно аналізувати жанр есе та його комунікативний потенціал у різних сферах. Зокрема, під впливом таких досліджень практично для всіх гуманітарних спеціальностей запроваджено обов'язковий навчальний курс «Академічне письмо» (і українською, і англійською мовами). Особлива увага до дисципліни активізувалася з інтеграцією української системи вищої освіти в єдиний європейський науково-педагогічний простір після приєднання до Болонського процесу. Нині для студентів такі види роботи не є новими, оскільки тепер ще в школі формують навички написання наукового тексту: тези, статті, есе.

Застосування дискурсивного аналізу дозволяє розглянути есе як форму комунікації, що функціонує в межах академічного та культурного дискурсів. У межах статті цей метод дозволяє виявляти мовні стратегії, через які автор есе налагоджує взаємодію із читачем, формує аргументацію та доводить власну точку зору, а це показує, як саме реалізується комунікативний потенціал есе.

Герменевтичний підхід спрямований на інтерпретацію змістів есе, зокрема в контексті культури і мистецтва — як автор есе осмислює культурні явища, мистецькі твори або соціокультурні процеси. Особлива увага приділяється багатозначності тексту, ролі авторської інтенції та активній участі читача в процесі розуміння — це допомагає розкрити есе як відкриту форму знання, де комунікація відбувається через інтерпретацію. Культурологічний аналіз дає змогу розглянути есе як продукт і водночас інструмент культури, адже так ми простежуємо зв'язок есе із ширшими культурними контекстами, зокрема з практиками інтерпретації мистецтва, формуванням культурних смислів і трансляцією цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні спостерігається активне впровадження есе як обов'язкового або рекомендованого виду письмових завдань у курсах гуманітарного циклу та академічного письма. Дослідники наголошують, що есе функціонує як відкрита, діалогічна форма, яка поєднує літературні, філософські та наукові елементи, що особливо актуально для аналізу мистецьких явищ. У сфері культури і мистецтва цей жанр забезпечує можливість глибшого особистісного прочитання творів і культурних процесів без жорсткої системності наукового дискурсу. Упродовж останнього десятиліття спостерігаємо, що есе утверджується як один із провідних жанрів сучасного академічного письма, а це відповідає потребам гуманітарної освіти та дослідницької практики. Цілоком погоджуємося з думкою К. Сільман, згідно з якою численні вітчизняні дослідження жанру останніх років є «...спробою узагальнити теорію жанру есею та визначити “ядро жанру”, тобто ті жанроутворювальні риси, серед яких найчастіше називають логічність викладу думок, наявність нових суб'єктивних суджень, невимушений стиль написання, широке використання художніх засобів і можливість виходу на загальнокультурний контекст» (Сільман, 2017, с. 141).

Комунікативний потенціал есе визначається його ключовими ознаками: суб'єктивність, рефлексивність, аргументативність і відкритість структури. Спробуємо проаналізувати кожну із цих ознак саме для сфери культури та мистецтва.

Суб'єктивність есе як жанру академічного письма у сфері культури і мистецтва є не випадковою ознакою, а сутнісною характеристикою, зумовленою специфікою гуманітарного знання. На відміну від строго формалізованих наукових жанрів, есе передбачає виразну авторську позицію, що виявляється у виборі інтерпретаційних стратегій, акцентах аналізу та способах репрезентації культурних явищ. Така суб'єктивність не заперечує науковості, а функціонує в її межах як форма рефлексивного осмислення складних і багатозначних явищ культури. У сфері мистецтва суб'єктивність набуває особливої ваги, оскільки сам предмет дослідження — мистецький твір або культурний процес — є відкритим до множинних трактувань, відтак есе стає адекватною формою фіксування індивідуального досвіду сприйняття та інтерпретації.

Як слушно зазначає дослідниця жанру есе О. Гарачковська, «емоційно-експресивна забарвленість есе сприяє популяризації творів цього жанру серед широкого кола читачів і насамперед покращує рецепцію та аналіз оприлюднених текстів. Окремі зразки есе можуть бути представленими у формі стислих, лапідарних думок (почасти без літературної обробки, однак незрідка — у вигляді відшліфованих афоризмів) як результат духовного осмислення, тонкого спостереження й відчуття. Жанр есе може слугувати своєрідним культурним маркером для збірного портрета сучасного українського інтелектуала» (Гарачковська, 2022, с. 117). На нашу думку, автор есе таким чином виступає не лише як дослідник, а і як інтерпретатор, котрий через власну «оптику» (знання, переконання, досвід) актуалізує певні сенси та пропонує читачеві долучитися до процесу їх розуміння. Водночас суб'єктивність у межах есе не є довільною чи неконтрольованою, адже базується на аргументації, культурному контексті і професійній обізнаності автора, що забезпечує її наукову релевантність.

Рефлексивність есе як жанру академічного письма у сфері культури і мистецтва є його визначальною характеристикою, що впливає зі специфіки гуманітарного пізнання, орієнтованого не лише на опис і пояснення, а й на осмислення досвіду взаємодії з культурними явищами. У цьому контексті есе постає як форма тексту, у якій процес мислення не приховується за результатом, а навпаки — експлікується, стаючи предметом і водночас інструментом дослідження. Наприклад, В. Кочубей розглядає академічне есе як «...продукт аналітико-дослідницької роботи, як багатовимірний текст, що інтегрує операційний, культурний та критичний компоненти. Змістове наповнення академічного тексту безпосередньо залежить від глибини аналізу матеріалу, його критичного осмислення та становить підґрунтя для генерування власних ідей» (Кочубей, 2021, с. 146). Відтак рефлексивність виявляється в здатності автора фіксувати власні інтерпретаційні кроки, критично оцінювати вихідні позиції та усвідомлювати умовність і контекстуальність сформульованих висновків. У сфері мистецтва

така установка є особливо значущою, оскільки сприйняття художнього твору передбачає активну участь суб'єкта, його культурний досвід, естетичні орієнтири та інтелектуальні установки. Таким чином, есе дозволяє репрезентувати не лише об'єкт аналізу, а й сам процес його розуміння, включно із сумнівами, переосмисленнями, смисловими зсувами.

Крім того, рефлексивність забезпечує діалогічний характер есе: автор не лише транслює знання, а й вступає у внутрішній і зовнішній діалог — із текстами культури, науковими підходами та потенційним читачем. Такий підхід сприяє відкритості інтерпретації та стимулює подальше смислотворення. У цьому сенсі рефлексивність функціонує як механізм поглиблення комунікативного потенціалу есе, оскільки вона залучає читача до співучасті в інтерпретаційному процесі.

Аргументативність як визначальна особливість есе забезпечує реалізацію його комунікативного потенціалу саме у сфері культури і мистецтва, оскільки перетворює індивідуальну інтерпретацію на обґрунтоване й переконливе висловлювання, орієнтоване на адресата. У межах есе автор не лише фіксує власні враження чи рефлексії, а означає систему доказів, що надає суб'єктивній позиції інтелектуальної ваги та робить її відкритою до обговорення. Зокрема, у гуманітарній сфері, де об'єкти дослідження характеризуються багатозначністю та інтерпретаційною відкритістю, аргументативність виконує функцію певного впорядкування: вона дозволяє структурувати аналіз культурних явищ, виявити причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтувати вибір методів інтерпретації та продемонструвати її релевантність у ширшому культурному контексті. Завдяки цьому есе набуває не лише описового, а й аналітичного характеру.

Комунікативний потенціал есе розкривається через те, що аргументація передбачає наявність умовного діалогу із читачем. Автор, формулюючи тези та підкріплюючи їх доказами, враховує можливі заперечення, альтернативні підходи й різні горизонти сприйняття. Таким чином, текст есе набуває діалогічності: не нав'язує готові висновки, а пропонує логічно вмотивовану позицію, яка спонукає до осмислення, критичного реагування та подальшої інтерпретації. Як вказує О. Казанова, «комплексне дослідження жанрових рис есею поглиблює розуміння комунікативних аспектів реалізації авторського задуму та читачької рецепції...» (Казанова, 2024, с. 52).

Крім того, аргументативність у сфері культури і мистецтва часто поєднує раціональні та інтерпретаційні стратегії: поряд із логічним доведенням використовуються приклади з мистецької практики, апелювання до культурного контексту, певні узагальнення. Це розширює можливості комунікації, роблячи її багаторівневою та доступною для різних аудиторій.

Остання ознака жанру есе, через яку доведемо його комунікативний потенціал, — відкритість структури, що є однією з ключових ознак.

Саме вона безпосередньо визначає комунікативний потенціал есе у сфері культури і мистецтва, оскільки, на відміну від жорстко регламентованих академічних текстів, есе не обмежується фіксованою композиційною схемою, що

дозволяє авторам гнучко організовувати виклад відповідно до логіки власного мислення та специфіки самого об'єкта аналізу. Така структурна «свобода» сприяє більш природному й динамічному розгортанню смислів, що наближує текст до живого інтелектуального діалогу.

У контексті культури і мистецтва відкритість структури є особливо продуктивною, оскільки дозволяє адекватно репрезентувати нелінійний, асоціативний характер осмислення художніх явищ. Автор есе може поєднувати аналітичні фрагменти з рефлексивними відступами, змінювати ракурси інтерпретації, відтворюючи складність і багатовимірність культурного досвіду. Це забезпечує не лише глибину аналізу, а й варіативність його сприйняття.

Комунікативний потенціал відкритої структури проявляється в тому, що вона не нав'язує читачеві єдиноможливу траєкторію розуміння, а створює простір для «співінтерпретації». Нелінійність викладу, наявність смислових «відкритих вузлів» і можливість різних точок входу в текст стимулюють активну участь читача, який змушений самостійно вибудовувати зв'язки між елементами тексту та співвідносити їх із власним культурним досвідом.

Водночас відкритість структури не означає хаотичності: вона передбачає внутрішню логіку, що формується через смислові акценти, тематичні повтори та концептуальну цілісність авторської позиції. Саме така поєднана організація — гнучка, але змістовно вмотивована — забезпечує ефективність комунікації, оскільки дозволяє одночасно зберігати індивідуальність висловлювання та орієнтацію на адресата.

Слід також відзначити, що есе як жанр академічного письма у сфері культури і мистецтва функціонує на перетині кількох дискурсивних практик, що зумовлює його гнучкість та багатовимірність. Насамперед воно інтегрує *науковий дискурс* (саме він є предметним полем нашого дослідження і дисципліни «Академічне письмо»), оскільки передбачає опору на поняттєвий апарат, логіку аргументації та інтерпретацію культурних явищ у межах певних теоретичних підходів. Навіть за умов суб'єктивності авторського висловлювання есе зберігає зв'язок з академічною традицією через аналітичність, концептуальність і прагнення до осмислення самого об'єкта дослідження. Водночас науковість у межах есе не є жорстко нормативною, а набуває більш відкритого, інтерпретаційного характеру (на відміну від класичної наукової статті).

Інтеграція *естетичного дискурсу* проявляється у використанні художніх засобів, образності, метафоричності та індивідуалізованого стилю викладу. Есе не лише аналізує мистецькі явища, а й відтворює їхню емоційно-ціннісну природу, апелюючи до чуттєвого досвіду читача. У цьому контексті текст есе набуває ознак творчого висловлювання, де форма подання матеріалу, самі формулювання є не менш значущими, ніж його зміст. Завдяки цьому есе здатне передавати складні культурні сенси не лише через раціональне пояснення та обґрунтування, а й через естетичне переживання.

Водночас есе активно залучає елементи *публіцистичного дискурсу*, що виражається в його орієнтуванні на актуальність, діалогічність і комунікативну

доступність. Автор есе прагне не лише інтерпретувати явище, а й вступити в інтелектуальну взаємодію з читачем, спонукати до роздумів і оцінок. Це зумовлює використання риторичних стратегій, виразної авторської позиції, звернень до сучасного культурного контексту. Завдяки публіцистичному компоненту есе виходить за межі суто академічного тексту й набуває суспільної значущості, а також розвиває естетичні смаки публіки.

Висновки. Через застосування дискурсивного аналізу, герменевтичного підходу, порівняльного аналізу та культурологічного аналізу ми обґрунтували роль есе в сучасному культурному процесі, його місце в системі гуманітарного знання та вплив на формування культурної свідомості. У поєднанні ці методи дозволяють комплексно дослідити есе як багатовимірний жанр, що поєднує аналітичність, інтерпретаційність і комунікативну спрямованість, особливо актуальну для сфери культури і мистецтва. У сфері культури і мистецтва есе виступає не лише формою фіксування наукового знання, а й важливим інструментом інтерпретації, критичного мислення та комунікації, актуальність якого зумовлена міждисциплінарністю та зростанням потреби в гнучких формах академічного висловлювання в контексті сучасного культурного середовища. Есе функціонує як інтермедіальний феномен — тобто форма, що інтегрує літературні, філософські, публіцистичні та інші елементи, відображаючи взаємодію мистецтв і культурних практик.

Комунікативний потенціал есе як жанру академічного письма розкривається через чотири основні жанрові ознаки есе — суб'єктивність, рефлексивність, аргументативність, відкритість структури: суб'єктивність есе у сфері культури і мистецтва постає як важливий принцип організації тексту, який поєднує індивідуальне авторське бачення з вимогами академічного дискурсу, а це сприяє реалізації його комунікативного потенціалу; рефлексивність есе виступає не лише стильовою ознакою, а й методологічним принципом, що забезпечує адекватність дослідження об'єктів культури, які характеризуються багатозначністю, символічною насиченістю та відкритістю до різних способів прочитання; аргументативність есе є ключовим механізмом перетворення індивідуального висловлювання на форму інтелектуальної взаємодії, що забезпечує ефективну комунікацію та сприяє продукуванню нових сенсів; відкритість структури есе — важливий чинник його комунікативної дієвості, оскільки створює умови для діалогічності, інтерпретаційної множинності та активного залучення читача до процесу смислотворення у сфері культури і мистецтва.

Інтеграція наукового, естетичного та публіцистичного дискурсів забезпечує есе здатність одночасно виконувати аналітичну, інтерпретаційну й комунікативну функції. Саме ця синтетичність робить есе ефективним інструментом осмислення явищ культури і мистецтва, дозволяючи поєднати раціональне знання, художнє бачення та актуальну соціокультурну рефлексію в єдиному текстовому просторі.

Отже, есе є гнучким і ефективним жанром академічного письма, що сприяє розвитку критичного мислення, забезпечує комунікацію між автором і читачем

і є особливо релевантним у сфері культури і мистецтва, адже в сучасній культурі есе — це інструмент рефлексії, інтерпретації та критики мистецтва.

Перспективи подальших досліджень. Актуальним напрямом майбутніх досліджень може стати вивчення трансформацій есе в умовах цифрового культурного середовища, зокрема з урахуванням мультимодальності, інтерактивності та нових форматів авторської присутності. Особливу увагу слід приділити розробленню методологічних і дидактичних засад використання есе в підготовці фахівців у сфері культури і мистецтва, зокрема в аспекті формування критичного мислення, інтерпретаційної компетентності та навичок академічної комунікації. Крім того, перспективним є порівняльний аналіз вітчизняних традицій есеїстики для виявлення культурно зумовлених моделей жанру та їхнього впливу на сучасні академічні практики.

Список посилань

- Ворожейкін, Є. П. (2022). Аудіовізуальна есеїстика як метод цифрових гуманітарних наук. *Культурологічний альманах*, (2), 17–19. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.2.4>
- Гарачковська, О. (2022). Есе в художній публіцистиці: Нові стильові конструкції. *Український інформаційний простір*, (2(10)), 110–118. <https://doi.org/10.31866/2616-7948.10.2022.269831>
- Казанова, О. О. (2024). Есеїстичне письмо як художня практика (на прикладі збірки есеїв «25 есе про головне»). *Studia Methodologica*, (58), 46–53. <https://doi.org/10.32782/2307-1222.2024-58-5>
- Кочубей, В. (2021). Труднощі написання академічного есе та шляхи їх подолання. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*, (831–832), 147–156. <https://doi.org/10.31861/gph2021.831-832.147-156>
- Сільман, К. В. (2017). Есеїстика як перехідне жанрове утворення: Теоретичний аспект. *Наукові праці Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Серія: Філологія. Літературознавство*, 301(289), 137–143. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2017_301_289_26
- Adorno, T. W. (1991). The essay as form. In R. Tiedemann (Ed.), *Notes to literature* (Vol. 1, pp. 3–23). Columbia University Press.
- Karshan, T., & Murphy, K. (Eds.). (2020). *On essays: Montaigne to the present*. Oxford University Press.
- Markowski, M. P. (2013). *Polityka wrażliwości: Wprowadzenie do humanistyki*. Universitas.
- Mittell, J. (2019). Videographic Criticism as a Digital Humanities Method. In M. K. Gold and L. F. Klein (Eds), *Debates in the Digital Humanities* (Part III, Chapter 20). University of Minnesota Press. <https://cutt.ly/8n2Ui3k>
- Wittman, K., & Kindley, E. (Eds.). (2022). *The Cambridge companion to the essay*. Cambridge University Press.

References

- Vorozheikin, Ye. P. (2022). Audiovisual Essays as a Method in the Digital Humanities. *Cultural Kulturolohichniy almanakh*, (2), 17–19. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.2.4>. [In Ukrainian].
- Harachkovska, O. (2022). The Essay in Literary Journalism: New Stylistic Constructions. *Ukrainskyi informatsiynyi prostir*, (2(10)), 110–118. <https://doi.org/10.31866/2616-7948.10.2022.269831>. [In Ukrainian].
- Kazanova, O. O. (2024). Essayistic Writing as an Artistic Practice (Based on the Essay Collection “25 Essays on the Essentials”). *Studia Methodologica*, (58), 46–53. <https://doi.org/10.32782/2307-1222.2024-58-5>. [In Ukrainian].
- Kochubei, V. (2021). The difficulties of writing an academic essay and ways to overcome them. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yuriia Fedkovycha*, (831–832), 147–156. <https://doi.org/10.31861/gph2021.831-832.147-156>. [In Ukrainian].
- Silman, K. V. (2017). The Essay as a Transitional Genre: A Theoretical Perspective. *Naukovi pratsi Chornomorskoho natsionalnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Seriya: Filolohiia. Literaturoznavstvo*, 301(289), 137–143. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2017_301_289_26. [In Ukrainian].
- Adorno, T. W. (1991). The essay as form. In R. Tiedemann (Ed.), *Notes to literature* (Vol. 1, pp. 3–23). Columbia University Press. [In English].
- Karshan, T., & Murphy, K. (Eds.). (2020). *On essays: Montaigne to the present*. Oxford University Press. [In English].
- Markowski, M. P. (2013). *Polityka wrażliwości: Wprowadzenie do humanistyki*. Universitas. [In English].
- Mittel, J. (2019). Videographic Criticism as a Digital Humanities Method. In M. K. Gold and L. F. Klein (Eds), *Debates in the Digital Humanities* (Part III, Chapter 20). University of Minnesota Press. <https://cutt.ly/8n2Ui3k>. [In English].
- Wittman, K., & Kindley, E. (Eds.). (2022). *The Cambridge companion to the essay*. Cambridge University Press. [In English].

Отримано: 11.04.2026

Прийнято до друку: 08.04.2026

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ ДЛЯ НАУКОВИХ ЗБІРНИКІВ ТА УМОВИ ЇХ ОПУБЛІКУВАННЯ

Під час подання рукопису до журналу автори повинні підтвердити його відповідність всім зазначеним вимогам, що вказані нижче. У разі виявлення невідповідності поданої статті пунктам цих вимог редакція повертатиме матеріали на доопрацювання.

Стаття подається в **електронному** вигляді на електронну пошту редакції: **rvv2000k@ukr.net**.

У темі листа зазначаються прізвище автора та назва видання. Наприклад:

«Петренко. «Вісник ХДАК»»

Автори надсилають до редакції:

1. Статтю.
2. Заяву на розміщення наукової статті в збірнику.
3. Анкету — відомості про автора(-ів) українською та англійською мовами.
4. Англomовну анотацію (орієнтовно 2500 зн. без пробілів). Вона включається в статтю і подається окремим документом, який слід завірити підписом перекладача та печаткою за місцем його роботи. Якщо стаття написана англійською, анотація до неї подається українською (не менше 900 зн. без пробілів).
5. За необхідності — ілюстративний матеріал — фото, рисунки, таблиці.

Усі документи, що містять підписи та печатки, мають бути відсканованими.

Для аспірантів: обов'язково зазначити відомості про наукового керівника: ПІБ, місце роботи, електронну пошту.

Назви файлів за зразком:

«Петренко_Заява» // «Петренко_Анкета» // «Петренко_Стаття_укр» // «Петренко_англ_анот» // «Петренко_Рисунок1» тощо.

Далі стаття перевіряється на плагіат (1–2 дні) на виконання листа МОН України «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти» від 23.10.2018 р. № 1/9-650. Якщо комп'ютерна система не вказує на елементи запозичення, матеріал передається для подальшого незалежного (сліпого) рецензування (2–3 тижні).

За результатами експертизи редактор повідомляє автору про подальшу долю статті: допуск до друку, необхідність доопрацювання відповідно до зауважень, висловлених у рецензії або відмову в публікації.

Технічні вимоги до статті

До друку приймаються статті обсягом до 0,5 авторських аркуша (до 20000 знаків із пробілами., приблизно 11–12 сторінок тексту) без урахування анотацій, таблиць, графіків та списку посилань.

Параметри сторінки: формат А4; орієнтація книжкова; поля — по 2 см; шрифт — Times New Roman; кегль — 14; міжрядковий інтервал — 1,5; абзацний відступ — 1,25 см. Текст має бути вирівняний за шириною аркуша.

Рисунки й таблиці вирівнюються по центру сторінки, без обтікання текстом та не виходячи за поле набору. У статті ілюстративний матеріал подається після тексту, де він згаданий, а також додається в листі кожен окремим файлом із розширенням: *.jpeg не менше 300 dpi. На кожну формулу, таблицю, рисунок, графік у тексті обов'язково представляються посилання. Формули, на які є посилання, нумерують арабськими цифрами в круглих дужках праворуч. Таблиці повинні бути компактними, мати назву та номер.

На початку статті зазначається:

- індекс УДК (по лівому краю);
- ініціали та прізвище автора в називному відмінку (з нового рядка по лівому краю);

- науковий ступінь, учене звання, посада, повна назва організації, де працює автор, місто;
- адреса e-mail (обов'язково);
- номер ORCID (обов'язково);
- назва статті, анотація з ключовими словами;
- прізвище автора (-ів), назва статті, анотація й ключові слова англійською мовою.

Далі йде текст за структурою наукової статті, затверджений постановою президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України».

Структурні елементи статті виділяють жирним шрифтом і крапкою:

- Актуальність теми дослідження;
- Постановка проблеми;
- Аналіз останніх досліджень і публікацій;
- Мета статті
- Виклад основного матеріалу дослідження;
- Висновки;
- Перспективи подальших досліджень.

Вимоги до анотації: інформативність (відсутність загальних слів); змістовність (відображення основного змісту статті та результатів досліджень); єдність термінології в межах анотації; відсутність повторення відомостей, що містяться в заголовку статті. Текст анотації українською мовою має бути 800–900 знаків. Анотація англійською мовою обсягом близько 2500 знаків надається згідно з вимогами наукометричних баз як структурований реферат, містить такі елементи: актуальність теми, мета, методологія, результати, новизна, практичне значення, висновки.

В англомовних статтях на початку розміщується англомовна анотація, далі — українська (800–900 знаків).

Ключові слова: не менше 3 і не більше 10.

Прикінцевий **Список посилань** оформляється відповідно до міжнародного стандарту APA Style, має містити лише назви праць, на які посилається автор (не менше 5 джерел), не може складатися лише з посилань на вебсайти та повинен містити мінімум одну наукову працю, індексовану у WoS або Scopus. Наприкінці бібліографічного опису статті з періодичних видань після 2015 року обов'язково вказувати її номер DOI.

Назви праць у прикінцевому списку впорядковуються за абеткою, не нумеруються.

Цитування в тексті також слід оформити за міжнародним стандартом APA Style. Якщо в огляді літератури або далі в тексті наявне посилання на прізвище вченого — його публікація має бути в загальному списку посилань після статті. Слід уникати посилань на газети, виробничі журнали, навчальні посібники та власні публікації авторів. Посилання на неопубліковані праці не дозволяються. За правильність наведених у списку посилань даних відповідальні автори.

Список посилань в англомовній статті подається мовою оригіналу (тобто укр., англ. тощо).

References наводиться після списку посилань з метою активного долучення публікацій до обігу наукової інформації та їх коректного індексування наукометричними системами, тому список посилань перекладається англійською мовою.

Додаткова інформація розміщена на *вебсайті збірника*:

<https://v-khsac.in.ua>

Адреса редакції: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4, Харківська державна академія культури, редакційно-видавничий відділ ХДАК.

Електронна скринька редакції: **rvv2000k@ukr.net**

Наукове видання
Scientific edition

Вісник Харківської державної академії культури
Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture

Збірник наукових праць
Collection of Scientific Papers

Випуск 69
Issue 69

Редактори:
А. А. Троян
Г. С. Положій

Редактор англomовних текстів:
В. О. Афанасьєв

Комп'ютерна верстка:
І. Г. Колесник

Підписано до друку 29.05.2026 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Minion Pro». Папір для мн. ап.
Ум. друк. арк. 11,6. Обл.-вид. арк. 16,1.

Адреса редакції і видавця:
ХДАК, Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4
тел. (057) 731-27-83. e-mail: rrv2000k@ukr.net.
Свідоцтво про держреєстрацію №295 від 08.02.2024 р.
Ідентифікатор медіа: R30-02501.

Віддруковано в ПП Озеров Г. В.
м. Харків, вул. Університетська, 3, кв. 9.
Свідоцтво про реєстрацію: № 818604 від 02.03.2000.